

Julkaisuja
Publications

A

Pasi Kivioja

Iltaapäivälehdet mediakentän ja yhteiskunnan muutoksessa

Pasi Kivioja

Iltapäivälehdet mediakentän ja yhteiskunnan muutoksessa

JOURNALISMIN

TUTKIMUSYKSIKKÖ

Tampereen yliopisto
Tiedotusopin laitos

Julkaisuja / Publications
Sarja / Series A 106 / 2008

SARJA SERIES

Tutkimuksia	A	Studies
Raportteja	B	Reports
Keskusteluja ja katsauksia	C	Discussion and reviews
Opetusmonisteita	D	Textbook materials
Bibliografioita ja luetteloita	E	Bibliographies and catalogues

Myynti:

Tiedekirjakauppa TAJU
PL 617
33014 Tampereen yliopisto

puh (03) 3551 6055
fax (03) 3551 7685

taju@uta.fi
<http://granum.uta.fi>
<http://www.uta.fi/taju>

Taitto ja ulkoasun suunnittelu:
Teemu Helenius

Kopio Niini
Tampere 2008

ISBN: 978-951-44-7496-5 (PDF)

Sisällys

1. Johdanto	7
2. Tutkimuskysymykset ja -menetelmät	10
2.1 Teoreettinen viitekehys	10
2.2 Menetelmät ja aineistot	12
3. Iltapäivälehtien muutos	14
3.1 Mikä iltapäivälehti on?	16
3.1.1 Ketkä lukevat iltapäivälehtiä?	18
3.1.2 Iltapäivälehti lukijan arjessa	22
3.1.3 Iltapäivälehtien tunnusluvut	26
3.2 Lööppien muutos	30
3.3 Etusivujen muutos	32
3.3.1 Etusivujen visuaalisuus	32
3.3.2 Etusivujen aihepiiri	36
3.4 Lehden rakenteen ja juttutyypien muutos	41
3.4.1 Osastojako	41
3.4.2 Juttutyypit	46
3.4.3 Kommentaarit ja journalistien brändääminen	50
3.5 Visuaalinen muutos	54
3.5.1 Juttujen palastelu	54
3.5.2 Kuvat	56
3.5.3 Grafiikka	58
3.5.4 Taitto	60
3.6 Sisällön muutokset	63
3.6.1 Kotimaa ja ulkomaat	63
3.6.2 Viihde	67
3.6.3 Urheilu	71
3.6.4 Julkkiset	74
3.6.5 Paljas pinta	75
3.7 Yhteenveto	78

4. Viihdejournalismi pohjoismaisissa iltapäivälehdissä	82
4.1 Pohjoismaisten iltapäivälehtien asema mediakentässä	84
4.1.1 Suomi: Ilta-Sanomat ja Iltalehti	85
4.1.2 Ruotsi: Aftonbladet ja Expressen	86
4.1.3 Norja: Verdens Gang ja Dagbladet	91
4.2 Case: Charlesin ja Camillan häät	93
4.3 Case: Tanssii tähtien kanssa	100
4.4 Yhteenveto ja päätelmät	107
5. Perhesurmat mediassa	108
5.1 Aiempaa tutkimusta	109
5.2 Aineisto ja tutkimuskysymykset	113
5.3 Uutisoinnin volyyymi	115
5.4 Nopeus	118
5.5 Tunteet	119
5.6 Draama	122
5.6.1 Porvoo Kupsenkylä 1985	123
5.6.2 Porvoo Anttilan kylä 2004	125
5.7 Yksityiskohdat	128
5.7.1 Motiivi	129
5.7.2 Tekotapa	130
5.7.3 Yksityisyys	134
5.8 Yhteiskunnallinen konteksti	137
5.9 Kuvat	140
5.10 Mikä muuttui perhesurmauutisissa?	142
6. Poliitiikan journalismin muutoksia – eroja ja uusia alkuja ...	147
6.1 Uudet hallitukset: sinipunasta huulipunamultaan	150
6.1.1 Kirjoittelun volyyymi	154
6.1.2 Kriittisyys	155
6.1.2.1 Lehdistön kritiikki	155
6.1.2.2 Lehdistön välityksellä esitetty kritiikki	156
6.1.2.3 Tasa-arvon nostattama kritiikki	158
6.1.3 Kuka pääsi ääneen?	160
6.1.4 Henkilöityminen ja julkinen yksityiselämä	162
6.2 Poliitikkojen avioerot: epäuutisesta mediailmiöksi	165

6.2.1 Kirjoittelun volyymi	167
6.2.1.1 Johannes ja Kaarina Virolainen	167
6.2.1.2 Urpo ja Marja-Leena Leppänen	168
6.2.1.3 Paavo ja Aila-Marja Lipponen	170
6.2.1.4 Sauli Niinistö ja Tanja Karpela	171
6.2.1.5 Matti ja Merja Vanhanen	173
6.2.2 Juttutyypit	175
6.2.3 Haastattelulähteet ja kontekstointi	176
6.2.4 Yksityisyys	180
6.2.4.1 Virolaisen avioero sai iltapäivälehdet kiemurtelemaan	181
6.2.4.2 Leppänen puhui erostaan avoimesti	184
6.2.4.3 Lipposen avioero oli tabu	184
6.2.4.4 Niinistön ja Karpelan vaikeneminen ei riittänyt medialle	185
6.2.4.5 Vanhaset puhuivat mutta eivät paljastaneet riittävästi	186
6.3 Päätelmiä	188

7. Iltapäivälehdet muuttuvassa yhteiskunnassa 197

7.1 Iltapäivälehdien muuttuvat roolit	197
7.2 Mediakentän ja yhteiskunnan muutos	203
7.3 Iltapäivälehtien tulevaisuus	210
7.4 Jatkotutkimusta	212

Lähteet 215

Liite 1: Luokitusrunko, luokituskriteerit sekä reliabiliteetin ja validiteetin arviointi ... 224

Liite 2: Kenttähaastattelulomake 231

Liite 3: Kenttähaastattelut iltapäivälehtien lukemisesta 234

Liite 4: Kvantitatiivisen analyysin taulukoita 239

Liite 5: Perhesurmat 245

1. Johdanto

Tämä tutkimus sai alkusysäyksensä, kun julkisuudessa väiteltiin keväällä 2006 siitä, ovatko iltapäivälehtien lööpit raaistuneet vai eivät. Ilmeni, ettei asiaa ollut tutkittu ja että retuperällä oli myös iltapäivälehtien tutkimus ylipäätään.

Tampereen yliopiston Journalismin tutkimusyksikkö ryhtyi selvittämään asiaa Helsingin Sanomien Säätiön rahoituksella. Hanna Syrjälä (2007) päätyi lööppitutkimuksessaan siihen, että väkivaltaotsikoiden määrä lööpeissä kasvoi sekä absoluuttisesti että suhteellisesti vuosien 1985 ja 2006 välillä. Myös väkivaltaotsikoiden järkyttävyys lisääntyi.

Syrjälää kritisoitiin siitä, ettei hän huomionnut mediaympäristön ja yhteiskunnan muutosta, jota lööpit heijastelevat. Syrjälän tehtävänä oli kuitenkin alun alkaenkin vain selvittää, ovatko iltapäivälehtien lööpit muuttuneet väkivaltaisemmiksi. Kysymyksessä oli osa suurempaa tutkimuskokonaisuutta, jossa iltapäivälehtien muutos asetetaan laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin. Lisäksi lööppitutkimuksen tarkastelujaksolla väkivaltaotsikoiden osuus vaihteli Iltä-Sanomissa ja Iltalehdessä erisuuntaisesti, mikä viittaa siihen, että lööpit eivät yksiselitteisesti heijasta ympäristön muutosta, vaan kyse on näihin muutoksiin liittyvistä toimituksellisista linjanvedoista.

Tuon keskustelun kannalta tämä tutkimus valmistuu kaksi ja puoli vuotta myöhässä. Uusia lööppikeskusteluja on kuitenkin varmasti tulossa, ja silloin on hyvä, että iltapäivälehtien muutoksesta tiedetään muutakin kuin niiden mainosjulistusten kulloisetkin sisältötrendit.

Kun käynnistin tutkimusprojektiani tammikuussa 2007, en arvannut, että pian sen jälkeen alkaisi dramaattisin muutos iltapäivälehtien historiassa. Keväällä ja kesällä 2007 iltapäivälehdet muuttivat toimintatapaansa internetissä ja siirsivät sinne uutisointinsa tuoreimman kärjen. Sitä ennen verkossa julkaistu materiaali oli ollut pitkälti uutistoimistojen tuotantoa ja samaa aineistoa kuin jo aiemmin julkaistussa painetussa iltapäivälehdessä.

Tämä on muuttanut iltapäivälehtien sisältöjä sekä ravistellut printtipuolen markkinaa, lukijamäärää ja liikevoittoa, mutta se on myös nostanut iltapäivä-

lehtien internetsivustot maan luetuimmiksi verkkomedioiksi. Myös muut keskeiset tiedotusvälineet ovat kääntäneet katseensa internetiin.

Tutkimukseni aineistojen aikajänne sijoittuu pääosin vuosille 1985–2006, mutta mukana on myös jonkin verran varhaisempaa ja tuoreempaa materiaalia. Olen pyrkinyt ottamaan huomioon vuoden 2007 jälkeen tapahtuneita käänteitä yleisellä tasolla. Se, mihin kehitysprosessi lopulta vie iltapäivälehdet, jää myöhempien tutkijoiden selvitettäväksi.

Kuluneen vuoden aikana on keskusteltu paljon myös median ja politiikan hämmentävästä murroksesta. Tiedotusvälineet ovat itsekin ihmetelleet omaa kiinnostustaan Matti Vanhasen ja Susan Ruususen käräjöintiin ja Ilkka Kanervan tekstiviesteihin, jotka vielä Kanervan ensimmäisen tekstiviestikohun aikaan vuonna 2005 ylittivät hädin tuskin Helsingin Sanomien uutiskynnyksen (ks. Kivioja 2008).

Helsingin Sanomat on tutkimuksessa mukana perhesurmautisten ja politiikan journalismin analyyseissa vertailuaineistona. Näiden analyysien perusteella voi sanoa, että 2000-luvulla Helsingin Sanomissa tapahtunut muutos on raju. Laajempi muutostutkimus olisikin aiheellista toteuttaa myös muille kuin iltapäivälehdistä.

Tabloidisaatiosta eli median viihteellistymisestä puhuttiin paljon anglosaksisissa maissa vuosituhannen vaihteessa. Viihteellistyminen on kestoaihe Suomessakin, mutta analyyttistä tabloidisaatiokeskustelua ei ole täällä päästy edes aloittamaan, koska aihetta ei ole suomalaismedian osalta riittävästi tutkittu. Tämä iltapäivälehtitutkimukseen ei tähtää kokonaisvaltaiseen median tabloidisoitumisen mittaamiseen, mutta antaa kyllä eväitä keskusteluun viihteellistymiskehityksestä.

Olen taustaltani Ilta-Sanomien toimittaja. Tutkimusprojektin ajan olen ollut Tampereen yliopiston Journalismin tutkimusyksikön palkkalistoilla. Joku voi pitää minua jäävinä jakamaan riippumatonta ja puolueetonta tietoa iltapäivälehdistä. Varmasti näkökulmani tutkimuskohteeseen onkin erilainen kuin se olisi iltapäivälehtimaailman ulkopuolisella. Voin pitää kiinnostavina sellaisia seikkoja, joihin iltapäivälehden tekijät itse kiinnittävät omassa työssään huomiota mutta jotka ovat muille yhdentekeviä. Saatan ymmärtää iltapäivälehtien toimintaa silloinkin, kun se on ulkopuolisten mielestä käsittämätöntä.

Uskaltaudun kuitenkin irtisanoutumaan siitä ruusunpunaisesta PR-puheesta, jota lehtiyrietykset käyttävät usein itse omasta liiketoiminnastaan. Yritän myös tarkastella tasapuolisesti ja objektiivisesti molempia iltapäivälehtiä.

Tutkijan roolissa olen voinut keskittyä empiirisen analyysini esiin tuomiin faktoihin. Niissä taustallani ei ole suurta merkitystä, mutta toki tulosten tulkinnot ovat tekijänsä näköisiä. Hyvä puoli työtaustasta iltapäivälehdessä on se,

että ainakin tiedän, mistä puhun. Uskon kokemuksen antavan paitsi riittävät pohjatiedot, myös tuovan tutkimukseen sellaisia ulottuvuuksia ja havaintoja, joilla on merkitystä käytännön lehtityön tekijöille ja alaa seuraaville.

En tutki tässä tutkimuksessa sitä, ovatko iltapäivälehdet tehneet hyvää tai huonoa journalismia. Tehtäväni ei ole myöskään arvioida, kumpi kilpailevista iltapäivälehdistä on suoriutunut paremmin. Sen sijaan arvioin kyllä monessa kohdassa kriittisesti sitä, mistä havaittu asia johtuu ja mitä siitä seuraa.

Tutkimukseni lähtökohta on peilinä toimiminen: tuollaisia iltapäivälehdet olivat ennen ja tällaisia ne ovat nyt. Joku viisas voi ehkä siitä päätellä, mihin suuntaan iltapäivälehdet ovat menossa.

2. Tutkimuskysymykset ja -menetelmät

Tutkimukseni tavoitteena on vastata seuraaviin pääkysymyksiin:

- Miten iltapäivälehdet ovat muuttuneet?
- Miten nämä muutokset kytkeytyvät mediakentän ja yhteiskunnan muutoksiin?

Koska tutkimusalue on näin laaja, kaiken kattavaa vastausta on mahdotonta antaa. Tutkimuslinjoja on lukematon määrä. Täytyy siis tyytyä yleiskuvan luomiseen ja muutamilla tarttumakohdilla terävöittää havaittuja muutoksia. Tutkimuksen empiirinen painopiste on lehdistön ja erityisesti iltapäivälehtien muutosten kuvaamisessa. Laajempaa yhteiskunnallista muutosta esittelen muun muassa lähdekirjallisuuden kautta.

Empiirisen aineiston aikajänne on 1985–2006, mutta paikoitellen on perusteltua kaivautua syvemmälle historiaan ja mahdollisuuksien mukaan ottaa huomioon myös tuoreempaa aineistoa. Perhesurmien laadullisissa analyysissä mukana on lehtiaineistoa Espoon perhesurmasta syksyltä 2007 ja keväältä 2008. Poliitiikan uutisten analyysissä on aikajännettä venytetty vuosiin 1984 ja 1979.

2.1 Teoreettinen viitekehys

Tämä aineistolähtöinen empiirinen tutkimus yhdistelee populaarikulttuurin, mediatalouden, mediahistorian sekä nykylehdistön ja uutistoiminnan tutkimusta. Tavoitteena ei ole uuden teorian luominen tai minkään aikaisemman teorian tarkentaminen. Tutkimusalaan liittyvää uutta tietoa on iltapäivälehtien muutoksen havainnollistaminen empiirisesti ja tämän tarkastelu vasten yhteiskunnan liikettä.

Tutkimuksessa käytetään induktiivista logiikkaa, eli muotoillaan tutkimusongelma, kerätään aineisto, tehdään aineistolla tutkimusongelman tarpeiden mukaisia kysymyksiä, kerätään analyysin tulokset ja etsitään yleisiä linjoja sekä

suoritetaan yleistyksyet, teoretisoinnit ja yhdistämisen muiden tutkimusten tuloksiin.

Keskeisimmät käsitteet – iltapäivälehdet, lööpit ja etusivut – esitellään luvussa 3.

Lööppejä ja etusivuja lukuun ottamatta iltapäivälehtien sisällön kokonaisvaltaista muutosta ei ole tähän mennessä tutkittu kovinkaan paljon. Syrjälän (2007) ”Väkivalta lööppijulkisuudessa” -tutkimus eritteli lööppitason muutoksia vuosina 1985–2006. Juha Herkmanin (2005) väitöskirja ”Iltapäivälehtien ja kaupallisen television avoliitto” käsitteli iltapäivälehtien etusivuja ja television vaikutusta niihin vuosina 1996–2001.

Oma pro gradu -tutkielmani ”Alaston lööppi” (Kivioja 2004) keskittyi nimensä mukaisesti lööppeihin. Kivivuori, Kemppi ja Smolej (2002) tutkivat iltapäivälehtien etusivujen väkivaltaa vuosina 1980–2000.

Iltapäivälehtien vertailevaa tutkimusta ovat harjoittaneet myös Mäkipää (2004), Saarenmaa (2005) ja Heino (2006). Mäkipää analysoi gradussaan Ilta-Sanomien henkikirikosuutisointia vuosina 1980, 1993 ja 2000. Saarenmaa tarkasteli Ilta-Sanomien etusivujen seksuaalisuutta eri vuosikymmenillä. Heinon artikkelin aiheena oli iltapäivälehtien eduskuntakritiikki vuosina 1980–1999.

2000-luvulla on syntynyt useita yleisellä tasolla iltapäivälehtien muutosta ja journalistista murrosta pohtivia populaariteoksia. Kilven (2007) IS-historiikki tarkastelee muuttuvaa Ilta-Sanomaa osana oman aikansa yhteiskuntaa. Saaren (2007) ”Isku tajuntaan” suhtautuu kriittisesti iltapäivälehtien viihteellistymiseen. Pietilä (2008) pyrkii tarkastelemaan laajemmin uutisten viihteellistymistä mediataloudellisessa kontekstissa teoksessaan ”Uutisista viihdettä, viihdettä uutisista”.

Uutismedian vuosiseurannan pilottitutkimusta (Saloniemi ja Suikkanen 2006) olen kritisoinut sen tekijöille siitä, että se keskittyy vain etusivuihin ja pyrkii vieläpä esittämään yhteismitallisena päivälehtien ja iltapäivälehtien etusivun otsikoinnin. Etusivut ovat kaikissa keskeisissä lehdissä jatkuvan kehitystyön kohteena ja siten alttiita erilaisten design-trendien vaikutuksille. Etenkin iltapäivälehdissä kaupallinen tietoisuus määrittää etusivujen sisältöä.

Iltapäivälehtien etusivut ja lööpit hyödyntävät kaupalliselta potentiaaliltaan varminta uutisaineistoa, mikä ei sisällöltään ole kovin muuttuvaista lajia eikä hedelmällistä maaperää muutostutkimukselle. Jos halutaan tutkia todellisia muutoksia, pitää etusivujen lisäksi pureutua myös sisäisivuihin.

2.2 Menetelmät ja aineistot

Saadakseni kokonais kuvan iltapäivälehtien sisällön muutoksesta olen analysoinut lehtiaineistoa määrällisesti ja laadullisesti. Tärkein menetelmäni on ollut sisällön erittely. Analyysin pohjaksi koottu määrällinen aineisto oli Ilta-Sanomien osalta varsin laaja. Aikataulusyistä analysoitavien lehtien määrää oli pienennettävä tutkimuksen kuluessa, mikä näkyy etenkin Iltalehden jonkin verran pienempänä otoskokona¹.

Kvantitatiivisen aineiston luokittelussa olen käyttänyt Syrjälän (2007) ja oman pro graduni (Kivioja 2004) luokitteluissa testattua menetelmää soveltuvin osin. Luokitusrunko (ks. liite 1) on tässä tutkimuksessa lähes sama kuin Syrjälällä. Olen pyrkinyt kehittämään luokitusrunгон sellaiseksi, että se olisi käyttökelpoinen ja sovellettavissa myös tuleville iltapäivälehtien tutkijoille.

Pelkkä määrällinen analyysi ei riitä kertomaan, mikä iltapäivälehdissä on muuttunut. Halusin saada laadullisella analyysillä tarkemman kuvan sisällön muutoksista. Laadullisen yleistarkastelun (luku 3) aineistona käytin neljää lehden numeroa kultakin havaintojaksolta 1985–86, 1990–91, 1995–96, 2000–01 ja 2005–06². Näistä havainnoin muutoksia etusivujen ilmeessä, lehden rakenteessa ja osastojaossa, yleisessä visuaalisuudessa (värit, vinjetit, logot, taittotyyli, kuvien ja grafiikan käyttö, tehokeinot) ja sisällössä (otsikot ja ingressit, aihepiirien painotukset, journalistien brändääminen).

Iltapäivälehtiä koskevien lukijakokemusten keräämiseksi tehtiin yhteensä 61 strukturoitua lomakehaastattelua Helsingissä ja Tampereella (ks. liite 2). Tampereen haastattelut teki ja aineiston koosti tutkimusassistentti, hum. kand.

1 Määrällisessä analyysissä kävin ensin läpi IS:n etusivujen otsikot joka toisen kuukauden ensimmäiseltä täydeltä viikolta 1985–86, 1990–91, 1995–96, 2000–01 ja 2005–06 (etusivut n=359, otsikot n=2646). IL:n otosta harvensin helmi-, heinä- ja lokakuun ensimmäisiin täysiin viikkoihin samoilta vuosilta (etusivut n=178, otsikot n=1372).

Osastokohtaisessa erittelyssä IS:lta (analysoitujen lehtien n=99) olivat mukana joka toisen kuun ensimmäisen täyden viikon kaksi perättäistä päivää (tammikuu: ma, ti; maaliskuu: ke, to; toukokuu: pe, la...). IL:ltä (analysoitujen lehtien n=60) kävin läpi yhden päivän lehden joka toisen kuun ensimmäiseltä täydeltä viikolta (tammikuu: ma; maaliskuu: ti; toukokuu: ke; heinäkuu: to; syyskuu: pe; marraskuu: la).

Juttukohtaisessa erittelyssä kävin läpi koko yhden päivän lehden (kotimaa, ulkomaat, viihde, urheilu), jonka jutut luokittelin kuukauden ensimmäiseltä normaalilta ilmestymispäivältä. Nämä olivat: huhtikuun 1. maanantai, syyskuun 1. lauantai, tammikuun 1. perjantai ja heinäkuun 1. keskiviikko. Koska satuin aloittamaan luokittelun isommalla otoksella vuosien 1990–91 IS:sta, tältä jaksolta IS:n otos on tiheämpi ja käsittää yhden päivän joka toiselta kuukaudelta (tammikuu: ma; maaliskuu: ti; toukokuu: ke...). Tällä tavoin analysoitujen IS:n lehtien n=30 ja juttujen n=1654. IL:n lehtien n=20 ja juttujen n=1220.

Osasto- ja juttukohtaisten luokittelujen vuosikerrat olivat samoja kuin etusivujen erittelyssä.

2 Laadullisesti analysoidut lehdet olivat: ma 15.4.1985, la 7.9.1985, pe 3.1.1986, ke 9.7.1986, ma 2.4.1990, la 8.9.1990, pe 4.1.1991, ke 3.7.1991 ma 3.4.1995, la 2.9.1995, pe 12.1.1996, ke 3.7.1996, ma 3.4.2000, la 2.9.2000, pe 12.1.2001, ke 4.7.2001, ma 11.4.2005, la 3.9.2005, pe 13.1.2006 ja ke 5.7.2006. Tällä tavoin analysoituja lehtiä oli kaikkiaan 2 x 20 kappaletta.

Aino Holma. Haastatteluilla kerättyjä tietoja käytetään tutkimuksessa täydentävänä aineistona.

Lisäksi käytössä oli tiivistelmä Lehtipisteen kuluttajatutkimuksesta, TNS Atlakseen perustuvat iltapäivälehtien lukijaprofiilitiedot, KMT:n levikki- ja lukijamääräluvut, KMT:n lukijatrendit sekä iltapäivälehtien markkinaosuustiedot.

Laadullisissa analyysissä vertaan suomalaisten iltapäivälehtien tapaa käsitellä viihdeuutisia pohjoismaisiin iltapäivälehtiin (luku 4). Vertailulehtiä ovat ruotsalaiset Aftonbladet ja Expressen sekä norjalaiset Verdens Gang ja Dagbladet. Analysoitavina ovat lehtikirjoittelu ”Tanssii tähtien kanssa” -ohjelman finaalista 2006 sekä prinssi Charlesin ja Camilla Parker-Bowlesin häitä koskeva uutisointi vuonna 2005. Pohjoismaista vertailua pohjustavan case-analyysin teki tutkimusassistentti, yht. yo Liisa Punkka.

Analysoin myös pitkällä jännteellä journalismin muutoksia. Kohteina ovat rikos- ja politiikan journalismi. Rikosartikkeleista tutkittaviksi valittiin perhesurmautiset³ ja politiikasta ministereiden avioeroja⁴ ja uusien hallitusten virkaanastumista koskeva uutisointi⁵. Näissä analyysissä iltapäivälehtien vertailuaineistona käytetään Helsingin Sanomien, Keskisuomalaisen, Apu-lehden ja Suomen Kuvalehden kirjoittelua samalla aikajännteellä.

Loppuluvussa vedän yhteen tutkimuksen tuloksia ja suhteutan niitä mediakentän ja yhteiskunnan muutoksiin lähdekirjallisuuden avulla.

3 Porvoon Kupsenkylän tragedia 1986, Perttelin surmat 1990, Helsingin Kivikon kaksi lähekkäistä tapausta 1995 ja 1996, Kurikan tapaus 2001, Porvoon Anttilankylän juttu 2004 ja Espoon Suvelan kolmen lapsen surmat 2007.

4 Johannes ja Kaarina Virolaisen avioero 1979–81, Urpo ja Marja-Leena Leppäsen ero 1984, Paavo ja Aila-Marja Lipposen ero 1994–96, Sauli Niinistö ja Tanja Karpelan kihlauksen purkautuminen 2004 sekä Matti ja Merja Vanhasen avioero 2005.

5 Holkeri 1987, Lipponen 1995, Jätteenmäki 2003.

3. Iltapäivälehtien muutos

Empiirisen tutkimukseni kohteena on suomalaisten iltapäivälehtien muutos. Iltapäivälehdiksi kutsutaan vuonna 1932 perustettua Ilta-Sanomia (IS) ja loka-kuussa 1980 ilmestymisensä aloittanutta Iltalehteä (IL). Teknisesti ajatellen ne eivät ole enää ilta- vaan aamulehtiä, jotka pyritään saamaan myyntiin mahdollisimman varhain aamulla⁶.

Terminä iltapäivälehti viittaakin nykyisin tietyn tyyppiseen sensaatiohakuiseen, visuaaliseen, kepeään ja nopeasti omaksuttavaan sisältöön. Ulkomailla tähän lehtigenreen viitataan puhumalla tabloideista ja keltaisesta lehdistöstä.

Sparks (2000) on erotellut viisi erilaista lehtityyppiä: **vakava** (serious press), **puolivakava** (semiserious press), **vakava-populaari** (serious-popular press), **tabloidi** (newsstand tabloid press) ja **supermarket tabloidi**. Mitä “tabloidimaksi” lehdet muuttuvat, sitä enemmän ne keskittyvät yksityiselämään, skandaaleihin, urheiluun ja viihteeseen. Vakavampia lehtiä kiinnostaa enemmän julkinen kuin yksityinen elämä. Vakaviin lehtiin Sparks laskee *Financial Timesin*, puolivakaviin *Guardianin*, vakaviin-populaareihin *Daily Mailin*, tabloideihin brittien *Sunin* ja supermarket tabloideihin amerikkalaiset, kerran viikossa ilmestyvät julkislehdet. (Sparks 2000, 14–15.)

Suomalaiset iltapäivälehdet sijoittuisivat Sparksin luokittelussa parhaiten vakavien-populaarien lehtien kategoriaan, koska suomalaisissa iltapäivälehdissä on voimakkaampi uutisellinen painotus kuin esimerkiksi brittiläisissä *Sunin* kaltaisissa tabloideissa. Suomessa lähimpänä anglosaksisen tyylin juoruilevaa tabloid-sisältöä ovat viikkolehdet *7 päivää* ja *Oho!*.

Ilta-Sanomat syntyi Helsingin Sanomien (HS) kolmanneksi painokseksi, kun äärioikeisto liikehti Mäntsälässä 1932 eikä pelkkä sähkösanoma riittänyt asiasta tiedottamiseen. IS:n sisällöllinen eriytyminen HS:n tyylistä alkoi vasta 1960-luvulla television katselun ja televisiojulkisten yleistyttyä. IS itsenäistyi

6 IS:n Helsingin aamupainos tuli sähköisten tiedotusvälineiden roolin korostumisen vuoksi tiensä päähän vuonna 1997. IL:llä oli 80-luvun lopussa ja 90-luvun alussa hetken aikaa niin sanottu myöhäistetty painos, jota levitettiin pääkaupunkiseudulla.

Kuva 1. Ensimmäinen IS vuonna 1932 kertoi oman aikansa sensaatiomaisesta tapahtumasta, Mäntsälän kapinasta.

Kuva 2. Iltalehti tuli markkinoille 1.10.1980.

emolehdestä lopullisesti 1980-luvun puolivälin jälkeen (Kilpi 2007, 206–208), mutta HS:n perinteet näkyivät vielä pitkään IS:n tekemisessä.

Saaren (2007) kirjan epiteetti ”Iltapäivälehtien lyhyt historia” viittaakin juuri tähän seikkaan: vaikka IS:lla on takanaan jo 76-vuotinen historia, nykymuotoinen iltapäivälehti on paljon nuorempi ilmiö. Suurin sysäys tämän journalismin lajin kehitykselle oli Iltalehden perustaminen Uuden Suomen iltapäivälehdeksi ja emolehden pelastajaksi lokakuussa 1980.

IS:ssa ei aluksi otettu uutta kilpailijaa vakavasti, koska sitä oli edeltänyt Iltaset-lehden lyhyeen päättynyt lento iltapäivälehtimarkkinoilla. Oulusta Helsinkiin muuttanut Iltaset ilmestyi vuosina 1973–1975. Lehden perustajien laatimassa muistiossa IS:ia pidettiin ikävänä, liiaksi miehille suunnattuna, kuivia virastouutisia täynnä olevana julkaisuna, joka ei poikennut aamulehdistä kuin julkaisuajankohtansa puolesta. Lehti ei koskaan ennättänyt nousta voitolliseksi. (Tuoriniemi 1977, 44–45 ja 59; Tommila 1988, 186.)

IL:n tulo markkinoille pakotti 80-luvun kuluessa IS:nkin terästämään otettaan. 90-luvulla iltapäivälehdet joutuivat sopeutumaan sähköisten välineiden entistä vahvempaan rooliin uutiskentällä. Iltapäivälehdet itse alkoivat astua aikakauslehtien reiviirille. Pian tulivat ilmaislehdet STT:n uutisineen, juorulehdet ja internet, joka on iltapäivälehdeille televisiotakin kovempi pala purtavaksi.

Toisaalta verkko on iltapäivälehdistölle ase, jolla ne voivat kaapata sekä painetun että sähköisen sanan ja kuvan herruuden itselleen.

Vaikka potilas ei olekaan vielä kuollut, teen tässä luvussa kotimaisille iltapäivälehdistölle perusteellisen ruumiinavauksen määrällisiä ja laadullisia menetelmiä käyttäen. Tavoitteena ei ole historiikin kirjoittaminen vaan analysoida sisällöllistä muutosta, johon lasken tässä myös lehtien ulkoasun.

Määrittelen ensin iltapäivälehtien tärkeimmät tunnusluvut. Sen jälkeen analysoin havaitsemiani muutoksia alkaen lööppi- ja etusivutasolta päätyen lehtien sisältöön, rakenteisiin sekä visuaalisiin elementteihin. Analysoidut lehdet ovat vuosilta 1985–2006, mutta mahdollisuuksien mukaan olen pyrkinyt huomioidaan myös uudempia sisältöjä laadullisessa tarkastelussa.

Keskityn erittelyssäni erityisesti uutisosaston, viihteen ja urheilun aineistoihin. Jonkin verran mukana on ollut materiaalia muiltakin osastoilta ja liitteistä. Luvussa 3.7 vedän vielä yhteen keskeisimpiä havaintojani.

Koska iltapäivälehdistöllä tarkoitetaan kahta eri lehteä, pidän iltapäivälehtien yleisen muutoksen kuvaamisen lisäksi tärkeänä niiden tarkastelua myös erillisinä journalistisina toimijoina. Tämän vuoksi tuon loppuluvussa esiin tutkimuksessa havaittuja eroja lehtien välillä.

3.1 Mikä iltapäivälehti on?

Iltalehti on sensaatio. Nopea kuin radio. Värikäs kuin televisio. Taustat raportoiva kuin sanomalehti. Inhimillinen kuin aikakauslehti. Täällä kuin paikallislehti. Elämässä kiinni kuin Sinä.

IL:n oma mainos
(IL 19.4.1986, s. 12)

Iltapäivälehti tunnetaan siitä, että se huolehtii Korkeasaaren paviaaneista, esittelee julkkisten salarakkaat, paljastaa poliitikkojen töpeksinnät, kertoo kuohuttavien rikosten taustat, riisuu päiväuniemme upeimmat tähdet ja testaa kesän grillimakkarat puolestamme. Iltapäivälehti jalostaa päivän kiinnostavimmat uutiset polttaviksi puheenaiheiksi, viihdyttää, yllättää, ärsyttää ja naurattaa. Suurissa uutistapahtumissa iltapäivälehti on nopeudeltaan, joustavuudeltaan ja resursseiltaan vahvimmillaan. Tulevaisuudessa iltapäivälehti ottaa entistä enemmän yleisönsä huomioon, kirjoittaa juuri niistä asioista, joista on lukijalle eniten iloa ja hyötyä.

Tämä on yksi näkökulma iltapäivälehtiin. Ymmärrettävästi moni iltapäivälehden tekijä ajattelee omasta työstään kutakuinkin tähän tapaan (ks. Syrjälä

2006). On olemassa myös kyyninen koulukunta, joka näkee iltapäivälehdistä pelkkää rumaa ja pahaa.

Kriitikoiden mielestä keltainen lehdistö paisuttelee, kärjistää, yksinkertaistaa, dramatisoi, johtaa harhaan, leimaa, järkyttää lööpeillään, irrottaa lauseita asiayhteyksistään, ajojahtaa poliitikoita tyhjämpäiväisten asioiden vuoksi, on seksistinen ja mässäilee toisten kärsimyksillä. Iltapäivälehdet mölisevät väärissä paikoissa, kiinnittävät huomiota vääriin asioihin, päästävät väärät ihmiset ääneen. Epäeettisyydessään nämä lehdet ovat menossa entistä huonompaan suuntaan, eikä niissä ole enää asiakaan nimeksikään. Pahinta on, että myös muut tiedotusvälineet ovat lähteneet samalle rappion tielle.

Iltapäivälehtimäiseen tapaan olen yllä hieman kärjistänyt asioita, luonut mustavalkoisia kontrasteja. Totuus iltapäivälehdistä lienee jossakin näiden kahden suhtautumistavan välimaastossa. Jotain ihmeellisen kiehtovaa iltapäivälehdistä kuitenkin on, sillä niilläkin, jotka eivät iltapäivälehtiä lue, on niistä vahva mielipide. Utisten ja ajanvietteen rajapinnalla liikkuvat iltapäivälehdet hämmäntävät, koska niitä on vaikea asettaa mihinkään tunnettuun kategoriiaan. Ne viihteellistävät vakavia asioita, mutta ottavat viihteen vakavasti.

JSN:n langettavat päätökset

	IS	IL	HS	KSML	Apu	SK
2005-2008	2	6	6	0	0	0
n	9	25	27	4	0	2
2000-2004	5	4	2	3	0	2
n	22	10	29	12	2	7
1995-1999	3	3	4	1	1	0
n	18	10	26	8	1	2
Yht.	10/49 (20 %)	13/44 (30 %)	12/82 (15 %)	4/24 (17 %)	1/3 (33 %)	2/11 (18 %)

Taulukko 1. Julkisen sanan neuvoston langettavat päätökset 1995–2008 (tilanne 7.9.2008). Tiedot on kerätty JSN:n internetsivujen arkistosta. N=lehteä koskevien käsiteltyjen kanteluiden määrä. Luvut eivät ole vertailukelpoisia eri lehtiä välillä, koska mm. kanteluiden määrä vaihtelee suuresti.

Jopa alaa tuntevien toimittajakollegoiden on toisinaan vaikea ymmärtää iltapäivälehtiä toimintatapoja. Ei ihme, sillä edes journalistien yliopistollinen koulutus ei tunne sitä omintakeista tyylilajia, jota iltapäivälehdistä on kehitetty jo muutaman vuosikymmenen ajan. Siitä huolimatta se sama tyyli on kelvan-

nut uudistusten malliksi monille päivälehdille, ilmaislehdille ja television kaupallisille kanaville.

Vaikka myös muut tiedotusvälineet ovat lisänneet viihteellisen aineiston ja rikosuutisoinnin määrää viime vuosina, iltapäivälehdillä on yhä vahva rooli suomalaisessa mediakentässä valtakunnallisina uutisvälineinä ja puheenaiheiden asettajina. Iltapäivälehtien elintila niiden perinteisellä tontilla on kuitenkin kaventumassa. Iltapäivälehtimarkkinat supistuvat, mutta samaan aikaan myös uusia mahdollisuuksia avautuu. Iltapäivälehdet elävätkin nyt voimakasta kokeilemisen ja uuden löytämisen aikaa niin verkossa kuin printissä.

3.1.1 Ketkä lukevat iltapäivälehtiä?

Painettu Iltalehti vetoaa hieman enemmän miehiin ja nuorempiin lukijoihin kuin Ilta-Sanomat⁷. IL:n mieslukijoiden osuus on 54 prosenttia ja IS:lla 53 prosenttia (KMT Lukija 2007; taulukko 1). Verkkopalveluissa miesten osuus on IL:llä 56 prosenttia ja IS:lla 52 prosenttia (Iltalehti.fi 2007a ja 2007b; Iltasanomat.fi 2008).

IS:n peruslehden lukijoista alle 45-vuotiaita on 47 prosenttia, IL:llä 51 prosenttia (KMT Lukija 2007). Koko väestön ikärakenteeseen ja elämänvaiheeseen verrattuna IS:n lukijoissa on vajausta alle 40-vuotiaissa, erityisesti 20–39-vuotiaissa, joilla on lapsia kotona. 50–64-vuotiaiden ryhmä taas on hieman yliedustettuna. IS:n verkkopalvelussa painotukset ovat juuri päinvastoin, eli netti näyttää tavoitettavan lehden ulottumattomissa olevia lukijaryhmiä. (Iltasanomat.fi 2008.)

IL:n lukijat ovat keskimääräistä useammin ammattikoulun tai ammatillisen opiston käyneitä. Lehden lukijoissa korostuvat erityisesti alemmat toimihenkilöt ja työntekijät. IL:n lukijat ovat keskimääräistä paremmin ansaitsevia. (Iltalehti.fi 2007.)

7 Iltapäivälehdet seuraavat säännöllisesti lukijoidensa ja ei-lukijoiden aseita omilla tracking-kyselyillään, RISC Monitorin ja KMT-tutkimusten kautta, mutta ne ovat pääosin vain lehtien omaan käyttöön tarkoitettuja. Käytössäni oli kuitenkin julkinen tiivistelmä Lehtipisteen kuluttajatutkimuksesta (TNS Gallup 2007), TNS Atlakseen perustuvat iltapäivälehtien lukijaprofiilitiedot (Iltalehti.fi 2007a ja 2007b; Iltasanomat.fi 2008) sekä KMT:n levikki- ja lukijamääräluvut. Markkinaosuusluvut on saatu Ilta-Sanomilta.

Lisäksi Levikintarkastus, Iltalehti ja Ilta-Sanomat antoivat luvan KMT:n lukijatrendien eli iltapäivälehtien lukijaprofiileissa tapahtunutta muutosta koskevan datan analysointiin. Tietoaotot KMT:n aineistolla teki tutkimuspäällikkö Katariina Lyytikäinen Helsingin Sanomien tutkimusyksikössä. Viittaan tähän aineistoon vastedes lähdeviitteellä KMT Lukija 2007.

Lisätiedon hankkimiseksi iltapäivälehtitutkimusta varten haastateltiin yhteensä 61:tä sattumanvaraisesti valittua henkilöä Helsingissä ja Tampereella kesällä 2007. Haastateltavilta kysyttiin muun muassa iltapäivälehden ostomotiivia, ostamattomuuden syytä ja käsitteitä iltapäivälehtien eroista. Pasi Kivioja teki haastattelut (31 kpl) Helsingin Kampintorilla 21.6. ja 25.–26.6.2007 ja tutkimusassistentti Aino Holma (30 kpl) 19.6. ja 5.–6.7.2007 Tampereella. Haastateltavat valittiin satunnaisotannalla (kysymyslomake, liite 2).

Iltapäivälehtien lukijaprofiili

		2007		2001	
		IS	IL	IS	IL
Sukupuoli (%)	Nainen	47	45	46	43
	Mies	53	54	54	57
Ikä (vuosia)	12-17	8	8	7	8
	18-24	11	12	11	13
	25-34	13	15	16	17
	35-44	15	16	19	20
	45-64	38	36	34	33
	65-	16	13	12	9
Koulutus (%)	Kansakoulu/ala-aste	17	15	17	15
	Keskikoulu/yläaste	14	14	16	16
	Ammattikoulu	41	43	41	42
	Ylioppilas	10	10	11	12
	AMK	6	7	3	4
	Korkeakoulu	10	10	11	10
	Muu/Ei kerro	1	1	1	1
Talouden bruttotulot vuodessa (* (€))	Alle 20000	12	11	14	13
	20001-35000	20	20	29	29
	35001-50000	20	20	10	11
	50001-75000	13	14	10	11
	Yli 75001	7	7	6	6
	Ei kerro	8	7	28	27
	EOS	15	13		
Kuntatyyppi (%)	Suur-Helsinki	21	21	21	21
	Turku/Tampere	7	7	7	7
	70000-150000 as.	9	9	9	9
	Kaupunkimainen kunta	30	30	29	29
	Taajaan asuttu kunta	17	17	16	16
	Maaseutumainen kunta	16	16	19	19

Taulukko 2. Iltapäivälehtien lukijoissa suurimmat muutokset näkyvät ikäjakaumissa. Lähde: KMT Lukija 2007.

IS:n lukijoissa on hivenen IL:ä vähemmän ammattikoulun tai -opiston käyneitä mutta vastaavasti enemmän pelkän kansakoulun suorittaneita. Muutoin lehden lukijoiden koulutus- ja tulotaso ovat samanlaiset IL:n kanssa. (KMT Lukija 2007.)

Iltapäivälehtien lukijoiden kuntajakauma vastaa koko väestön jakaumaa, mutta pääkaupunkiseutu on hieman korostunut. Viidennes lukijoista asuu Suur-Helsingin alueella ja lähes puolet jossain muussa isossa kaupungissa tai kaupunkimaisessa kunnassa (emt.)

Levikintarkastuksesta saadut lukijatiedot ovat vertailukelpoisia vuoden 2000 syksyyn saakka. Niiden perusteella kovin radikaaleja muutoksia lehden lukijakunnassa ei ole tapahtunut, jos ei oteta lukuun lukijoiden kokonaismäärän vähentymistä.

IL:n naislukijoiden osuus on hivenen kasvanut ja IS:lla pysynyt käytännössä samana koko 2000-luvun. Tämä on yllättävää siihen nähden, miten paljon lehtien sisältö on muuttunut naisia koskelevammaksi⁸.

Lukijat ovat ikääntyneet, kuten on koko väestökin. Ikäryhmittäin tarkasteltuna lukijakatoa on tapahtunut 25–44-vuotiaissa (taulukko 1). Sen sijaan yli 44-vuotiaiden osuus on vahvistunut. Erityisesti IS:ssa 44–64-vuotiaiden osuus on viime vuosina ylikorostunut väestön ikäjakaumaan nähden. (KMT Lukija 2007.)

Lukijoiden koulutustaso on hieman noussut, mikä lienee seurausta väestön koulutustason yleisestä paranemisesta ja 1990-luvun ammattikorkeakouluuudistuksesta. Ammattikoulutuksen saaneiden lukijoiden ryhmä on ylikorostunut väestön koulutustasoon verrattuna. Sen sijaan yliopistokoulutuksen saaneet ovat hieman aliedustettuina lukijoissa. (emt.)

Lukijoiden tulotasossa ei ole 2000-luvulla tapahtunut suurta muutosta, kun ottaa huomioon tulojaan tutkimuksessa ilmoittamattomien ja epätietoisten määrän. Ostovoimasta tämä taulukko ei kerro, koska muun muassa palkkojen kasvua ja inflaatiota ei ole otettu vertailussa huomioon. (emt.)

Kuntatyypeittäin tarkasteltuna suurin kato on tällä vuosituhannella käynyt maaseudun lukijoissa. Vuonna 2007 kaupunkilukijoissa näyttää olevan pientä kasvua, mutta se saattaa selittyä myös tilastollisella vaihtelulla. (emt.)

Iltapäivälehdestä luopuneiden motiiveja ei ole tutkittu. Hujanen (2007) toteaa väitöskirjassaan, että 1990-luvulta lähtien Suomessa yleistyneeseen sanomalehdettömään arkeen ei ole tartuttu tutkimuksessa perusteellisesti eikä varsinkaan laadullisesti. Hujanen mukaan sanomalehtien itsensä teettämät kar-

8 Oheisissa luvuissa ei ole huomioitu liitteiden eli esim. Iltalehden Ilona-naistenlehden lukijoita.

Tähän tutkimukseen haastateltujen vastauksia kysymykseen ”Miksi ette osta iltapäivälehtiä?”:

Mä huomasin, että miksi mä rahotan tällaisia, jotka ei ole luettavia, vaan selattavia. Ja jonka tärkeimmät aiheet liikkuu Nykäsen pariskunnan mustissa silmissä. Ei mitään sellaista josta olis ajatellut, että kannattipa ostaa tai lukea tämä lehti. Enkä mä ole kärsinyt yhtään enkä ole jäänyt pois kyydistä tai kelkasta tai puheenaiheista tai jostain muusta. Päinvastoin.

– Nainen, 55

Sen voi lukea kahvilassakin. Uutisarvo ei ole sellainen, että sitä viitsisi ostaa. Sen vain lukee läpi eikä sillä ole sitten mitään merkitystä.

– Nainen, 21

Ne ovat täysin ala-arvoisia lehtiä. Huonoa skandaalipohjaista uutisointia. Niiden lehtien koko liikeidea on se, että ne lietsovat pelkoa. On kaksi uutista, julkisuutiset ja pelonlietsontauutiset, ja kummatkaan eivät minua kiinnosta. Ja kun niillä on aika taantumuksellinen poliittinen agenda. Niillä on aika selkeä kanta vaikkapa uusiin poliittisiin ilmiöihin. Moniin aktivistiliikkeisiin ne ovat ottaneet hyvin kielteisen kannan heti alussa ja käyttäneet sitä jälleen yhtenä keinona lietsoa ihmisten pelkoa ja epävarmuutta. Jossain tapauksissa tietää, että ne ovat liioitelleet jo tapahtuneita rikoksia ja repivät niistä hirveät otsikot. Tai sitten rahastetaan ihmisten kuolemalla ja kärsimyksellä, mikä on eettisesti arveluttavaa.

– Mies, 29

Kun netistä pystyy lukemaan. Ja jos joku vanhempi tai joku on ostanut, niin sen pystyy siitä samasta lukemaan.

– Nainen, 20

Mua ei kiinnosta se. Liikaa on skandaalinomainen lehti. Mua ei mitkään skandaalit eikä toisille pahat tapahtumat kiinnosta.

– Nainen, 84

Aikoinaan ostin molempia, mutta sitten kyllästyin. Niissä ei ole mitään muuta nykyisin kuin lööpit vaan. Ei niissä ole juurikaan asiaa.

– Mies, 62

toitukset ovat pyrkineet tuottamaan nopeasti päätöksenteossa hyödynnettävää tietoa, mutta syväluotaus hitaasti muuttuvaan, laajaan ja monisyiseen ilmiöön on puuttunut. (Hujanen 2007, 68.).

Jotakin voi kuitenkin aavistella luopujienkin motiiveista iltapäivälehtiä koskevien asenteiden perusteella. Esimerkiksi Jääsaaren ja Karppisen (2008) kyselytutkimuksen⁹ mukaan iltapäivälehdillä on luottamuspuola. Ilta-Sanomiin luottaa melko tai erittäin paljon vain 15 prosenttia kansalaisista ja Iltalehteen 13 prosenttia. Vastaavasti Helsingin Sanomiin luottaa 66 prosenttia, MTV3:n uutisiin 87 prosenttia ja Ylen uutisiin 95 prosenttia. (Jääsaari & Karppinen 2008, 11).

Uskottavuuden puute on sensaatiohakuisen lehdistön yleismaailmallinen ominaispiirre, jonka voi olettaa olevan suoraa seurausta dramatisoivasta ja kärjistävästä uutisointitavasta. Lehden myyntiin tähtäävät lööpit ohjaavat ihmisten mielikuvia voimakkaasti, ja lööppien todenperäisyyteen suhtaudutaan epäilevästi, kuten mainontaan yleensä¹⁰.

Yleisön epäusko heijastuu myös omaan tutkimukseeni haastateltujen vastauksista, joista voi erotella kolmenlaisia syitä olla ostamatta iltapäivälehtiä:

- 1) iltapäivälehtiä pidetään uutisanniltaan ja -arvoltaan vähäisinä, epäkiinnostavina, yksipuolisina, roskana tai humpuukina (12 mainintaa)
- 2) lehdet luetaan ilmaiseksi esimerkiksi kahviloissa tai netissä (6)
- 3) vastaajat torjuvat iltapäivälehtien sensaatiohakuisuuden, skandaalinkäryn tai rahastuksen ihmisten kärsimyksellä (4)

3.1.2 Iltapäivälehti lukijan arjessa

Tähän tutkimukseen haastateltujen tärkein iltapäivälehdien ostomotiivi on kiinnostuksen herättävä lööppi tai etusivu, mutta moni ostaa lehden myös tavan vuoksi, ajanvietteeksi, matkalukemiseksi tai tv-ohjelmätietojen takia (taulukko h, liite 3). Puolet vastaajista ilmoitti lukevansa iltapäivälehtiä harvemmin

9 Tutkimuksen tiedonkeruun toteutti puhelinhaastatteluna TNS Gallup marraskuussa 2007. Kyselyyn vastasi 1004 suomalaista.

10 Myös uutisvälineen ja sen toimittajien tuttuus vaikuttavat tällaiseen kysymykseen saatuihin vastauksiin. Itselle vieraaseen välineeseen ei hevin luoteta. Television valtakunnallisten uutisten jatkuvakestoisen tavoitavuus on aivan eri luokkaa kuin Helsingin Sanomien ja satunnaisesti irtonumeroina luettavien iltapäivälehtien. Painettujen iltapäivälehtien päivätavoitavuus on noin 22 prosenttia aikuisväestöstä (TNS Gallup 2007). Jääsaaren ja Karppisen (2008) tutkimuksessa HS:n luottamus nousi 90 prosenttiin, kun asiaa kysyttiin vain lehden tilaajilta. Tutkimus ei kerro, mikä on iltapäivälehtien luottamus lehteä säännöllisesti lukevien keskuudessa.

kuin kerran viikossa. Lähes päivittäin tai päivittäin iltapäivälehteä lukevia oli neljännes vastaajista.

KMT-tutkimusten mukaan iltapäivälehdet ovat menettäneet säännöllisiä lukijoitaan, kun taas harvakseltaan lehteä lukevien osuus on kasvanut (taulukko 3). Jos ”hevijuusereiksi” lasketaan 4–6 iltapäivälehdien numeroa kuluneen viikon aikana lukeneet tai selanneet, iltapäivälehdillä on heitä 44 prosenttia lukijoista. Molemmilla lehdillä on tässä luvussa pudotusta vuoden 2005 lukemiin verrattuna 7–10 prosenttiyksikköä, IS:lla enemmän kuin IL:llä. Jos vertailukohdaksi otetaan vuosi 2001, pudotusta on 2–4 prosenttiyksikköä. (KMT Lukija 2007.)

Iltapäivälehtien lukemisen säännöllisyys

Luetut nrot / vko (%)	2007		2005		2001	
	IS	IL	IS	IL	IS	IL
Lukenut 0/6	1	1	1	1	0	1
Lukenut 1/6	15	14	9	10	12	15
Lukenut 2/6	20	22	17	18	21	22
Lukenut 3/6	19	19	20	21	19	20
Lukenut 4/6	12	13	14	13	12	11
Lukenut 5/6	8	9	7	7	9	8
Lukenut 6/6	24	22	33	31	27	23
Hevijuuserit 4-6/6	44	44	54	51	48	42

Taulukko 3. Iltapäivälehdet ovat menettäneet säännöllisiä lukijoitaan. Nollalukijoiden määrä on noin pieni, koska asiaa ei tässä ole kysytty ei-lukijoilta. Nolla lukukertaa tarkoittaa, ettei vastaaja ole sattunut lukemaan yhtään numeroa kuudesta viimeksi ilmestyneestä. Lähde: KMT Lukija 2007.

Säännöllisten lukijoiden väheneminen vastaa sanomalehtien lukemisen yleistä trendiä. Tilastokeskuksen (2008) mukaan sanoma- ja iltapäivälehtien päivittäinen lukeminen väheni 82 prosentista 76 prosenttiin vuosien 1991 ja 2002 välillä. Dramaattisin pudotus tapahtui 20–24-vuotiaiden ryhmässä, jossa päivittäisten lukijoiden osuus laski peräti 28 prosenttiyksikköä. Huomattavan suuri lasku oli myös sitä nuoremmissa ikäryhmissä – 10–19-vuotiailla pudotusta 18 prosenttiyksikköä. Vastaavasti kerran viikossa tai useana päivänä viikossa lukevien osuudet kasvoivat jonkin verran. (Tilastokeskus 2008b).

Päivittäisten lukijoiden joukossa oli aiempaa vähemmän ylemmän perusasteen (–9 %-yks.) ja keskiasteen koulutuksen saaneita (–9 %-yks.). Myös työttömien (–18 %-yks.) ja opiskelijoiden (–23 %-yks.) osuudet olivat romahtaneet.

Eniten sanomalehtien aktiivinen lukeminen oli vähentynyt yli 100000 asukkaan kunnissa (–11 %-yks.) ja pääkaupunkiseudulla (–9 %-yks.) sekä Pohjois-Suomessa (–8 %-yks.). (emt.)

TNS Gallupin mukaan yleisimmin iltapäivälehti ostetaan K-citymarketista, K-marketista ja R-kioskista (TNS Gallup 2007).

Kätevän tabloidiformaattinsa ja helppolukuisuutensa vuoksi iltapäivälehti soveltuu erityisen hyvin luettavaksi julkisissa kulkuvälineissä ja kahviloissa. Tähän iltapäivälehtitutkimukseen haastateltujen lukupaikoissa korostuivat koti (21 % haastatelluista) sekä kahvilat, ravintolat ja kampaamot (20 %).

Miehillä iltapäivälehtien lukeminen painottui ensisijaisesti töihin tai kouluun (38 %), kahviloihin ja ravintoloihin (24 %) ja kolmanneksi kotiin (19 %). Naiset lukivat eniten kotona (43 %), kampaamoissa, kahviloissa ja ravintoloissa (38 %) sekä muualla, muun muassa matkustaessaan (13 %)¹¹.

Vaikka iltapäivälehtien verkkopalvelut tekevät lähes viikoittain uusia kävijäennätyksiä, puolet vastanneista ilmoitti, ettei lue iltapäivälehtien verkkosivuja koskaan (taulukko g, liite 3). ”Hevijuusereita” eli vähintään kerran päivässä lukijoita verkkopalveluilla oli 11 prosenttia.

Käsitys iltapäivälehtien tuomasta lisäarvosta jakautui voimakkaasti. Suurinta joukkoa (12 hlöä) edustivat ne, joilla ei ollut käsitystä iltapäivälehtien lisäarvosta tai jotka eivät nähneet iltapäivälehtien tarjoavan mitään enempää kuin päivälehdet.

Iltapäivälehtien tärkeimpänä lisäarvona pidettiin nopeutta, ajankohtaisuutta ja päivälehtiä tuoreempaa tietoa (8) sekä yksityiskohtaisuutta ja television tarjontaa tarkempaa tietoa (7). Jotkut tiesivät iltapäivälehtien kertovan päivälehtiä enemmän tietoja ja taustoja (5) sekä olevan sensaatiohakisempia (5). Mainintoja saivat myös henkilökohtaisemmat kokemukset, tiivistykset, viihde ja ajanviete, runsaampi kuvatarjonta ja uudet näkökulmat.

Haastatellut toivoivat iltapäivälehtiin enemmän asiajuttuja ajankohtaisista aiheista (17), mutta tällaisen sisällön tarkempi määrittely tuntui olevan hankalaa. Lisäksi kaivattiin lisää kulttuuria sekä levy-, kirja- ja elokuva-arvosteluja (7). Murhien ja raiskausten vastapainoksi peräänkuulutettiin hauskoja, elämänmyönteisiä juttuja ja hyviä uutisia (5). Useita mainintoja saivat myös ulkomaan uutiset, urheilu, politiikka, eläimet ja luonto, juorut, tavallisten ihmisten kertomukset ja kohtalot sekä ruokareseptit ja ruokaan liittyvät jutut.

Moni haastateltava totesi, etteivät heidän kiinnostuksen kohteensa ole kovin ”myyviä”, ja yleensä tällainen lukemisto löytyykin sitten muista lehdistä. Isolla osalla vastaajista (13) ei ollut käsitystä siitä, millaisia juttuja he haluaisivat iltapäivälehdestä lukea.

11 Koska haastateltujen otoskoko oli pieni, prosenttiluvut ovat vain suuntaa antavia.

Tähän tutkimukseen haastateltujen vastauksia kysymykseen, mitä lisäarvoa he odottavat iltapäivälehtien tuovan uutistapahtumiin muihin tiedotusvälineisiin verrattuna:

Ehkä se on vähän dramaattisempi tai shokeeraavampi. On aika paljon ongittu niitä taustatietoja enemmän. Juttu on laajempi kuin esimerkiksi Aamulehdessä. Juttu on raflaavampi. Erittyy adrenaliinia.
– Mies, 51

Se on se nopeus, uutiset ovat ajan-kohtaisempia.
– Nainen, 61

Siinä on aina yleensä yksityishenkilöitä kaivettu esiin. Oletan että siellä on enemmän henkilökohtaisia kokemuksia asiaan liittyen, että jotain on haastateltu, kysytty ehkä mielipidettä kaduntallaajilta.
– Nainen, 22

Sisäpiirin juttuja.
– Mies, 50

Uuden näkökulman.
– Mies, 21

Ne voi lukea monta kertaa. Ne kertovat asioista yllättävän hyvin ja tarkasti.
– Nainen, 36

Että saisi vähän tarkemmin, yksityiskohtaisemmin tietää asiasta.
– Mies, 21

Taustoja. Räväkämpää olettamista, johtopäätöksentekoja. Skuuppeja. Myyvää näkökulmaa.
– Nainen, 55

Iltapäivälehtiin tieto tulee nopeammin. Esimerkiksi jos tänään aamupäivällä tapahtuu jotakin, niin se on iltapäivällä jo verkkosivuilla, kun se on päivälehdessä vasta huomenna.
– Nainen, 44

Siinä voi olla sensaatiota. Jos tv:ssä tulee sitä asiapuolta, niin tossa tulee vähän asian sivustakin välillä. Se on nopeampaa tietoa.
– Mies, 53

Jos otsikko on hyvä niin se kiinnostaa määrättyllä tavalla. Iskevämpi otsikko. Mutta se on hetken tunne. Ex tempore -juttu.
– Nainen, 52

3.1.3 Iltapäivälehtien tunnusluvut

Iltapäivälehdet ovat nousseet Suomen suosituimmiksi internetsivustoiksi kasvattamalla nopeasti viikoittaista kävijämääräänsä. Tämän voi lukea paitsi laajakaistaliittymien yleistymisen ansioksi, myös voimakkaan uutis- ja ajanvietteen kehitystyön tulokseksi. Samaan aikaan painettujen iltapäivälehtien kokonaismarkkinat ovat alkaneet pienentyä.

Iltapäivälehtien tunnusluvut

	IS	IL	IS-viikonvaihte	IL-viikonvaihte
Levikki 2007	176531	131150	208487	163359
Lukijamäärä 2007	767000	675000	585000 / liite	514000 / liite
Markkinaosuus 2007 (%)	57,4	42,6	56,1	43,9
Viikkokävijät 35/2008	1405122	1403038		

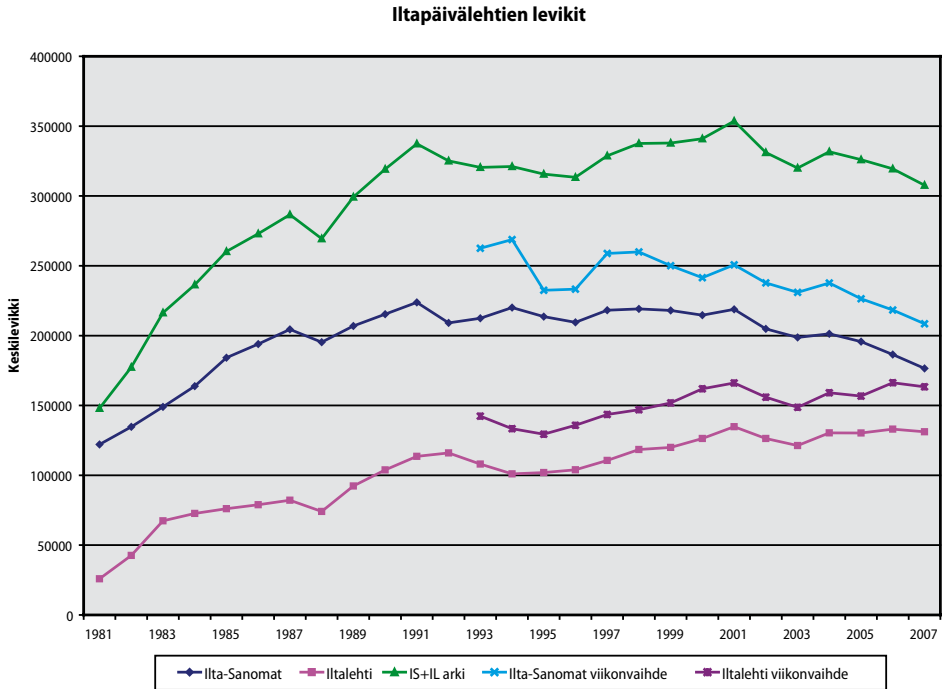
Taulukko 4. Verkossa iltapäivälehtien kilpailu on hyvin tasapäistä.

Eritoten IS:n levikki on laskenut voimakkaasti lamavuosien huippuluvuista, jolloin arkilevikki oli suurimmillaan 223815 kappaletta vuonna 1991. Molemmat iltapäivälehdet elivät voimakkaan kasvun aikaa 80-luvun alusta aina vuosiin 1991–92 asti (kuvio 1). Sen jälkeen IS:n levikkikehitys tasaantui 90-luvun ajaksi, mutta IL lähti pienen notkahduksen jälkeen kohti uusia ennätyslukuja.

IL korostaa sisältökehityksen ansioita lehden kasvussa, mutta kilpailija tähdentää Iltalehden logistiikan ja tuotannollisen rakenteen kehityksen merkitystä: lehden saatavuus on parantunut, ja se näkyy myös levikissä. IL:n myyntipisteiden lisäys, painatuksen siirtäminen Vantaan Kaivokselasta Tampereelle ja Jyväskylään ja yhteisjakeluun siirtyminen kilpailijan kanssa ovat tasoittaneet iltapäivälehtien välistä teknistä eroa. IS:n toimitusjohtaja Pekka Harju antaa tunnustusta myös IL:n oppimiskyvylle: hänen mielestään IL on nykyään paljon parempi lehti kuin aikaisemmin. Harjun mukaan molemmat lehdet ovat kehittyneet kilpailun ansiosta. (Saari 2007, 193–195.)

Vuosi 2001 näyttää muodostuneen molempien lehtien kulminaatiopisteeksi, jossa IL:n nousu tasaantui ja IS:n levikki kääntyi laskuun¹². Kuudessa vuodessa IS on menettänyt sen, minkä se saavutti yhtä nopeasti 80-luvun lopussa ja piti

12 Vuonna 2001 iltapäivälehtien yhteenlaskettu arkilevikki saavutti lakipisteensä 354 000 kappaletta. Kyseessä oli poikkeuksellinen uutisvuosi, johon mahtuivat Lahden doping-skandaali, Matti Ahteen ahdisteluskandaali, Martti ja Elise Heinin kuohuttavat murhat, Spede Pasasen kuolema ja USA:n terrori-iskut. Vuonna 2007 yhteislevikki oli enää 308000 kappaletta. Tämä pudotus oli 92-prosenttisesti seurausta IS:n levikin laskusta.

Kuvio 1. Iltapäivälehtimarkkinoiden saturaatiopiste saavutettiin vuonna 2001. Edellinen huippu oli vuonna 1992.

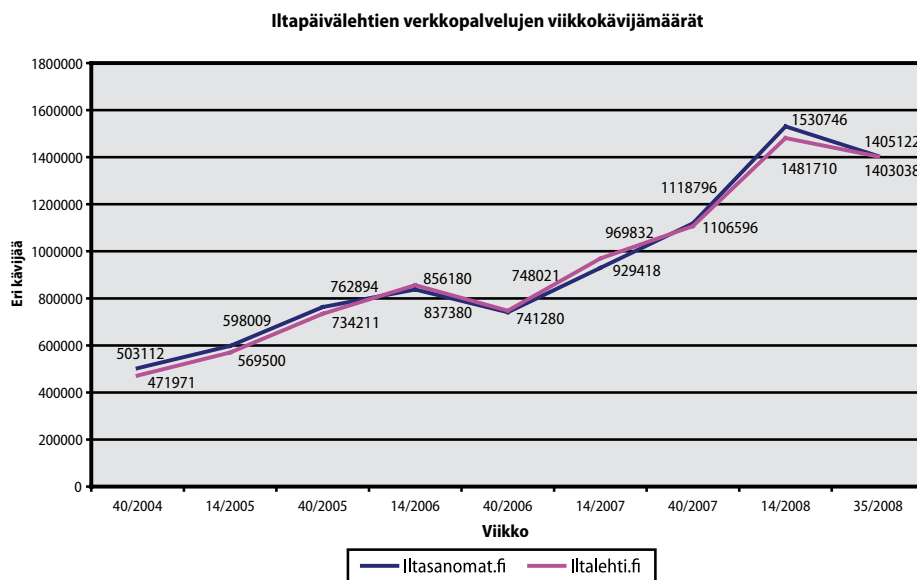
yllä vuosikymmenen ajan. Koska markkinoiden saturaatiopiste oli vuosituhanen alussa, jolloin internet ei vielä ollut merkittävä tekijä journalismin kentällä, IS:n levikin laskua ei voi laittaa kokonaan uuden median syyksi. Todennäköisemmät syyt löytyvät lehden sisältölinjauksista sekä ihmisten ajan-, rahan- ja mediankäyttöön liittyvien tottumusten muutoksista.

Iltapäivälehdeille tärkeitä tunnuslukuja ovat levikin lisäksi lukijamäärä¹³, markkinaosuus ja nykyisin myös kokonaistavoittavuus.

Kuten useimmilla muillakin lehdillä, myös iltapäivälehdeillä lukijamäärä oli laskussa vuonna 2007. IS:n pudotus oli jyrkempi kuin IL:llä. IS:n lukijamäärä on pudonnut vuoden 2004 huipusta lähes 200000:lla. IL on menettänyt 61000 lukijaa vuoden 2002 jälkeen. (Kansallinen mediatutkimus 2008.)

Lehtiyhtiöiden johdon käyttämän kokonaistavoittavuus-termin panin merkille ensimmäisen kerran vuosien 2005–2006 tietämillä. Termillä tarkoitetaan eri jakelukanavien eli painetun lehden ja verkkolehden yhteenlaskettua luki-

¹³ Mitattu lukijamäärä on kytköksissä lehden ilmoitustilan hintaan, eli mitä enemmän lehdellä on lukijoita, sitä korkeampaa hintaa pyydetään ilmoittajilta.

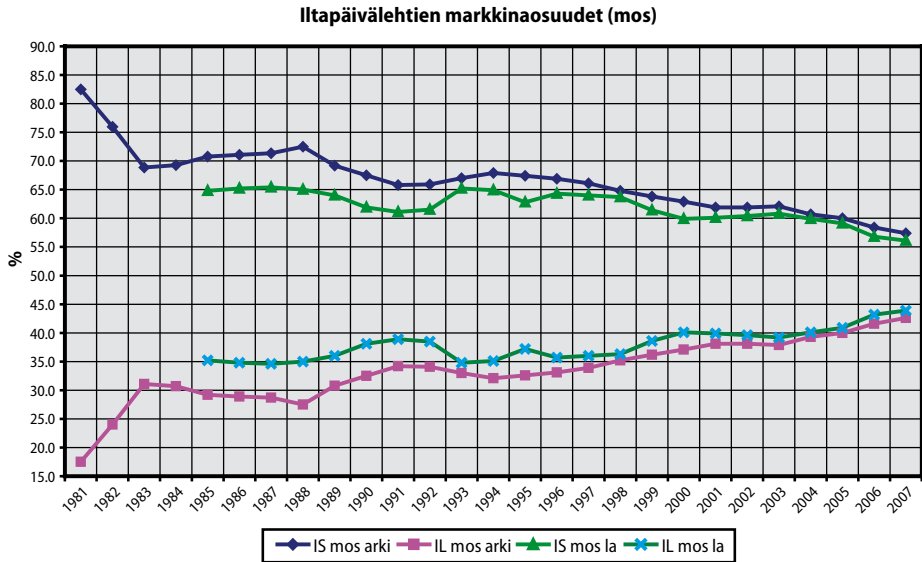
Kuvio 2. IS on viime kuukausina pitänyt hiuksenhienoa johtoasemaa verkossa. Eri vuosien luvut eivät ole täysin vertailukelpoisia, koska mittaustapa on muuttunut.

jamäärää. Pietilän (2007) mukaan lehdet pyrkivät määrittämään uudelleen ilmoitushintojen taustalla olevat kontaktihinnat kokonaistavoittavuuden avulla¹⁴ (Pietilä 2007, 190). Esimerkiksi IS ilmoittaa TNS Atlaksen ja TNS Gallupin heinä-joulukuun 2007 mittaustietoihin perustuen kertailmoitus printissä + viikko verkossa -mainospaketin kokonaistavoittavuudeksi 1,7 miljoonaa kontaktia (Iltasanomat.fi 2008). Se sisältää painetun lehden 904000 lukijaa päivässä ja 1,1 miljoonaa verkon viikkokävijää, mistä on vähennetty lehden ja verkon päällekkäisten lukijoiden (14 %) osuus¹⁵.

Kovasta markkinaosuustaistelusta kielivät nykyisin yhä yleisemmät iltapäivälehtien alennusmyyntikampanjat, joissa lööpin pääaiheena saattaa olla mainoslause ”Tänään vain 0,70 €!” Alennusmyynnit kohentavat levikkiä mutta ennen kaikkea niillä ryövätään markkinaosuutta kilpailijalta. Markkinajohtaja

14 Pietilän (2007) mukaan kokonaistavoittavuutta kuvaavat verkon ja printin yhteenlasketut käyttäjämäärät eivät kuitenkaan automaattisesti johda parhaaseen liiketulokseen. Verkkomainonnan hintataso on edelleen alhainen verrattuna painettuun lehteen. Pohjoismainen kehitys osoittaa sanomalehtien siirtymisen verkkoon merkinneen ilmoitustulojen keskittymistä laajalevikkisille aamulehdille, joilla on hallussaan lukijoiden perinteinen vanha sukupolvi. (Pietilä 2007, 209–210.)

15 Painetun lehden lukijamäärää ja verkkolehden viikkokävijämäärää on vaikea saada yhteismittalliseksi verkkokävijöiden epätarkan mittaustavan vuoksi. Molempien iltapäivälehtien verkkopalveluilla oli maaliskuussa 2008 yli 1,3 miljoonaa eri kävijää viikossa, mikä ei kuitenkaan täysin vastaa todellisuutta. Sama ihminen on saattanut lukea sivustoa useilla eri koneilla tai tyhjentää viikon aikana selaimensa välimuistin. Mittaustapaongelma koskee kaikkia muitakin verkkosivustoja. Ratkaisuksi on ehdotettu muun muassa puhumista ”eri kävijöiden” sijaan ”eri selaimista”.

Kuvio 3. IL:n markkinaosuus on kasvanut tasaisesti.

IS on kymmenessä vuodessa menettänyt lähes kymmenen prosenttiyksikköä markkinaosuuttaan (kuvio 3). IS:n päätoimittaja Sadeoja (2008) myöntää, että lyhyellä tähtäimellä kampanjahinta tulee kalliiksi, mutta hän on uskoo sen tuottavan tulosta pitkällä aikavälillä (Sadeoja 2008).

Koko 2000-luvun hyvää liikevoittoa takoneiden iltapäivälehtien tulos heikentyi vuoden 2008 ensimmäisellä neljänneksellä. Iltalehden heikentynyt tulos painoi koko Alma Median tulosta. Iltapäivälehtimarkkinoiden lasku näkyi myös Ilta-Sanomien tuloksessa. Yksittäisten lehtien tulostietoja ei kuitenkaan julkaistu konsernien osavuositarkastuksissa. (Kallionpää 2008.)

Iltapäivälehtien taloudellinen kehitys

		2007	2006	2005	2004	2003	2002
Ilta-Sanomien Oy	Liikevaihto (milj. €)	93,2	92,2	93,7	95,2	93,6	92,1
	Liikevoitto (milj. €)	5,1	8,5	11	17,1	17,5	15,7
	Liikevoitto-%	5,5	9,3	11,6	18	18	17
Kustannusosakeyhtiö Iltalehti	Liikevaihto (milj. €)	58	52	49	49	47	49
	Liikevoitto (milj. €)	8,1	5,5	5,2	5,5	5,5	6,5
	Liikevoitto-%	14,0	10,5	10,6	11,2	11,7	13,2

Taulukko 5. Sanoma Osakeyhtiön IS-liiketoimintayksikkö yhtiöitettiin Ilta-Sanomien Oy:ksi vuonna 2004. Lukujen lähteet: Sanoma Osakeyhtiö, Alma Media, Suomen Asiakastieto, Kaupparekisteri.

Internetistä ei ole ihan heti luvassa iltapäivälehtien taloudellista pelastajaa, sillä IS:n mediamyynnistä tulee verkosta 16 prosenttia ja IL:llä neljännes. Ruotsissa vähittäiskauppa mainostaa paljon verkkomedioissa, mutta Suomessa ilmoittajat ovat olleet hitaita innostumaan uudesta välineestä. IS:n toimitusjohtajan Pekka Harjun laskelman mukaan IS:n verkon mediamyynti toisi saman verran rahaa kuin painetun lehden mediamyynti vuonna 2014 – olettaen, että printtimarkkinat laskevat nykyistä viiden prosentin vuosivauhtia ja nettimarkkinat kasvavat 30 prosentin vauhtia. (Salminen 2008.)

3.2 Lööppien muutos

Lööppi¹⁶ on iltapäivälehdien keltamusta myyntijuliste, etusivu puolestaan kiinteä osa lehteä, sen kansisivu, jonka merkitys myynninedistäjänä on vuosien kuluessa korostunut entisestään.

Iltapäivälehdien lööpillä on kolme tärkeää funktiota lehden kannalta:

- 1) **Huomiofunktio:** ”*Hei, täällä ollaan!*”
Lööppi ilmoittaa, että tuore lehti on saapunut myyntipisteeseen.
- 2) **Mainonnallinen funktio:** ”*Luet Ilta-Sanomien/Iltalehden uutisia.*”
Lööppi ylläpitää lehden brändiä tehokkaammin kuin mikään muu mainostuskeino.
- 3) **Journalistinen ja kaupallinen funktio:** ”*Tätä meillä olisi tarjolla tänään.*”
Lööppi kiteyttää päivän lehden kiinnostavimman sisällön ja suostuttelee ostamaan.

Pitkälle tuotteistettu ja säännöllisesti ilmestyvä lööppi on pohjoismainen ilmiö, sillä monissa maissa tabloidit myyvät itseään pelkällä etusivullaan. Ilta-Sanomien valkopohjaiset lööpit ilmestyivät ensi kertaa 1950-luvulla. Mallia oli haettu Ruotsista, jossa lööpit (*ruots. löpsedeln*) ilmestyivät katukuvaan jo 1800-luvun lopulla. Aftonbladet otti lööpit käyttöön muutama vuosi ennen 1900-luvun vaihdetta (Holmberg, Oscarsson & Rydén 1983, 112). Keltainen lööppipohja otettiin Suomessa käyttöön 1970-luvulla. Ilta-Sanomien lööppi sai kilpailijan 1980-luvulla, kun Iltalehti tuli markkinoille samanlaisella lööppiformaatilla.

16 Lööpit eivät kuuluneet tämän tutkimuksen aineistoon, mutta ovat silti olennainen osa muuttuvaa iltapäivälehdistöä. Lööppien sisältöjä on analysoineet ainakin Syrjälä (2007a ja 2007b), Huovila (2002), von Bagh ja Koski (2000) sekä pro gradu -tutkielmissa Leinonen (2006), Käräjäoja (2003) ja Ikonen (1997), oma graduni (Kivioja 2004) mukaan lukien.

Von Baghin ja Kosken (2000) mukaan lööpeistä alettiin puhua laajemmin ehkä vasta 1990-luvulla, ”jolloin iltapäivälehtien levikki ja katu-uskottavuus olivat jo 80-luvulla syntyneen urbanismin ja citykulttuurin siivellä nousseet lopullisesti huippuunsa” (von Bagh & Koski 2000, 101).

Lööppien jakelussa on sittemmin tapahtunut eräitä muutoksia, jotka vaikuttavat iltapäivälehtien levikkiin. Iltalehti pääsi 2000-luvun alussa myyntipisteiden määrässä samalle tasolle Ilta-Sanomien kanssa. Tämä on kiihdyttänyt Iltalehden levikin kasvua.

Vuosien 2005–06 tietämällä molemmat lehdet ryhtyivät tehostamaan alue-lööppituotantoa, jolla on pystytty kasvattamaan tietyn alueen levikkiä, jos uutistapahtumat ovat olleet selvästi jotakin seutua kiinnostavia. Sadeojan (2008) mukaan aluelööpeistä voi olla hyötyä oikein tehtynä, mutta tietyissä tapauksissa niistä voi olla jopa haittaa lehden myynnille, jos esimerkiksi jokin kiinnostava valtakunnallinen uutinen siivotaan virhearvion vuoksi paikallisen uutisen tieltä pois (Sadeoja 2008).

Selkein muutos liittyy lööppien esitystekniikan huimaan kehitykseen. Samaan aikaan, kun toimitusten tietoisuus lööpin vaikutuksesta myyntiin ja eri aihepiirien vetovoimasta on lisääntynyt, visuaaliset tehokeinot ovat ottaneet aimo harppauksen eteenpäin.

90-luvun alkupuolella lööpissä saattoi olla epäkaupallisia aiheita, jotka nykyisin ylittäisivät vaivoin lehden uutiskynnyksen. Kuvia ja värejä ei käytetty lööpissä samaan tapaan kuin nykyisin. Aiheiden ja tarinankerronnan määrä näyttää lisääntyneen lööpeissä, jolloin otsikoiden pistekoko on pienentynyt. Ohikulkijalle annetaan entistä enemmän viitteitä siitä, mitä otsikon taustalla piilee. Moni lehden ostamatta jättänyt perusteleekin päätöstään sillä, että lööpin otsikko kertoo jo kaiken. Loput kuulee muista välineistä ja kahvipöytäkeskusteluista.

Kuva 3. Löoppi ei välttämättä näytä samanlaiselta joka puolella maata.

Lööppien aihejakaumaa tutkineen Syrjälän (2007a) mukaan eniten pinta-alaa vuosien 2005–06 lööpeissä saivat rikokset ja niiden seuraamukset¹⁷. Toiseksi näkyvimmin esitettiin ihmissuhteisiin ja kotiin liittyviä aiheita. Aiemmistä havaintojaksoista¹⁸ poiketen myös iltapäivälehtien omat mainokset¹⁹ saivat runsaasti tilaa. (Syrjälä 2007a, 12–13.)

Rikos ja rangaistus -aiheiden osuus lööppien pinta-alasta on IL:ssä vaihdellut enemmän kuin IS:ssa. Suurimmillaan se oli IL:ssä vuonna 1995 (38 %) ja pienimmillään 1985 (16 %). IS:ssa rikosten huippuvuosi oli 2005 (33 %) ja aallonpohjat 1991 ja 1995 (21 %). (emt.)

Lööppien ihmissuhteisiin ja kotiin liittyvissä aiheissa koettiin hyppäys vuosituhannen vaihteessa, jolloin niistä tuli yksi lööppien keskeisimmistä elementeistä. Selvimmin painoarvoaan ovat menettäneet raha ja työ sekä yhteiskunnan ja politiikan aiheet, joiden katoaminen näkyy erityisesti niihin vielä 90-luvun puolivälissä panostaneen IS:n lööpeissä. Syrjälän mukaan 80-luvun puolivälissä ja 90-luvun alussa voitiin IS:ssa vielä otsikoida ”Hallitus kaavailee: Ulkomaanmatkat verolle” ja ”Ei lakkoa elintarvikealalla”, mutta 2000-luvulla tällaiset otsikot eivät päädy lööppeihin hankalan henkilöitävyytensä ja epävihteellisyytensä vuoksi. (emt., 12–15.)

Lööppien aiheet olivat viihteellisimmillään ja keveimmillään 2000-luvun alussa. Ihmissuhteiden, viihteen ja kauneuden osuudet lööppipinta-alasta olivat tuolloin muita havaintojaksoja suurempia, ja myös julkkisotikoita oli enemmän. Vuosina 2005–06 rikokset, onnettomuudet, takaiskut ja omat mainokset kasvattivat osuuksiaan. (emt., 18.)

3.3 Etusivujen muutos

3.3.1 Etusivujen visuaalisuus

Myös iltapäivälehtien etusivut ovat ottaneet visuaalisesti huiman loikan eteenpäin. Tieto- ja painotekniikan kehitys on tuonut etusivun suunnittelijoiden ulottuville uusia keinoja yleisön kiinnostuksen herättämiseksi. Sisällöllisesti tarjonta on jossakin määrin yksipuolistunut, kun on ryhdytty pelaamaan varman päälle ja kasvatettu populaareimpien aihepiirien osuutta muiden kustannuksella. Entistä useammin etusivut rakennetaan kohujen varaan.

17 2005: IS 33 %, IL 29 %; 2006: IS 23 %, IL 22 %.

18 Syrjälän havaintojaksot sijoituivat vuosille 1985–86, 1990–91, 1995–96, 2000–01 ja 2005–06.

19 Lööpeissä mainostettiin mm. tv-lehteä, jättilehteä, erikoisliitteitä, naistenlehteä ja ristikoita (Syrjälä 2007a, 14).

Haastajana markkinoille tullut IL pyrki jo 80-luvulla kilpailijaansa räiskyvämpään esitystapaan. Esimerkiksi vuonna 1986 sitä haettiin etusivulla väreilä, vinotaitolla, vaihtuvalla tekstikoolla ja viihdeaiheita suosimalla.

80-luvun puolivälissä iltapäivälehtien etusivuilla käytettiin kuvia melko vähän, ja ne olivat usein pieniä passikuvatyyppisiä otoksia julkisuuden henkilöistä. 90-luvun puolivälissä kuvissa alkoi näkyä muutakin kuin passikuvamaista pönötystä. 2000-luvulle tultaessa on ryhdytty käyttämään henkilö- ja uutiskuvien lisäksi esine- ja miljöökuvia sekä symbolikuvitusta²⁰.

90-luvulla etusivun otsikoita kuvitettiin harvemmin kuin 1985–86 ja 2000-luvulla (kuvio a, liite 4). Esimerkiksi IS:n pääaiheista alle puolet oli kuvallisia 1990–91 ja 1995–96. 90-luvun kuvatilannetta selittää se, että otsikoita oli silloin etusivulla muutenkin enemmän, eikä niitä kaikkia kuvitettu. Vuosina 2005–06 kuvallisten pääotsikoiden osuus oli jo kolme neljännestä, IL:ssä neljä viidennestä. IL:ssä etusivun otsikoiden kuvitus on ollut 2000-luvulla systemaattisempaa kuin IS:ssa.

Kuva 4. Teksti hallitsi etusivuja vielä 1990-luvulla. 2000-luvulla etusivu rakennetaan vahvojen pääaiheiden ja voimakkaiden kuvien varaan.

20 Etusivun kuvat luokiteltiin seitsemään ryhmään: 1) henkilökuviin, 2) tilannekuviin, 3) esine- ja maisemakuviin, 4) kuvitus- ja symbolikuviin, 5) mainoskuviin, 6) grafiikkaan ja piirroksiin, 7) muihin kuviin. Tarkempi määrittely liitteessä 1.

IS käytti 1990–91 etusivun pääjutun kuvituksena vain joko henkilökuvia tai uutiskuvia (kuvio c, liite 4). 2005–06 henkilökuvien osuutta oli pienennetty ja niiden lisäksi käytettiin tilannekuvia, miljöökuvia ja joskus myös symbolikuvitusta. Miljöökuvat yleistyivät molemmissa lehdissä 2000–01. Tällä vuositu-
hannella etusivun kuvattomat pääaiheet ovat hävinneet lähes kokonaan mo-
lemmista lehdistä. Vuosina 1990–91 IS:ssa oli eniten kuvattomia pääuutisia,
47 prosenttia. Vuosina 2000–01 ja 2005–06 kuvattomia oli enää 8 prosenttia,
IL:ssä 3 prosenttia.

Horisontaalilinjan rikkovat, kallistetut otsikot ja muut graafiset elementit ovat lisääntyneet etusivuilla. Kuvien henkilöt pystytään tuomaan lähemmäs lukijaa taustat häivyttävin syväyksin, ja jyrkät otsikot voidaan tarvittaessa vyyryttää kuvien päälle. Kun ennen kuvat ja otsikot olivat selvästi erillisiä elementtejä, nykyisin ne liukuvat toistensa päälle muodostaen yhden eheän ja monimuotoisen graafisen kokonaisuuden.

Päinvastoin kuin lööpeissä, etusivujen otsikoissa vaatimattomammankin uutisaiheen pistekoko voi olla nykyisin huomattavasti jämäkämpi kuin vielä 90-luvulla. Tämä on seurausta siitä, että ajattelutapa etusivun tarkoituksesta on vuosien kuluessa muuttunut ja etusivun kaupallinen merkitys suhteessa lööp-
piin kasvanut (ks. Kivioja 2004). Lööpeissä taas pistekoko on pienentynyt, kun aiheita on tullut enemmän ja tarinankerrontaa muutenkin lavennettu.

Etusivuilla 80-luvulla käytetyt pitkät ingressitekstit katosivat 90-luvulla, jolloin tilaa vapautui muille aiheille. Toisaalta viime vuosina on ollut nähtävissä paluuta vanhaan laveaan kerrontaan, kun varsinkin dramaattisissa aiheissa on ryhdytty listaamaan etusivulle yksittäisen uutisen kiinnostavimpia kohtia (kuva 5).

2000-luvun etusivuissa voi nähdä vaikutteita elokuvien kerrontatekniikasta ja internet-sivustojen esitystyylistä. Internetin vaikutus oli nähtävissä esimerkiksi IS:n etusivuissa vuonna 2001 netti uutisten tapaan päällekkäin ladottuina pikkuotsikoina ja graafisina elementteinä, kuten kumollaan olevina kolmioina etusivun otsikoiden ja sisäsivun juttujen alussa.

Elokuvamainen kerronta näkyy erityisesti onnettomuus- ja rikosuutisoinnissa sekä muissa dramatiikkaa korostavissa aiheissa (kuva 5). Elokuvien ja mainosten tavoin etusivut pyrkivät ostoimpulssin herättämiseksi vetoamaan tunteisiin mutta toteuttaen tämän journalistisin keinoin. Tällöin tehokkaita ovat tiukasti rajatut, ilmeikkäät lähikuvat ja iskulauseen kaltaiset lyhyet otsikot, joissa kärjistetään, joskus liioitellaan ja yleensä esitetään äärimmäisiä tunnereaktioita. Voimakkaat otsikot muistuttavat toimintaelokuvan trailerin nasakoita one liner -replikkejä, ja etusivun taustastaan irrotetut kuvat ovat kuin välähdyksenkaltaisia kameran zoomauksia elokuvan trailerista. Vain äänitehosteet ja maskuliininen voice over -ääni puuttuvat lehdestä.

Kuva 5. Etusivujen kerronta muistuttaa etenkin dramaattisissa aiheissa elokuvan traileria.

Tehokkaimmillaan etusivun otsikot ovat, kun tapahtumat pystytään esittämään draamana ja jännitteitä sisältävänä suurena tarinana. Rikosuutisissa murhamysteerien avoimet kysymykset ovat ennenkin jalostuneet päiväkausia, joskus viikkojakin kestäviksi jatkokertomuksiksi, jotka pitävät niihin vihkiytyneet lukijat tiukasti otteessaan. Rikosuutisista sarjakertomukset ovat levinneet myös muun tyyppisiin uutisiin.

Sarjoittumisen ja mukaansatempaavan tarinankerronnan kaikkivoipaisuuden varjopuoli on se, että uutinen ei ole enää uutinen, jos se ei täytä vallitsevan uutisdramaturgian kriteereitä. Liian monimutkaiset, hankalasti henkilöittävät ja hitaasti kehittyvät ilmiöt, joihin ei liity väärinkäytöksiä, draматиikkaa tai erotiikkaa, kompastuvat uutiskynnykseen. Vallan vahtikoiran näkökenttä käy vanhetessaan kovin kapeaksi²¹.

90-luvun puolivälissä IL:n etusivu oli karnevalistisempi kuin kilpailijallaan. IL käytti railakkaasti värejä otsikoissa ja otsikkopohjissa: mustaa, valkoista, keltaista, lilaa, punaista, sinistä, vaaleankeltaista, harmaata, beigeä, vaaleansinistä

21 Hyvä esimerkki tästä nykymedian kapeakatseisuudesta on EU:n päätöksenteko, joka on mitä suurimmassa määrin suomalaista sisä- ja ulkopoliittikkaa koskevaa mutta ei juuri kiinnosta kotimaisia viestimiä kuin pinnallisella tasolla.

ja vaaleanpunaista iloisena sekamelskana (ks. esim. IL 7.7.95). Konservatiivisempi ja kurinalaisempi IS maalaili vähemmän, mutta sekin rohkaistui pikkuhiljaa vuosituhannen taitteessa. Aluksi IS käytti lähinnä valkoista, mustaa tai keltaista taustaa etusivujen otsikoissa. Vuosina 2005–2006 IS ei hävinnyt enää värien määrässä kilpailijalleen.

Sittemmin IL:n etusivun taitto on rauhoittunut. Etusivua on selkeytetty ja jämäköitetty, aiheiden määrää on vähennetty, kirjasimet ovat entistä tuhdimpia ja otsikoita on vähemmän. Iltapäivälehtien nykyisiä etusivuja leimaa näennäisestä sillisalaatista huolimatta edelleen pyrkimys järjestelmällisyyteen ja hierarkiaan. Uutisaiheet on järjestelty lohkoihin ja moduuleihin symmetrisesti vaaka- ja pystylinjoja noudattaen. Etusivun taitto voisi olla räiskyvämpi ja sekavampikin, jos sitä vertaa vaikkapa keskieurooppalaisiin bulevardilehtiin tai ääriesimerkkinä turkkilaisiin viihdelehtiin, joissa samantyyppisiä sääntöjä ei noudateta.

Sillisalaattimainen taitto tavataan yhdistää juoruilevuuteen (vrt. 7 päivää -lehti). Uskottavaa uutisointia tavoittelevat suomalaiset iltapäivälehdet pyrkivätkin nykyisin selvästi välttämään tällaisen mielikuvan antamista itsestään.

IS:n ja IL:n etusivut ovat teknisesti samankaltaistuneet niin paljon, että jos lehden logo poistettaisiin, monena päivänä olisi alan ammattilaisenkin vaikea tunnistaa, kumman lehden etusivusta on kyse. Lehdentekijät itse näkevät yhä lehtien välillä eroja muun muassa aihevalinnoissa, käsittelytavoissa, kärjistämisessä ja tunkeilevuudessa. Lukijoille erot käyvät kuitenkin vuosi vuodelta hämärämmiksi, etenkin kun säännöllinen lukeminen ja lehden tuntemus vähenevät.

3.3.2 Etusivujen aihepiiri

Iltapäivälehtien etusivujen aihepiirin kehitystä on aiemmin vertailtu muutamissa opinnäytetöissä, Kivivuoren ym. (2002) Etusivujen väkivalta -tutkimuksessa sekä Suikkasen ja Salonien (2006) uutismedian vuosiseurannan pilottitutkimuksessa.

Ilta-Sanomien ja lyhyen aikaa eläneen Ilta-set-iltapäivälehdet etu- ja takasivuja tutkineet Koskinen ja Lääkkölä (1975) havaitsivat, että kesäkuussa 1974 ja 15.10.–16.11.1974 ilmestyneiden Ilta-Sanomien etusivuja hallitsivat hallintopolitiikan uutiset (21 %). Hallintopolitiia-

Ilta-Sanomien ja Iltalehden etusivuilla aiheita keskimäärin

	IS	IL
1985-86	4,9	6,1
1990-91	6,6	8,1
1995-96	9,7	9,1
2000-01	8,6	8,4
2005-06	6,9	6,4

Taulukko 6. 90-luvun puolivälissä etusivua käytettiin ”monikärkiohjuksena”.

kalla he tarkoittivat lähinnä hallituksen ja eduskunnan myöhäisten istuntojen päätöksiä koskevia uutisia, joita ei nykyisin etusivuilla juuri näe. Muiden aiheiden osuudet olivat Koskisen ja Lääkkölän jaottelun mukaan human interest 13 %, viihde 11 %, suomalainen yhteiskunta 9 %, ulkomaat 7 %, kulttuuri 2 % ja muut 1 %. (Koskinen ja Lääkkölä 1975, 27–28.)

Hyvärinen (1985) vertaili IS:n etusivujen uutisten aihepiirejä vuosina 1973 ja 1983. Hyvärisen havaintojen mukaan vuonna 1973 IS:n etusivuja hallitsivat rikoksiin, lakiin ja oikeuteen liittyvät uutiset (30 %). Muut merkittävät aihepiirit olivat henkilöjutut (15 %), urheilu (14%), sairaus ja terveys (6 %) sekä sisäpolitiikka ja työmarkkinat (6 %). Vuoteen 1983 mennessä oli tapahtunut etusivun kärkipaikalla merkittävä muutos: tärkeimmät uutiskategoriat olivat nyt henkilöjutut (29 %), rikos, laki ja oikeus (14 %), urheilu (14 %), sisäpolitiikka ja työmarkkinat (11%) ja kansainvälinen politiikka ja sodat (9 %). (Hyvärinen 1985, liitteet.)

Edellä mainitut tulokset eivät ole vertailukelpoisia vuosiin 1985–2006 ulottuvan sisällönerittelyni kanssa, mutta nekin kertovat muutoksesta, joka on ollut käynnissä jo pitkään.

Iltapäivälehtien etusivujen määrällinen analyysi osoittaa, että 90-luvun puolivälissä runsauden tuntua pyrittiin lisäämään entistä useammilla otsikkois-kuilla lehden kannessa. Vuosien 1995–96 havaintojakson maksimiaihemäärä oli IS:n etusivulla 15 ja IL:ssä 12 otsikkoa. Vuosina 1985–86 etusivulla oli aiheita enimmillään 7 (IS) ja 11 (IL). 2005–06:een mennessä oli palattu takaisin vanhaan malliin, joskin visuaalisesti huomattavasti 80-lukua näyttävämmin. 2005–06 IS:n ja IL:n etusivulla oli enimmillään 10 otsikkoa.

Pulkkinen (2008) mukaan IL vähensi oleellisesti kansiaiheiden määrää 2005 ja sai samalla otsikoihin lisää kokoa ja etusivulle lisää voimaa. IS joutui seuraamaan pian perässä, mikä oli siihen asti ollut epätavallinen marssijärjestys. (Pulkkinen 2008, 123.)

Saloniemen ja Suikkasen uutismedian vuosiseurannan pilottitutkimuksen (2006) mukaan iltapäivälehtien etusivujen aihepiirit painottuivat vuonna 2006 vapaa-aikaan, kulttuuriin ja viihteeseen, perheeseen sekä turvallisuuteen (rikos ja rangaistus, onnettomuudet ym.). Etusivuilta puuttuivat kokonaan sellaiset aihepiirit kuin harrasteet ja vapaa-aika, ulkomaat ja ulkomaiden politiikka, kunnallispolitiikka ja aluehallinto, yritystalous, talouspolitiikka, liikenne-, ympäristö- ja energiakysymykset, koulutus, tiede, tutkimus ja tekniikka, uskonto ja elämäkatsomus, sosiaaliturva ja asuminen. (Saloniemi ja Suikkanen 2006, 22.)

Etusivujen aihejakauma

%	85-86		90-91		95-96		00-01		05-06	
	IS	IL	IS	IL	IS	IL	IS	IL	IS	IL
Rikos ja rangaistus	18	18	14	8	13	18	15	12	16	21
Ihmissuhteet, koti, lapset	8	6	8	9	9	8	16	20	17	11
Omat mainokset	1	3	7	2	6	4	9	1	17	10
Urheilu	10	7	8	9	9	8	11	10	7	12
Onnettomuudet, katoamiset, turmat	7	3	6	3	4	7	6	5	8	6
Sairaudet, kuolema (ei väkivalta.)	3	4	1	3	4	2	3	6	3	5
Viihde ja kulttuuri	21	30	18	26	17	20	12	19	10	13
Raha, kulutus ja työ	4	1	8	6	10	7	8	8	5	7
Yhteiskunta ja politiikka	11	11	14	14	14	11	5	4	3	4
Kauneus, muoti, terveys	6	11	7	10	6	10	7	9	4	8
Sota, terrorismin torjunta	1	2	4	3	1	0	1	1	0	1
Eläimet	1	1	2	0	1	1	1	0	1	0
Muu	8	2	3	5	5	3	6	4	6	1
Sää	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N	354	218	473	293	701	329	620	303	498	229

Taulukko 7. Iltapäivälehtien etusivujen aihejakauma.

Rikosotsikoiden on todettu lisääntyneen iltapäivälehdissä 1980-luvun jälkeen (Kivivuori ym. 2002; Syrjälä 2007a), mutta suhteessa kaikkiin muihin otsikoihin etusivun rikosaiheissa ei ole tapahtunut merkittävää lisäystä. IS:ssa rikoksia oli 2005–06 jopa suhteellisesti vähemmän kuin 1985–86 (taulukko 7). Samanlaisen tuloksen sai Syrjälä (2007a) tutkiessaan iltapäivälehtien lööppien aihepiirien muutoksia.

Rikokset ja niiden seuraamukset ovat olleet molemmissa iltapäivälehdissä etusivujen yleisimpien aihepiirien joukossa koko tarkastelujakson ajan. IS:ssa voi todeta ihmissuhteista, kodista ja lapsista kertovien otsikoiden sekä lehden omien puffien nousseen rikosten rinnalle tärkeimmiksi myyntiargumenteiksi.

IL:ssä rikokset jäivät vielä ennen 90-luvun puoliväliä viihteellisemmän aiheiston jalkoihin. 2005–06 rikosten osuus IL:n otsikoista oli selvästi suurin.

Määrälliset muutokset eivät kerro sitä, saavatko rikosotsikot entistä enemmän palstatilaa etusivuilla ja ovatko rikosten esitystavat jotenkin muuttuneet vuodesta 1985–86²².

Nykyisen kaltainen rikosuutisten sensaatiohakuinen otsikointityyli löydettiin iltapäivälehdissä 90-luvun puolivälin paikkeilla²³.

Ihmissuhdeotsikoiden lisäksi selvää kasvua on ollut myös lehden omissa mainoksissa vuosina 2005–06, IS:lla hieman enemmän kuin IL:llä. Samaan aikaan tulosurheilu, ”perusviihde” sekä talouden ja politiikan aiheet ovat jääneet marginaaliin.

Tämän tyyppisiä itsestänselvyyksiä ja perusuutisia ei etusivuilla enää näe:

SAK laati talousohjelman tulevalle hallitukselle (1995)

Missi-Susanne viihtyy punaisessa (1995)

Raimo Sirkiän tenorissa soi koko keho (1995)

Mikko Kuustoselta uusi levy (1996)

Jokerit voittoon, Hifkille tappio (1991)

Tilalla ovat kohut, draamat ja skandaalit sekä henkilöt asioiden jäädessä taustalle:

Romahduttiko SAK:n mainos SDP:n kannatuksen (2007)

Miss Suomi -skandaali – Miialla on kielletyt silikonit (2006)

Oopperatahti Jyrki Niskanen tyrmistyi rikosepäilyistä (2002)

Katri Helena & Panu Rajala – Ero! (2004)

Poliisi pidätti Karalahden (2007)

Erityisen voimakkaana muutos tuntuu IS:ssa, jonka etusivuilla rahaa, kulutusta, työtä, yhteiskuntaa ja politiikkaa koskevien otsikoiden osuus on pudonnut vuosien 1995–96 huippuluvuista 2005–06:een mennessä 16 prosenttiyksikköä. Vuosiin 1985–1986 verrattuna yhteiskunnallisten aiheiden osuus on vähentynyt 7 prosenttiyksikköä. IL:ssä muutos on samansuuntainen mutta hillitympi, mikä selittyy sillä, ettei näillä aihepiireillä ole alun perinkään ollut yhtä suurta jalansijaa lehden kannessa.

22 Syrjälän (2007a) mukaan ainakin iltapäivälehtien lööpit ovat väkivaltaistuneet. Henkiriikokset ovat yleistyneet väkivaltaotsikoiden aiheena. Yksittäisiä surmatapauksia alettiin seurata lööpeissä aiempaa pitempään IL:ssä 1990-luvun puolivälissä ja IS:ssa 2000-luvun alussa. Tutkijan mukaan myös väkivaltaotsikoiden järkyttävyyttä, tunteisiin vetoava esitystapa ja väkivallan tuominen arkeen lisääntyivät. (Syrjälä 2007a, 64–65.)

23 Esim. ”Suomalaisten suosiman brysseliläisravintolan pakastimesta löytyi kolme naisen ruumista (IS 5.9.1996)” ja ”Mies yritti ampua ex-vaimonsa kampaamon vessaan” (IS 6.9.1996).

IS:n muutosta loiventaa jonkin verran se, että yhteiskunnallisia ja poliittisia teemoja on voitu käsitellä myös rikos-, onnettomuus- ja ihmishuhdeutisten nimissä, jolloin niitä ei ole luokiteltu rahaan, kulutukseen ja työhön tai yhteiskuntaan ja politiikkaan.

Urheilun saralla iltapäivälehdet ovat tietoisesti pyrkineet siivoamaan pelkän tulosurheilun pois sivuiltaan. Urheilijoihin pätee tällöin sama kuin taiteilijoihin, viihdeartisteihin ja poliitikkoihin: normaali työsuoritus ei riitä etusivun uutiskynnyksen ylittämiseen vaan tarvitaan jotain poikkeuksellista. Mielellään makea voitto tai katkera tappio, mutta yhtä hyvin myös roima palkankorotus, avioero, salarakas tai muu hairahdus nostavat nimen otsikoihin.

Urheilun otsikot ovat hieman vähentyneet IS:n etusivuilla suhteessa muihin aiheisiin, kun taas IL:ssä urheilupainotusta on lisätty. Myös kauneuteen, muotiin ja terveyteen liittyvien otsikoiden suhteellinen osuus on ollut IL:ssä kaikissa havaintojaksoissa IS:ia suurempi.

Lehden omien liitteiden ja erikoissivustojen puffien merkittävä lisääntyminen vuosina 2005–06 kertoo lehtitelineiden koventuneesta kilpailusta ja iltapäivälehtien kasvaneesta tarpeesta paitsi erottautua toisistaan, myös osoittaa kilpailukykyään aikakauslehtien kanssa. Kohderyhmätietoisuus on kasvanut niin markkinoinnissa kuin toimituksenkin puolella. Iltapäivälehdet mainostavat etusivuillaan muun muassa tv-lehteä, IL:n naistenlehti Ilonaa, IS Veikkaajaa ja viikonvaihdeliitteitään.

Toki erilaisiin kohderyhmiin on osattu vedota ennenkin. Esimerkiksi vuonna 1990 Iltalehti mainosti samalla viikolla sujuvasti olevansa yhtenä päivänä miestenlehti ja toisena päivänä lastenlehti. Autosivustoja iltapäivälehdissä oli jo 80-luvulla, ja ostoskärryjä työntävää perheenäitiä on tavoiteltu lehdissä jo vuosikausia.

2000-luvun kohderyhmätietoisuutta leimaa kuitenkin hyvin kurinalainen ajattelu tietynlaisista mainostajista ja ostajista, kun taas aiemmin ehkä ajateltiin enemmän erilaisia lukijoita. Lehden ostajat ja lukijat ovat eri asioita. Tutkimusten perusteella tiedetään, että lehden ostaa yleensä ruokaostoksilla asioiva perheenäiti, mutta lukijoiden joukkoon mahtuu monenlaista väkeä.

Mainostajalähtöinen ajattelu näkyy siinä, että isojen ilmoittajien aihepiirit – autot, matkailu, ruoka, muoti ja kosmetiikka – ovat 90-luvun puolivälin jälkeen vahvistaneet rooliaan toimituksellisilla palstoilla. Hajanaisten juttujen sijaan pyritään nykyisin tekemään teemasivustoja, joiden yhteyteen on helpompi myydä aihepiiriin sopivia ilmoituksia.

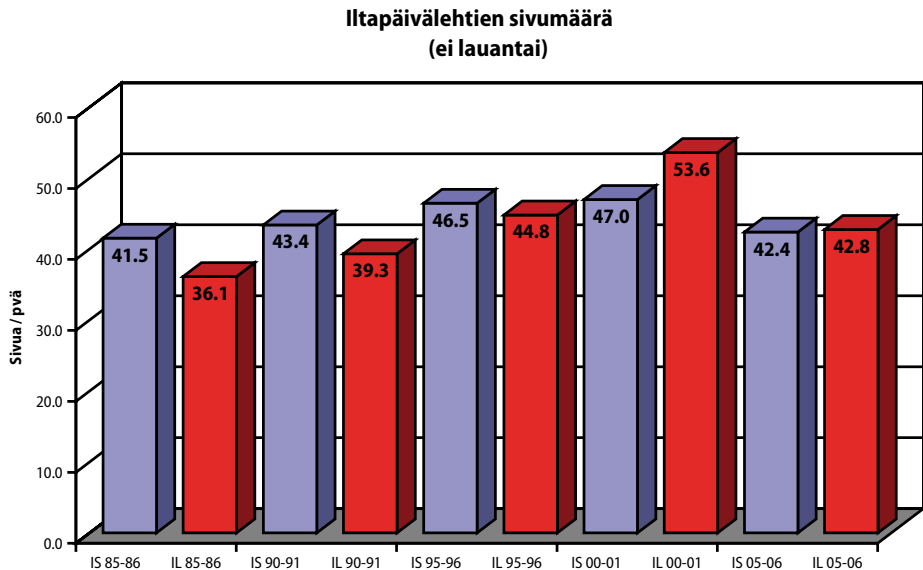
3.4 Lehden rakenteen ja juttutyypin muutos

3.4.1 Osastojako

Iltapäivälehtien osastojako on muuttunut yllättävän vähän. Molemmissa lehdissä on kyllä tullut ja mennyt erilaisia teemasivuja ja liitteitä, mutta peruslehden osastojako on pysynyt koko lailla samanlaisena vuodesta 1985 vuoteen 2006. Tämä noudattaa sanomalehdistön yleistä kehityskulkua, jossa liian radikaalit rakennemuutokset törmäävät helposti lukijoiden torjuntaan.

IS:n osastot olivat vuosina 1985–86 mielipide (”Lukijan ääni”), pääkirjoitusaukeama, kotimaan ja ulkomaan uutiset yhteisen Tänään-osastologon alla sekä urheilu ja viihde (”Päivyrin”). Urheilun ja Päivyrin järjestys vaihteli. Lehden loppupäähän oli sijoitettu luokiteltuja ilmoituksia, sakkitehtäviä, video- ja elokuvateatterielokuvien esittelyä, sarjakuvia, horoskooppeja sekä ”Vapaalla”-sivu menotärppeineen. Viimeisenä lehdessä tulivat tv- ja radio-ohjelmat ja takasivulla viime hetken uutisia ja sää.

Lauantain lehdessä viihde alkoi ”Viikonvaihte”-osiolla. Viikonvaihteen viihdeaineisto kuului vielä kiinteästi runkolehteen eikä erillistä viikonvaihdeliitettä ollut. Teemasivustoja olivat muun muassa ”Liikenne” ja arkeen liittyvä ”Kotipiiri”.

Kuvio 4. Iltapäivälehtien sivumäärä arkisin. Peruslehtien sivumäärää on supistettu huippuvuosista. Toisaalta jos erilaiset liitteet laskettaisiin mukaan, sivumäärä olisi kasvanut huomattavasti.

IL:ssä osastojako noudatteli jakoa pääkirjoitukset ja mielipide (”Haloo Iltalehti”), niiden jälkeen kotimaan uutiset, ulkomaat omana osastonaan, viihde (”Iltaklubi”) ja urheilu. IL:ssäkin pikkuilmoitukset oli sijoitettu urheilun jälkeen lehden loppupäähän ennen ”Radio+tv”-aukeamaa. Radio- ja tv-sivuilla oli muutama puffi ohjelmista ja päivän elokuvateatteritarjonta. Tämän jälkeen tuli aukeama ”Peliklubia”, jossa oli tietokilpaa, sarjakuvia, horoskooppeja, sanapelejä, ristikoita ja vähäpukeinen iltatyttö. Peliklubin jälkeen tuli aukeaman verran nuorison popkulttuuria. Takasivulla saattoi olla esimerkiksi auton koeajo ja yksittäinen urheilun uutinen.

Lauantain IL:ssä yhteisen ”Viikonvaihte”-osastologon alla olivat kotimaan ja ulkomaiden uutiset sekä viihdejutut. IL:lläkään ei ollut vielä erillistä viikkoliitettä. Ajanjakson teemasivustoja oli muun muassa viihteellinen ”Perjantai Plus”.

Mielipide- ja pääkirjoitussivujen paikka on jonkin verran vaihdellut molemmissa lehdissä. 1985–86 IS sijoitti ne lehden alkuun ennen uutisaineistoa. 1995–96 ne sijaitsivat IS:ssa vasta lehden aloittavan uutisten superaukeaman²⁴ jälkeen. Tällä jaolla on jatkettu aivan viime vuosiin asti. Nykyisin²⁵ IS:ssa ei ole erillistä superaukeamaa vaan pääkirjoitus on sijoitettu sivulle 2. Mielipide-logolla nimetty yleisönosasto löytyy vasta kotimaan ja ulkomaiden uutisten jälkeen.

IL:ssäkin ”Haloo Iltalehti” -vinjetillä varustettu mielipidepalsta ja pääkirjoitukset olivat lehden alussa 1985–86. Viisi vuotta myöhemmin ”Lukijan kanta” sijaitsi viihdeosastolla ja pääkirjoitukset edelleen lehden avausaukeamalla. 1995–96 pääkirjoitusten ja mielipiteiden paikka oli kolmannella aukeamalla uutisten jälkeen. 2005–06 pääkirjoitus sijoitettiin toiselle aukeamalle uutisaukeaman jälkeen ja lukijoiden ”Suorat sanat” uutissivujen jälkeen. Sama jako on IL:ssä käytössä edelleen.

2000-luvulla lukijoiden mielipiteitä on lisäksi ryhdytty nostamaan verkko-keskusteluista juttujen yhteyteen omiksi taittoelementeikseen.

Kotimaan uutisosaston asema on ollut molemmissa lehdissä horjumaton, mutta ulkomaiden kohdalla käytäntö on vaihdellut. IL:ssä oli erillinen ”Ulkomaat”-osastologo 1985, mutta vuodesta 1986 eteenpäin ”Uutislehti”- ja myöhemmin ”Uutiset”-osastologo on pitänyt sisällään sekä kotimaan että ulkomaiden uutiset. IS:ssa ulkomaat esiintyi omalla ”Uutiset maailma”-osastologolla vuosien 2000–01 aineistosta eteenpäin.

24 Nykyisin superaukeamaa ei ole lehdessä. Superilla tarkoitettiin eräänlaista premiaukeamaa, heti etusivun jälkeen seuraavaa koostetta tuoreimmista kovista uutisista. Superin jälkeen uutisaineiston katkaisivat pääkirjoitus- ja mielipideaukeamat. Uutiset jatkuivat niiden jälkeen.

25 Syyskuussa 2008.

Kuva 6. Vielä 90-luvun alussa iltapäivälehtien takasivuilla julkaistiin uutisia, kunnes mainokset ja tv-ohjelmatiedot alkoivat valloittaa näkyvämpiä paikkoja lehdessä. IS korosti takasivullaan ”viime hetken” tapahtumia (IS 4.1.1991). Takasivun uutiset poistuivat lehdestä toukokuussa 1991.

Tarkan rajan vetäminen kotimaan ja ulkomaiden aiheiden välille onkin joskus vaikeaa, jos ulkomaan uutisilla on esimerkiksi suora kytkös Suomeen ja suomalaisiin. Tämä näkyi 80-luvun puolivälissä ja 90-luvun alussa toimituksen vaihtelevina käytäntöinä siinä, mihin tällaiset uutiset sijoitettiin lehdessä. Etenkin vuosien 1985–86 aineistossa kotimaan ja ulkomaiden uutisia oli paljon sokin sokin vailla järjellistä logiikkaa.

Viihdeosaston sijainti on molemmissa lehdissä vaihdellut urheilun kanssa, mutta aina se on tullut uutisaineiston, pääkirjoitusten ja yleisönosaston jälkeen. Viihteen kutsumanimet ovat vaihdelleet IL:n ”Iltaklubista” ”Ihmiset glamouriksi” ja nykyiseksi ”Viihde”-sivustoksi. IS:ssa jotkut kutsuvat nykyistä ”Viihde”-sivustoa yhä ”Päivyriksi”, joksi sitä nimitettiin 1985–2000.

Viihteen sisällä ja kupeessa on julkaistu lukuisaa joukkoa erilaisia teemasivustoja kuten naisten, miesten ja lasten sivuja, kaupunkisivuja, kulttuurua, herkkuja, internetiä, autoja, liikennettä, matkailua ja asumista. Sanaristikot, tietovisailut, erilaiset pähkinätehtävät, sarjakuvat ja horoskoopit ovat kuulu-

neet koko ajan laajentuvana ajanvieteineistona iltapäivälehtiin koko tarkastelujakson ajan.

Urheilu kuului IS:n runkolehteen 1985–86 ja 1990–91, mutta 90-luvun puolivälin jälkeen sen ilmestyminen on vaihdellut joko erillisenä liitteenä tai runkolehden osana. IL:n aineistossa urheilu muuttui liitteeksi vuodesta 2005 alkaen.

Radio katosi tv- ja radiosivuilta vuosituhannen taitteessa. Samalla kun kanavamäärä, ohjelmatarjonta ja ihmisten television katselu ovat lisääntyneet, myös tv-sivut ovat kasvattaneet sivumääräänsä jopa siinä määrin, että tv-ohjelmille tarvittiin omat liitteensä.

Erilliset viikonvaihdeliitteet tulivat iltapäivälehtiin 1990-luvun alkupuolella. IS muutti viikonvaihdeliitteensä aikakauslehtiformaattiin helmikuussa 2004²⁶. Lisämaksulliset liitteet ja erikoislehdet aloitti Iltä-Sanomien IS Veikkaajalla (2003) ja aikakauslehtimuotoisella IS Tv-lehdellä (05/2004). Iltalehti toi markkinoille naisten aikakauslehti Ilonan (03/2006). Sittenkin molemmat ovat kehittäneet lisää maksullisia liitelehtiä²⁷.

Kuva 7. Iltalehden aikakauslehtimuotoiset liitteet ovat Tv-jätti ja naistenlehti Ilona.

- 26 Tässä asiassa IL ei seurannut perässä vaan on pitänyt viikonvaihdeliitteensä entisessä formaatissaan. Sen sijaan IL on ryhtynyt IS:n tavoin julkaisemaan muita aikakauslehtituotteita.
- 27 Pietilä (2007) vertaa liite- ja lisälehtien tarkoitusta kaupan pyrkimykseen myydä pihvilihan kanssa marinointikastiketta, valmiita salaatteja tai ruokaliinoja. Lisälehtienkin tavoitteena on kasvattaa asiakkaan keskiostoksen kokoa. (Pietilä 2007, 168.)

Internetiin iltapäivälehdet asettuivat 90-luvun puolivälissä. IL avasi verkkopalvelunsa lokakuussa 1995 ja IS syksyllä 1996. Kuten Saari (2007, 195) toteaa, IS oli aluksi kilpailijaansa konservatiivisempi suhtautumisessa internetin mahdollisuuksiin. Hyvin pitkään 90-luvulla ja vielä 2000-luvun alussakin sanomalehdissä pidettiin verkkosivustoa painetun lehden sähköisenä jakelumuotona. IL tarjosi painetun lehden uutisia laajalti maksutta verkossa, IS lähinnä lyhennelmiä joistakin jutuistaan. Uutistuoannossa verkon vahvuuksia ei osattu tai haluttu juurikaan hyödyntää.

Vasta vuonna 2006 iltapäivälehdet ryhtyivät itsenäistämään verkkosivustojaan printin uutisista. Verkossa alettiin julkaista tuoreeltaan etupäässä uutistoimistojen materiaaliin perustuvia uutisia. Kesän 2007 kuluessa tapahtui ratkaiseva suuri liikkahdus, kun molemmat lehdet siirtyivät todenteolla internet-vetoiseen uutisointiin. Pelkkä uutistoimistomateriaali ei enää riittänyt.

Nykyisin uutisia ei enää omia skuppeja lukuun ottamatta voida pantata seuraavan päivän lehteen vaan niistä muokataan heti verkkoon oma versionsa ja seuraavan päivän lehteen oma näkökulmansa. Tarvittaessa verkkouutisia myös päivitetään pitkin päivää.

Kuva 8. IS:n verkkopalvelun muodonmuutos vuosina 1997, 2000 ja 2008.

Pelkän painetun lehden aikana deadlineja oli yksi, ja uutisen tekemiseenkin riitti yksi iltapäivälehtimäinen näkökulma. Nyt merkittävimmässä tapahtumis- uutiskärkiä ja näkökulmia pitää pystyä kehittämään verkkopäivitysten vuoksi useita vuorokauden aikana, ja vielä pitää jotain jäädä myös seuraavan päivän painettuun lehteen.

Myös synergiaa printin ja verkon välillä on kehitetty. 2000-luvun alussa verkkoon viitattiin lehdessä muun muassa vinkkaamalla nettikeskusteluihin ja -äänestyksiin. Nykyisin lehdessä mainostetaan näkyvästi verkkopalvelusta löytyviä kuvia ja videoita. Lukijoiden lähettämät kuvat saavat usein näyttäväkin ulospanoja lehdessä.

Verkkotoimintojen nopea kasvu 2000-luvun jälkimmäisellä puoliskolla on merkinnyt iltapäivälehtien resurssien uusjakoa. Uusi media tarvitsee uutta työvoimaa ja uudenlaista osaamista. Siirtyminen deadlinesta onlineen muuttaa merkittäväällä tavalla toimitustyön rytmiä. Verkkotoimittajien työmäärä ja kiire ovat lisääntyneet, kun päivitystarve on kasvanut lähes ympärivuorokautiseksi ympäri vuoden. Internetin uutistarjonta ei voi pysähtyä viikonloppuisin ja juhlapäyhinäkään täysin.

3.4.2 Juttutyypit

Juttutyypin²⁸ muutosten tarkastelu tuo esiin lehti- ja osastokohtaisia eroja. IS:ssa tapahtuneet juttutyypin muutokset ovat rajumpia kuin IL:ssä. Vuosiin 2005–06 tultaessa IS on lisännyt uutismaisuuttaan voimakkaasti, kun taas IL on painottanut enemmän kommentaariaineistoa ja henkilöjuttuja. Kommentaarit ovat lisääntyneet molemmissa lehdissä samaan aikaan, kun reportaasit ovat kadonneet lähes kokonaan.

IS:ssa on nähtävissä myös henkilöjuttujen vähentymistä. Reportaasien ja henkilöhaastattelujen katoamista peruslehdessä selittää osaksi se, että tämän tyyppistä aineistoa on 90-luvulta lähtien ryhdytty säästämään arkilehdistä viikonvaihteen lukemistoksi. Vastaavasti peruslehdessä on pyritty tekemään entistä uutisempia.

90-luvun alun iltapäivälehdissä oli suorastaan uuvuttava määrä laajoja henkilöjuttuja ja pitkiä reportaaseja toinen toisensa perään. Nyt sen tyyppinen aineisto loistaa poissaolollaan. Esimerkiksi IS:lla oli vielä 2000-luvun alussa kotimaan osastolla vakiopaikka lauantaireportaasille (kuva 10), josta kuitenkin vähitellen luovuttiin. Reportaaseja ei löydy entisessä laajuudessaan edes viikon-

28 Juttutyypit luokiteltiin viiteen eri kategoriaan: 1) uutinen, 2) kommentaari, 3) henkilöhaastattelu/henkilöfeature, 4) reportaasi, 5) muu (esim. säännuste tai kulttuuritapahtuman puffi). Tarkempi määrittely liitteessä 1.

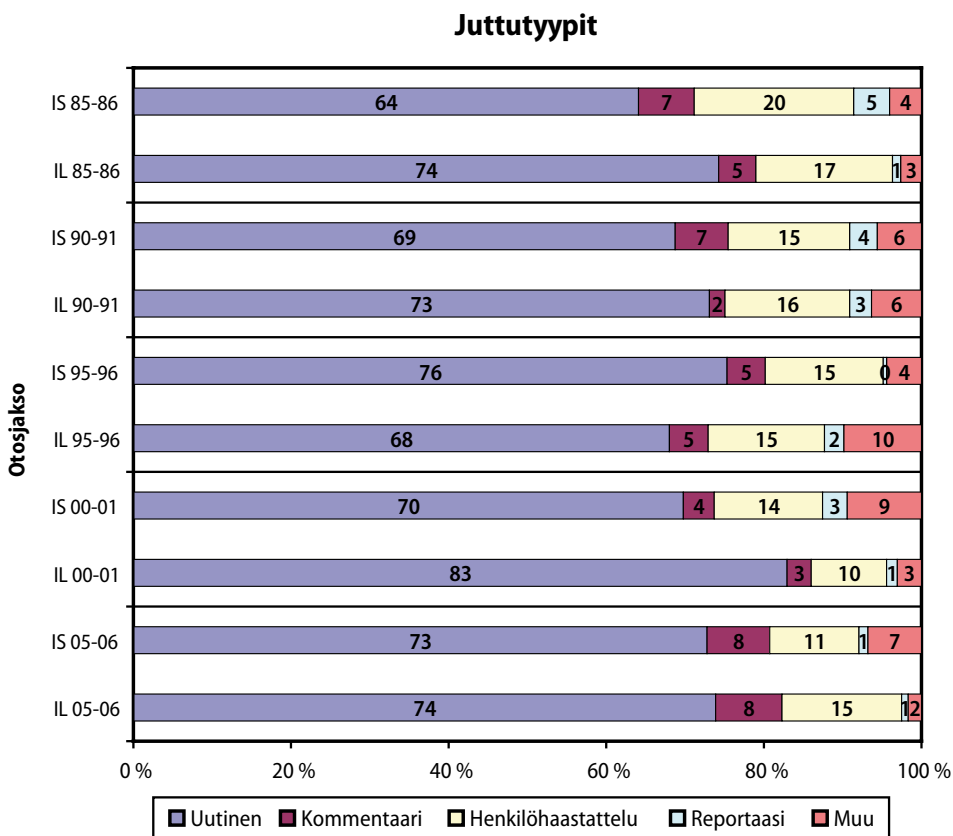
Kuva 9. Iltalehden avausaukeama on uutisten paraatipaikka. Kuvassa aukeama vuosina 1985, 1991 ja 2006.

vaihteen lehdistä, joissa ns. säläjutut ja huomiota herättävät visuaaliset elementit katkaisevat ja palastelevat pitkät kertomukset nopeammin omaksuttaviksi.

Reportaasi ei ehkä pitkänä juttumuotona sovi vallitsevaan ajattelutapaan, joka korostaa nopealukuisuutta ja juttujen lyhentämistä entisestään. Tämän kehityskulun hintana on lehden lukukokemuksen ohentuminen ja mahdollisesti myös lehden arvostuksen heikentyminen, kun pitkäjänteisille lukijoille ei tarjota riittävästi virikettä.

IS:n kotimaassa uutisten osuus oli huipussaan 1995–96 (taulukko a, liite 4). Tätä ajanjaksoa leimasi lehden voimakas paneutuminen talouden ja politiikan aiheisiin laman jälkikaiuissa. Viiden vuoden kuluttua uutisten osuus oli vähentynyt 10 prosenttiyksikköä, mutta lisääntyi taas 5 prosenttiyksikköä vuosina 2005–06. Henkilöjuttujen osuus oli kotimaassa korkeimmillaan 1985–86 ja alimmillaan 2005–06. Reportaasien osuus on pysynyt kutakuinkin saman suuruisena vuosien 1990–91 jälkeen.

Kuvio 5. Ilta- ja aamulehdet pyrkivät uutismaisuuteen kotimaan, ulkomaiden, viihteen ja urheilun osastoilla. Tässä on vertailtu juttutyypien määrällistä muutosta.

Kuva 10. IS julkaisi vielä 2000-luvun alussa uutisosastossa lauantaireportaasia (IS 2.9.2000).

IL:n kotimaassa uutisten huippuvuodet osuivat 2000–01:een, jolloin peräti 93 prosenttia osaston analysoiduista jutuista oli uutisia. Alimmillaan uutisten osuus oli 2005–06, jolloin osastolla oli huomattavan paljon kommentaareja ja henkilöjuttuja. Reportaaseja kotimaassa julkaistiin 1990–91, mutta sen jälkeen ne ovat olleet harvassa.

IS:n viihteessä uutismaisuus on ollut vahvassa nousussa vuosien 1985–86 jälkeen, jolloin uutisten osuus oli vielä 24 prosenttia. Kahdenkymmenen vuoden kuluttua yli puolet osaston artikkeleista oli uutistyyppisiä. Sen sijaan henkilöhaastattelujen osuus on puolittunut, ja reportaasit ovat kadonneet tyystin.

IL:nkin viihdeosastolla uutisten rooli on voimistunut 90-luvun puolivälin jälkeen. IL on kuitenkin säilyttänyt henkilöjuttujen osuuden vahvana. Vuosina 2005–06 henkilöjuttuja oli 30 prosenttia, kun IS:ssa vastaava luku oli 19 prosenttia.

Urheiluosastoilla uutisten osuus on molemmissa lehdissä pysynyt lähes vakiona aina vuosiin 2005–06 asti, jolloin IS lisäsi ja IL vähensi uutisaineistoaan. IS:ssa lisäys tapahtui henkilöjuttujen kustannuksella, kun taas IL:n vähennys lisäsi henkilöjuttuja, joita oli 10 prosenttiyksikköä enemmän kuin IS:ssa.

Uutta aikaa ennakoivana seikkana voi mainita, että vuosien 2007–08 ilta-päivälehdissä, jotka eivät kuuluneet tutkimuksen havaintojaksolle, alkaa näkyä

laajan internetuutisoinnin vaikutus lehtien sisältöön. Kun perusuutisointi on siirtymässä internetiin, iltapäivälehtien uutissivut täyttyvät isoista uutistapah- tumista, kohupuheenaiheista ja lukijan arkea auttavasta aineistosta, kuten eri- laisista testeistä ja vertailuista.

Onkin mielenkiintoista nähdä, tekevätkö myös reportaasit ja henkilöhaas- tattelut eli niin sanotut lukujutut paluun peruslehden sivuille.

3.4.3 Kommentaarit ja journalistien brändääminen

Kommentaarien²⁹ määrässä keskeisimmät muutokset liittyvät paitsi juttujen palasteluun, myös ns. näkökulmajournalismin ja toimittajien brändäyksen lisääntymiseen 2000-luvulla. IS:n kommentaaritilastot osoittavat kaksi taite- kohtaa: ensimmäinen vuosina 1995–96 ja jälkimmäinen 2005–06. Ensinnä kommentointi otettiin varovaisesti käyttöön uutisjournalismissa, ja noin kymme- nen vuoden omaksumisjakson jälkeen kommentaariaineistoa ryhdyttiin toden- teolla tuottamaan.

Viihdeosastoilla kommentaariaineiston kirjo on määrällisestä kasvusta huo- limatta supistunut ja tarkoittaa nykyisin lähinnä lyhyitä elokuva- ja kirja-arvi- oita. Aikaisemmin iltapäivälehdistä harjoitettiin laajempaa kulttuurikritiikkiä. 90-luvulla lehti saattoi käydä vaikkapa wieniläiskonsertissa Tampereella tai Helsingin kansainvälisessä balettikilpailussa.

2000-luvulla populaarikulttuuri on jyrännyt korkeakulttuurin iltapäivälehtien sivuilta pois. Elokuva-arvosteluille annetaan nyt kaikkein runsaimmin tilaa. Nimikirjailijoiden teosten arvioita julkaistaan, mutta nekin puristetaan pieneen tilaan mahdollisimman helppolukuisiksi. Kotimaiset ja ulkomaiset viihdeartistit saavat iltapäivälehdistä paljon palstatilaa, mutta näissä jutuissa on harvemmin kyse taiteilijan työn kriittisestä arvioinnista.

Näkökulmajournalismin nousu ja toimittajien tunnetuksi tekeminen, ”brän- däys”, ovat sidoksissa toisiinsa: 80-luvun puolivälin nimettömästi kirjoitetuista jutuista ja objektiivisen journalismin ideaalista on siirrytty 2000-luvun subjek- tiiviseen esitystapaan, joissa toimittajat, kuvaajat ja joskus graafikotkin esiin- tyvät omalla nimellään ja kuvallaan juttujen tekijöinä. 2005–06:n aineistossa näkyy jo vahvana se ajattelutapa, että iltapäivälehden pitää kyetä tarjoamaan lukijoilleen kuivakan raportoinnin sijaan persoonallisia ja asiantuntevia ana- lyyseja uutis- ja urheilutapahtumista.

²⁹ Kommentaarit = kolumnit, pakinat, kommentit, kantaa ottavat analyysit; elokuva-, teatte- ri-, kirja- ja levyarvot; muut toimittajan kannanotot.

Saaren (2007) mukaan IL:llä oli heti alussa selkeä linja, jonka mukaan toimittajista tehdään tähtiä. Lehteen hankittiin muun muassa kuumat nimet Juha Numminen ja Rauli Virtanen. (Saari 2007, 138.)

IS:n tunnetuin brändikirjoittaja oli jo 80-luvulla ja on edelleen Rita Tainola. 90-luvulla kolumnien määrää lisättiin lehdessä, mutta nämä paraatipaikat olivat harvemmin omien rivitoimittajien käytössä. Ulkopuolisten kirjoittajien lisäksi palstoilla esiintyivät päällikkötoimittajat kuten Vesa-Pekka Koljonen, Hannu Savola, Lauri Helve ja Antti-Pekka Pietilä.

Bisquit eli pakinoitsija Seppo Ahti muodostui IS:n tavaramerkiksi. Myös politiikan toimittaja Pekka Ervasti tuli tunnetuksi ”Uskotun miehen poikana”.

IL:ssä useimmissa isoissa artikkeleissa oli toimittajan nimi jo 1985–86. Myös kuvaajan nimi ilmoitettiin tällöin toimittajan nimen alapuolella. Ulkomaisten jutuissa ei mainittu toimittajaa eikä lähteenä käytettyä uutistoimistoa. Viihteessä ja urheilussa käytettiin joissakin jutuissa myös toimittajan kuvaa.

IS:ssa vain pieni osa jutuista ja kuvista oli kreditoitu 1985–86. Joissakin isoimmista jutuista oli toimittajan nimi. Urheilun jutuissa toimittajien nimiä näki useammin. Omien toimittajien tekemissä ulkomaisten reportaaseissa ja omien kirjeenvaihtajien kirjoituksissa käytettiin nimen lisäksi pientä passikuvaa. Päällikkö- ja erikoistoimittajat tulivat lukijoille tutuiksi melko isojen kolumnikuviansa kautta.

Kilven (2007) mukaan toimittajien nimiä alkoi ilmestyä kirjoitusten yhteyteen IS:n päätoimittajan Teo Mertasen aikakaudella 1956–1961. Uudistuksella haluttiin lietsoa toimittajia mahdollisimman hyvin suorituksiin. (Kilpi 2007, 119.)

Toimittajien laajamittaisen brändäyksen alku sijoittuu 90-luvun alkuun, jolloin kolumnien määrä ja koko kasvoivat IS:ssa. Lehti käytti toimittajien nimiä 90-luvun alussa viihteen ja urheilun jutuissa sekä uutisissa useimmissa isoissa artikkeleissa. Kun haluttiin korostaa oman toimittajan ja kuvaajan lähettämistä ulkomaille, he esiintyivät jutun yhteydessä omalla kuvallaan.

Kuva 11. 80-luvulla lukijat oppivat tuntemaan IS:n Rita Tainolan (IS 12.4.1986).

Kuva 12. Aarno "Loka" Laitinen kuuluu IL:n tunnetuihin kolumnisteihin (IL 24.5.2008).

IL:n viiteessä ja urheilussa toimittajien brändäys oli hyvin vahvaa 90-luvun alussa. Vielä vuonna 1990 näillä osastoilla käytettiin paljon toimittajien kasvoja, mutta 1991 käytäntöä selvästi rajoitettiin. Kuvat katosivat.

90-luvun puolivälissä IS:n uutisosastolla – aluksi kotimaassa, myöhemmin myös ulkomaan uutisissa – ja urheilussa alkoi näkyä toimittajien kommentteja uutisten yhteydessä. Aiemmin kommentointi rajoittui lähinnä erillisille kolumnipalstoille. Myös superaukeaman pääjuttuihin liitettiin toisinaan toimittajan kasvokuva.

Vuonna 1996 toimittajan osuutta korostettiin IS:ssa siirtämällä kirjoittajan nimi eli byline jutun lopusta alkuun. IL oli jo hieman aiemmin viilannut toimittajien nimet erilleen leipätekstistä ja vielä puolilihavoinut ne. Vuoteen 1995 mennessä IL oli syystä tai toisesta luopunut toimittajien kuvien käytöstä muuten kuin kolumneissa ja tiettyjen palstojen vinjeteissa.

Vuonna 2000 IS:n byline alle oli ilmestynyt korostukseksi vaakalinja. Vuonna 2001 IS:n toimittajat esiintyivät kaikissa aukeamien pääjutuissa omalla nimellään ja kasvoillaan. Myös kaikissa pääkuvissa oli jo kuvakrediitit. Sama käytäntö jatkui edelleen.

2000-luvulla toimittajien kolumnien ja kommenttien määrä on lisääntynyt huomattavasti molemmissa lehdissä, eikä kommentointi ole enää päällikkö- ja tähtitoimittajien erityisoikeus. Vuoteen 2005 tultaessa kolumnikuvien kokokin oli kasvanut jopa niin suureksi, että se toisinaan ylitti tekstin viemän tilan.

Molemmissa lehdissä merkittävin muutos kommentaarien määrässä tapahtui vuosina 2005–06, jolloin kotimaan, viihteen ja urheilun kommentaarien määrä liikahti selvästi ylöspäin (taulukko a, liite 4).

IS:n kotimaassa oli 2005–06 kommentaareja keskimäärin 1,3 kappaletta lehden numeroa kohti, viiteessä 2,5 ja urheilussa 1,7. IL:ssä vastaavat luvut olivat koti-

maassa 1,7, viihteessä 1,4 ja urheilussa 2,4. Viihteessä suurin osa kommentaareista on läpi koko tarkasteluajanjakson elokuva-, kirja-, levy- ja konserttiarvioita.

Kun tarkastellaan juttutyypin suhteellisia osuuksia osastoittain eri ajanjaksoina, havaitaan että IS:n kotimaassa kommentaarien suhteellinen osuus on pysynyt lähes vakiona 1985–2006. Sen sijaan IL:n kotimaassa näkyy kommentaariaineiston voimakas kasvu 2005–2006. Kommentaareja oli silloin 12 prosenttia IL:n kotimaan jutuista, kun IS:ssa vastaava luku oli 4 prosenttia. Ulkomaan uutisissa IL on julkaissut hyvin harvakseltaan kommentteja.

IS:n viihteessä kommentaarit olivat vähissä 2000–01, mutta kokivat voimallisen paluun 2005–06. Myös IL:n viihde tehosti kommentointiaan 2005–06. Urheilun kommentaarit lisääntyivät selvästi molemmissa lehdissä 2005–06. IL:n urheilu panosti kilpailijaansa enemmän otteluselostusten sijaan suoritusten ja urheilijoiden kriittiseen arviointiin.

2000-luvun puolivälissä alkoi yleistyä näkökulma-juttutyyppejä, joka tarkoittaa lehden kirjoittajan asiantuntijaroolin (ja kolumnikuva) korostamista tavallista laajemmassa ja analyttisemmässä kolumnissa. Tällainen näkökulmakirjoitus voi saada hyvinkin suuren tilan aukeamalla, jos toimitus on arvioinut asian tärkeäksi. Vahva näkökulma on yksi irtonumerolehden selviytymiskeinoista uutiskilpailussa, jossa sama perusaineisto on yleensä kaikkien välineiden käytössä.

Kuva 13. Kolumnistin näkökulma on itse asiassa tämän aukeaman pääjuttu (IL 3.9.2005).

3.5 Visuaalinen muutos

IS:n viimeisimmät suuret ulkoasu-uudistukset on tehty vuosina 2005, 2000 ja 1996. IL puolestaan uudistui 2005, 1998 ja 1997. (Pulkkinen 2008, 54–55.)

IL vaihtoi sivukokonsa tabloidiksi huhtikuussa 1998 ja luopui samalla kiiltävästä paperista. Lehdestä tuli kauttaaltaan värillinen. IS oli siirtynyt tabloidiin jo vuonna 1949, mutta kokoväri tuli vasta vuonna 2000.

Vuosituhanneen taitteessa tapahtunut lehtien muutos kokonaan nelivärisiksi tarkoitti sitä, ettei painotekniikka enää määrännyt lehden osastojen järjestystä vaan kaikki aineisto voitiin sijoittaa sivuille journalistisin perustein.

3.5.1 Juttujen palastelu

Juttuyksiköiden³⁰ määrä on lisääntynyt huomattavasti kaikilla osastoilla 1985–2006 (taulukko 7). Tähän on vaikuttanut juttujen palastelu³¹ sekä yksi- ja kaksipalstaisten pikkujuttujen suosiminen aukeamien rytmittäjinä. Tämä kehitys näkyy kainalojuttujen määrän kasvuna.

Kuva 14. Näin pilkkottiin politiikan uutinen osiin vuonna 2001 (IL 4.7.2001).

- 30 Juttuyksiköllä tarkoitetaan tässä otsikolla varustettua artikkelia, joka voi olla kokonaisuuden pääjuttu, kainalojuttu eli osa suurempaa kokonaisuutta tai irrallinen yksittäisjuttu.
- 31 Palastelulla eli segmentoinnilla tarkoitetaan ison aihekokonaisuuden purkamista yhtä suurta yksittäisjuttua lyhyemmäksi pääjutuksi, pieniksi kainalojuttuiksi ja informatiiviseksi kuvitukseksi. Tämä tekee jutun luettavammaksi ja houkuttelevammaksi lukijalle.

Vielä vuonna 1991 erityisesti IS:ssa oli huomattavan pitkiä juttuja uutisissa. Juttuysiköiden palastelua ei ollut vielä keksitty. Se aloitettiin päätoimittaja Vesa-Pekka Koljosen aikana 90-luvun alkuvuosina (Kilpi 2007, 216). Palastelulla haluttiin parantaa juttujen luettavuutta ja tuoda vaihtelua sivuille. Palastelun ansiosta myös visuaaliset elementit pääsivät kehittymään, kun suuri tekstimassa ei enää kahlinnut luovuutta.

Erityisesti urheiluun palastelu kotiutui nopeasti. IS:n osastoilla kainalojuttujen määrä hypähti ensin 1995–96 ja seuraavan kerran 2005–06 (taulukko 8). Merkittävin hyppäys tapahtui 2005–06.

IL:n urheilussa juttujen palastelu kyllä hallittiin jo 1985–86, muilla osastoilla heikommin. Menetelmä otettiin kilpailijaa verkkaisemmin käyttöön. IL:n kotimaan juttuysiköiden määrä oli huipussaan 2005–06. IS:lla oli 2005–06 viihdeessä ja urheilussa enemmän juttuysiköitä kuin IL:llä ja kotimaassa yhtä paljon.

Juttujen lyhentymisestä kertoo sekin, että niiden määrän lisääntyessä myös kuvien määrä ja koko ovat kasvaneet. Uuden tekniikan ansiosta kuvien määrä alkoi lisääntyä nopeasti jaksolla 1995–96.

Juttujen määrä osastoilla (keskiarvo)

		IS 85-86	IL 85-86	IS 05-06	IL 05-06
Kaikki jutut	kotimaa	20	16	34	34
	ulkomaat	7	7	10	13
	viihde	13	14	29	19
	urheilu	16	22	29	24
Kainalojutut	kotimaa	2,2	2,0	14,5	14,4
	ulkomaat	0,2	0,9	4,6	1,6
	viihde	1,3	1,6	8,0	4,6
	urheilu	2,5	5,8	10,6	7,3
Kommentaarit	kotimaa	0,5	0,3	1,3	1,7
	ulkomaat	0,0	0,1	0,1	0,0
	viihde	1,1	1,1	2,5	1,4
	urheilu	0,2	0,5	1,7	2,4

Taulukko 8. Tekstin palastelun ja kommentaariaineiston lisääntyminen näkyvät juttumäärien vertailussa.

Vuonna 2008 monet uutistapahtumat näyttävät kasvavan mammuttimaisiin mittoihin iltapäivälehtien sivuilla: juttujen mittana eivät ole enää palstat vaan sivut tai jopa aukeamat, joista valtavat kuvat ja otsikot vievät suurimman osan. Välttääkseen alireagointia, iltapäivälehdet herkästi ylireagoivat. Saaren (2007) mukaan tavan toi suomalaiseen journalismiin Iltalehti, ja Ilta-Sanomat seurasi perässä vasta myöhemmin 80-luvulla (Saari 2007, 138–139).

Tästä on väistämättä seurauksena se, että vaikka kerronnan volyyymi ja juttu-tyksiköiden määrä kasvavat palastelun ja isojen juttupakettien ansiosta, käsiteltävien aiheiden määrä supistuu ja yksipuolistuu. Tekijät valittavat tilapulaa, jonka monet uskovat olevan seurausta 90-luvun huippuvuosien jälkeen supistuneesta sivumäärästä. Todellisuudessa tilapulan syynä on lehden voimallinen keskittyminen tiettyihin aiheisiin ja mullistava visuaalinen kehitys, joka on ajanut tekstin yhä ahtaampaan rakoseen.

Toinen ”mammuttitaudista” seuraava ongelma on, että iltapäivälehtien tehokeinojen teho vähenee, jos ne ovat toistuvassa käytössä. Koska massiivisella myllytyksellä pakotetaan muutkin tiedotusvälineet reagoimaan voimakkaasti, syntyy volyymin kasvukierre, jossa maksimimäärä yhdelle aiheelle on iltapäivälehdessä tällä haavaa 24 sivua (Sadeoja 2008). Se on joustavan iltapäivälehden kilpailuvaltti, johon yksikään painettu päivälehti ei pysty vastaamaan. Sen sijaan verkossa kaikki ovat samalla lähtöviivalla julkaisukapasiteetissa.

3.5.2 Kuvat

Visuaalisuuden muutos näkyy kaikkein selkeimmin kuvien määrässä, joka on vuosien 2005–06 IS:ssa kaksinkertainen verrattuna vuosiin 1985–86 (taulukko 9). Suurin muutos tapahtui vuosien 1995–96 aineistossa, jolloin kuvien määrä lähti nousuun.

Kuvien ja grafiikan määrä osastoilla (keskiarvo)

		IS 85-86	IL 85-86	IS 05-06	IL 05-06
Valokuvat	kotimaa	14	12	31	31
	ulkomaat	4,8	5,4	14	6,4
	viihde	22	27	45	35
	urheilu	10	22	27	28
Grafiikka	kotimaa	1,0	0,3	2,3	1,1
	ulkomaat	0,1	0,7	0,7	0,1
	viihde	0,2	0,2	0,8	0,3
	urheilu	0,2	0,3	1,0	0,4

Taulukko 9. Kuvamäärät ovat kasvaneet.

Kuvien sisällöllinen laatu oli vielä 90-luvun alussa IS:ssakin paikoin vaatimatonta. Esimerkiksi kuvareportaasin idea oli hakusessa: Salpausselän kisoista vuonna 1990 kertoneessa urheilun reportaasissa oli kymmenen kuvaa, joissa kaikissa poseerattiin suoraan kameralle (IS 5.3.1990). Uutisetkin kuvitettiin kovin usein pelkillä ihmisillä.

Ennen vuosia 2005–06 IL:n uutisosastolla oli vähemmän kuvia kuin IS:lla. Iltapäivälehtimäinen ote kuvakäytössä näkyi IL:ssä jo vuonna 1985, jolloin kuvat levitettiin rohkeasti isoon tilaan.

90-luvun puolivälin IL:ssä näkyi uuden tekniikan ihastunut kokeilunhalu ja ehkä myös ensiaskeleet aikakauslehtien reviirille. Kuvankäyttö oli paikoitellen massiivista ja mielikuvituksellista.

Visuaalinen paine saada joka juttuun jonkinmoinen kuva näkyi muun muassa IS:n aineistossa 2001. Tuolloin uutisosastolla oli huomattavan paljon ei-uutisellisia kuvituskuvia. Entistäkin jättimäisemmäksi kuvankäyttö muuttui vuosiin 2005–06 mennessä, jolloin rohkeutta ei todellakaan puuttunut kuvien levittämisessä. Teksti alkoi jäädä sivuosaan varsinkin dramaattisimmissa aiheissa ja uutisissa, joihin oli saatu hyvät kuvat³². Samalla turhien kuvituskuvien

Kuva 15. Visuaalisesti runsas aukeama ei paljon tekstiä tarvitse (IL 11.4.2005).

³² Pohjoismaisessa vertailussa suomalaisten iltapäivälehtien jutut ovat yhä keskimääräistä pitempiä (ks. luku 4).

käyttöä vähennettiin, eikä joka juttua enää kuvitettu. Näin saatiin enemmän tilaa aukeaman pääkuvalle.

Myöhemmin verkko alkoi tuoda lisäarvoa iltapäivälehtien kuvankäyttöön. Painettu lehti on yhä internetiä käytännöllisempi ja dramaattisempi still-kuvien esittämisessä, mutta verkon mahdollistama liikkuva kuva on iltapäivälehdille täysin uusi ulottuvuus. Sen haltuunoton ansiosta iltapäivälehdet haastavat ajan myötä televisiokanavat, jotka 90-luvulla veivät iltapäivälehdiltä niiden etulyöntiaseman nopeudessa ja visuaalisuudessa.

Vuodesta 2006 alkaen iltapäivälehtien verkkotoimitukset ryhtyivät käyttämään still-kuvien lisäksi videokuvaa, mikä on synnyttänyt aivan uuden netti-videokuvaajien ammattikunnan. Osan näistä videoista kuvaavat lehden omat valokuvaajat ja toimittajat, ja osa ostetaan kuvatoimituksilta tai saadaan luki-joilta. Kävijätilastojen perusteella nettivideot ovat erittäin suosittua materiaalia iltapäivälehtien verkkosivuilla³³.

Nettivideoiden tekninen ja sisällöllinen laatu ei vielä vastaa television uutisten tasoa, mutta tällä saralla on varmasti odotettavissa vahvaa kehitystä.

Kuva 16. Iltapäivälehdet ottivat liikkuvan kuvan arsenaaliinsa vuonna 2006 (Iltalehti.fi 23.5.2008).

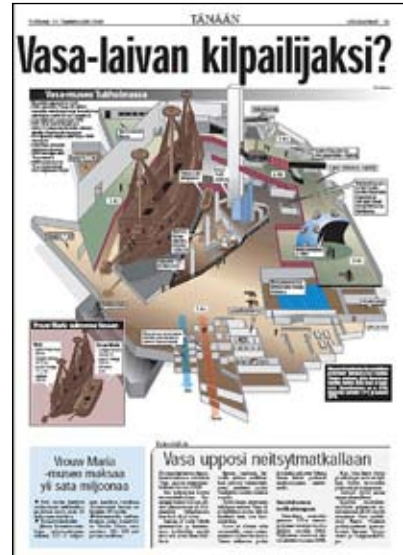
3.5.3 Grafiikka

Grafiikan ja piirrosten käyttö on ollut IS:n uutissivuilla jonkin verran aktiivisempaa kuin IL:ssä (taulukko 8). IS:n osastoilla tapahtui hyppäys ylöspäin vuosien 1990–91 ja 2005–06 kohdalla. Esimerkiksi kotimaan osastolla oli 2005–06

33 Iltalehden NettiTV:llä oli 296901 ja Ilta-Sanomien Videot-sivulla 290 827 eri kävijää viikolla 36/2008 (TNS Gallup 2008).

Kuvat 17 ja 18. Uutisgrafiikkaa vuosilta 1990 ja 2000 (IS 8.9.1990 ja 11.1.2000).

keskimäärin 2,3 graafia ja piirrosta, kun vastaava luku vuosina 2000–01 oli 1,8. Vuosina 1985–86 kotimaassa oli keskimäärin 1,0 graafia ja muilla osastoilla ei juuri nimeksikään.

Kulminaatiopisteet lehtigrafiikan kehityksessä vuosina 1990–91 ja 2005–06 kertovat ensin atk:n käyttöönotosta, sitten prosessoritehojen kasvusta, ohjelmistojen kehityksestä ja toimituksen visuaalisen ammattitaidon parantumisesta. Vuonna 1985 IS:n karttagrafiikka oli hyvin alkeellista, eikä 1990-luvun alun grafiikoissakaan vielä ollut paljon kehumista. Ne olivat pääosin karttoja ja karikatyyripiirroksia.

Vuoden 1995 aineistossa alkaa näkyä muitakin kuin karttagrafiikoita. Esimerkiksi jääkiekon MM-kisojen ennakkojutuissa 1995 oli IS:ssa näyttävä maalivahtigrafiikka, ja vuonna 1996 paljon informaatiota sisältänyt grafiikka Mäntytiharjun liikenneonnettomuudesta.

IL ei ole panostanut grafiikkaan aivan yhtä paljon kuin kilpailijansa, mikä näkyy etenkin kotimaan uutisgrafiikan määrässä 2005–06. Grafiikan käyttöä tehostettiin kotimaassa 1995–96, jolloin grafiikan määrä nousi edellisjakson 0,3:sta 1,2:een. IL:n muilla osastoilla grafiikan käyttö ei ole ollut erityisen intensiivistä. 2000–01 kotimaan grafiikan määrä lisääntyi, ja 2005–06 laski vuosien 1995–96 tasolle.

Kuva 19. 80-luvun puolivälin IL:n Hullu maailma taitettiin tilkkutäkiksi (IL 15.4.1985).

3.5.4 Taitto

Taittotyyli on yksi näkyvimmin kehittyneistä ominaisuuksista iltapäivälehdissä. 80-luvun puolivälissä jutut erotettiin IS:ssa moduuleiksi paksuilla laatikkoviivoilla. Niin sanottua aukeamataittoa eli koko aukeaman käsittelyä visuaalisena kokonaisuutena ei vielä tunnettu.

Samaan aikaan myös IL:ssä käytettiin lohkotaittoa³⁴, mutta hieman kilpailijaa rohkeammin. Koko sivun juttuja käytettiin paljon, ja joskus saman uutisen tekstiä levitettiin kahdelle sivulle.

90-luvun alussa IS:ssakin oli jo käytössä selkeä lohkotaitto ja aukeamataittoa. Uutisten hierarkkinen esitystapa³⁵ ei ollut vielä valjennut kunnolla. IL:n taitto oli entistä polveilevampaa ja monipuolisempaa. Aukeamataittoa oli käytössä isoissa jutuissa, joiden kuvatkin oli levitetty molemmille sivuille. Vuoden 1991

34 Lohkotaitto perustuu aineiston järjestämiseen tarpeiden mukaan vaihteleviin suorakaitsiin, eräänlaisiin moduuleihin. Lohkotaitto otettiin käyttöön 1970-luvulla, koska uutisviivoille tarvittiin järjestystä sisällön määrän kasvetta moninkertaiseksi 1950-luvulta alkaen. (Pulkkinen 2008, 142–143.)

35 Aukeamalla tai sivulla yksi selvä pääjuttu, jossa muita isompi otsikon pistekoko ja pääkuva. Kuvakoossa ja otsikoiden pistekoossa pyritään vaihteluun aiheen kiinnostavuuden ja tärkeyden mukaisesti, ja esimerkiksi useita samankokoisia kuvia vältetään samalla aukeamalla.

Kuva 20. IL räväkkänä: kuva ja otsikko vinossa (IL 3.1.1986).

puolivälin jälkeen taitto oli selkeätä aukeamataittoa, ja yhden kokonaisen sivun jutut alkoivat olla harvinaisuuksia.

Vuoden 1995 aineistossa koko sivun jutut palasivat Iltalehteen. Samoihin aikoihin yhden ja kahden palstan pikkujutut ilmestyivät rytmittämään sivuja. IS:ssa juttujen palastelu teki taitosta dynaamisen näköistä. Silti pääjutuissa oli nykymittapuun mukaan yhä runsaasti pituutta.

2000-luvulle tultaessa IS:n aukeamien pääuutisotsikoiden pistekoko kasvoi huomattavasti. Tähän vaikuttivat aukeamataiton käyttöönotto, minkä ansiosta otsikoita alettiin levittää isommalle alalle, versaaliotsikoiden aiempaa runsaampi viljeleminen ja otsikoiden muuttuminen kuvaan yhdistyviksi elementeiksi. Myös kuvien koko suureni ja kuvakombojen eli kollaasien käyttö yleistyi.

Vuosina 2005–06 aukeamien pääkuvien koko (taulukko 10) kasvoi molemmissa lehdissä valtavaksi. Toisin kuin ennen, aukeamat taitettiin kuvien ehdoilla, ei enää tekstimassan. Juttujen pituudet lyhenivätkin selvästi.

Aiemmin käytetyt pitkät ingressit ovat nykyisin yhden lauseen alarivejä, joita on enää vain aukeamien pääjutuissa. IS vähensi ja lyhensi ingressejä vuoden 1995 aikana, IL:kin lyhensi mittaviksi kasvaneita ingressejään seuraavana vuonna. Samoihin aikoihin ingressit katosivat etusivuilta. 2000-luvun taitteessa sisäsivujen ingressit napakoituivat entisestään ja saivat graafista tehostusta.

Erilaisia vinjettien ja logojen käyttö sivuilla lisääntyi räjähdysmäisesti 2000-luvun taitteessa. 80-luvulla tekniikka oli vielä mitä oli, eikä vinjettejä juuri käytetty sivujen piristeenä. Nykysilmin kömpelöiltä näyttäviä vinjettivirityksiä nähtiin lähinnä kolumneissa ja sellaisilla palstoilla kuin IS:n ”Lukijan ääni”, ”Ympäri maailman” ja ”Elokuvamenu”. IL:llä vinjettejä ja logoja oli vähemmän, ja niiden järjestelmällinen hyödyntäminen alkoi vasta 90-luvun alussa. Vuosina 2005–06 vinjettejä ja logoja oli molemmissa lehdissä jo lukematon määrä ja tekniset mahdollisuudet niiden luomiseksi rajattomat.

Yksinkertaisia kuvan syväyksiä käytettiin esimerkiksi IS:n viihdeosastolla jo 80-luvun puolivälissä. Tekstinkiertoa eli leipätekstin juoksuttamista kuvan epäsymmetrisille reunoille ei vielä käytetty. 90-luvulla syväyksiä alkoi näkyä enemmän viihtessä ja urheilussa, jonne ne sopivatkin luontevammin kuin uutisosastolle. 2000-luvulle tultaessa syväyksiin tuli näyttävyyttä päätetaiton mahdollistaman tekstinkierron ansiosta.

Isoihin uutistapahtumiin liittyvät erikoissivustot saavat nykyisin vähintään oman vinjetin, ja esimerkiksi IS:ssa ”Uutiset kotimaa” -osastologo voidaan korvata kokonaan toisella tekstillä, jolla uutistapahtuma nimetään. Ääritapauksissa, jos ennakkointiaikaa on riittävästi, tapahtumasta voidaan tehdä jopa erillinen liite.

Kuva 21. Syvästekniikka mahdollistaa näyttävien visuaalisten kokonaisuuksien rakentamisen kuvista ja tekstistä. Tekstiäkin mahtuu aukeamalle paljon isoista kuvista huolimatta (IS 5.7.2006).

Vuonna 1986 Tshernobylin ydinonnettomuudesta kertoneilla uutisilla ei ollut omaa vinjettiä. Sen sijaan esimerkiksi vuonna 1991 Persianlahden sotaa käsiteltiin oman vinjetin alla useiden sivujen mittaisissa juttupaketeissa eri päivinä.

90-luvun puolivälissä iltapäivälehtien viikonvaihte- ja viihdeosastoilla alkoi näkyä hyvin aikakauslehtimäinen ote kuvankäytössä ja taitossa. Kuvia ryhdyttiin levittämään aukeamille, ja otsikoiden ympärille tuli väljyyttä. Suurilla henkilökuville ja uutislehteä taustoittavammalla kirjoitustyyllillä pyrittiin tehostamaan aikakauslehtimäistä vaikutelmaa.

Juttukokonaisuuden pääkuvan koko (palstaa)

	85-86		90-91		95-96		00-01		05-06		IS yht.	IL yht.
	IS	IL	IS	IL	IS	IL	IS	IL	IS	IL		
Keskiarvo	2,67	2,84	2,91	3,34	2,89	4,04	2,75	2,77	3,02	3,29	2,87	3,26
Keskihajonta	1,37	1,38	1,31	1,73	1,40	2,28	1,81	1,74	2,08	2,14	1,58	1,96
Minimi	0,50	1,00	0,50	0,75	0,50	1,00	0,50	0,50	0,50	0,75	0,50	0,50
Maksimi	8,00	7,00	6,00	9,00	6,00	14,00	11,00	8,00	11,00	10,00	11,00	14,00
Lkm	116	116	431	136	145	163	183	194	194	168	1069	777

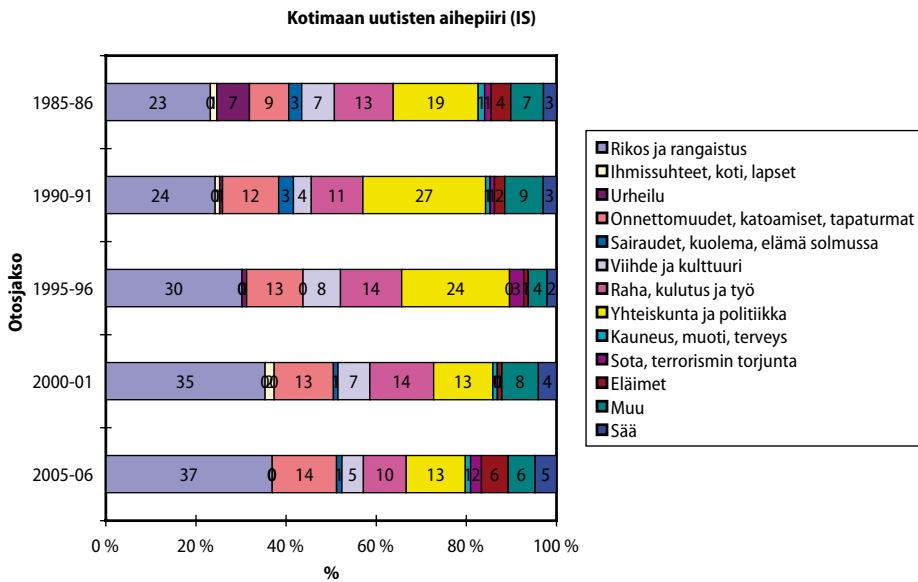
Taulukko 10. 90-luvun puolivälin IL levitti kuvansa isosti. Eri ajanjaksojen ja lehtien luvut eivät ole suoraan verrannollisia, koska sivujen palstanleveys on vaihdellut viiden ja kuuden palstan välillä, IL:ssä on joskus ollut seitsemänkin palstaa. IL vaihtoi sivukokonsa broadsheetiä pienempään tabloidiin 1998.

3.6 Sisällön muutokset

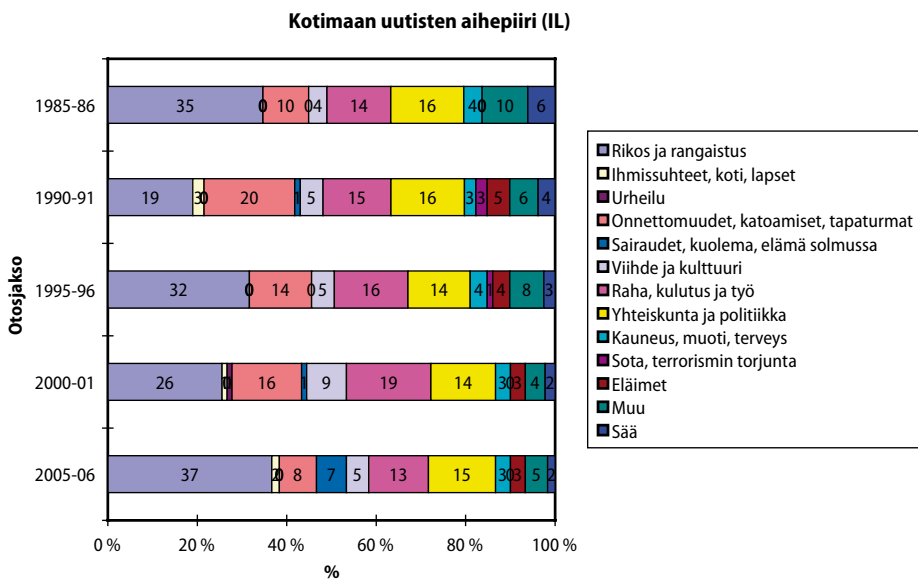
Iltapäivälehtien sisäsivujen sisällön muutoksia ei ole aiemmin tutkittu, sillä kvantitatiivinen sisällönerittely on tähän asti keskittynyt lööppeihin ja etusivuihin. Lööpit ja etusivut ovatkin näkyvin osa iltapäivälehtiä, mutta eivät ”käärepapereina” anna todellista kuvaa lehtien sisällöstä.

3.6.1 Kotimaa ja ulkomaat

Vuosien 2005–06 kotimaan osastoja tarkasteltaessa voi havaita, että suhteellisesti suurimman aihepiirin, rikosuutisten, osuus oli molemmissa lehdissä 37 prosenttia (kuviot 6 ja 7), joka on selvästi enemmän kuin rikosten osuus etusivuilla (IS 17 %, IL 21 %). Sisäsivuilla rikosuutisten määrää lisää iltapäivälehtien tapa tehdä pienemmistä rikosaiheista monta pikkujuttua, jotka ovat yksi- ja

Kuvio 6. Puolet IS:n kotimaan uutisista oli rikoksia ja onnettomuuksia vuosina 2005–06.

Kuvio 7. IL:n uutispainotus oli vuosina 2005–06 linjassa IS:n kanssa.

kaksipalstaisten uutisten vakioaineistoa. Etusivuilla taas ei haluta liikaa korostaa jotain tiettyä aihepiiriä vaan tarjotaan pikemminkin runsauden vaikutelmaa.

Mutta vaikka pikkujutut jätettäisiin luvusta, rikokset olivat silti hallitsevia kotimaan osastoilla 2005–06. IS:ssa rikosten osuus on ollut tasaisessa nousussa vuosien 1985–86 jälkeen, kuten kuvio 6 osoittaa. IS:n kotimaassa rikosten osuus on lisääntynyt vuosien 1985–86 jälkeen 14 prosenttiyksikköä ja IL:ssä pysynyt käytännössä samalla tasolla.

Molemmat lehdet ovat tehostaneet kotimaan onnettomuus- ja tapaturma-uutisoitinta. Sen sijaan yhteiskunnallisten³⁶ aiheiden osuus on kutistunut, jos ei marginaaliseksi kuten etusivuilla, niin ainakin aiempaa selvästi pienemmäksi. IS:ssa nämä ns. substanssiaiheet ovat vähentyneet 9 prosenttiyksikköä ja IL:ssä 2 prosenttiyksikköä vuosista 1985–86. Tässäkin kohtaa muutos on ollut IS:ssa huomattavasti rajumpi kuin IL:ssä.

Jos vertailukohdaksi otetaan vuosien 1985–86 sijaan 90-luku, sisällön muutos näyttäytyy vieläkin voimakkaampana. Lamavuosina 90-luvulla IS lisäsi politiikan ja talouden uutisoinnin resurssiaan, mikä näkyi erittäin vahvasti myös lehden sisällössä. 2000-luvulle tultaessa tätä koneistoa ryhdyttiin pikkuhiljaa purkamaan.

Saaren (2007) mukaan nimenomaan politiikan uutisoinnissa näkyi IS:n ero IL:een verrattuna. Saaren mielestä IS halusi pitkälle 90-luvulle saavuttaa arvostusta politiikan jutuilla, jotka vielä siinä vaiheessa olivat harvoin kovinkaan iltapäivälehtimäisiä. (Saari 2007, 140.)

Sisällön korjausliike tehtiin IS:ssa vuonna 2007, kun viikonvaihteen lehti uudistettiin. Tässä yhteydessä yhteiskunnallisia aiheita, henkilöjuttuja ja reportaaseja lisättiin peruslehden uudella PS-sivustolla. Samaan aikaan viikonvaihteliite Plussan sisältöä muutettiin viihteellisemmäksi ja nopealukuisemmaksi. Arkinen iltapäivälehdissä on lisätty kuluttajajournalismia, mikä näkyy erilaisina testeinä ja selvityksinä sekä muun muassa matkailuun ja asumiseen liittyvinä erikoissivustoina. Kun verkko imuroi perusuutisia, painetun lehden näkökulmien jalostusarvo kasvaa, ja ainakin tämän murroksen alkuvaiheessa on nähtävissä hämmennystä siitä, mikä kelpaa lehdessä uutiseksi.

Pelkät luvut eivät kuitenkaan kerro koko totuutta yhteiskunnallisista aiheista iltapäivälehdissä. Poliitiikan ja talouden päivälehtimäinen perusuutisointi on toki vähentynyt sitä mukaa, kun iltapäivälehdet ovat hakeneet omaa eriytyntä rooliaan mediakentässä. Aiheet nousevat kuitenkin omalla tavallaan esiin esimerkiksi tuttujen poliitikkojen elämäkokemusten ja viranhoitoon liittyvi-

36 Raha, kulutus, työ, politiikka, yhteiskunta.

Kuva 22. 2000-luvun iltapäivälehtimäinen tapa jalostaa politiikan uutinen helppulukuisesti kokonaisuudeksi (IL 13.1.2006).

en konfliktien kautta, joihin iltapäivälehdet uhraavat nykyisin paljon energiaa. Tässä tutkimuksessa tämäntyyppiset aiheet on useimmiten luokiteltu johonkin muuhun kategoriaan kuin politiikkaan ja talouteen.

Ulkomaan osastoilla kvantitatiivisen analyysin otoskoko oli sen verran pieni, ettei saatuja lukuja voi käyttää. Silmämääräisesti arvioiden politiikan ja talouden aiheiden osuus on vähentynyt myös molempien lehtien ulkomaan osastoilla. Traagisten aiheiden (onnettomuudet, katoamiset, sairaudet, kuolema, rikokset) osuus on selvästi lisääntynyt.

IS:ssa oli vielä 90-luvulla laajoja reportaaseja ulkomailta, esimerkiksi pitkä juttu Bulgarian turkkilaisvihasta (IS 10.1.1990). Nykyisin reportaaseja julkaistaan ulkomaansivuilla huomattavasti vähemmän, ja aihepiirit ovat yleisesti ottaen populaarimpia kuin ennen.

Sotaan ja terrorismiin liittyvät aiheet vaihtelevat paljolti maailmanpolitiikan tendenssien mukaan. 1980-luvun puolivälissä elettiin vielä kylmän sodan aikakautta ja Lähi-idän kriisiä, 90-luvulla koettiin Baltian kriisi, Jugoslavian hajoaminen ja Persianlahden sota. 2000-luvulla painopiste on ollut terrorismissa ja sen torjunnassa – käännekohtana tietenkin vuoden 2001 Yhdysvaltain terrori-iskut.

Kuva 23. Maailmanpolitiikan selostukset ovat väistyneet ulkomaansivuilta molemmissa iltapäivälehdissä (IL 11.4.2005).

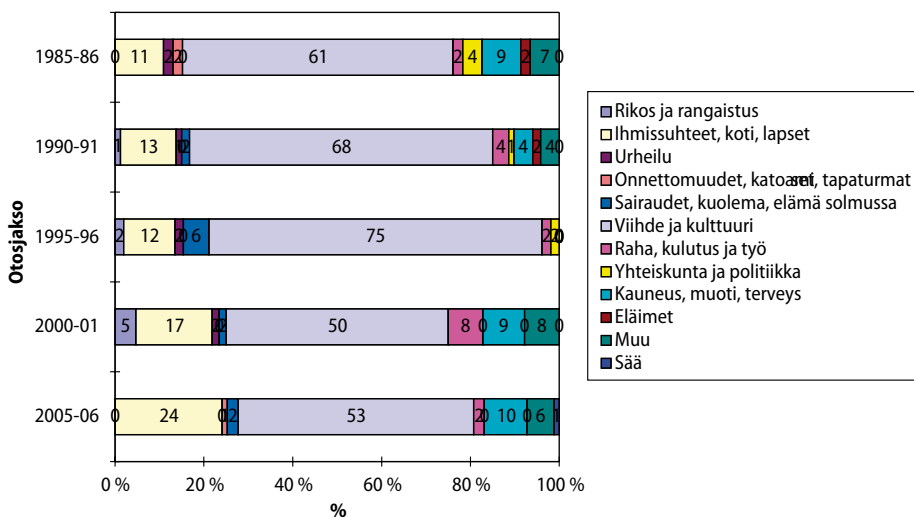
3.6.2 Viihde

Viihdeosastoilla on huomattavaa ihmissuhdeaineiston voimistuminen 2000-luvulle tultaessa. Samaan aikaan viihdetaitelijoita tai heidän työtään kiltisti esittelevät jutut ovat vähentyneet, sillä julkisuuden henkilöitä käsitellään nykyisin mieluummin heidän yksityiselämänsä edesottamuksien kuin työsuoritustensa kautta. 2000-luvun viihdetoimitukset ovatkin muuttuneet melkoisiksi kohuntuotantokoneistoiksi.

Niin sanotun hömpän määrä lienee silti vakio, vain sen muoto muuttuu. 90-luvun iltapäivälehdissä saattoi olla isoja juttuja esimerkiksi julkkisten biorytmeistä ja horoskoopeista. 2000-luvun loppupuolella aivot voi heittää narikkaan katselemalla verkossa viihdyttäviä kuvia ja videoita vaikkapa avaimella takapuoltaan rapsuttelevasta Pamela Andersonista (kuva 24).

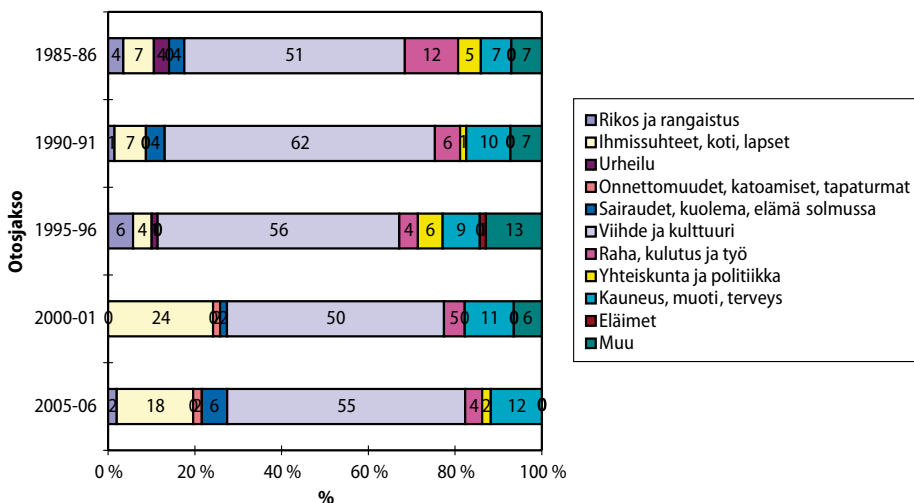
90-luvun alun IS:ssa viihdesisältö oli vielä melko niukkaa ja yksipuolista. Kilpailun ja mediaympäristön muutoksen vaikutus alkoi kuitenkin vuosikymmenen puolivälissä näkyä sisältötuotannon piristymisenä. IL kierrätti missejä, malleja ja iltatyttöjään alusvaatteissaan ja bikineissään lehden etusivuilla. Samat Janinat ja Karitat kelpasivat myös kilpailijalle. IL:ssä näkyi kuitenkin kilpailijaansa voimakkaampi panostus kauneuden, muodin ja terveyden aiheisiin.

Viihdeosaston aihepiiri (IS)

Kuvio 8. Ihmissuhdeaineiston lisääntyminen näkyy IS:n viihdesivuilla.

Viihdeosaston aihepiiri (IL)

Kuvio 9. IL:ssä kauneuteen, muotiin ja terveyteen liittyvät aiheet ovat saaneet enemmän painoarvoa kuin IS:ssa.

Viihdepainotuksen korostuminen viikonvaihteessa ja perjantainakin näkyi jo 80-luvun puolivälin lehdissä, vaikka erillisiä viikonvaihdeliitteitä ei vielä tuolloin julkaistukaan. Naislukijoiden tavoittelu alkoi ilmetä korostuneesti 90-luvun alun lehdissä. 2000-luvulla IL on kosiskellut naisia muun muassa

Kuva 24. Iltasanomat.fi:n viihdeuutiset 14.4.2008.

Helmi-sivuillaan ja Ilona-aikakauslehdellään. IS:n tavaramerkki on Hyvät naiset -sivusto.

90-luvun puolivälissä ja 2000-luvun alkupuolella useimmat viikonvaihteen jutusta sivusivat julkisuuden henkilöitä. Jutut tarjosivat pakoa arjen todellisuudesta julkkiselämän glamouriin. Nykyisin tavoitellaan määrätietoisesti kontaktia tavallisen ihmisen arkeen – ja toki sekin voidaan tehdä julkkiksen kokemusten kautta. Esimerkiksi IS Plussassa 3.9.2005 teemana oli naisten hemmottelua, kuntoilua, matkailua ja ruoanlaittoa – tavoitteena arjen hyötytieto, samastumiskokemukset ja tarkasti rajatut kohderyhmät.

Aikakauslehtiä, erityisesti naistenlehtiä, arvostellaan usein tuotemerkkinoinnista journalistisilla palstoilla. Iltapäivälehtien naisten sivuille tuote-esittelypalstat kotiutuivat 90-luvun puolivälissä³⁷. Samoihin aikoihin julkisten studiokuvaan alkoi ilmestyä pienellä kirjjasimella painettuja tuoteselosteita, mitä meikkejä on kuvauksissa käytetty, kenen asuja ja koruja on saatu lainaan.

Televisiolla on ollut suuri vaikutus iltapäivälehtien sisältöön ja muotoon. Heikki Tikkanen, IS:n vastaava päätoimittaja 1961–1966, kertoo Kilven (2007) historiikissa, että television tulo 60-luvun alussa oli iltapäivälehdelle musertavaa. Kotitalouksien varat käytettiin kalliin television hankkimiseen, mikä näkyi IS:n irtonumeromyyntissä lähes 15 prosentin levikkilaskuna kahden vuoden kuluessa. (Kilpi 2007, 138.)

Televisio loi uudenlaisia julkikkia³⁸, muokkasi kansalaisten ajatusmaailmaa, teki amerikkalaisista filmisarjoista suomalaisten keskustelunaiheita ja rai-

37 Tosin onhan esimerkiksi uusia autoja koeajettu ja esitely lehdissä jo paljon pitempään.

38 Suomen ensimmäisiin tv-julkikkisiin kuulunut Tesvision kuuluttaja Lenita Airisto kuuluu edelleen iltapäivälehtien lööppien henkilögalleriaan.

vasi tietä kevyen musiikin ympärille rakennetulle nuorisokulttuurille. Kilven mukaan myös nuorisolle suunnatut erikoislehdet lisäsivät paineita IS:n sisältöä kohtaan. (emt., 138–139.)

Iltapäivälehtien ja kaupallisen television suhdetta tutkineen³⁹ Herkmanin (2005) mukaan television vaikutus näkyy neljällä tavalla: journalistisessa televisiokirjoittelussa (esim. lehtien laajentuneet tv-sivut ja -liitteet), television kasvaneessa roolissa toimittajien tietolähteenä, television jättämässä jäljissä lehtien taitto- ja kuvakäytäntöihin sekä mainonnan ja markkinoinnin konsernikohtaisena valikoitumisena (Herkman 2005, 253).

Herkmanin mukaan television saama julkisuuden määrä keskimäärin kaksinkertaistui vuosien 1996–2001 aikana iltapäivälehdissä. Lisäys ei tapahtunut niinkään tv-kritiikissä kuin television tunkeutumisessa lehtien viihdesivuille, liitteisiin ja etusivuille. Tv-kritiikin suhteellinen osuus tv-sivujen materiaalista pieneni oheisjulkisuuden ja promootion kustannuksella. Herkmanin mukaan televisio näkyi lehdissä yhä useammin julkkiksina, näyttelijöinä ja suosikkiohjelmina erilaisissa skandaali-, juoru- ja ihmissuhdejutuissa. (emt., 254–255.)

2000-luvun iltapäivälehdissä on nähtävissä voimistuva trendi entistä lähemmästä riippuvuudesta tv-vihteeseen. Vuoden 2004 tietämiltä alkaen esimerkiksi Idols, Pop Stars, Maajussille morsian, Big Brother ja Tanssii tähtien kanssa ovat suurten yleisöjen tosi-tv-ohjelmina kuuluneet tarkkaan seurattuun aihepiiriin iltapäivälehdissä.

Merkille pantava muutos on iltapäivälehtien viihdejournalismin toimintatapojen eriytyminen perinteisestä uutisjournalismista 2000-luvun kuluessa. Perinteisen uutiskäsityksen mukaan ei ole mikään uutinen, millaisia juonenkäänteitä oli edellisillan tosi-tv-ohjelmassa, joka on saattanut kaiken kukkuraksi olla ainakin osittain käsikirjoitettu. Nykyisin tosi-tv-kisailijoiden jatkoopääsyt ja ohjelmasta tapahtumiset – puhumattakaan henkilöiden välisestä draamasta – ovat etusivun pääuutisia päivä toisensa jälkeen niin kauan kuin ohjelma jatkuu.

Tässä käytännössä on tapahtunut kuluneen vuoden aikana muutos, joka kuvaa hyvin viihdejournalismin ja tv-kanavien PR-toiminnan yhteisen intressin vahvistumista: kun aikaisemmin uutisoitiin, mitä tosi-tv-ohjelmassa tapahtui eilen, nykyisin voidaan uutisoida jo etukäteen, mitä tapahtuu illan jaksossa. Tämä on mahdollista, koska valmiit jaksot lähetetään toimitukseen hyvissä ajoin julkaisuajankohdan määräävällä embargolla varustettuna, ja tv-ohjelmien tiedottajat vinkkaavat myös suoraan toimittajille tulevista tapahtumista. Juonipaljastuksia lehdet eivät kuitenkaan etukäteen julkaise, mutta esimerkiksi

39 Herkman tutki vuosien 1996–2001 muutoksia iltapäivälehdissä.

IS kertoi etukäteen Leijonan kita -ohjelman kyönelehtivistä naissijoittajista (IS 11.10.2007). Kyseinen jakso esitettiin vasta saman päivän iltana. Voi tietysti perustellusti kysyä, miksi tällainen juttu julkaistiin viihdeuutisissa eikä ohjelma-puffina lehden tv-sivuilla.

3.6.3 Urheilu

Urheilu on iltapäivälehdistä sikäli poikkeuksellisessa asemassa, että vaikka urheiluosastoilla on huomattavan suuri määrä toimittajia ja sivuja käytössään, urheilun uutisilla myydään lehteä etusivuilla ja lööpeissä harvoin.

Urheiluosastoilla painopiste on urheilussa. Varsinkin aiempina vuosina, kun urheilijalle tapahtui jotain muuta, uutinen yleensä siirrettiin muille osastoille. Nykyisin urheilusivuillakin käsitellään pelaamisen ja kilpailemisen lisäksi urheilun lieveilmiöitä kuten dopingia ja urheilijoiden kokemia takaiskuja yksityiselämässä.

Kuva 25. IS kyllästyi maastohiihdon dopingongelmiin ja päätti lopettaa lajista kirjoittelun joksikin aikaa (IS 8.3.2003).

Raha on keskeinen osa nykyurheilua. 2000-luvulla urheilusivuilla ovat yleistyneet muun muassa isoihin palkkoihin sekä sponsori- ja työsupimuksiin liittyvät uutiset, kun ammattimaisista huippu-urheilijoista on tullut arvokasta kauppatavaraa.

Lajien kirjo on iltapäivälehtien sivuilla rajattu suuriin ja kiinnostaviin lajeihin⁴⁰ – marginaalilajeista ja junioriurheilusta kirjoitellaan vähän tai ei ollenkaan. Sen sijaan huippu-urheilun suuret tapahtumat saavat näkyvän käsittelyn.

1980-luvun alussa iltapäivälehdeille olivat tärkeitä lajeja perinteiset suomalaiset hiihto, mäkihyppy, suunnistus, yleisurheilu ja ampumahiihto. Joukkuelajeista seurattiin muun muassa jääkiekkoa, jalkapalloa, jääpalloa ja IS:ssa etenkin koripalloa, koska silloinen päätoimittaja Martti Huhtamäki oli lajiliiton puheenjohtaja ja kansainvälinen erotuomari. Myös formuloiden suomalaismenestys ja rallin MM-sarja kuuluivat seurattaviin kohteisiin.

1990-luvulla kansainvälisen jalkapallon ja ylipäätään kansainvälisen urheilun seuranta lisääntyi. Tennis ja alppihiihto alkoivat saada enemmän palstatilaa. Formulat suomalaiskuskeineen ja jääkiekko vahvistivat asemiaan urheilujournalismin kaanonissa.

Iltapäivälehdet ovat sinnikkäästi pyrkineet pois pelkästä tulosuutisoinnista, mikä näkyy politiikan uutisten tapaan henkilöitymisenä ja urheilijoiden julkisroolin korostumisena. Iltapäivälehti pyrkii inhimillistämään urheilu-uutisia ja esittämään kiinnostavat tarinat kompaktissa muodossa. Koska kilpailu urheilu-uutisten saralla painetun ja sähköisen median kanssa on kovaa, erityisen suuri merkitys on uutisen yllättävyydellä ja omalla kiinnostavalla näkökulmalla.

Tämä kehityskulku näkyykin vahvana iltapäivälehtien urheilujutuissa – lehden oma ääni kuuluu entistä selvemmin. Pelkän selostamisen sijaan nykyiltapäivälehti osaa ja uskaltaa analysoida, arvostella ja ottaa kantaa. Muilla osastoilla kannanotot on yleensä jätetty pääkirjoitusten ja kolumnien tehtäväksi, mutta urheilu-uutisoinnissa subjektiivista otetta ei ole kaihdettu (kuva 25).

Vielä alkuvuodesta 1985 urheilutulokset veivät kohtuullisen suuren osan IL:n urheiluosaston palstatilasta. Loppuvuodesta ja seuraavan vuoden aineistossa pakolliset tulokset oli jo häivytetty muiden juttujen sekaan.

90-luvun alun IL:ssä näkyi erittäin vahva panostus urheiluun. Sittemmin kilpailu tälläkin saralla on tasapaistynyt. IS:n urheilua vahvasti Veikkaaja-lehden

40 Suurimmat ja seuratuimmat lajit ovat nykyisin jalkapalloilu, jääkiekkoilu, moottoriurheilu, yleisurheilu, alppilajit, tennis, mäkihyppy, maastohiihto, koripallo ja lentopallo. Myös uusia, nousevia lajeja noteerataan – esim. curling Torinon olympialaisten aikaan vuonna 2006.

osto Veikkaus Oy:ltä vuonna 2002. Pelianalyttikoiden palkkaaminen lehteen näkyy vuosien 2005–06 aineistossa pelivihjeiden korostettuna roolina urheilusivuilla. IS on myös tuottanut televisioon urheilu-uutisia yhteistyössä Nelosen urheilutoimituksen kanssa alkuvuodesta 2004. Vastaavasti IL teki tiivistä konserniyhteistyötä MTV3:n kanssa, kun televisioyhtiötä ei vielä ollut myyty Ruotsiin⁴¹.

1990-luvun lopulla iltapäivälehtien urheilujournalismi muuttui entistä enemmän ilmiöjuttujen suuntaan. Keskiössä eivät olleet enää varsinaiset urheilusuoritukset vaan odotettuihin kohtaamisiin, kaksintaisteluihin ja suuren luokan tapahtumiin liittyvät draama ja tunteet. Tiedostettiin entistä paremmin tv-yleisön halu elää tapahtumat uudelleen, eriteltyinä ja analysoituina lehden sivuilla. Huippumyynteihin iltapäivälehdissä on yletty, kun urheilijat ovat tuoneet kaivattua kansallista menestystä tai he kun ovat töpeksineet tai jopa kuolleet⁴².

Toinen vuosikymmenen kuluessa opittu asia on merkittävien urheilutapahtumien ennakointi, jossa volyymit ovat kasvaneet voimakkaasti 2000-luvulla. Tämä ilmiö liittyy draaman rakennuksen yleistymiseen: Ensin luodaan hurmos ja suuret odotukset sekä ohjastetaan yleisö seuraamaan tapahtumaa televisiosta tai paikan päällä. Lopputuloksesta riippuen joko piehtaroidaan yhteisessä pettymyksessä tai otetaan ilo irti voitosta.

Jos urheilijoiden valmentautuminen on vuosikymmenten kuluessa ammatimaistunut, sama on tapahtunut myös urheilutoimittajille, jotka ovat erikoistuneet omiin lajeihinsa ja samalla päteväytyneet lehtensä näkyvästi hyödyntämiksi asiantuntijoiksi.

Urheilun asiantuntijatoimittajat operoivat sujuvasti niin printissä kuin vuorovaikutteisessa blogimaailmassakin. Ehkä urheilutoimitusten keski-ään lasku näkyy siinä, että urheilutoimittaminen ei ole enää niin vakavaa kuin se oli ennen. Nuoren polven toimittajat uskaltavat ja osaavat tarvittaessa irrotella.

1980-luvun alun urheilujournalismia vaivasi sama tauti kuin politiikan journalismia: liian läheinen suhde juttujen kohteisiin. Erilleen kasvaminen tapahtui pikku hiljaa ja alkoi näkyä urheilutoimittajien uskalluksena arvostella ja neuvoa urheilupiirejä tarpeen mukaan.

41 MTV Oy siirtyi osaksi Iltalehteäkin kustantavaa Alma Media Oyj:tä vuonna 1998. Keväällä 2005 MTV:n omistus siirtyi ruotsalaisten Bonnier AB:n ja Proventus Industrier AB:n yhteisyritykselle Nordic Broadcasting Oy:lle.

42 Esim. Suomen jääkiekon MM 1995, Matti Nykäsen toilailut 90-luvun taitteessa ja Lahden dopingsotku 2001, Ayrton Sennan kuolema 1994 (Kivioja 2004, 51.)

3.6.4 Julkkikset

Iltapäivälehtien etusivut ovat muuttuneet 2000-luvulla hieman aiempaa julkiskispainotteisemmiksi⁴³. Vuosina 2005–06 kolme viidestä otsikosta liittyi julkiksiin⁴⁴.

Iltapäivälehtien etusivujen julkkaisaiheet

%	85-86		90-91		95-96		00-01		05-06	
	IS	IL	IS	IL	IS	IL	IS	IL	IS	IL
Ei julkkaisaihe	32	37	46	38	40	39	40	27	39	35
Julkkisaihe	59	57	50	52	57	60	60	70	60	62
EOS	9	6	4	11	3	1	0	3	0	3
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N	354	218	473	293	701	329	620	303	498	229

Taulukko 11. IL:n etusivu on ollut 90-luvulta lähtien hieman julkkispitoisempi kuin IS:n.

Kotimaan uutissivuilla ei ole nähtävissä merkittäviä eroja lehtien julkkispainotuksessa, mutta ehkä hieman yllättäen IS on jaksoa 2000–01 lukuun ottamatta ollut kilpailijaansa julkkispainotteisempi. Vuosina 1985–86 kotimaan jutuista julkiksiin liittyi 25 prosenttia IS:ssa ja 18 prosenttia IL:ssä (kuviot g ja h, liite 4). Vuosina 2005–06 julkkisten osuus IS:n kotimaassa oli 33 prosenttia ja IL:ssä 28 prosenttia.

Kotimaan rikos- ja onnettomuus uutisissa on nähtävissä selvä suuntaus julkkispainotuksen lisääntymiseen. Vuosina 1985–86 rikosjutuista vain pieni osa kytkeytyi tunnettuihin henkilöihin. Vuosina 2005–06 julkkisten osuus oli jo 29 prosenttia IS:ssa ja 18 prosenttia IL:ssa.

Viihdeosastolla IL on aina ollut kilpailijaansa julkkispainotteisempi. 80-luvun puolivälin IS:lle oli tyypillistä, että viihdeosaston julkkispainotus oli vielä vähäistä. 90-luvun alussa viihdeosastoilta saattoi löytää juttuja muistakin kuin julkkisista, ja jutunaiheeksi kelpasivat jopa julkkisten sukulaiset. Pian ne siivottiin kuitenkin sivuilta pois. Vuosina 2005–06 peräti 94 prosenttia IL:n viihteen aiheista liittyi julkiksiin. IS:ssa vastaava luku oli 78 prosenttia.

43 Julkkiksella tarkoitetaan tässä henkilöä, joka on esiintynyt usein julkisuudessa ja jonka monet lukijat tunnistavat nimestä tai kasvoista.

44 Luokittelua ja otosjaksojen vertailua vaikeutti se, että kaikkia 80-luvun puolivälin kasvoja ja nimiä ei voinut tunnistaa julkkikseksi sen paremmin kuin tavikseksikaan. Analyysissä ovat mukana etusivujen pääotsikoiden lisäksi kaikki pienemmätkin otsikot.

Ulkomaissa ja urheilussa julkispainotusta ei mitattu, koska näillä osastoilla rajanveto julkiksen ja ei-julkiksen välillä on lähestulkoon mahdotonta. Periaatteessa suurin osa niistä henkilöistä, joista iltapäivälehtien ulkomaan- ja urheiluosastot uutisoivat, voidaan tulkita julkiksiksi.

3.6.5 Paljas pinta

Vuosina 1985–86 missikisat ja missit alusvaatteissaan tai bikineissään saivat vielä runsaasti tilaa eritoten IL:n etusivuilla, mitä jatkui 90-luvun puoliväliin asti. Sen jälkeen kriteerit ovat tiukentuneet, ja missiinkin pitäisi liittyä jokin uutiskärki tai avomielinen haastattelu, jos mieli etusivulle. Viimeistään 2000-luvulla aika ajoi konservatiivisen Miss Suomi -kisan ohi, sillä median ja yleisön mielenkiinto lopahti paikalleen jämähtänyttä kauneuskilpailua kohtaan.

90-luvun ja 2000-luvun alun etusivujen kuvasto elää yhä monien mielessä. 90-luvun puolivälissä iltapäivälehdet hurahivat Janina-ilmioon. Kansalle esiteltiin juhlapyhinä, viikonloppuina ja välillä arkenakin Janinat, Karitat, Lolat, Tanjat, Panu-tytöt ja kyykky-Lindat anteliaissa asennoissa. IL:ssä eroottinen vaikutelma tehostui pikkutuhmien juttujen, seksi-ilmoitusten ja iltatyttöjen näkyvän roolin vuoksi.

Aluksi iltatyttöjen kuvat ostettiin Australiasta, mutta 80-luvun lopulla IL ryhtyi käyttämään kotimaisia malleja. Entisen päätoimittajan Veli-Antti Savolaisen mukaan naiset rasvattiin ja rinnat saivat näkyä, mutta ei sen enempää (Saari 2007, 141). 90-luvulla IL mainosti ilta- ja rantatyttöjään näkyvästi myös etusivulla.

Kuva 26. Iltapäivälehtien kuvajournalismia kolmelta eri vuosikymmeneltä.

IS:llakin saattoi olla vielä vuonna 1985 esimerkiksi näyttelijä Bo Derek paljaine rintoineen lehden kannessa (IS 19.1.1985). Tämän aikakauden aineistossa huomiota herättävät myös miestenlehtien mainokset lehden sivuilla.

IL:n takaosan luokiteltuihin ilmoituksiin ilmestyi ensi alkuun siistejä seuranhakuilmoituksia 90-luvun alussa. Vuoden 1995 aineistossa Vapaa-aikaosastolla markkinoitiin strippausta ja ”ilotaloa”, joiden perään tuli koko aukeama puhelinseksi-ilmoituksia (IL 3.4.1995).

Me asetimme säännöt, että niitä ei saa olla yli kahta sivua. Sitten laitettiin sivulle vielä yksi palsta lisää ja ilmoitushinnat kaksinkertaisiksi. Se teki parhaimmillaan 10–15 miljoonaa vuosittain – hirveä raha. (--) Ajateltiin, että ei tässä kannata hurskastella. Ne ilmoitukset menevät joka tapauksessa johonkin. Päätettiin siivota sivut ja nostaa hintaa, mutta ei kieltää niitä. Se oli köyhän lompakon politiikkaa. Otettiin rahat pois.

IL:n entinen päätoimittaja Veli-Antti Savolainen
(Saari 2007, 185)

Vuonna 1984 IS:n vastaavaksi päätoimittajaksi tullut Vesa-Pekka Koljonen ryhtyi siistimään oman lehensä linjaa (Kilpi 2007, 219). Kyytiä saivat ensin miestenlehtien ilmoitukset, lopulta lehden peräpään puhelinkontakti-ilmoitukset⁴⁵, joita myös Helsingin Sanomat ja monet muut lehdet julkaisivat.

Myös IL lopetti puhelinseksi-ilmoitusten julkaisun pian IS:n jälkeen. Niitä oli vielä vuoden 2001 aineistossa, mutta vuonna 2005 seksi oli jo vaihtunut selvänäkijöihin.

IS:n levikkipäällikkö Björn Mattsson on todennut, että IS:ssa myy sellainen seksi⁴⁶, ”jota ei ihan huomaa”. Lauantain lehti myy 10000–20000 kappaletta enemmän, jos kannessa olevalla henkilöllä on paidan sijasta pelkät bikinit tai rintaliivit.

Pitää olla sillä tavalla seksikästä, että miehet pitävät siitä eivätkä naiset provosoidu. Silloin se ehkä onnistuu parhaiten.

IS:n levikkipäällikkö Björn Mattsson vuonna 2003
(Kivioja 2004, 87)

45 Koljosen mukaan kontakti-ilmoitusten julkaisun lopettaminen tiesi lehdelle viiden miljoonan markan mainostulojen vuotuisesta menetystä (Kilpi 2007, 219).

46 Esimerkiksi vuonna 2002 Ilta-Sanomia myytiin enimmäkseen epäeroottisilla aiheilla: 68 prosentissa lööpeistä ja etusivujen pääaiheista ei ollut mitään seksiin liittyvää (Kivioja 2004, 69–70).

Etusivun pääkuvan seksikkyyys (Havaintoyksikkö: etusivun pääkuva (kpl))

	Tavoiteltu		Jonkin verran		Ei lainkaan		n (IS)	n (IL)
	IS	IL	IS	IL	IS	IL		
1986	7	10	3	7	17	10	27	27
1991	2	12	2	6	23	9	27	27
1996	5	5	4	3	17	18	26	26
2001	8	14	7	6	11	6	26	26
2007	3	10	3	4	22	14	28	28

Taulukko 12. IL on vuosien varrella pitänyt yllä seksikkäämmän iltapäivälehdteen imagoa. Tavoiteltu-sarakkeeseen on luokiteltu etusivun mallin vartalon muotoja ilmeisen tarkoituksella korostavat ja paljastavat pääkuvat. Jonkin verran -sarakeessa ovat samaan suuntaan vihjaavat mutta tulkinnanvaraiset kuvat ja ei lainkaan -sarakeessa pääkuvat, joissa henkilöä ei ole haluttukaan esittää seksikkäänä objektina ja joissa naismallin rajausta on tehty rintojen yläpuolelta, malli on puettu peittävästi tai vartalon kriittiset kohdat on peitetty esim. otsikkopalkilla. Havaintojaksot olivat huhti-syyskuun lauantait vuosina 1986, 1991, 1996, 2001 ja 2007.

Vuonna 2008 näyttää kuitenkin siltä, että ainakin IS on vähentänyt selvästi paljaalla pinnalla myymistä. Onkohan periaatteen ”Miehet pitävät siitä eivätkä naiset provosoidu” sanajärjestys pikkuhiljaa muotoutumassa uuteen muotoon – ”Naiset pitävät siitä eivätkä miehet provosoidu”? Viikonlopun iltapäivälehdteen tavoittelevat ennen kaikkea ostoskärryinsä täyteen pakkaavia perheenäitejä.

Muutos tapahtui IS:n lauantainnumeroiden kannessa hyvin nopeasti heinäkuun 2005 jälkeen⁴⁷. Nuoret missit, mallit ja juontajat ovat pikkuhiljaa vaihtuneet kypsempään ikään ehtineisiin kaunottariin, ja yhä useammin heidän rinnallaan nähdään kuvissa myös miehiä ja vauvoja. Samalla naisellisia muotoja paljastavat asut ovat vaihtuneet peittäviin poolopaitoihin. Kuvan rajausta kulkee yhä useammin rintojen yläpuolella tai rinta on peitetty esimerkiksi otsikkopalkilla.

Sadeojan (2008) mukaan ainakaan mitään tietoista linjavalintaa tässä ei ole tehty, mutta hän pitää mahdollisena, että toimituksen keskijohdon naisistuminen näkyy lehden sisällössä (Sadeoja 2008).

IL:ssä vastaavaa muutosta ei ole havaittavissa. Päinvastoin IL on ryhtynyt korostamaan lehden takaosasta löytyvän vähäpukaisen Iltatyön roolia. 80-luvulla tytöt esiintyivät pienissä kuvissa toisinaan rinnat paljaina tai läpinäkyvisissä t-paidoissa. 90-luvulla vaatetta oli yllä enemmän mutta kangasta oli käytetty

47 Jäljitin murroskohtaa taulukon 12 havaintojaksojen lisäksi vuosien 2005–2006 lauantai-lehtien etusivuilta. Kesällä 2005 IS käytti vielä heinäkuussa runsaasti bikini- ja alusasumalleja etusivullaan, mutta sen jälkeen paljasta pintaa on esitelty hyvin harvakseltaan ja tyyli on muuttunut vähemmän provosoivaksi.

säästeliäästi. 2000-luvulla tyttökuvat ovat suuria, vaatetusta on yhä vähän, mutta yläosattomia ei enää esitellä.

3.7 Yhteenveto

Iltapäivälehtien keskeisimmät muutokset tiivistetysti:

TALOUDEEN TUNNUSLUVUT

- Levikkikehitys on kääntynyt 2000-luvulla negatiiviseksi mutta verkon kävijämäärät ovat voimakkaassa kasvussa.
- Iltapäivälehtien liikevaihto on kasvanut mutta tulokunto on heikentynyt 2000-luvun jälkipuoliskolla.
- IL on kuronut umpeen IS:n etumatkaa markkinaosuudessa.

LUKIJAT

- Painetun iltapäivälehdien lukijat ovat ikääntyneet. Heidän koulutus- ja tulotasonsa on hieman parantunut.
- Lukeminen maaseudulla on vähentynyt ja kaupungeissa lisääntynyt.
- Säännöllisten lukijoiden osuus on selvästi vähentynyt. Entistä useampi lukee lehteä vain kerran pari viikossa.
- Naislukijoiden osuus on hieman kasvanut.

LÖÖPIT JA ETUSIVUT

- Lööpit ja etusivut ovat ottaneet huiman visuaalisen harppauksen.
- Etusivujen pääotsikoiden kuvittaminen on lisääntynyt. Graafisia elementtejä ja tehokeinoja on tullut lisää. 90-luvun puolivälin jälkeen on opittu käyttämään muitakin kuin ”pönötyskuvia”.
- Ingressit ovat kadonneet etusivuilta.
- Rikosaiheita on tullut määrällisesti lisää mutta suhteellisesti osuus jopa pienentynyt.
- Sensaatiohakuinen tyyli löytyi 90-luvun puolivälissä.
- Tulosurheilu, viihteen puffit sekä politiikan ja talouden aiheet ovat jääneet etusivuilla marginaaliin; otsikoissa ei ole enää itsestäänselvyksiä tai perusuutisia.

- Kohderyhmääjattelu on vallannut alaa. Muun muassa naislukijoita tavoitellaan entistä aktiivisemmin.
- Aluelööpeillä haetaan entistä aktiivisemmin paikallista myynnin lisäystä.

MUU SISÄLTÖ JA ULKOASU

- Rikosuutisia on sisäsivuilla suhteessa enemmän kuin etusivulla (37 %).
- Onnettomuus- ja tapaturmauutisointia on tehostettu.
- Poliitiikan ja talouden aiheet ovat jääneet marginaaliin, tulosurheilu on kadonnut, ihmissuhdeaineisto on voimistunut 2000-luvulla.
- Reportaasien ja henkilöjuttujen määrä on vähentynyt huomattavasti.
- Juttuyksiköiden määrä on lisääntynyt, koska juttuja palastellaan aiempaa enemmän. 2000-luvulla kiinnostavimpien aiheiden saama sivumäärä voi olla massiivinen.
- Reaaliaikainen verkkouutisointi kuivaa perusuutiset lehden sivuilta.
- Erityisesti kotimaan rikos- ja onnettomuus uutisoinnissa näkyy lisääntynyt julkkispainotus.
- Toimittajista pyritään nykyisin tekemään brändikirjoittajia omilla kasvoillaan.
- Naislukijoita ryhdyttiin määrätietoisesti tavoittelemaan 90-luvun alussa.
- Iltapäivälehdet ovat siivonneet puhelinseksi-ilmoitukset, miestenlehti-mainokset ja yläosattomat naiset sivuiltaan. IS on vähentänyt paljaalla pinnalla myymistä.
- Taittotyylly on eniten muuttunut ominaisuus iltapäivälehdistä.
- Otsikoiden pistekoko on kasvanut, ingressit ovat vaihtuneet lyhyiksi alariveiksi, vinjettien ja logojen käyttö on räjähdysmäisesti lisääntynyt.
- Kuvien määrä on kaksinkertaistunut alkaen 90-luvun puolivälistä. Kuvien laatu on parantunut. Yhä useampia aiheita pyritään tavalla tai toisella kuvittamaan.
- 2000-luvulla jutunteko on paljon kuvälähtöistä ja tapahtuu kuvien ehdoilla. Teksti jää sivuosaan.
- Verkon nettivideot on tullut uutena kuvaformaattina vuonna 2006.

Miten Ilta-Sanomat eroaa Iltalehdestä? 80-luvulla vastaaminen tähän kysymykseen olisi ollut helpompaa kuin nyt. Haastajana markkinoille tullut IL oli 80–90-luvuilla kahdesta iltapäivälehdestä se räiskyvämpi vaihtoehto. Sadeojan (2008) mielestä Iltalehti on lähestynyt tyyliltään Ilta-Sanomia. Kivelä (2008) ei halua ottaa kantaa kilpailijan tekemisiin.

Tutkimuksen valossa on tapahtunut kahdenlaista liikettä. Ensinnäkin IL on omaksunut vakiintuneen iltapäivälehdien toimintatapa, ottanut monissa asiois-

sa mallia kilpailijastaan ja siistinyt linjaansa. Enemmän muutoksen tuulet ovat kuitenkin puhaltaneet IS:ssa, jonka markkinajohtajan asema ei ole enää itsestään-selvä asia. Kilpailu tekee samankaltaiseksi, ja 2000-luvulle tultaessa IL on toiminut entistä useammin suunnannäyttäjänä, jonka liikkeitä IS on seurannut tarkkaan.

2000-luvulla IS on karistanut konservatiivisuuttaan ja muuttunut räväkämpään suuntaan. Vuosien 2005–06 aineiston perusteella IS lisäsi rikospainotustaan ja vähensi päivän politiikkaan ja talouteen liittyviä aiheita huomattavasti. Vuosien 1986–2007 aineiston perusteella IS on vähentänyt paljaalla pinnalla myymistä ainakin lauantainumeroissaan. Sinkkuseksin sijaan lukijoihin pyritään entistä useammin vetoamaan kertomalla julkkis- ja tavisperheiden arjesta, äitiyden ja isyyden iloista ja suruista.

Vuosien 2005–06 perusteella IL panostaa etusivullaan kilpailijaansa enemmän rikoksiin, urheiluun sekä kauneuden, muodin ja terveyden aiheisiin. IL:n rikospainotus ei ole merkittävästi lisääntynyt toisin kuin IS:lla. IL ei ole myöskään vähentänyt paljaalla pinnalla myymistä, vaikka linjaa onkin siistitty aiempien vuosikymmenten rohkeasta paljastelusta. Lehden viihdeosasto on julkkispainotteisempi kuin kilpailijalla.

Lööppitasolla painotuseroja voi hakea takaiskujen ja kuoleman esittämisestä, jotka ovat Syrjälän (2007a) mukaan olleet hieman enemmän IL:n aiheita, ja onnettomuuksista, joissa taas IS on terästäytynyt. Vuosina 1985–2006 IL:n lööpeissä käsiteltiin hieman IS:ia enemmän ihmissuhteita ja viihdettä, IS:ssa puolestaan oli runsaammin raha ja yhteiskunta -aiheita. Syrjälä kuitenkin huomauttaa, että lehtien linjat yhdenmukaistuivat 2000-luvun alussa, kun IS alkoi painottaa ihmissuhdeaiheita. (Syrjälä 2007a, 18.)

Syrjälän (2007a) mukaan IS erottui 90-luvulla nostamalla lööppiin enemmän raha-, urheilu- ja onnettomuusaiheita kuin IL. Vuosina 2005–06 lehtien linjat lähenivät rikosaiheiden käsittelyssä. Onnettomuusaiheet taas ovat olleet aina enemmän IS:n alaa. (emt.)

Etenkin visuaalisella tasolla maallikon on jo vaikea havaita eroja kahden iltapäivälehdet välillä. Esimerkiksi tähän tutkimukseen haastatelluista suurin osa (19 henkilöä) ei nähnyt ollenkaan tai juuri ollenkaan eroja iltapäivälehtien välillä tai oli havainnut vain lehtien eri nimet, fontit tai omistajat (3). Moni ei osannut ottaa kantaa (13). Ne, jotka eroja näkivät (17), sanoivat IL:n olevan sensaatiohakisempi, viihteellisempi tai juoruilevampi kuin IS, joka koettiin asiallisemmaksi, vakavammaksi, selkeämmäksi, todenmukaisemmaksi ja luotettavammaksi kuin kilpailijansa.

Lukijatutkimusten perusteella IL vetoaa jonkin verran IS:ia enemmän nuorempiin lukijoihin ja miehiin. IS on kärsinyt kilpailijaansa enemmän säännöllisten lukijoiden menetyksistä.

Tähän tutkimukseen haastateltujen vastauksia kysymykseen ”Miten iltapäivälehdet ovat mielestäsi muuttuneet viime vuosina?”

Samoin kuin kaikki tiedotusvälineet. Enemmän käsitellään asioita joita aikaisemmin ei käsitelty. Varsinkin julkkisten yksityiselämä on koko ajan esillä. Ei olla enää niin hienotunteisia kuin aikaisemmin.

– Nainen, 61

Enemmän tällaiseksi juorulehtityyli-seksi.

– Mies, 34

Rohkeammin ottavat asioita esille. Todentuntuisia. Kirjoitetaan kaulistelematta. Ehkä enemmän ennen piiloteltiin asioita.

– Nainen, 36

Liian yksityiskohtaisia tietoja saatetaan päivänvaloon esimerkiksi liikenneturmissa. Tuli paha olo, kun kuvattiin sitä, miten tavarat olivat lentäneet ympäri tietä.

– Nainen, 39

Humpuukia ja pornoa on liikaa ja paljon enemmän kuin ennen.

– Mies, 77

Kai niihin on tullut enemmän väriä ja paksuutta ja sudokuita.

– Nainen, 29

Enemmän jenkkiylyistä uutisointia pienistäkin jutuista, esimerkiksi tuo [Vanhasen ja Forsiuksen –PK] vessa-paperijuttu. Luulisi olevan tärkeämpiäkin uutisia.

– Nainen, 20

Tabloidisoituneet. Niissä uutisoidaan esimerkiksi tv-ohjelmista enemmän. Ne ovat myös viihteellistyneet.

– Mies, 52

Aikaisemmin oli pelkkä IS. Se oli asiapohjalla, asiallinen. Sitten tuli IL ja alkoi kilpailu ja molemmista tuli samanlaiset. Isoja lööppejä. Ja kun hakee sen lööpin tarinaa sieltä lehdestä, niin se on joku tommonen [näyttää sormilla lyhyttä –PK] juttu.

– Mies, 62

Tehdään ei-skandaaleista skandaaleja, joilla myydään sitä lehteä.

– Nainen, 25

Ihmiset puhuvat iltapäivälehdistä nykyisin paljon enemmän. Linja-autossa yleensä kuulee, että mitä ihmiset tekee tai mitä ne seuraat.

– Nainen, 22

Helppolukuisuus on tullut siihen.

Ulkoasu eli jäsentely on selkeämpi. Ja on se päivänpolttavampi. Tieto tulee maailmaltakin nopeasti lehtiin.

– Mies, 60

Väkivaltaisuuksien kanssa mässäilään. Myös se, mikä on toimittajan oma osuus tekstin tuottamisessa, miten paljon hän pistää omia mielipiteitään siihen. Voi olla myös, että on tavaton kiire saada jutut valmiiksi ja se näkyy jutuissa.

– Mies, 56

4. Viihdejournalismi pohjoismaisissa iltapäivälehdissä

Viihdejournalismi on aivan oma journalismin genrensä omine pelisääntöineen ja uutiskriteereineen. Tämäkin lajityyppi on ollut voimakkaassa muutoksessa. Viihdejournalismin ongelma on, ettei sitä ole koskaan kunnolla määritelty ja ymmärretty omalla lajityyppinään – ainakaan suomalaisessa mediaympäristössä.

Viihdejournalismia ei opeteta yliopistoissa kuten uutistyötä ja aikakauslehti-journalismia. Viihdejournalismin tuottajaksi oppii vain sitä tekemällä tai sitten ei ollenkaan – kaikille toimittajille lajityyppi ei sovi.

Vähättelevistä kommenteista päätellen viihdejournalismin ymmärtäminen on vaikeaa jopa joillekin ammattitoimittajille, ehkä siksi, etteivät he itse ole olleet sen kanssa tekemisissä. Puritaanisille journalismin eetikoille viihdejournalismi on kova pala purtavaksi, sillä se hämärtää riippumattoman journalismin ja markkinoinnin välistä rajaa, tinkii tarvittaessa perinteisen kriittisen journalismin periaatteista, elää juoruista ja skandaaleista ja tekee lehmänkauppoja hyvin myyvien julkisuuden henkilöiden kanssa.

Viihdejournalismia on ollut tapana arvioida perinteisen uutisjournalismin kriteerein, jonka ahtaisiin raameihin viihdejournalismin aihevalinnat, painotukset ja käsittelytavat eivät aina tahdo mahtua. Viihdeuutisia ei voi työstää kuin STT:n kotimaan päivälistaa, koska viihdeuutinen sisältää nimensä mukaisesti viihdettä ja jonkin verran uutista. Viihdeuutinen on uutinen viihdemaa-ilmasta, ja mielellään vieläpä sellainen uutinen, joka myös viihdyttää lukijaa. Tietotoimiston uutinen ei lähtökohtaisesti tavoittele lukijan nautintoa vaan pyrkii kertomaan puhtaat faktat⁴⁸.

Iltapäivälehdissä on nykyisin entistä vaikeampi tehdä eroa viihde- ja uutis-journalismin välille, vaikka uutinen aina jollakin osastolla sijaitseekin. Tämä on ongelma, jos iltapäivälehdien jutut pitää luokitella perinteisen journalismin

48 Tosin STT:kin tuottaa nykyisin erillisiä viihdeuutisia.

akateemisiin kategorioihin. Mitään ongelmaa ei tule, jos lukija ymmärtää, että kysymys on omasta lajityypistään – iltapäivälehtijournalismista.

Tässä luvussa on tarkoituksena määritellä, miten suomalaiset iltapäivälehdet suhteutuvat pohjoismaisiin lajikumppaneihinsa ja millaisia keinoja pohjoismaiset iltapäivälehdet käyttävät viihdejournalismissa. Tavoitteena ei ole niinkään muutoksen kuvaaminen vaan kapean läpileikkauksen tekeminen pohjoismaisiin iltapäivälehtiin vuosina 2005–06. Tarkastelun kohteena ovat suomalaiset *Iltä-Sanomat* (IS) ja *Iltalehti* (IL), ruotsalaiset *Aftonbladet* (AB) ja *Expressen* (EP) sekä norjalaiset *Verdens Gang* (VG) ja *Dagbladet* (DB)⁴⁹.

Määrittelen ensin ruotsalaisten ja norjalaisten iltapäivälehtien asemaa omista kulttuuriympäristöissään ja lehtien sisällön ominaispiirteitä suomalaisiin lajikumppaneihinsa vertaillen.

Tarkempaan analyysiin olen valinnut vuosilta 2005–06 kaksi uutistapahtumaa edustamaan viihdejournalismia: prinssi Charlesin ja Camilla Parker-Bowlesin häät vuonna 2005⁵⁰ sekä television suosituksen tanssikilpailun finaalin vuonna 2006⁵¹. Nämä tapaukset valikoituivat eriteltäviksi, koska ne olivat ajanjakson 2005–06 harvoja sellaisia viihdetapahtumia, jotka kiinnostivat mediaa kaikissa kolmessa Pohjoismaassa.

Kuninkaallisissa häissä oli kysymys yhdestä ja samasta tapahtumasta, josta eri maiden lehdet raportoivat, kun taas tanssikisa perustui kansainväliseen formaattiin, josta kukin maa teki oman versionsa. Kyseinen tanssikilpailu on saavuttanut suuren suosion eri puolilla maailmaa⁵² (Wikipedia 2008a).

Tutkimusmenetelmänä käytän tarkoitukseen sovellettua vertailevaa sisällön erittelyä, jolla haen muun muassa otsikointiin, kuvitukseen, juttujen pituuteen ja draaman rakennukseen liittyviä eroja ja yhtäläisyyksiä iltapäivälehtien väliltä.

49 Lehtiaineiston tilasi ja kokosi tutkimusassistentti, hum. kand. Aino Holma. Analyysit tanssikilpailua ja kuninkaallisia häitä käsittelevistä jutuista teki tutkimusassistentti, yht. yo Liisa Punkka.

50 Charles ja Camilla vihittiin siviilimenoin Windsorin kaupungintalolla 9.4.2005. Hääjuhlaan osallistui yli 800 kutsuvierasta eri puolilta maailmaa. Camillan viralliseksi titteliksi tuli tämän jälkeen Cornwallin herttuatar. Kun Charles avioitui lady Diana Spencerin kanssa vuonna 1981, tapahtuma televisioitiin moniin maihin ja sitä seurasi arviolta 750 miljoonaa ihmistä.

51 Kilpailu tunnetaan Suomessa nimellä *Tanssii tähtien kanssa*, Ruotsissa *Let's Dance* ja Norjassa *Skal vi danse*.

52 *Dancing with the Stars* (suom. *Tanssii tähtien kanssa*) on nimi useille kansainvälisille tv-sarjoille, jotka perustuvat brittiläiseen formaattiin *Strictly Come Dancing*.

Kuva 27. Tabloideja ulkomailta: saksalainen Bild, virolainen Öhtuleht ja venäläinen Komsomolskaja Pravda.

4.1 Pohjoismaisten iltapäivälehtien asema mediakentässä

Yhdysvaltain, Englannin, Australian, Itävallan, Norjan, Ruotsin ja Tanskan tabloideja tutkinut Karin E. Becker (1992) havaitsi eri maiden kohdalla suuria eroja siinä, miten paljon tabloidien ja eliittilehdistön uutisagendat osuivat yksiin. Eri maiden tabloidien harvoina yhteisinä nimittäjinä Becker pitää irtonumeromyyntiä, mainosjulisteen tavoin toimivaa etusivua, jossa valokuva ja otsikot viittaavat yhteen uutiseen, ja valokuvien poikkeuksellisen suurta osuutta lehden toimituksellisesta sisällöstä. Beckerin mukaan jotkin tabloidien väliset erot selittyvät kansallisuuksien toisistaan poikkeavilla lehtien kulutustottumuksilla. Esimerkiksi Englannissa tabloid-lehdistön lukijamäärä lisääntyi sellaisena ajanjaksona, kun ihmiset lukivat vain yhtä lehteä. Ruotsissa taas iltapäivälehdet ovat toimineet päivälehtien täydentäjinä. (Becker 1992, 139 ja 152.)

Beckerin (ema.) mukaan tabloidien sisällölliset erot viittaisivat myös kulttuurisiin eroihin sensaation käsitteessä. Silmiinpistävimpänä esimerkkinä Becker pitää suhtautumista seksiin: kun britti- ja tanskalaistabloideissa esitellään säännöllisesti lähes alastomia pinup-tyttöjä, niin vakavimmissa australialaistabloideissa seksiä ei esiinny käytännössä lainkaan. Kiinnostavana kontrastina Becker pitää myös sitä, että britti- ja australialaistabloidit suovat kuninkaallistensa yksityiselämälle laajasti palstatilaa, kun taas skandinaaviset tabloidit käsittelevät kuninkaallisia vain, jos joku heistä on sairastunut, isännöi jotakin virallista tilaisuutta tai sekaantuu poliittiseen keskusteluun. (ema.)

Tässä on tapahtunut selvä muutos 2000-luvun kuluessa, sillä kuten pian käy ilmi, pohjoismaiset iltapäivälehdet kirjoittavat nykyisin runsaasti myös kuninkaallisten yksityiselämästä kielteisikään juttuja kaihtamatta.

Julkean sensaationnälkäisiin brittilehtiin ja julkkistäyhteisiin amerikkalais-tabloideihin verrattuna pohjoismaiset iltapäivälehdet näyttäytyvät kunniallisempina suuremman uutis- ja asiapitoisuutensa vuoksi. Luokkayhteiskunnasta ammentava brittitabloidien populismi ja kantaa ottava asianajojournalismi eivät ole luontevasti istuneet pohjoismaiseen iltapäivälehdistöön, vaikka viime vuosina suomalaiset iltapäivälehdet (ja Helsingin Sanomat) ovat joitakin kampanjoita⁵³ satunnaisesti ajaneetkin.

4.1.1 Suomi: Iltta-Sanomat ja Iltalehti

Suomalaisten iltapäivälehtien asemaa mediakentässä määrittellään luvuissa 3 ja 7, joten siihen ei ole tässä yhteydessä tarpeen syventyä laajemmin. Mainittakoon kuitenkin, että suomalaisten iltapäivälehtien asema mediakentässä on kokonaismarkkinoiden supistumisesta huolimatta yhä vahva. IS on maan toiseksi suurin sanomalehti ja IL neljänneksi suurin.

Suomessa iltapäivälehtien markkinarakoa kuitenkin kaventavat muun muassa viihteellistyneet päivälehdet, jotka käyttävät nykyisin iltapäivälehdeille tyyppillisiä esitystapoja ja käsittelevät entistä enemmän samoja aihepiirejä kuin iltapäivälehdetkin. Siinä mielessä iltapäivälehtien merkitys on vähentynyt, etteivät ne enää ole yleisölle ainoita tämän tyyppisen aineiston lähteitä.

Iltapäivälehtien voima näkyy erityisesti poliittisissa kohuissa ja skandaaleissa, joissa ne ovat usein uutisoinnin vetureita ja saavat massiivisella volyymillaan myös muut välineet reagoimaan voimakkaasti. Iltapäivälehtien vaikutusvaltaa valtakoneiston horjuttajina ei käy kiistäminen.

Esimerkiksi vuonna 2002 IS paljasti kulttuuriministeri Suvi Lindénin myöntäneen valtionapua golfkentälle, jossa hänen perheensä oli osakkaana. Tiedon julkittulo johti Lindénin eroon. Seuraavana vuonna IS:n paljastukset pääministeri Anneli Jäätteenmäen vehkeilystä pääministerin neuvonantajan kanssa johtivat hallituksen eroon. Eduskuntavaalien 2007 alla IL uutisoi liikenne- ja viestintäministeri Leena Luhtasen käyttäneen kunnallisvaalikampanjassaan pimeällä rahalla maksettua työvoimaa. Luhtanen kiisti väitteet pontevasti, mutta putosi eduskunnasta.

Viihdejournalismissa suomalaiset iltapäivälehdet eivät ole enää yhtä keskeisiä tekijöitä kuin vielä 90-luvulla ja aiemmin. Tähän muutokseen ovat vaikuttaneet muun muassa television lisääntynyt viihdetarjonta ja internet, joka

53 Esim. IL:n koulukiusaamisen lopettamiseen tähdänneet kampanjat vuosina 2006 ja 2008 sekä sairaanhoitajien palkkoihin kohdistunut Suuri lupaus -kampanja 2007, IS:n lasten hyväksikäyttöön puuttunut kampanja 2008 sekä HS:n Läskikapina ja Itämeri-projekti vuonna 2008.

vie lukijan suoraan tiedon lähteille ja pystyy tarjoamaan rajattoman määrän ajanvietettä. Myös aikakauslehtipuolen koventunut kilpailu, erityisesti 7 päivää -lehden tulo markkinoille 1992, on pakottanut iltapäivälehdet miettimään uusia keinoja juorujulkisuuteen vastaamiseksi.

Suomalaisten iltapäivälehtien tärkeimmät ulkoasulliset esikuvat ovat Ruotsissa, josta vaikutteet imetään hyvin nopeasti lahden tälle puolen. IS tekee yhteistyötä ruotsalaisen AB:n kanssa ja Iltalehti EP:n kanssa. Kärjistäen voisi todeta, että jos haluaa tietää, miltä iltapäivälehti näyttää huomenna, kannattaa katsoa ruotsalaisia iltapäivälehtiä tänään.

Internetissä suomalaiset iltapäivälehdet ottavat sisällöllisiä vaikutteita paitsi Aftonbladet.se-sivustolta, myös brittilehtien nettisivuilta, jonne kansainväliset viihdeutiset ennättävät nopeammin kuin ruotsalaislehtiin.

4.1.2 Ruotsi: Aftonbladet ja Expressen

Jyrkiäisen (1994) mielestä Ruotsin lehdistöä ei ole mahdollista asettaa paikoilleen tavallisella laatulehdet–populaarilehdet-jaottelulla. Ruotsin tabloideilla on merkittävä kulttuuri- ja kommentaarimateriaali, mikä ei yleensä ole tavallista Euroopan ja Yhdysvaltojen populaarilehdissä. Syynä ruotsalaisten iltapäivälehtien erityisyyteen on niiden puoluesidonnainen synty- ja kehityshistoria. (Jyrkiäinen 1994, 269.)

Ruotsissa iltapäivälehdet ovat olleet poikkeuksellisen voimakkaita yhteiskunnallisia vaikuttajia jo 1800-luvun alkupuoliskolta, jolloin Aftonbladet perustettiin. Yhden näkemyksen mukaan tämä vaikutusvalta on kuitenkin huvennut samaan tahtiin kuin levikit ovat pienentyneet ja mediakilpailu kiristynyt.

Kuva 28.
Ruotsalaiset iltapäivälehdet Expressen ja Aftonbladet 10.3.2006.

Ruotsalaisten iltapäivälehtien levikit 2007

	kpl
Aftonbladet	399000
Expressen (sis. Kvällsposten ja GT)	320000

Taulukko 13. Kvällsposten ja GT ovat Tukholman ja Göteborgin alueen paikallisia iltapäivälehtiä, jotka lasketaan mukaan Expressenin levikkiin. Lähde: Tidningsstatistik 2007a ja 2007b.

Vuonna 1830 perustettu⁵⁴ Aftonbladet on nykyisin Pohjoismaiden toiseksi suurin sanomalehti Helsingin Sanomien jälkeen. Kilpailija Expressen, aloitti ilmestymisensä 1944. Ruotsalainen iltapäivälehti modernissa merkityksessään on 1930-luvun luomus (Holmberg, Oscarsson & Rydén 1983, 140).

Vuonna 1944 ensimmäistä kertaa ilmestynyt Expressen luotiin Aftonbladesta selkeästi erottuvaksi. Expressen perustettiin vastapainoksi yhteiskunnan natsimyönteisille ajatuksille. Liberalismi, suvaitsevaisuus ja solidaarisuus ovat lehden mukaan olleet sen tunnusmerkkejä alusta alkaen. (Expressen.se 2008.)

Suomessa porvarillista aatemaailmaa kannattaneen Iltalehden perustaminen antoi vauhtia Ilta-Sanomien levikille 1980-luvulla. Samoin kävi Ruotsissa, jossa Expressenin synty sysäsi myös Aftonbladetin levikin nousuun. Vielä vuonna 1949 Aftonbladet johti levikkitaistelua 173 000 kappaleen levikillä verrattuna Expressenin 152 000 kappaleeseen. Kolmannen iltapäivälehdten, vuonna 1942 perustetun Aftontidningenin, levikki oli 93000 kappaletta. (Nycop 1971, 108.)

Vuonna 1951 Expressen ohitti Aftonbladetin kokonaislevikiltään, mutta vasta vuosikymmenen lopussa ohitus tapahtui myös päämarkkina-alueella Tukholmassa. Expressenin nousu olikin todella huimaa. Vuonna 1971 levikki oli noin 632 000 kappaletta, josta alkoi pitkä ja vaikea alamäki. Aftonbladet saavutti huippunsa 1970-luvun alussa, jolloin lehden levikki oli lähes puoli miljoonaa. 1980-luvun alussa lehti menetti lyhyessä ajassa noin 80 000 kappaletta levikistään. (Holmberg ym. 1983, 173; Vento 1984, 2, 16 ja 26.)

Syksyllä 1993 Expressenin levikki romahti muun muassa teknisten syiden ja toimituksellisten ylilyöntien takia yli 100 000 kappaletta. Lehti joutui rankalle säästöbudjetille – sen oli vähennettävä menojaan 100 miljoonaa kruunua, eli vajaat 11 miljoonaa euroa, ja henkilökuntaansa sadalla ihmisellä kahden vuoden kuluessa. (Rutanen 1994, 9.)

Aftonbladet ohitti Expressenin kokonaislevikissä vuonna 1996.

54 Sitoutumattoman sosiaalidemokraattisen Aftonbladetin omistavat nykyisin norjalainen mediakonserni Schibsted ja ruotsalainen työntekijäjärjestö LO. Sitoutumattoman liberaalin Expressenin omistaa ruotsalainen media-yhtiö Bonnier.

Aftonbladet ja Expressen ovat olleet suomalaisia iltapäivälehtiä kauemmin yhteisjakelussa. Painetut lehdet ilmestyvät joka päivä, kun taas suomalaiset iltapäivälehdet pitävät sapattia sunnuntaisin.

Ruotsalaisille iltapäivälehdistä on ollut jo pitkään omintakeista päivittäin ilmestyvien erilaisten liitteiden painoarvo sekä uutismateriaalin monikanavaisuus: esimerkiksi AB tekee painetun lehden lisäksi muun muassa omaa web-tv:tä, web-radiota sekä toimittaa uutisia mobiililaitteisiin, tekstitelevisioon ja television digikanaville. Ruotsalaiseen tapaan kulttuurilla on perinteisesti ollut huomattavasti suurempi painoarvo lehdessä kuin Suomessa, jossa populaariviihde on syrjäyttänyt kulttuurin osuutta.

AB ja EP kasvoivat suuriksi tähtämällä valtakunnalliseen peittoon⁵⁵. Gustafssonin (2008) mukaan nousun avaintekijöitä olivat monipuolinen sisältö vakavista aiheista urheiluun ja viihteeseen sekä laaja jakelu 14000 myyntipisteessä eri puolilla maata. Myöhäiselle ilmestymisajankohdallakin oli merkitystä – Gustafsson toteaa aamulehtien jättäneen iltapäivälehdistä markkinaraon iltapäiviin. Laatutabloidin imagoa on vaalittu iltapäivälehtien lehti uudistuksissa muun muassa korostamalla pääkirjoituksia sekä mielipide- ja kulttuuri-osastoja. (Gustafsson 2008.)

Vahvasta kulttuuri- ja debatoitipainotuksesta huolimatta ruotsalaisia iltapäivälehtiä on syytetty liiasta sensaatiohakuisuudesta, mikä on tuttua myös suomalaisille iltapäivälehdistä.

Gustafssonin (emh.) mukaan ruotsalaistabloidit olivat huippuvuosinaan yhteiskunnallisesti erittäin vaikutusvaltaisia. 1960-luvulla oli tapana sanoa, että ihmisten kannattaa pyytää Expresseniltä apua, jos valtiovalta tai suuryritykset kohtelevat heitä kaltoin. Expressen myös auttoi. Gustafssonin mukaan kukaan ei enää käänny Expressenin puoleen vaan ennemminkin apua tarvittaisiin tunkeilevaa lehteä vastaan. (emh.)

Sisällön pääpiirteet

Ruotsalaisten iltapäivälehtien etusivun kuvitus ei sisällä yhtä paljon paljasta pintaa kuin Suomessa on nähty. Etusivun otsikot kuitenkin viittaavat usein seksiin ja seksuaalirikoksiin. Rikokset tuntuvat Ruotsissakin nousevan usein pääaiheiksi.

Aftonbladetin ja Expressenin osastojako noudatteli vuosina 2005–06⁵⁶ yleismaailmallista rakennetta, johon myös suomalaiset iltapäivälehdet ovat perus-

55 Expressenin aloittaessa Aftonbladet oli Tukholman alueen lehti. Expressen tavoitteli valtakunnallisuutta ja sai lopulta myös kilpailijansa muuttamaan strategiaansa.

56 Tarkasteltavana oli ruotsalaisia iltapäivälehtiä vuosilta 2005–06.

tuneet jo vuosikymmenien ajan. Esimerkiksi AB sisältää etusivun jälkeen pääkirjoituksen, kolumnin ja toimituksen johdon nimet.

Toisin kuin suomalaisissa iltapäivälehdissä, pääkirjoituksen ja kolumnin jälkeen ei seuraa heti uutissivusto vaan kulttuurisivut. Vasta kulttuurin jälkeen ovat vuorossa uutiset. AB:n uutisosaston loppupäässä on sekalaisia ulkomaan uutisia ilman omaa osastologoa. Merkillä pantavaa on, että AB ja EP eivät korosta ulkomaan uutisten ulkomaisuutta vaan pikemminkin pyrkivät tekemään yhtenäistä uutisosastoa kaiken maailman kiinnostavista uutisista. Osastolla on myös uutisellisia viihdejuttuja, jolloin varsinainen viihdeosasto voi keskittyä enemmän ilmiöihin ja ihmisiin.

Uutissivusto on rikospainotteinen, mutta koska osasto koostuu kotimaan lisäksi ulkomaisten ja viihteen aineistosta, kokonaisvaikutelma ei ole yhtä raskaan rikoslehtimäinen kuin saman ajanjakson suomalaisissa iltapäivälehdissä. Ruotsin kuninkaallisten lisäksi myös muut kansainväliset viihdejulkikset vilahtelevat uutissivuilla. Tarkasteltuihin lehtiin ei osunut juurikaan onnettomuus uutisia, jotka ovat suomalaislehdissä perusaineistoa.

Ruotsalaiset iltapäivälehdet tunnetaan myös kuluttaja-aiheistaan, erilaisista vertailuista ja testeistä, jotka ovat iltapäivälehtien perusaineistoa Suomessakin. Suomen tapaan monet aiheet näyttävät sivuavan perhettä ja lapsia (aiheina esim. vanhempainraha ja huoltajuuasiat).

Suomalaislehtien korkean profiilin ulkomaanosastoihin tottuneesta AB:n ulkomaan uutisten rooli näyttää heikolta. Aihepiirit ovat harvemmin maailmanpolitiikkaa ja sotia kuten Suomessa. Niiden sijaan jutut liikkuvat enimmäkseen viihhteessä, rikoksissa ja seksissä.

Uutisten jälkeen AB:ssa on Debatt eli mielipideaukeama ja päivittäin vaihtuva teemasivusto, esimerkiksi Stockholm-kaupunkisivusto. Suomalaisissa iltapäivälehdissä ei ole nykyisin erillistä Helsinki-sivustoa. Sen sijaan paikallisuutisia on pyritty viime aikoina tietoisesti korostamaan suomalaisten iltapäivälehtien verkkopalveluissa. IS nostaa samaan konserniin kuuluvan uutislehti Vartin kaupunkiutisten otsikot näkyvälle paikalle verkkopalvelussaan, ja IL on nimenmynyt yhden palvelunsa osion Kaupunkisivuiksi, joiden sisältö on ryhmitelty suurimpien kaupunkien mukaan. Sisältö on STT:n ja IL:n omaa tuotantoa.

Teemasivuston jälkeen AB:ssa on Nöjesliv-viihdesivut, joilla havaintojakson 2005–06 aikana korostuivat tosi-tv-ohjelmista kertovat jutut. Osaston peräpäässä on Nöjesliv film, ristikot, sarjakuvat, elokuvat, tv-ohjelmat, sää sekä erillisenä liitteenä urheilulehti Sport bladet, joka sisältää myös Sport bladet spelin (pelit) ja tv:n urheilulähetysten ohjelmatiedot.

Urheilussa irrottautuminen päivälehtimäisistä otteluselostuksista on viety saman ajanjakson suomalaisia lehtiä pitemmälle. Ruotsalaisten iltapäivälehtien

urheilujutut lähtevät rohkeasti liikkeelle toimittajien kolumnin kaltaisilla näkökulmakirjoituksilla (ks. näkökulmasta luku 3.4.2), jotka on levitetty aukeamien pääjutuiksi uutisjuttujen sijaan. Esimerkiksi AB:ssa tärkeän jalkapallo-ottelun ennakkojuttuna on toimituksen lista ”10 syytä ekstaasiin”, toimittajan näkökulmakirjoitus sekä lehden viidentoista jalkapalloasiantuntijan veikkaukset ja vinkit illan otteluun. Nykyisin samanlainen esitystapa on käytössä jo Suomesakin.

AB:n taitto on tarkastelluista pohjoismaisista iltapäivälehdistä kaikkein räväkintä ja visuaalisinta aukeamataittoa. Ulkoasu on bulevardilehtimäinen, ja epäilemättä lehti joutuu nopealukuisuudellaan kilpailemaan lukijoiden ajasta monien viihteellisten kaupunkilehtien rinnalla.

Isoja uutisia rytmittävät vain parin lauseen mittaiset notiisit, joita ei suomalaisissa iltapäivälehdistä näe kuin urheiluosastoilla. Jutut ovat hyvin lyhyitä, mikä antaa taitollekin enemmän pelivaraa kuin suuren tekstimassan käsittely. Ruotsalaiset iltapäivälehdet käyttävät useita pieniä kuvia, eivätkä levitä suurimpia kuvia aivan yhtä reippaasti kuin Suomessa. Pienimmät kuvat ovat vain neljännespalstan levyisiä kasvokuvia.

Uutisissa on muutaman virkkeen mittainen ingressi. Erilaisia vinjettejä käytetään etenkin viihdeosastolla paljon. AB ja IS käyttävät samantyyppisiä puhekuplia sitaattinostojen tehostekeinona. Toimittajat brändätään uutisissa ja kolumneissa, kuvaajatkin saavat kasvonsa lehteen. Webb-tv:tä mainostetaan näyttävästi joissakin aiheissa. Panostus keskustelevuuteen näkyy Debatt-aukeaman vireytenä.

Myös EP:ssä rikosuutiset nousevat etusivun pääaiheiksi. Usein lehteä myydään kuluttaja-aiheilla, jotka eivät Suomessa olisi tulleet kuuloonkaan etusivun pääaiheina vuosina 2005–2006⁵⁷. Esimerkiksi ”Hela listan på bröd som innehåller farligt fett” (EP 6.4.2005).

Sisäsivujen sisällössä näkyy pyrkimys samantyyppiseen kulttuurin ja keskustelun painottamiseen kuin kilpailijallakin. Lehden avaavat pääkirjoitus ja kolumni, Sidan 4 (”vieraskynäpalsta”), Insändare eli yleisönosasto tekstiviesteinen sekä päivän risuinen ja ruusuinen. Myös Expressenissä kulttuuriosasto edeltää kotimaan uutisia, joiden peräpäässä on sekaisin Ruotsin ja ulkomaiden uutisia. Välissä on teemasivuja, esimerkiksi terveyttä, jonka jälkeen jatketaan taas uutisilla ja viihteellä. Viihde pitää sisällään muun muassa elokuvia, julkiksia, horoskooppeja, sarjakuvia ja sudokuja. Lisäksi lehdessä on erillinen urheiluliite.

⁵⁷ Vuonna 2008 kuluttaja-aiheet näyttävät saavan aiempaa enemmän näkyvyyttä suomalais-ten iltapäivälehtien etusivuilla.

Jutut, etenkin aukeamien pääjutut, ovat ruotsalaislehdissä selvästi lyhyempiä kuin suomalaisissa iltapäivälehdissä. Juttukonseptit ovat samoja kuin Suomes-
sa, esimerkkinä voi mainita parisuhteeseen liittyvät kysymys-vastaus-palstat ja viikon puheenaiheita vastakkaisista näkökulmista kommentoiva EP:n Linna & Linda -palsta, jonka suomalainen versio löytyy IL:stä.

4.1.3 Norja: Verdens Gang ja Dagbladet

Verdens Gangia ja Dagbladetia pidetään hyvin vaikutusvaltaisina iltapäivälehti-
tinä norjalaisessa yhteiskunnassa. Erityisesti tämä koskee vuonna 1945 perus-
tettua VG:ia, joka 310000 kappaleen levikillään oli Norjan suurin sanomalehti
vuonna 2007. Maan kolmanneksi suurimman lehden, vuonna 1869 perustetun
Dagbladetin levikki oli 136000⁵⁸. (Mediebedriftene 2008a.)

Maan väkilukuun nähden norjalaislehdillä on huimat levikit. VG ohitti le-
vikissä DB:n vuonna 1972 ja päivälehti Aftenpostenin 1981 (Verdens Gang
2008a). Merkitteä pantavaa on myös se, miten hyvin erityisesti VG onnistuu ta-
voittamaan nuoret lukijat, kun taas suomalaiset painetut iltapäivälehdet ovat
menettäneet otettaan nuorista lukijoista. 20–24-vuotiaista norjalaisista VG ta-
voittaa lähes 45 prosenttia, DB vajaan 30 prosenttia. 15–19-vuotiaistakin VG:ia
lukee yli 40 prosenttia ja DB:ia vajaan 25 prosenttia. (Verdens Gang 2008c.)

Kuva 29.
Norjalaiset iltapäivälehdet
Dagbladet ja
Verdens Gang
17.3.2006.

58 VG:n omistaa Schibsted, ja Dagbladetin omistajia ovat media-yhtiö Avishuset Dagbladet sekä Dagbladet Stiftelse. Dagbladet oli vuoteen 1977 asti kytköksissä liberaalipuolueeseen, mutta nykyisin lehti on poliittisesti sitoutumaton (Wikipedia 2008b).

Sekä VG:n että DB:n levikki on tullut vauhdikkaasti alaspäin 2000-luvun kuluessa, mikä on johtanut henkilöstömäärän supistuksiin toimituksissa. Vuoden 2002 arkilevikkiluvusta on VG:lla hävinnyt 75000 kappaletta ja DB:lla 55000 kappaletta (Mediebedriftene 2008b). Samaan aikaan myös norjalaisia iltapäivälehtiä on syytetty sensaatiohakuisuudesta, asioiden yksinkertaistamisesta ja kovien uutisten alasajosta myynnin lisäämiseksi, mutta myynnillinen vaikutus on silti ollut päinvastainen (Wikipedia 2008b).

Midtbon (2008) mukaan norjalaiset iltapäivälehdet eivät mene yhtä pitkälle sensaatiohakuisuudessa kuin esimerkiksi brittitabloidit. Norjalaislehdet ovat seksiin ja politiikkaan liittyvissä asioissa melko konservatiivisia ja varovaisia. Midtbon mielestä myös Norjassa iltapäivälehdet ovat viihteellistymässä, mutta se asiajournalismi, jota iltapäivälehdet yhä jossain määrin harjoittavat, otetaan poliittikkojen keskuudessa erittäin vakavasti. (Midtbo 2008.)

Sisällön pääpiirteet

VG:n ja DB:n osastojako noudatteli vuonna 2006⁵⁹ ruotsalaislehtien jakoa muuten, mutta kulttuuriosasto oli sijoitettu vasta lehden peräpäähän. Sekä VG:llä että DB:lla oli etusivullaan vähemmän aiheita kuin ruotsalais- ja suomalaislehdillä.

VG:n sisäsivuilla on ensin Leder & kommentar eli pääkirjoitus ja kolumnit sekä VG bloggen (nettibloggaajan teksti). Seuraavalla uutissivustolla on peräpäässä ulkomaan uutisia ilman omaa osastologoa. Uutisten jälkeen tuleva VG Helg eli perjantain viihteellinen lukemisto sisältää ruokaa, viinejä ja musiikkia. Niiden jatkoksi tulee Kultur & trender ja lukijoiden sivu, jossa on hyvin lyhyitä, kuvattomia tekstejä sekä tekstiviestejä ja nettikeskustelun nostoja kuten suomalaisissakin iltapäivälehdistä. Lehden peräpää tarjoaa viihdettä, sudokuja, ristikoita, horoskooppeja, tv-ohjelmia, säätietoja sekä viimeisenä VG Sporten -urheilusivut.

Ajanjakson 2005–06 norjalaiset iltapäivälehdet eivät olleet yhtä skandaalihakuisia kuin pohjoismaiset lajikumppaninsa. Tosin rikokset korostuvat myös norjalaislehtien sisällössä, mutta politiikankin rooli on vahva.

DB eroaa VG:sta ja muista pohjoismaisista iltapäivälehdistä siinä, että sillä on erittäin vahvat ulkomaansivut – tosin nekin ilman omaa osastologoa. DB:kin alkaa pääkirjoituksilla ja kolumneilla, joiden jälkeen tulevat uutissivut, teemasivut kuten Helse (terveys) ja Mat (ruoka). Lehden loppupäässä ovat Sport,

59 Tarkasteltavana oli norjalaisten iltapäivälehtien numeroita vuosilta 2005–06.

pelit, urheilu tv:ssä, Kultur, Debatt/meninger, Kronikk/fredag, tv-ohjelmat ja lopuksi sää.

DB on kuvankäytössään ja taittoratkaisuissaan päivälehtimäisempi kuin suomalaiset iltapäivälehdet. DB onkin kaukana ruotsalaisesta kikkailevuudesta. Jutut ovat yhtä pitkiä kuin suomalaisissa iltapäivälehdissä. Kuvat levitetään isoiksi kuten Suomessa, eikä pikkukuvia käytetä samaan tapaan kuin Ruotsissa. Yleisvaikutelma on suomalaisen nykytyyliin enemmän aikakaus- kuin uutislehtimäinen.

DB ei vaikuta yhtä sensaatiohakuiselta kuin VG. DB selvästi pyrkii olemaan vakavasti otettava iltapäivälehtimäinen päivälehti, jossa pääpaino on ruotsalaiseen tyyliin kulttuurilla ja keskustelulla.

4.2 Case: Charlesin ja Camillan häät

Walesin prinssi Charlesin ja Camilla Parker-Bowlesin häitä seurattiin kaikissa kolmessa maassa⁶⁰. Norjalaislehdissä VG:ssa ja DB:ssa aiheen seuranta oli kaikkein vähäisintä (taulukko 14). Järjestelmällisintä seuranta oli EP:ssä, joka myös kirjoitti aiheesta määrällisesti eniten juttuja. Sivumäärässä kunnostautui EP:n lisäksi IL, joka teki häitä seuranneeseen numeroonsa peräti 13 sivua aiheesta. IL:n mielenkiinto kesti kuitenkin vain kahden numeron verran.

Suomalaislehdissä häät olivat etusivulla hääpäivänä ja ensimmäisenä uutispäivänä häiden jälkeen⁶¹, jolloin aihe oli molemmissa lehdissä etusivun pääotsikkona. IS:ssa aihe oli etusivulla myös 12.4.2005. Norjalaislehdistä ainoastaan VG nosti aiheen etusivulle häiden jälkeen mutta ei pääaiheeksi. AB:ssa aihe oli etusivulla hääpäivänä mutta ei pääotsikkona. EP:ssä häät nousivat etusivulle pääotsikoksi vihkimisen jälkeen ja toisen kerran vielä 14.4.2005.

Häiden ennakkoseuranta oli laajinta ruotsalaislehdissä. Näissä jutuissa keskityttiin hääjärjestelyiden ongelmiin, kuningattaren kielteiseen asenteeseen ja Charlesin kömmähdyksiin. Hääparin menneisyyttä ei juuri tongittu tai korostettu, ja viittaukset Charlesin ja prinsessa Dianan ensimmäisiin häihin koskivat lähinnä häiden kokoa ja järjestelyjä.

Norjalaislehtien suppeassa ennakkokirjoittelussa VG totesi lyhyesti Charlesin diplomaattisen erheen paavin hautajaisissa, kun DB puolestaan keskittyi jutussaan Charlesin ja Camillan salasuhteeseen ja vihjasi Dianan jääneen ai-

60 Analyysin aineistona olivat hääpäivää 9.4.2005 edeltäneet ja seuranneet jutut iltapäivälehdissä ajanjaksolta 1.–16.4.2005. Analysoituja juttuja oli yhteensä 85.

61 Suomalaiset iltapäivälehdet eivät ilmestyneet häiden jälkeisenä sunnuntaina, toisin kuin ruotsalaiset ja norjalaiset.

Seuranta: Charlesin ja Camillan häät

Jutut														
	1.4.2005	3.4.2005	5.4.2005	6.4.2005	7.4.2005	8.4.2005	9.4.2005	10.4.2005	11.4.2005	12.4.2005	13.4.2005	14.4.2005	16.4.2005	Yht.
Expressen	2	1	1	1	1	2	4	5	2	1	1	1	1	23
Aftonbladet						2	5	4	2					13
Dagbladet							1	1						2
VG							1	3	1	1				6
Ilta-Sanomat							5		9	7	1			22
Ilta-lehti							7		12					19
Sivumäärä														
	1.4.2005	3.4.2005	5.4.2005	6.4.2005	7.4.2005	8.4.2005	9.4.2005	10.4.2005	11.4.2005	12.4.2005	13.4.2005	14.4.2005	15.4.2005	Yht.
Expressen	1	1	1	1	1	2	2	4	1	1		1	1	17
Aftonbladet						1	4	2						8
Dagbladet							1	2						3
VG							1	4	2	1				8
Ilta-Sanomat							3		6	3	2			14
Ilta-lehti							4		13					17

Taulukko 14. Charlesin ja Camillan häiden seuranta pohjoismaisissa ilta- ja viikoksesta lehdistä.

koinaan suhteen jalkoihin. Suomalaislehtien ennakkojutut keskittyivät suurelta osin häätpäivän järjestelyihin ja kulkuun. Järjestelyiden vaikeudet tuotiin esiin, mutta esimerkiksi kuningattaren asennoitumista ei korostettu yhtä voimakkaasti kuin ruotsalaislehdissä.

Häätpäivästä kertovat jutut sisälsivät jonkin verran toimittajan omaa tulkin-taa, mistä aiheutui lehtien välille aste-eroja uutisoinnin sävyssä. Esimerkiksi VG piti kuningattaren onnittelupuhetta lämminhenkisenä ja kuningattaren seurustelua Camillan kanssa häävastaanotolla merkinä hyvistä väleistä⁶².

62 ”Det blir også mer og mer klart at dronning Elizabeth har akseptert sin nye svigerdat-ter. (--) Talen dronningen holdt under bryllupsmottagelsen, blir av gjestene omtalt som svaert personlig (suom. ”On yhä selvempää, että kuningatar Elisabet on hyväksynyt uuden miniänsä. (--) Kuningattaren häävastaanotolla pitämä puhe oli vieraiden mukaan erittäin henkilökohtainen” (VG 12.4.2005, s. 17).

DB taas näki kuningattaren käytöksen kielteisenä⁶³, kuten myös ruotsalaislehdet. IS tulkitsi kuningattaren onnittelupuheen lämminhenkiseksi, ja selitti kuningattaren kieltäytymistä yhteiskuvasta kirkon rappusilla kylmällä ilmalla. IL:n mielestä kuningatar oli häissä jäätävä⁶⁴.

Otsikoinnin sävyssä suomalaislehdet olivat neutraaleimpia ja myönteisimpiä. Norjalaislehtien otsikoista puolet oli kielteisiä, puolet myönteisiä tai neutraaleja. Ruotsalaislehtien otsikointi taas oli yleisesti ottaen kielteisintä. Kielteisiä asioita otsikoissa olivat muun muassa kömmähdykset ja vaikeudet ennen häitä sekä kuningattaren käyttäytyminen häissä. Kaikille maille oli yhteistä, että morsian Camilla esiintyi otsikoissa myönteisessä sävyssä (onnistunut asu ja muodonmuutos) tai uhrina (kuningattaren ja prinssi Harryn kiusaama, stressaantunut). Kuningatar Elisabetiin viittaavat otsikot taas olivat pelkästään kielteisiä.

Suomalaislehdet poikkesivat muista siten, että niiden ennakkojuttujen otsikoissa ei mainittu Charlesin aiheuttamia skandaaleja tai hääjärjestelyiden ongelmia. Ruotsalaislehdissä ennakkokirjoittelu oli laajinta ja keskittyi pitkälti juuri järjestelyiden vaikeuksiin⁶⁵, mikä osaltaan vaikutti otsikoiden määrällisesti kielteiseen yleissävyyneen.

Kuva 30. Ruotsalaisten iltapäivälehtien uutisointi kuninkaallisista häistä oli kaikkein kielteisintä (Aftonbladet 9.4.2005).

63 Esim. ”En reservert dronning så knapt på sin nye svigerdatter” (suom. ”Varautunut kuningatar tuskin katsoi uuteen miniäänsä”, DB 10.4.2005, s. 17).

64 ”Ei sanaakaan Camillalle kahden kesken, ei yhteiskuvaa, puheessa viittaus hevoseen ja morsiamen kanssa kilpaileva valkoinen puku” ja ”Kuningatar Elisabet II:n tervetuloitovotus uudelle perheenjäsenelle oli jäätävä. Käyttäytymisensä perusteella hän ei edelleenkään tunnuta hyväksyvän poikansa ratkaisua naida Camilla Parker-Bowles. (IL 11.4.2005, s. 2).

65 Esim. ”Drottningen kommer inte att bli bland de 30 gästerna under den borgerliga vigselceremonin. Drottningen tycker att alla skandaler kring sonens bröllop har skadat den brittiska monarkin” (EP 8.4.2005, s. 25) ja ”Charles vill ha en stor bjudning med sittande matgäster. Drottningen Elisabeth säger nej och kräver enkel buffé” (AB 9.4.2005, s. 8).

Kuva 31. Expressen 10.4.2005.

Juttutyyppejä⁶⁶ tarkasteltaessa näyttäisi norjalaislehdille olleen tyypillisiä pitkäkööt, kokoavat jutut, kun taas etenkin suomalaislehdissä yksityiskohtia ja taustafaktoja nostettiin omiksi kainalo- ja taustajutuikseen. Esimerkiksi VG:ssa yhdessä jutussa käsiteltiin häätapahtumat, kuningattaren puhe ja parin häämatka, kun taas IS:ssa kaikki kolme seikkaa olivat eri jutuissa. Ruotsalaislehdet olivat välimaastossa, kuitenkin lähempänä suomalaista tyyliä.

Ruotsalaislehdistä löytyi kommentoivia, jopa kriittisiä, taustajuttuja. Jutuille oli tyypillistä puhekielisempi, rennompia ja piikittelevämpiä tyyliä kuin muiden maiden lehdissä. Jutut keskittyivät englantilaiseen kulttuuriin ja etenkin EP:ssä kuningasperheen jäsenten arvosteluun sekä perheen ja lehdistön suhteisiin⁶⁷. Esimerkiksi kuningasperheen PR-kampanja nousi esiin. Norjalaislehdissä tällaisia tausta- ja kommenttijuttuja ei ollut. Suomalaislehdissä kainalojutut olivat yleisesti ottaen enemmän taustoittavia ja selittäviä kuin kriittisiä kommentteja.

66 Esim. EP:n juttutyypit olivat uutinen, tausta/kainalojuttu, taustoittava faktalaatikko (hääpäivän kulku, yksityiskohdat juhlista, suuteluopas) ja lukijakysely (*Oletko onnellinen Charlesin ja Camillan puolesta hääpäivänä?* ja *Olivatko häät kauniit?*). IS:n juttutyypit olivat uutisjuttu, taustoittavat kainalojutut (hääpäivän ohjelma, hääjärjestelyiden vaiheet, Camillan ulkonäön yksityiskohdat), faktalaatikot (syntintunnustuksen teksti, aikajana parin vaiheista, hääparin vihkitodistus), lukijakysely, selostus tapahtumista, hattuja kommentoiva kuvakooste ja feature-juttu (kuningatar Elisabetin luonne ja Charlesin kasvatusta sekä Camillan muodonmuutos).

67 Esim. ”Programmet sändes i ITV. Inte i det mer svårhanterliga BBC som kungligheterna kraftigt ogillar” (EP 8.4.2005, s. 25).

Kuva 32. IL 11.4.2005.

Suomalaislehdissä ja VG:ssä häpäivän tapahtumista kerrottiin selostuksenomaisella tyyllillä: yksityiskohtia ja ympäristöä kuvailtiin melko tarkasti ja ote oli kerronnallisempi. Samanlaisia piirteitä oli kyllä kerronnassa myös ruotsalaislehdissä.

Ruotsalais- ja norjalaislehtien kirjoittelussa oli mukana myös lievä kansallinen näkökulma, joka puuttui suomalaislehdistä. Ruotsalaislehdissä tämä näkyi lähinnä uutisena ja kommentteina koskien Ruotsin prinsessa Victorian kieltäytymistä hääkutsusta sekä muiden Pohjoismaiden kuninkaallisten osallistumisen kommentointina. Norjalaislehdistä DB rinnasti Camillan aseman Norjan prinsessa Mette-Maritiin, ja VG:n kommentoimissa häävieraiden asuja Mette-Marit ja tämän puoliso, kruununprinssi Haakon saivat enemmän huomiota kuin muissa lehdissä. VG:ssä haastateltiin myös häihin kutsuttua norjalaista kansalaisjärjestön edustajaa. Suomalaislehdistä tällaiset kansalliset viittaukset puuttuivat, sillä häissä ei ollut suomalaisvieraita.

Häihin liittyviä otsikoiden sanaleikkejä ja kielikuvia oli muun muassa AB:n otsikko ”Drottningen sa nej till Charles... men Camilla sa bara ja” (AB 10.4.2005, s. 10–11) ja VG:n otsikko ”En fjaer i hatten” (suom. ”Sulka hatussa” – viittaa Camillan onnistuneisiin hattuvalintoihin sekä vallinneeseen hattujen sulkamuotiin, VG 10.4.2005, s. 12–13).

Kuva 33. Verdens Gang 10.4.2005.

Kuninkaallisista näyttäytymisistä raportoivaan viihdejournalismin lajityyppiin kuuluu oleellisena osana selostaa ja arvioida varsinkin naisten pukeutumista ja hattuvalintoja. Esimerkiksi VG siteerasi Sky Newsin käyttämää muotiasiantuntijaa, joka kehui Camillaa muoti-ikoniksi⁶⁸. Lehti arvosteli häävieraisten hattuja, ja muun muassa Norjan oma Mette-Marit sai kritiikkiä asuvalinnastaan, samoin muutama muu vieras.

AB:kin kehuskeli Camillan asuvalintaa. Samoin IS piti asua täysosumana⁶⁹, mutta antoi moitteita kuningattaren ja prinsessa Annen tyttären puvulle⁷⁰.

68 ”Begge ekspertene roser Camillas profil og legger ikke skjul på at hun overstrålte de andre gjestene” (suom. ”Molemmat asiantuntijat kehuvat Camillan profilia, eivätkä peittele mielipidettään, että hän oli sädehtivämpi kuin kukaan vieraista”, VG 10.4.2005, s. 12).

69 ”Kermanvalkoinen asukokonaisuus siviilivihkimistilaisuudessa nostatti muutamia kulmakarvoja, mutta vanhoillisuudesta viis: tyyli oli täysosuma. (-) Kiitosta Cornwallin herttuatar sai myös herkän yksinkertaisista kukkakimpuista” (IS 11.4.2005, s. 22).

70 ”Elisabetin valkoinen asuvalinta meni pieleen: vain musta olisi ollut huonompi vaihtoehto” (IS 11.4.2005, s. 23) ja ”Pahimma tyylikrikon teki ehkä prinsessa Annen tytär Zara Phillips, joka on useaan kertaan saanut suitsutusta asuvalinnoistaan. Tällä kertaa Zaran musta hattu ja 70-luvun tyyliä jäljittelevä mekko eivät edustaneet kuninkaallista glamouria” (IS 11.4.2005, s. 24).

Myös IL:n toimittaja oli Camillan puvusta haltioissaan⁷¹ ja arvosteli Annen tyttäätä⁷².

Kuninkaallisten asukritiikki on sukua suomalaiselle Linnan juhlien pukuarvioinnille. Yliluonnollisen sädekehän saaneet kuninkaalliset pudotetaan hetkeksi jalustaltaan, kun kansa ja media saavat arvostella heitä – jos ei muuta aihetta ole, niin ainakin heidän päähineistään riittää puhuttavaa. Upeat juhlapuvuthan ovat kalliita, mutta tyylijutua ei saa rahalla. Tyylivirheet tekevät kuninkaallisistakin inhimillisiä olentoja.

Pukeutumisen arvosteleminen on myös helpompi ja korrekimpi kritiikin muoto kuin vaikkapa henkilön viranhoidon tai menneiden möhlyästen arviointi kesken juhlatilaisuuden. Tällaiseen kritiikkiin on myös lukijan helppo yhtyä tai olla eri mieltä, sillä jokainen voi muodostaa käsityksensä omilla silmillään. Ehkäpä pukujen arvostelulla pystytään myös luomaan perinteiseen juhlaleturigaan ja tavallisen kansalaisen ulottumattomissa olevaan tapahtumaan ylimääräistä jännitettä ja tarttumakohtia. Miten muutenkaan ulkopuoliset pääsisivät tällaisista juhlista osallisiksi?

Merkille pantavaa on, että suomalais- ja ruotsalaislehdet viittasivat jutuisaan paljon brittilehdistön ja -television materiaaliin⁷³. Etenkin lehtiä lainattiin suorasti ja epäsuorasti ja niiden kirjoittelusta poimittiin brittiyleisön asenteita häitä kohtaan. Runsas lainaaminen on siinä mielessä ymmärrettävää, että brittimedialla on varmasti ollut käytössään paras asiantuntemus⁷⁴ ja eniten resursseja hääuutisoinnin hoitoon.

Lainaminen johtaa kuitenkin helposti ns. sopuli-ilmiöön, jossa alkupe räisen kirjoittajan asenteet ja mielipiteet heijastuvat myös muihin välineisiin, jotka eivät välttämättä ole olleet edes paikalla. Eikä brittitabloideilta ainakaan asenteita ja mielipiteitä puutu. Toisen tai kolmannen käden tietona kuulluilla kommentteilla on myös taipumus muuttaa muotoaan, kun niistä tulee lainauksen lainauksia ja niitä muokkaa useampi editori ja kielenkääntäjä.

Norjalaislehtien jutut olivat kokoavampia, eikä niissä käytetty suoria lainauksia ja haastatteluja yhtä paljon kuin suomalais- ja ruotsalaislehdissä.

71 ”Uskomaton muodonmuutos! Camillan molemmat asuvalinnat olivat rohkeita, odottamattomia ja epätavallisia. Morsian oli yksinkertaisuudessaan elegantti, hienostunut kaunotar” (IL 11.4.2005, s. 29).

72 ”Annen tytär Zara Phillips ei enonsa häihin panostanut saappaista ja paitapuvusta päätellen. Mekko näytti Moschinolta ja hattu kukkaruukulta” (IL 11.4.2005, s. 23).

73 IS lainasi suorasti *Daily Expressiä*, *News of the Worldia*, *Sunday Timesia*, *The Mirroria* ja epäsuorasti *News of the Worldia*, *Sunday Timesia*, *The Peoplea*, *Scotsmania*, *Sunday Mirroria*, *The Mirroria* ja *The Sunia*. IL käytti suorasti *Independentiä* ja *The Peoplea* sekä epäsuorasti *News of the Worldia*, *Sunday Mirroria*, *Independentiä*, *The Peoplea* ja *The Sunday Timesia*.

74 Brittitabloidi *News of the Worldilla* oli käytössään jopa huulitalukija ja elekielen asiantuntija. Heitä lainattiin suoraan ainoastaan EP:ssä, vaikka jutun sisällöstä kirjoitettiin myös AB:ssa ja suomalaislehdissä.

4.3 Case: Tanssii tähtien kanssa

Tanssii tähtien kanssa -kilpailu pyöri Suomen, Ruotsin ja Norjan televisiossa keväällä 2006 hieman eri aikoihin⁷⁵. Ohjelman saama mediahuomio on hyvä esimerkki viihdejournalismin kansainvälisestä muutoksesta, joka on tehnyt tosi-tv-ohjelmien tapahtumista uutisaiheita.

Sivumäärässä mitattuna ohjelman seuranta oli selvästi runsainta suomalaislehdissä (taulukko 15). IL panosti aiheeseen lähes kaksinkertaisella sivumäärällä IS:iin verrattuna.

Seuranta: Tanssii tähtien kanssa

Jutut									
	10.3. 2006	11.3. 2006	12.3. 2006	19.3. 2006	20.3. 2006	22.4. 2006	24.4. 2006	25.4. 2006	Yht.
Aftonbladet	5	6							11
Expressen	4	6	1						11
VG				1	4				5
IS						3	6	4	13
IL						9	8	6	23
Sivumäärä									
	10.3. 2006	11.3. 2006	12.3. 2006	19.3. 2006	20.3. 2006	22.4. 2006	24.4. 2006	25.4. 2006	Yht.
Aftonbladet	2	4							6
Expressen	3	3	1						7
VG				2	2				4
IS						4	4	2	10
IL						8	6	4	18

Taulukko 15. Tanssikilpailun seuranta pohjoismaisissa iltapäivälehdissä. Kilpailu käytiin eri maissa eri aikaan.

Aihe pääsi etusivulle AB:ssa, EP:ssä, VG:ssa, IS:ssa ja IL:ssä kaikkina tarkasteltuina päivinä. Suomalaislehdissä aihe oli useimmin pääotsikkona, muissa maissa tavallisesti pikkuotsikkona. Ruotsalaislehdistä vain AB nosti aiheen

⁷⁵ Analyysin aineistona olivat tanssikilpailua käsittelevät jutut iltapäivälehdissä kilpailun finaali päivänä ja sitä seuraavina kahtena päivänä (AB ja EP 10.–12.3.2006, VG 19.–21.3.2006, IS ja IL 22.–25.4.2006). DB ei uutisoanut kisasta näinä päivinä. Analysoituja juttuja oli yhteensä 63.

etusivun pääotsikoksi finaalin jälkeisenä päivänä, mutta silloinkaan aiheena eivät olleet varsinaisesti tanssikilpailun tapahtumat vaan toiseksi sijoittuneen kilpailijan abortti.

Viihteelliseen aiheeseen käytetty sivumäärä ja näkyvyys etusivuilla on tietysti paljolti kiinni päivän muusta uutistarjonnasta ja tanssiohjelman yleisönsuosioista kussakin maassa, mutta sivumäärän voi myös olettaa korreloivan lehden yleisen viihteellisyyden kanssa. Tällä tavoin arvioituna suomalaiset iltapäivälehdet – IL etunenässä – ovat viihteellisempiä kuin lajikumppaninsa Ruotsissa ja Norjassa. Norjassa iltapäivälehtien kiinnostus kisaa kohtaan oli laimeampaa kuin muualla. DB ei uutisoinut ohjelmasta lainkaan finaali päivänä ja kahtena finaalin jälkeisenä päivänä.

Ruotsalaislehtien otsikoista yli puolet henkilöityi jompaankumpaan julkisfinalistiin. Samoin sisäsivujen otsikot keskittyivät vain julkkistanssijoihin. Tuntemattomampi tanssipari mainittiin vain yhdessä niistä otsikoista, joissa oli mukana henkilöitä. Norjalaisen VG:nkin otsikoihin pääsivät vain julkkistanssijat. Suomalaislehdissä finaaliin päässeiden julkkistanssijoiden parit ovat jokaisella tuotantokaudella olleet näkyvästi esillä niin itse ohjelmassa kuin mediassakin. Toisinaan he ovat päässeet otsikoihin myös yksinään⁷⁶.

Selvä pantava ero näkyi myös otsikoiden sävyssä. Ruotsalaislehtien sävy oli kielteinen, kun taas VG:n otsikointi oli neutraalia ja suomalaisten joko neutraalia tai myönteistä. AB:ssa ja EP:ssä otsikoihin nousivat toisen parin asema ennakkosuosikkina, julkkistanssija Anna Bookin⁷⁷ kiusaaminen, Bookin tekemä abortti, tuomaripeli, tuloksen kritisointi ja ystävän petos. Suomalaislehtien ainoa selkeästi kielteinen otsikko ”Väärä pari finaalisissa” (IL 22.4.2006, s. 22) löytyi yleisönosastosta.

Ruotsalaislehdissä tanssikilpailijoiden oletettiin olevan lukijoille jo tuttuja, ja heihin viitattiin otsikoissa aina nimillä. Sen sijaan hieman yli puolessa suomalaislehtien otsikoista ei viitattu henkilöihin nimillä vaan otsikot olivat ”kollektiivisia”⁷⁸, koskivat ohjelmaa yleensä tai sitten henkilöihin viitattiin muilla nimityksillä kuten näyttelijä, laulaja tai Tomin uusi rakas. VG:n pienes-tä otsikkomäärästä on vaikea tehdä päätelmiä, mutta nimiviitteet näyttäisivät yleisemmiltä myös niissä. Silloin kun suomalaislehtien etusivuilla viitattiin tanssijoihin nimellä, koko nimeä ei mainittu. Ruotsalaislehdet ja VG käyttivät kokonimiviittauksia.

76 Esim. ”Tanssi-Sanna tunnustaa nyt: Me vain näyttelimme rakastuneita” (IS-etusivu 25.4.2006) ja ”Marko Keränen: Kokemus lujitti (IS 25.4.2006, s. 20).

77 Vuonna 1970 syntynyt Anna Book on ruotsalainen poplaulaja. Hän sijoittui toiseksi vuoden 2006 Let’s Dance -kilpailussa Ruotsin televisiossa.

78 Esim. ”Kaikki päättyi yhteisiin kyyneliin” (IS 24.4.2006, s. 26) ja ”Näin heillä halutaan rahastaa” (IL-etusivu 25.4.2006).

Suomalaiset iltapäivä- ja viihdelehdet harrastavat mielellään ”Tanssi-Sanna”-tyyppisiä lisänimiä, sillä tuntemattoman henkilön koko nimi ei sano suurimmalle osalle lukijoista mitään, ja pahimmassa tapauksessa nimi on vieläpä ylipitkä etusivun tai lööpin otsikkoon. Niinpä kompakti ”Tanssi-Sanna” ohjaa lukijan ajatukset tanssikilpailusta tuttuun Sannaan⁷⁹. Ulkomaisilla tabloideilla, eritoten englanninkielisillä, on lyhytrakenteisen kielensä ansiosta enemmän mahdollisuuksia irroitella otsikoinnissa. Lyhyemmät sanat jättävät tilaa myös huumoripitoiselle otsikoinnille, mikä on suomalaisissa iltapäivälehdissä hyvin harvinaista.

Tanssikilpailua käsittelevät juttutyypit olivat kaikissa lehdissä hyvin yhdenmukaisia⁸⁰. Tavallisten uutisjuttujen lisäksi lehdissä esiintyi erilaisia faktalaatikoita. Ruotsalaislehtien erityispiirre olivat finalistien ”päiväkirjamerkinnot” ja kisan tapahtumia kommentoivat kolumnit. Kuvien ja tiiviiden tekstien avulla toteutettuja tapahtumakoosteita esiintyi suomalais- ja ruotsalaislehdissä. Suomalais- ja ruotsalaislehdissä esitettiin myös lukijoiden mielipiteitä. EP:ssä oli ainoastaan verkkosivujen kyselyjen vastausprosentit, mutta AB:ssa ja suomalaislehdissä oli prosenttilukujen lisäksi myös poimintoja lukijoiden kommentista.

Draaman rakentamisessa esiintyi jonkin verran eroja eri maiden lehtien välillä. Suomalaisissa iltapäivälehdissä finaalia pohjustettiin ja jatkettiin perusteellisesti. Muissa maissa tyydyttiin hillitympään jännityksen virittämiseen.

Luontainen tapa rakentaa draaman kaari pudotuskilpailuun on tietenkin kaksintaistelumetaforan käyttö. Kaksintaistelun ja kamppailun vertauskuvien käyttöä oli kaikkien maiden lehdissä⁸¹. IL:ssä sitä ei kuitenkaan tehty suoraan kaksintaisteluelikuvilla vaan parit ”roolitettiin”⁸² hyvin erilaisiksi, minkä vuoksi vastakkainasettelu oli myös jollakin tapaa lempeämpää. Myös VG:ssä asetelma näkyi lähinnä otsikoinnissa, mutta itse finaalin ennakojutussa ei oikeastaan keskitytty finaaliasetelmiin.

79 Muita lööpeistä tuttuja hahmoja ovat muun muassa *kohu-Jaskari* (kokoomuksen **Harri Jaskari**), *sika-Harri* (Maajussille morsian -ohjelman **Harri Ojala**), *kola-Olli* (kolanjuontiennäytystä yrittänyt **Olli Hokkanen**) ja *insesti-isä* (Itävallan **Josef Fritzl**).

80 Esim. AB käytti juttutyyppeinä ”tietokilpailua”, uutista, finalistien minä-muotoisia päiväkirjoja, lukijakyselyä, faktalaatikkoo, kolumnia, kuvakoostetta finaalijuhlista ja aikajanaa kisan vaiheista. Laajimmin kilpailusta raportoineen IL:n juttutyypit olivat yleisönosastokirjoitus, taustoittava jutut mm. finalisteista ja Tomi Metsäkedon tyttöystävästä, kronologinen tiivistelmä kisan vaiheista, uutisjuttu, katugallup, taustoittava ja opastava juttu valsisista, faktalaatikko mm. tanssisanastosta, kuvakooste finaali-illan vieraista ja lukijoiden kommentit internetistä.

81 Esim. ”Danseduell på parketten” (suom. Tanssikaksintaistelu parketilla, VG 19.3.2006) ja ”Tomin & Kristiinan megajännittävä kaksinkamppailu” (IS-etusivu 22.4.2006).

82 ”Näyttelijätär vastaan laulaja” ja ”Tahtonainen [vs.] Sopivasti hullu” (IL 22.4.2006, s. 40–41).

Kuva 34. Draamaa rakennettiin ennen finaalia kilpailijoiden vastakkainasettelulla. Expressen 10.3.2006.

Kuvituksessa suomalaislehdet erosivat muista siinä, että ainoastaan niissä kuviin pääsivät myös julkkisten tanssiparit. Vastakkainasettelu- ja kaksintaistelumatikka näkyi suomalais- ja ruotsalaislehtien kuvituksessa, jälkimmäisissä selvemmin. Sekä EP:ssä että AB:ssa finalistit olivat kasvokkain ja tuijottivat toisiaan (kuva 34), kun taas IS:ssa ammattitanssijat olivat kasvotusten ja julkiskilpailijat kasvot kohti kameraa. IL:ssä molemmat parit olivat pääjutussa eri kuvissa, mutta kilpailuasetelma ja parien vertailu korostui siksi, että kuviin oli lisätty tekstiä osoittamaan parien heikkouksia ja vahvuuksia.

Molemmat ruotsalaislehdet nostivat toisen pareista ennakkosuosikiksi (eri parit), kun taas VG ja suomalaislehdet eivät nimenneet selvää ennakkosuosikia. VG:ssä asiaa ei edes sivuttu. Suomalaislehdet korostivat molempien parien myönteisiä ominaisuuksia.

Draaman rakennusta on sekin, että erityisesti AB ja VG korostivat kenties liioittelivat finaalin merkittävyyttä esittämällä sen tietyn aikakauden päätöksenä⁸³.

83 Esim. ”Så nu är 'Let's Dance' slut, och det känns nästan som en epok går i graven” (AB 11.3.2006, s. 41) ja ”Utallige timer med svette, slit og tårer nærmer seg slutten (suom. ”Lukematon määrä tunteja, hikeä, raatamista ja kyyneleitä lähestyy loppuaan”, VG 19.3.2006, s. 54).

Kuva 35. Verdens Gang 19.3.2006.

Finaalin jälkeen kirjoittelun yleissävy oli myönteinen suomalaisissa lehdissä ja VG:ssä. Molempien parien suorituksia kehuuttiin. Suomalaislehdissä tuotiin esille myös finaalin tunteellisuus ja ohjelman synnyttämät ystävyudet. Esimerkiksi IL:n jutut kaksi päivää finaalin jälkeen eivät enää käsitelleet kilpailun tapahtumia vaan siihen liittyviä lieveilmiöitä, kuten voittajien paluuta arkeen, sarjan tulevaisuutta, tähtien kysyntää kesälavoilla ja kilpailija Tomi Metsäkedon tyttöystävää.

Vaikka tanssi on intiimi kosketuslaji ja parien yhteinen harjoittelurupeama pitkä, tarkastelujakson jutuissa ei etsitty vihjeitä parien välisestä romantiikasta tai kisaa seuraavaan puolison mustasukkaisuudesta. Tällainen ajatus kuitenkin synnytettiin lukijoissa muun muassa toteamalla, että ”Tomi ja Sanna vakuuttivat molemmat, että kova ikävöinti on varmasti edessä (IS 24.4.2006, s. 16) ja ”Hienoimmaksi kokemukseksi nousi kuitenkin jotain tanssia tärkeämpää” (emt.). Suomalaisitoimittajat nostivat esiin tanssikisan vaikutuksen kilpailijoiden parisuhteisiin vasta ohjelman myöhemmillä tuotantokausilla.

Ruotsalaislehtien finaalien jälkeisessä kirjoittelussa nousi keskeiseksi finalisti Anna Bookin abortti, joka sai etenkin AB:n etusivulla enemmän huomiota kuin finaalin voittaja. Toisaalta EP myös vihjaili Bookin hävinneen tuomari-pelin vuoksi. Suomessa huomion vei joksikin aikaa kilpailija Kristiina Elstelän pojan menehtyminen.

Kuva 36. IS
24.4.2006.

Yleisesti ottaen kaikkien maiden lehdissä suhtauduttiin ohjelmaan varsin myönteisesti. Kritiikkiä formaattia kohtaan ei juurikaan esiintynyt. EP:ssä tosin arvosteltiin sarjan pistelaskujärjestelmää⁸⁴. Ruotsalaislehdissä sarjaa pidettiin myönteisenä yllätyksenä, ja suomalaislehdissä siihen suhtauduttiin jopa ylistävästi⁸⁵.

Kritiikittömyyden syitä voi olla monia. Ensimmäisellä tuotantokaudellaan tanssikilpailu oli tuore, viehättävä, erilainen, iloinen ja erittäin suosittu. Aina-kin Suomessa kisa toi kaivattua kohennusta heikkotasoisena pidettyyn tosi-tv-viihteeseen. Toimittajatkin ihastuivat ohjelmaan. Kerrankin oli tarjolla aihe, joka kiinnosti lehden ostajia ilman kielteistä otsikointia. Sellaisia aiheita aina kaivataan.

Viihdejournalsmi ottaa tässä oppia myötälämisestä iltapäivälehtien urheilujournalismilta, jolla on jo pitkään ollut tapana elää tv-yleisön tunteissa mukana ja kerrata seuraavan päivän lehdessä urheilutapahtuman kiihkeimmät hetket. Lehestä nämä jutut ahmivat nimenomaan ne, jotka katsoivat myös tv-lähetyksen⁸⁶. Mitä suurempi yleisö tv-ohjelmalla on, sitä tarkemmin iltapäivälehdet nykyisin seuraavat sen käännteitä sivuillaan.

84 ”Måns och Maria fick totalt färre poäng än Anna och David, men vann ändå. (--) Om poängräkningen hade gjorts på ett annat sätt så tror han också att slutresultatet hade blivit ett annat” (EP 12.3.2006, s. 41).

85 ”Kaikkien aikojen tv-draama!” (IS 22.4.2006, s. 28–29).

86 Esim. tasavallan presidentin järjestämällä Linnan juhlilla on joka vuosi noin kaksi miljoonaa tv-katsojaa. Seuraavien päivien iltapäivä- ja aikakauslehtiä myydään valtavia määriä Linnan juhlien kuvakavalkadien ansiosta.

Tanssiohjelman kansansuosion kasvattamiseksi ja vaalimiseksi niin ohjelman tekijöillä kuin yleisön kiinnostuksesta elävillä iltapäivälehdilläkin oli yhteinen intressi. Tiedotusvälineen äkillinen eripura ohjelman tuotantoyhtiön kanssa olisi saattanut merkitä lehden toimittajien sulkemista pois kuvauksista ja tanssijoiden haastatteleminen kieltämistä. Se taas olisi hankaloittanut juttujen tekemistä huomattavasti ja antanut kilpailuedun muille tiedotusvälineille.

Erotuksena perinteiseen miehiseen urheilujournalismiin viihdejournalismo kertoi Tanssii tähtien kanssa -kilpailusta naisen silmin. Vuonna 2006 otsikoihin nousivat pikajuoksija Markus Pöyhösen pakarat ja vuonna 2008 näyttelijä Nicke Lignellin. Pöyhöstä nimitettiin viralliseksi ”The Pepuksi” (IL 25.4.2006, s. 36). Vähemmälle huomiolle jäivät naispuolisten kilpailijoiden takapuolet.

Kaikkien maiden lehdistä (etenkin AB, VG ja IS) löytyi ohjelman nimestä tai tanssimisesta johdettuja sanaleikkejä ja ilmaisia. Viihdeosastojen jutuille näyttää kaikissa kolmessa Pohjoismaassa olevan tyypillistä arkisien ilmaisujen ja puhekielisyysien käyttäminen⁸⁷. Ruotsalaislehdissä näkyi eniten englannista lainattuja sanoja ja ilmaisia, mikä on ruotsin kielessä ylipäätään yleistä. Ruotsalais- ja norjalaislehdissä arkiset ilmaisut olivat pääasiassa päivittäisessä käytössä olevia ilmaisia, mutta suomalaislehdissä ilmaisut olivat usein itse tv-ohjelmassa käytettyjä lausahduksia tai osoittivat puhujan murretta tai puheta-paa. Yleisesti ottaen suomalaislehdet ja VG pitäytyivät ruotsalaislehtiä enemmän asiatyylissä.

Haastattelulähteinä iltapäivälehdet käyttivät eniten finaalin kilpailijoita. Suomalaislehdet erottuivat joukosta siinä, että niissä finaalin ammattitanssijat pääsivät selvästi enemmän ääneen kuin muiden maiden kirjoittelussa. VG:n jutussa finaalin jälkeen haastateltiin myös voittajan tanssiparia, mutta yleisesti ottaen ruotsalais- ja norjalaislehdissä ammattitanssijat eivät päässeet valokeilaan samalla tavalla kuin suomalaislehdissä.

Kaikissa maissa haastattelulähteinä käytettiin kilpailijoiden lisäksi muun muassa heidän läheisiään. Esimerkiksi AB haastatteli voittajan äitiä ja tyttöystävää, EP jututti finaalissa kakkoseksi jääneen Anna Bookin äitiä ja sisarta sekä voittajan tyttöystävää. VG haastatteli kilpailijoiden puolisoita, IL finalisti Tomi Metsäkedon sisko, tyttöystävää ja vanhempia.

87 Esim. ”Ursk. En megasnäll såpa där B-kändisar ägnar sig om något så förlegat som dans och sedan bedöms av en råmesig jury. Jesus så tråkig tv!” (EP 10.3.2006, s. 44 – kursivoit lisätty).

4.4 Yhteenveto ja päätelmät

Kahden tapahtuman uutisoinnin perusteella ei pidä mennä tekemään liian suoraviivaisia yleistyksiä iltapäivälehdistä, mutta joitakin huomioita on silti mahdollista nostaa esiin. Lehti- ja juttukonseptit ovat kaikissa kolmessa maassa niin lähellä toisiaan, että suuria eroja on vaikea löytää ainakaan näin suppeassa tarkastelussa.

Suomalaiset iltapäivälehdet erottuivat muista suurilla sivumäärillään yksittäisissä aiheissa. Norjalaislehdissä taas näiden kahden aiheen seuranta oli vähäisintä. Ehkä Norjassa mediakilpailu tällä viihteen saralla ei ole vielä yhtä kiivasta kuin Ruotsissa ja Suomessa eikä siksi pakota iltapäivälehtiä paisuttamaan juttupakettejaan. Asiahän tulee kyllä lukijoille selväksi pienemmässäkin mittakaavassa.

Suomalaisissa ja norjalaisissa iltapäivälehdissä jutut olivat pitempiä kuin ruotsalaisissa, mutta suomalaiset kyllä hallitsevat erityisen hyvin juttujen palstelun. Pääjutuissa vain on mittaa melko paljon. Toki voi kysyä, haluavatko lukijat todellakin yhä lyhyempiä juttuja ja sirpaleisempaa kerrontaa.

Esiin nousi myös ruotsalaislehtien into uutisoida kielteisen kautta tapahtumia, jotka lähtökohtaisesti ovat myönteisiä (häät, tanssakilpailu). Ruotsalais- ja norjalaislehdet pystyvät kuitenkin taipuisan pohjoisgermaanisen kielensä ansiosta leikittelemään sanoilla aivan toisella tasolla kuin kieleltään kanket suomalaiset. Tästä syntyy huumoria ja ilakointia, joka tyyllisesti sopisi kyllä myös suomalaisiin iltapäivälehtiin.

Kuninkaalliset häät ja erityisesti tanssakilpailun uutisointitapa korostavat hyvin sitä, että viihdejournalismo tarkastelee maailmaa usein ikään kuin feminiinisillä silmin. Myös juoruilu on tapana yhdistää ”akkojen puheisiin”. Ehkä juuri tästä syystä viihdejournalismo suhtaudutaan monesti vähempiarvoisena hömpänä. Tekijöiden sukupuoli näyttää olevan toisarvoista lajityypin arvostuksessa, sillä viihdejournalismo tekevät myös miestoimittajat eikä arvostus ole siitä ainakaan noussut.

5. Perhesurmat mediassa

Äidin ja kahden pienen lapsen surmaaminen on hyvin harvinainen ja julma teko. Perheen isän paljastuminen syylliseksi korostaa rikoksen poikkeuksellisuutta. Teon motiivina oli perheen taloudellinen ahdinko, joka aiheutui muun muassa isän peliriippuvuudesta. Niin teko kuin sen taustalla olevat yhteiskunnallisestikin merkittävät syyt tekevät ymmärrettäväksi perhesuman mediassa saaman suuren huomion. Väkivaltaiset rikokset järkyttävät uhrien lähipiirin lisäksi yhteisöä, ja asian käsittely julkisuudessa tuntuu pahalta. Tiedotusvälineiden tehtävä on kuitenkin kertoa, mitä yhteiskunnassa tapahtuu. Tietoa tarvitsevat niin kansalaiset kuin heidän valitsemansa päättäjät.

Helsingin Sanomat kertoi Espoon perhesurmasta oman journalistisen tarkkailunsa mukaan. Uutisessa oli myös yksityiskohtia, joiden perusteella lukija voi muodostaa rikoksesta ja sen taustoista oman käsityksensä. Teksti pysyi kuitenkin asiallisena, eikä siinä syyllistytty ylilyönteihin, joiden vuoksi rikoksen uhrien hienovarainen kohtelu olisi vaarantunut.

(JSN:n vapauttava päätös Helsingin Sanomille 30.11.2005)

Keväällä 2006 julkisuudessa käyty keskustelu lööppien väkivallasta virisi ilta-päivälehtien lööpeistä eri tahoille tehdyistä kanteluista. Vastarintaliikkeelle oli ehkä antanut virikettä myös Ruotsissa hieman aiemmin syntynyt lööppi-boikotti, jossa jotkut kauppiat kieltäytyivät laittamasta liian seksistisiä ilta-päivälehtien myyntijulisteita esille (Manninen 2005).

Kauppakamarin alainen Mainonnan eettinen neuvosto (MEN) antoi Ilta-Sanomille huomautuksen lehden myyntijulisteesta ”Isä tappoi lapsensa kesken aamupalan” (IS 27.9.2005), joka neuvoston mielestä saattoi olla lapsille pelottava (Keskuskauppakamari 2005). Uutinen käsitteli Espoossa 2005 tapahtuneen perhesurman oikeudenkäyntiä, jossa rikoksen tekotapa oli tullut esiin.

IS:n vastineen mukaan lööpit ovat journalistisia tuotoksia, jotka eivät kuulu mainonnan sääntöjen piiriin eivätkä siten myöskään Keskuskauppakamarin toimivallan piiriin (emt.). Hyvää journalistista tapaa tulkitseva Julkisen sanan

neuvosto oli hieman aikaisemmin antanut vapauttavan päätöksen kyseisestä lööpistä (Julkisen sanan neuvosto 2005b). Myös Helsingin Sanomat oli saanut vapauttavan päätöksen kyseisen perhesurman uutisoinnista (Julkisen sanan neuvosto 2005a).

Myöhemmin MEN antoi huomautuksen myös Iltalehden lööpille ”Äiti poltti lapset ja itsensä” (IL 15.12.2005), joka käsitteli Porvoossa 2005 paljastunutta perhesurmaa (Keskuskauppakamari 2006).

Lapsiasiavaltuutettu Maria Kaisa Aula ryhtyi vaatimaan kauppoihin lööpittämiä kassoja sen jälkeen, kun hän oli saanut iltapäivälehtien lööppejä koskevia yhteydenottoja kevättalvella 2006 (Lapsiasiavaltuutettu 2006). Huhtikuussa 2006 Suomen vanhempainliitto, Marttaliitto, Mannerheimin lastensuojeluliitto ja 17 muuta liittoa vaativat yhteisessä julkilausumassaan vastuullisempia lööppejä (Suomen vanhempainliitto 2006). Myös yksityisen kansalaisen perustamassa internet-adressissa vaadittiin lööppejä kuriin (Sarin 2006).

Helsingin yliopiston viestinnän tutkimuskeskuksen johtaja Juha Herkman (2006) arvioi Helsingin Sanomien kirjoituksessaan ”Murha lööpissä pitää lehden hengissä” lööppien muuttuneen median ”hyperkilpailun” vuoksi aiempaa rajummiksi ja kärjistetyimmiksi. Herkmanin mielestä viestimien hyperkilpailu samankaltaistaa välineitä sekä koettelee sananvapauden ja yksityisyydensuojan rajoja. Herkman piti tavallisten kansalaisten kaventunutta yksityisyydensuojaa erityisesti rikostapauksissa arveluttavampana kuin poliitikkojen ja muiden julkisten siviilielämän paljastuksia. (Herkman 2006.)

IS:n päätoimittaja Antti-Pekka Pietilä kiisti vastauskirjoituksessaan lööppien raastumisen ja totesi, ettei asiasta ole tehty tutkimusta (Pietilä 2006).

Pietilän seuraaja Hannu Savola myönsi, että lööppikeskustelun nostattanut otsikko oli selvä ylilyönti ja epäonnistuminen ja että lehden linjaa siirretään ”pari piirua asialinjan suuntaan” (Pietiläinen 2006). Savolan seuraaja Tapio Sadeoja oli jo kyllästynyt koko lööppikeskusteluun (Heikkinen 2007). Sadeojan mukaan väkivalta on koko ajan vähentynyt lehden lööpeissä ja väkivallan uutisoinnissa käytetään suurta harkintaa. Loppuvuodesta 2006 lapsiasiavaltuutettu Aula näki lööppien jo hieman rauhoittuneen (Luukka 2006).

5.1 Aiempaa tutkimusta

Edellä mainituissa keskusteluissa kuultiin joitakin lööppien sananvapautta ja yhteiskunnallisten ongelmien esiinnostamista puolustavia puheenvuoroja, mutta mediajulkisuutta hallitsi lööppivastainen näkökulma. Kenelläkään ei kuitenkaan ollut asiasta tutkittua tietoa.

Vaikka kiistakysymys koski lapsia ja lööppejä, ääneen pääsivät vain lasten vanhemmat. Uutiskynnystä ei ylittänyt Karjalaisen ja Ylitalon (2006) ajankohdainen opinnäytetyö, jossa kysyttiin lööpeistä toisen ja kuudennen luokan oppilailta. Työ oli tehty yhteistyössä lapsiasiavaltuutetun toimiston kanssa.

Julkisessa keskustelussa lööppejä oli kuvattu muun muassa lapsia ahdistaviksi, järkyttäväksi, hämmentäväksi, pelottaviksi ja yliampuviksi, mutta tämän tyyppisistä lasten kokemuksista ei saatu opinnäytetyössä näyttöä. Tekijöiden mukaan lööpit eivät juuri kiinnostaneet lapsia, eivätkä he muistaneet yksittäisiä lööppiaiheita. Lasten ja aikuisten näkökulmat lööpeistä eivät kohdanneet⁸⁸. (Karjalainen & Ylitalo 2006, 58–64.)

Rikosuutisoinnin määrällistä kehitystä oli jonkin verran tutkittu Suomessa⁸⁹, mutta otsikoiden raakuudesta tai muusta esitystavasta ei ollut olemassa selvityksiä, ennen kuin Tampereen yliopiston Journalismin tutkimusyksikkö ryhtyi syksyllä 2006 tutkimaan asiaa.

Syrjälän (2007) tutkimuksen päätelmä oli, että iltapäivälehtien lööpit ovat väkivaltaistuneet. Väkivaltaotsikoiden määrä oli tarkastelujakson aikana lisääntynyt absoluuttisesti ja suhteellisesti muihin lööppiaiheisiin verrattuna. Voimakkainta kasvu oli 2000-luvun alun ja vuosien 2005–2006 välillä. Henkirikokset yleistyivät väkivaltaotsikoiden aiheena. Yksittäisiä surmatapauksia alettiin seurata lööpeissä aiempaa pitempään Iltalehdessä 1990-luvun puolivälissä ja Ilta-Sanomissa 2000-luvun alussa. Tutkijan mukaan myös väkivaltaotsikoiden järkyttävyys lisääntyi. (Syrjälä 2007, 64–65.)

Syrjälä totesi tunteisiin vetoavan esitystavan ja väkivallan tuomisen arkeen lisääntyneen. Tunteisiin vetoavilla otsikoilla hän tarkoitti muun muassa hautajaisia, uhrien muistelua, viimeisiä sanoja, yhteisön järkyttymistä ja omaisten suruun keskittymistä. Perheväkivallasta uutisoitiin aiempaa useammin 2000-luvun alussa ja vuosina 2005–2006. Samalla surmattujen lapsiuhrien määrä kasvoi.

Vielä 1990-luvulla väkivalta esitettiin usein ulkopuolisena pahana, jota tekivät muun muassa ”skinheadit”, ”moottoripyöräjengit” ja ”sekopää”. 2000-luvun lööpeissä väkivalta tuli vahvemmin kotiin ja arkeen. Väkivallan uhreja ja tekijöitä nimettiin isiksi ja äideiksi. Lisäksi väkivaltaa tapahtui aiempaa useammin kaikille tutuissa tilanteissa kuten matkalla töihin tai kesken aamupalan.

(emt.)

88 Toinen kysymys on se, osaavatko ja haluavatko lapset todella kertoa tuntemuksistaan haastattelijalle. Ahdistuksen tutkiminen ei ole aivan helppoa, koska edes aikuinen ei aina pysty osoittamaan ahdistuksen lähdeään.

89 Leinonen (2006), Kivioja (2004), Kivivuori ym. (2002), Huovila (2002). Mäkipää (2004) puolestaan tarkasteli 1980, 1993 ja 2000 ilmestyneiden Ilta-Sanomien etusivujen henkiriikosuutisia.

Syrjälä (emt.) käsitteli iltapäivälehtien väkivaltautisointia yleisesti. Tässä laadullisessa analyysissä tarkennan fokuksen perhesurmautisiin, ja vertaan iltapäivälehtien perhesurmautisointia päivä- ja aikakauslehtien käsittelytapoihin. Valitsin laadullisiin analyysiin perhesurmautisoinnin, koska juuri se oli koko tutkimushankkeen kimmokkeena ja koska perhesurmien uutisarvo näyttää kasvaneen merkittävästi.

Perhesurmautisointia koskevaa tutkimusta ei ole kovin paljon tehty. Tarkoitan tässä perhesurmalla samaa kuin nykyjournalismissa on tapana: perheen sisäinen surmateko, jossa isä tai äiti surmaa lapsensa ja toisinaan myös puolisonsa ja itsensä. Myös lapsen tekemää sisarusten ja vanhempien surmaa on nimitetty julkisuudessa perhesurmaksi.

Syrjälän (emt.) lisäksi Nikunen (2005) on väitöskirjassaan analysoinut murha-itsemurhista kertovia sanomalehtiartikkeleita⁹⁰ vuosilta 1996–2000. Nikusen mukaan joissakin tapauksissa, kuten silloin kun mies on surmannut vaimonsa ja itsensä, asioista kerrotaan rikosuutiselle tyypillisellä rutiiniväilyllä. Kun surmattujen joukossa on lapsia, kerronta on dramaattista ja laajaa. Tällöin myös usein pohditaan tapahtunutta yhteiskunnallisena ongelmana, mitä ei Nikusen mukaan juurikaan tehdä, kun uhrina on ”vain” vaimo. (Nikunen 2005, 329–340.)

Mielenkiintoista on, että tilastojen mukaan (taulukot 16 ja 17) perhesurmien määrässä ei ole tapahtunut merkittävää muutosta, vaikka 2000-luvun uutisoinnista saattaa saada sellaisen kuvan. Perhesurmat ovat rikostyyppinä edelleen hyvin poikkeuksellisia ja juuri siksi mediasta niin kiinnostavia. Kaikki henkirikokset eivät automaattisesti päädy esimerkiksi iltapäivälehtien lööppeihin vaan teon pitää olla poikkeuksellinen ja hätkähdyttävä (Kivioja 2004, 113). Perhesurma täyttää nämä uutiskriteerit, mutta toisaalta lehden kannalta on vaarana, että liian makaaberilla otsikoinnilla karkotetaan lukijoita (emt.).

90 Aineistona Aamulehti, Helsingin Sanomat, Iltalehti ja Ilta-Sanomat ja tapahtumapaikan valtalehti.

Väkivallan uhrina kuolleet lapset 1998–2006 (surmaajana äiti tai isä)

ikä	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
0	1	0	0	0	2	1	0	0	1
1–4	1	2	0	1	3	1	1	5	1
5–9	0	1	1	1	5	0	3	1	0
10–14	0	0	3	1	0	0	0	0	0
15–19	0	0	1	1	0	0	1	0	0

Taulukko 16. Perhesurmat ovat yhä niin harvinaisia, että yksikin useamman lapsen surma näkyy piikkinä tilastossa. Tilastokeskuksen tietoja ei ole luokiteltu surman tekijän mukaan ennen vuotta 1998. (Tilastokeskus 2007.)

Alle 15-vuotiaisiin lapsiin kohdistuneet henkirikokset (uhripohjainen)

	Tekijä					
	Äiti	Isä	Veli	Sisar	Muut	Yht.
1960–74	65	58	4	1	16	144
1998–2000	5	6	2	0	3	16
2002–2006	18	10	1	0	1	30

Taulukko 17. Lapsensurmat tekijän mukaan luokiteltuina. Uhripohjainen luku kertoo lapsiuhrien kokonaismäärän. 1960–74 aineisto on kerätty keskusrikospoliisin vuosikertomuksista, 1998–2000 aineisto perustuu Riki-järjestelmään kirjattuihin rikosilmoituksiin ja 2002–2006 aineisto henkirikollisuuden seurantajärjestelmään kesäkuun 2002 alusta lukien. (Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 2007.)

Muutosta näyttäisi tapahtuneen teoistaan vastaamaan jääneiden perhesurmaajien määrässä (taulukot a ja b, liite 5). Vuosina 1960–1974 lapsensurmatapauksista 36 prosentissa surmaajaäiti tai -isä teki itsemurhan, vuosina 2002–2006 vain 22 prosentissa tapauksista.

Vahvistusta saadaan tekijäpohjaisesta taulukosta b (liite 5). Vuosina 1998–2006 vain 3 lapsensa surmannutta teki itsemurhan, kun vuosina 1960–1974 samaan päätyi 30 vanhempaa. Jos tarkastellaan asiaa myös muiden surmattujen osalta (taulukko a, liite 5), voidaan sanoa, että henkirikoksen tekijä jää yhä useammin itse henkiin ja joutuu näin ollen vastaamaan teoistaan. (Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 2007.)

Myös Kivivuoren ja Lehden (2003) mukaan henkirikoksen tekijöiden itsemurhien määrä on pudonnut 1960-luvun alkuvuosista. Vuosina 1960–1964

noin 15 prosenttia kaikista surmaajista teki itsemurhan. Vuosina 1998–2000 osuus oli pudonnut 5,8 prosenttiin. (Kivivuori & Lehti 2003, 223–236.)

Tiedotusvälineitä kiinnostava erikoispiirre on lapsensa surmannut äiti, joka tuntui olleen harvinaisuus ennen 2000-lukua uutiskynnyksen ylittäneissä tapauksissa. Tilastojen mukaan lapsensa surmanneita äitejä on kuitenkin ollut enemmän kuin isiä ajanjaksoilla 1960–1974 ja 2002–2006 (taulukko 18). Vuosilta 1974–1998 ei ole saatavilla vastaavaa tietoa.

Alle 15-vuotiaan lapsensa surmanneet vanhemmat

	Äiti	Isä
1960–74	54	43
1998–2000	4	4
2002–2006	15	5

Taulukko 18. Isä surmaa lapsensa harvemmin kuin äiti. (Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 2007.)

5.2 Aineisto ja tutkimuskysymykset

Iltapäivälehtien systemaattinen tutkimus on tähän asti rajoittunut lähinnä lööppi- ja etusivutasolle. Omassa tutkimuksessani kohteena ovat etusivujen lisäksi sisäsivujen artikkelit. Laadullisen analyysini keskeisenä tutkimusaineistona ovat Ilta-Sanomien (IS) ja Iltalehden (IL) perheusurmautiset sekä vertailuaineistona Helsingin Sanomien (HS), Keski-suomalaisen (KSML), Apu-lehden ja Suomen Kuvalehden (SK) kirjoitukset samoista tapauksista.

Valikoin analyysiin noin viiden vuoden välein tapahtuneita perhesurmia, joissa oli poikkeuksellisuutensa vuoksi median kiinnostusta herättäviä aineksia. 1980-luvun ja 1990-luvun alun perhesurmautisissa ei suurta valikoimaa ollut, toisin kuin 2000-luvulla. Espoon perhesurma 2007 on otettu mukaan, koska se on yksi tuoreimpia tapauksia tutkimuksen valmistuessa ja ilmentää erityisen hyvin median muutosta.

Analysoidut uutiset (n=141):

- **Porvoon Kupsenkylä, lokakuu 1985.** Äiti surmasi kolme lastaan kaivoon (8.–16.10., 14.–15.11.1985, 6.6.1986), n=30 (juttukokonaisuutta⁹¹).
- **Pertteli, lokakuu 1990.** Mies ampui kaksi lastaan ja itsensä (19.10.1990), n=4
- **Helsingin Kivikko, joulukuu 1995.** Mies surmasi tyttärensä ja vaimonsa (28.12.1995), n=4.
- **Helsingin Kivikko, maaliskuu 1996.** Mies surmasi poikansa, vaimonsa ja itsensä (11.–12.3.1996), n=6.
- **Kurikka, tammikuu 2001.** Isä ampui kolme lastaan ja itsensä (24.–25.1., 2.2., 13.–14.2., 23.2.2001), n=14.
- **Porvoo, kesäkuu 2004.** Äiti ampui kolme lastaan, miehensä ja itsensä (16.6.–10.7.2004), n=30.
- **Espossa, elokuu 2007.** Äiti surmasi kolme lastaan (7.–15.8.2007), n=25 (mukana yksi Taipei Timesin uutinen).
- Lisäksi HS, IS ja IL Kuopion perhesurmasta (HS 23.–24.6.1997, 26.6.1997, 13.12.1997, 8.5.1998; IS 23.–24.6.1997, 19.7.1997, 23.7.1997, 12.12.1997, 9.1.2000; IL 23.–26.6.1997), IS ja HS Rasion ”arkkusurmasta” (IS 9.2., 6.4., 18.4.2002; HS 6.4., 18.–19.4., 29.10.2002, 20.6.2003), IS, IL ja HS Espoon perhesurmasta 2005 (IS, IL ja HS 27.9.2005), IL Karkkilan perhesurmasta 2006 (IL 13.1.2006), Iltasanomat.fi Kotkan sisarusurmasta (17.10.2007), n=28

Tutkimusmenetelmänä käytin laadullista sisällönerittelyä. Koska mitään valmista sapluunaa ei tätä tarkoitusta varten ollut olemassa, määrittelin havainnoitavat kohteet ja kriteerit yleisen kiinnostavuuden sekä teksteistä nousevien havaintojen pohjalta. Menetelmä oli samanlainen kuin luvussa 6, jossa kuvaan politiikan journalismin muutoksia.

Luin jokaisen artikkelin useita kertoja läpi ja hain teksteistä vastauksia erityisesti seuraaviin kysymyksiin:

- Miten perhesurmautisoinnin volyyymi, nopeus ja näkyvyys ovat muuttuneet?
- Miten yksityiskohtaisesti rikoksia on kuvattu eri ajanjaksoina ja eri lehdistä?

91 Juttukokonaisuus = etusivu ja sisäsivujen jutut samalta päivältä

- Millaisia draaman rakennuksen ja tunteellistamisen keinoja teksteissä esiintyy?
- Miten syvälle tunkeudutaan henkilöiden yksityisyyteen?
- Ketkä pääsevät jutuissa ääneen ja millainen yhteiskunnallinen kehys rikoksille annetaan?
- Millaista kieltä kuvat puhuvat perhesurmautisissa?
- Miten iltapäivälehtien keskinäiset erot sekä poikkeamat päivä- ja aikauslehdistä tulevat esiin?

5.3 Uutisoinnin volyymi

Ilmiselvin muutos perhesurmien uutisoinnissa on volyymin kasvu kaikissa tarkastelluissa sanomalehdissä. Sen sijaan Avussa ja SK:ssa ei käsitelty analyysiin valittuja rikoksia lainkaan, lukuun ottamatta Avun laajaa reportaasia Kurikan perhesurmasta 2001.

Porvoon Kupsenkylän perhesurmassa 1985 oli poikkeuksellisen kiinnostavaa se, ettei tekijästä ollut heti tietoa ja lasten äiti oli kateissa. Ensimmäisenä rikoksesta uutisoanut IS antoi aiheelle kolmasosan etusivusta ja kaksi kolmasosaa uutissivusta. HS:ssa uutinen oli kuvattomana vinkkinä uutisetusivulla ja viiden palstan kuvallisena uutisena sisäsivulla, KSML:ssa kahdella palstalla etusivulla. IL:ssa surmista oli kaksi kolmasosaa etusivusta ja puolentoista sivun reportaasi uutissivuilla.

Perttelin perhesurma 1990 ylitti niukin naukin HS:n ja KSML:n uutiskynnyksen. IS:ssa aiheesta oli iso etusivun otsikko ja kolmannessivun kokoinen juttu; IL:ssa vain kahden palstan uutinen sisäsivulla.

Helsingin Kivikon surmat 1995 ja 1996 olivat pikku-uutisia HS:ssa ja KSML:ssa. Iltapäivälehdistä ensimmäiselle perhesurmalle annettiin pieni vinkkilatikko etusivulla ja noin puoli sivua sisäsivuilla. Jälkimmäinen perhesurma noteerattiin hieman pienemmällä.

Kurikan perhesurma 2001 oli HS:ssa pienenä vinkkinä uutisetusivulla ja viiden palstan kuvallisena uutisena sisäsivulla. KSML kertoi asiasta lyhyesti etusivullaan. IS antoi aiheelle puoli etusivua ja puolitoista aukeamaa, IL puoli etusivua ja yhden aukeaman. Avun reportaasin laajuus oli kansivinkki plus kolme ja puoli aukeamaa (Apu 2.2.2001).

Vuoden 2004 Porvoon perhesurmassa iltapäivälehdistä riitti ensimmäisenä päivänä yksi aukeama, HS:lle etusivun kuvaton vinkki ja kuuden palstan kuvallinen uutinen (HS 16.6.2004) sekä KSML:lle etusivun karttagrafiikallinen uutinen ja sisäsivun kolmen palstan taustajuttu.

Kuva 37. Espoon perhesurman laajaan käsittelyyn pääkaupunkiseudun mediassa lienee vaikuttanut myös tapauksen läheisyys omalla päälevikkialueella (HS 8.8.2007).

Espoon perhesurma 2007 oli kuvallisena vinkkinä HS:n etusivulla ja seitsemän palstan kuvallisena ja karttagrafiikkaisena uutisena Kaupunki-sivuilla. KSML antoi aiheelle kolme neljäsosaa uutissivusta, IS neljä viidesosaa etusivustaan ja kaksi aukeamaa sisäsivuilta, IL puolet etusivustaan ja kaksi aukeamaa sisäsivuilta. Uutisseuranta (taulukko 19) jatkui lähes yhtä laajana usean päivän ajan.

Seurantapäiviä

	Porvoo 1985	Pertteli 1990	Kivikko 1995	Kivikko 1996	Kurikka 2001	Porvoo 2004	Espoo 2007
IS	9	1	1	2	4	10	7
IL	7	1	1	2	5	10	8
HS	7	1	1	1	3	7	4
KSML	7	1	1	1	1	2	4
Apu	0	0	0	0	1	0	0
Suomen Kuvalehti	0	0	0	0	0	0	0

Taulukko 19. Perhesurmien seuranta lehdissä 1985–2007. Espoon 2007 luvuista puuttuvat talven 2008 oikeuskäsittelyä koskevat uutiset.

Tarkastelluissa sanomalehdissä hätkähdyttäviin perhesurmiin on tartuttu hanakasti heti ensimmäisenä uutispäivänä. Etenkin iltapäivälehdissä kuohuttavimpien perhesurmien rikostutkintaa on 2000-luvulla seurattu lähes päivittäin viikon ajan. Sen jälkeenkin asia on noussut näyttävästi esille, jos on ilmennyt uusia käännteitä tai lehdelle asiaa kommentoivia kiinnostavia henkilöitä.

Uutisen elinkaarta pidentää nykyisin myös mahdollinen oikeusprosessi, jolloin poliisin esitutkimamateriaali tulee oikeuskäsittelyn alkaessa julkiseksi (Julkisuuslaki 1999) ja mediayleisö kuulee yleensä ensimmäistä kertaa teosta epäillyn oman kertomuksen.

Uutisoinnin volyymin kasvu näkyy paitsi uutisseurannan pidentyneessä ja tiivistyneessä aikajänteessä, myös perhesurmille suoduissa palstametreissä. Iltapäivälehdissä 2000-luvun trendi on, että kiinnostavimmista ja merkittävimmistä uutisista tehdään useita näkökulmia ja paljon kuvia sisältäviä monen aukeaman juttukokonaisuuksia, jotka on varustettu omalla nimikkovinjetillään. Analysoiduissa tapauksissa tätä henkeä oli jo aistittavissa Kurikan perhesurman yhteydessä 2001, mutta nykymallin mukainen tyyli oli käytössä vuoden 2004 Porvoon perhesurman uutisoinnissa.

Volyymin kannalta kulminaatiopiste on vuosituhannen vaihde, jonka jälkeen molemmat iltapäivälehdet, HS ja KSML ovat ryhtyneet seuraamaan perhesurmia entistä tiiviimmin (taulukko 19). HS:ssa tämä näkyy KSML:sta selvemmin.

Espoon surmat 2007 saivat KSML:ssakin aiempaan nähden huomattavan paljon tilaa, mutta lehti tyytyi silti ”vain” STT:n tarjoamaan materiaaliin. Perhesurmat nousevat myös lehtien etusivuille entistä useammin, mikä kertoo niiden uutisarvon kasvusta (taulukko 20).

Etusivumainintoja

	Porvoo 1985	Pertteli 1990	Kivikko 1995	Kivikko 1996	Kurikka 2001	Porvoo 2004	Espoo 2007
IS	1	1	1	0	2	9	3
IL	6	0	1	1	3	8	4
HS	1	0	0	0	1	3	2
KSML	0	0	0	0	1	1	0
Apu	0	0	0	0	1	0	0
Suomen Kuvalehti	0	0	0	0	0	0	0

Taulukko 20. Perhesurma nousee entistä useammin lehden etusivun aiheeksi. Espoon 2007 luvuista puuttuvat talven 2008 oikeuskäsittelyä koskevat uutiset.

5.4 Nopeus

Espoossa elokuussa 2007 tapahtunut perhesurma on mukana tarkastelussa, koska siinä näkyy yksi perustavaa laatua oleva median muutos. Syksyyn 2007 mennessä molemmat iltapäivälehdet olivat nimittäin tehneet kurssinmuutoksen internet-utisoinnissaan ja ryhtyneet todelliseen uutiskilpailuun verkossa. Verkkotoimitusten työvoimaa, uutisaineistoa ja päivitysten tiheyttä lisättiin.

Muidenkin välineiden tiedossa olevia perusuutisia ei enää pantata seuraavan päivän lehteen vaan ne julkaistaan verkossa heti. Toimituksen on tehtävä entistä enemmän työtä uusien uutiskärkien ja näkökulmien löytämiseksi nettiiutisiin päivän aikana. Painettu lehti joutuu hakemaan oman roolinsa uutisoinnissa.

1980- ja 1990-lukujen perhesurmissa iltapäivälehdet pystyivät pariin otteeseen saamaan etua myöhäisestä painoaikataulustaan⁹². Porvoon Kupsenkylän lasten surma saattoi olla Ilta-Sanomien oma uutinen tai sitten tieto rikoksista oli tullut niin myöhään illalla, ettei se ollut ehtinyt muihin lehtiin kuin IS:iin, joka uutisoi asiasta ensimmäisenä 8.10.1985.

IL puolestaan kertoi päivää ennen muita 11.10.1985, että lasten kateissa ollut äiti oli löytynyt elossa. Helsingin Kivikon perhesurmasta 1996 iltapäivälehdet kertoivat vuorokautta ennen muita lehtiä. IS:n uutisessa 11.3.1996 lainattiin samana aamuna ilmestyneen IL:n tietoja.

Elokuussa 2007 oli tultu tilanteeseen, jossa kolmen lapsen surman uutisoi ensimmäisenä Iltasanomat.fi 7. elokuuta kello 12.34 – vajaata vuorokautta aiemmin kuin se olisi tehnyt painetussa lehdessä vielä pari vuotta sitten. Espoon poliisi oli löytänyt ruumiit 6. elokuuta kello 12.30 mutta tiedotti rikoksesta vasta seuraavana päivänä.

Uutiset ilmestyivät 7.8.2007 verkkoon seuraavasti:

- **Kello 12.34:** Kolme lasta löytyi kuolleena kerrostaloasunnosta Espoossa (iltasanomat.fi)
- **Kello 12.38:** Poliisi epäilee espoolaisäidin murhanneen kolme lastaan (hs.fi)
- **Kello 12.47:** Kolme lasta surmattiin Espoossa (iltalehti.fi)
- **Kello 13.59:** Espoolaisäitiä epäillään kolmen lapsensa murhasta (keski-suomalainen.net)

92 Ilta-Sanomien aamupainos lopetettiin maaliskuussa 1997, koska se ei suurista kustannuksista huolimatta tuonut merkittävää hyötyä yhä reaaliaikaisemmaksi muuttuvalla mediakentällä (Kilpi 2007, 219–222).

Kuva 38. Iltasanomat.fi
7.8.2007.

Ilta päivälehti on siis palannut juurilleen salamannopeana tiedonvälittäjänä, mutta vuorokauden etulyöntiasema kilpaileviin lehtiin nähden on kutistunut muutamiin minuutteihin.

Perhesurmautisia myös päivitettiin ja taustoitettiin verkossa tiuhaan, joten välttämättä lukijan ei tarvinnut hankkia lehteä pysyäkseen asiassa kärryllä.

5.5 Tunteet

Järkyttävä murhenäytelmä on saanut Pornaisten Kupsenkylän elämän raiteiltaan. Kyläläiset sulkeutuvat kuoreensa ja hokevat toisilleen, että ”tämä ei voi olla totta, ei voi olla...”

(IL 9.11.1985)

Lapsille kuoleman peruuttamattomuus on vaikea asia. Osa purskahti itkuun, osa alkoi muistella yhteisiä kokemuksia, maanantai-illan syntymäpäiväjuhlia ja yhteistä kotimatkaa juhlien jälkeen. Sanattomaksi mennyt joukko leikkasi paperista lumikiteitä ja kiiltäviä sydämenkuvia kynttilän somisteiksi”, Miran opettaja Tarja Vilkula kertoo.

(HS 24.1.2001)

Hiljalleen satava lumi peitti eilen iltapäivällä talon pihalta öisten tapahtumien muistot; ambulanssien ja poliisiautojen renkaiden sekä paarinkantajien kenkien jäljet. Vain perheen oranssinkirjava kissa naukui surkeana lukitun, pimeän talon rappusilla, ihmetellen talonväen poissaoloa.

(IS 24.1.2001)

Hän oli herkkä ja tunnollinen mies ja rakastava isä. Mutta talvisena yönä hän lähti ja vei mukanaan kolme lastaan.

(Apu 2.2.2001)

Surmahuoneistosta kaksi kerrosta alempana asuva perheenäiti järkyttyi syvästi kuullessaan IS:lta tragediasta. (--) Hän kysyi useaan kertaan, että ovatko lapset todella kuolleet.

– Molemmat tytöt? Se pieni poikakin?

(IS 8.8.2007)

Pieni ja hento, tumma ja tuuheatukkainen nainen istui käräjäoikeuden salissa täysin murtuneen näköisenä ja peitti kasvojaan käsillään. Ulkopuolisten saavuttua oikeussaliin nainen tuijotti hetken salin seinää, painoi sitten päänsä alas ja itki lohduttomasti hiljaa käsiinsä.

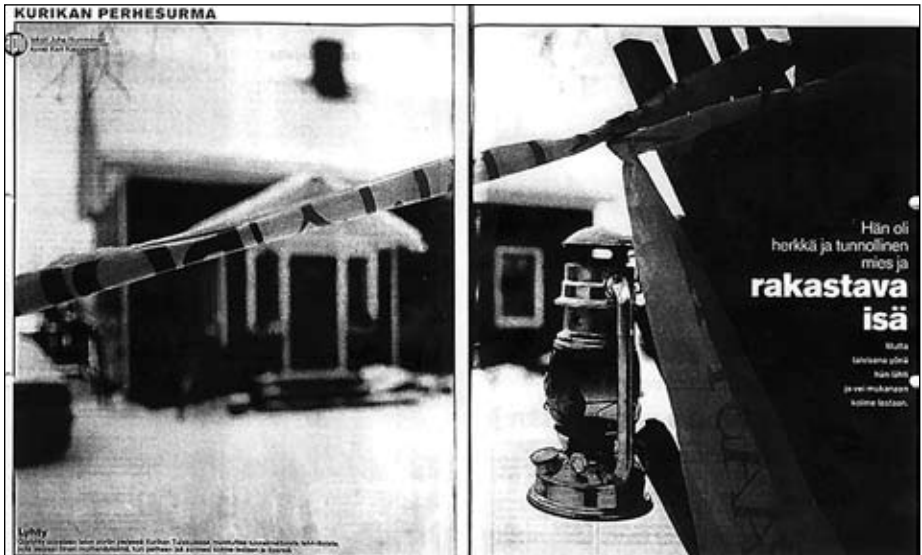
(IL 10.8.2007)

Suuresta surusta syntyy yhä useampi uutinen. Suru, järkytys, epäuskoisuus ja muut henkirikoksen aiheuttamat reaktiot kuuluivat iltapäivälehtien uutisiin jo 1985, mutta tunnepuoli alkaa näkyä korostetusti vasta vuoden 2001 perhesurmautisissa. Vuosina 2004 ja 2007 voi sanoa tunnereaktioiden jopa hallinneen iltapäivälehtien perhesurmajuttuja.

Iltapäivälehdet ovat olleet koko havaintojakson ajan lyyrisen patetian mestareita, mutta 2000-luvulla myös HS:n toimittajat ovat lisänneet väriä perhesurmautisiinsa.

Sen sijaan KSML:n käyttämä STT ei ole tunteillut lainkaan, mutta on kyllä ryhtynyt käsittelemään perhesurmia laajemmin kuin ennen. STT:n lakoninen tyyli vastaa perinteisten uutisoppien mukaisesti kysymyksiin mitä, missä ja milloin sekä sijoittaa relevanteimman ja uusimman asian aina jutun kärkeen:

Poliisi löysi omakotitalosta tiistaina aamupäivällä Porvoossa Anttilan kylässä nelihenkisen perheen ruumiit. Kaikki neljä olivat kuolleet väkivaltaisesti. Surmat oli tehty haulikolla. Poliisi epäilee, että surmaaja oli yksi kuolleista.

Kuva 39. Apu-lehti teki Kurikan perhesurmasta laajan rekonstruktion (Apu 2.2.2001).

Porvoon poliisista vahvistettiin tiistai-iltana, että perheen ulkopuolisia henkilöitä ei etsitä surmista. (--) Perheen isä oli syntynyt vuonna 1966 ja äiti 1968. Perheen lapset olivat 1996 syntynyt tytär ja 1998 syntynyt poika.

(KSML/STT 16.6.2004)

Toista ääripäätä edustaa Apu-lehden ainoa tarkasteluun osunut perhesurmajuttu vuodelta 2001. Se ylittää kaunokirjallisessa maalailevuudessaan iltapäivälehtienkin suoritukset.

Nainen on yöpuvussa ja täydellisessä sokissa. Hänen isänsä ja veljensä ovat suunniltaan järkytyksestä. (--) Punaisen talon yläkerrassa Urpo Lintala toteaa, ettei ole nähnyt mitään näin järkyttävää yli kaksikymmentä vuotta kestäneen poliisiuransa aikana. (--) Eteläpohjalaisen luonteen mukaisesti järkytys koetaan jäyhästi, kyynel silmäkulmassa mutta ilman hysteerisyyden piirteitä.

(Apu 2.2.2001)

Perhesurmien uhrien hautajaiset eivät ole yleensä kuuluneet lehtien aihepiiriin. Tarkastelluista tapauksista vain Porvoon perhesurma 2004 oli sellainen, jonka uhrien hautajaisista molemmat iltapäivälehdet raportoivat (IS ja IL 5.7.2004). Hienotunteisuutta osoitettiin ottamalla kuvia hautajaissaattueesta vain kaukaa ja välttämällä lähikuvia omaisista. Kumpikaan lehti ei myöskään

haastatellut hautajaisvieraita, mutta IL siteerasi tuomiorovastin pitämää siunauspuhetta. Molempien lehtien hautajaisjutut olivat erittäin tunnekylläisiä.

Surun murtamat läheiset saattoivat Porvoon perhetragedian uhrit viimeiselle matkalleen viime lauantaina. (--) Pohjattoman surun määrystä kertovat myös haudalle lasketut kukkaseppeleet, kynttilät sekä lukuisat suruviestit. Kaipaus surun keskellä on valtava.

(IS 5.7.2004)

Sydäntä särkevät jäähyväiset Porvoon perhesurman uhreille. (--) Synkältä taivaalta ropissut rankkasade teki tunnelmasta entistä kurjemman. Saattuetta johti iso hautausauto, joka kuljetti perheen lasten pieniä arkkuja. (--) Hautajaisväen tunnelmaa ja surua kuvasti pieneen ruusukimppuun liitetty muistokortti, jossa luki ”Dana, varför?”

(IL 5.7.2004)

Kuva 40. Iltalehti Porvoon perhesurman uhrien hautajaisissa (IL 5.7.2004).

5.6 Draama

Nykytyylin mukainen verbaalinen draaman rakennus hallittiin iltapäivälehdissä jo 1985. Suurin muutos on tapahtunut visuaalisissa tehokeinoissa, jotka vielä 80- ja 90-luvulla eivät olleet samaa tasoa kuin nykyisin. Paino- ja tietotekniikan kehittyminen on avannut uusia mahdollisuuksia 1990-luvun puolivälin jälkeen.

Tarkastelen seuraavassa verbaalisia ja visuaalisia tyylikeinoja perhesurman uutisdraaman rakentamisessa vuosina 1985 ja 2004. Näiden vuosien tapahtumille on yhteistä Porvoon lisäksi se, että molemmissa surmaajasta oli alussa epätietoisuutta ja lopulta tekijäksi paljastui äiti. Lisäksi molempiin tekoihin johtaneista syistä saatiin tavallista enemmän tietoa. Näiden seikkojen vuoksi kummankin teon rikostutkintaa seurattiin lehdistössä tarkkaan.

Draamassa jatkokertomuksen muoto on keskeinen, eikä sitä synny, jos kaikki tieto paljastuu heti. Poliisitutkinnan eteneminen ja mysteerin vähittäinen paljastuminen luovat siis jos itsessään valmiin tulkintakehyksen, johon populaariin tarinankerrontaan tottuneen toimittajan ja lukijan on helppo sovitautua.

Perhesurmautisissa kirjoitustyyli vaihtelee kulloisestakin toimittajasta riippuen, eivätkä kaikki kirjoittajat edes yritä olla mitään suuria dramaturgeja. Osa perhesurmautisista nivoutuu osaksi jatkokertomusta puhtaasti faktojen varassa ilman melodramaattista otetta. On silti havaittavissa, että 2000-luvulla lehdet lähettävät tapahtumapaikoille mieluummin kaunokirjallisen ilmaisun taitavia reporttereita.

Onnellista loppua tavoitellaan niin Hollywood-elokuvissa kuin Kymmenen uutisten loppukevennyksessäkkin tietoisena siitä, että yleisö kaipaa helpotusta luodun jännityksen purkamiseksi. Mutta toisin kuin elokuvissa, tosielämän perhesurmissa ei ole onnellista loppua. Ei siis ihme, että lukija kokee ne äärimmäisen ahdistavina.

5.6.1 Porvoon Kupsenkylä 1985

HS:n ensiuutisessa Porvoon Kupsenkylän perhesurmasta on merkille pantavaa poikkeuksellisen suuri viisipalstainen kuva ja sen alla toinen, kolmepalstainen kuva poliisin etsinnöistä. Kolean syksyiset kuvat joen rannalta luovat synkän tunnelman otsikon ”Kaivosta kuolleiden lasten äitiä etsitään Pornaisissa” kanssa (HS 9.10.1985).

HS dramatisoi spekuloidulla yksityiskohtaisesti, miten surman on täytynyt tapahtua.

Kaivo on talosta usean kymmenen metrin päässä. Lapset on pitänyt kylmänä yönä viedä raitin yli. Yhtä aikaa ei kolmea lasta ole voinut kuljettaa. Kaivolla on pitänyt käydä ainakin kolme kertaa.

(HS 9.10.1985)

KSML:n uutisointi pitäytyi täysin neutraalissa tyyliässä.

IS:n ensiuutisen kuvassa virtaa synkkä joki ja otsikko kysyy pahaenteisesti: ”Kätkeekö joki äidin ruumiin?” (IS 8.10.1985).

IS dramatisoi rekonstruoimalla tilanteen talossa surmaa edeltäneenä iltana sillä niukalla tiedolla, joka on saatu ennen lehden menoa painoon. Uutisessa luodaan mielikuvaa koko pienen kylän järkkymisestä lasten surmien vuoksi. Motiivi ja tekijä jäävät avoimiksi kysymyksiksi ilmaan, jolloin syntyy edellytykset jatkokertomukselle.

Kaikkein dramaattisin on IL:n ”Raportti surun kylästä”. Lehti on mennyt surun keskelle, paikkaan, johon lukija ei pääse. Juttu alkaa suurella otsikolla ”Kolmen lapsen kuolema pysäytti pienen kylän elämän / Vain joki virtaa kuten ennen...” (IL 9.10.1985). Kuvassa on joki, poliisiauto ja soutuvene joella. Ingressissä yleistetään yhden tai muutamien tavattujen henkilöiden reaktio koskemaan koko kylää: ”Kyläläiset sulkeutuvat kuoreensa ja hokevat toisilleen: Tämä ei voi olla totta... ei voi olla...”. Yleistämistä jatketaan toisessa otsikossa, jonka

Kuva 41. IL vei lukijan keskelle Porvoon Kupsenkylää (IL 9.10.1985)

mukaan ”Kupsenkylä kuohuu”. Toimitus tai toimittaja ovat valinneet juttutyy-piksi reportaasin, joka samaistuttavuudellaan lisää dramaattista tehoa.

Tapauksen mysteeriluonnetta kuvastavat ja vahvistavat avoimet kysymykset, joita lehdet esittävät: Missä on lasten äiti? Missä he ovat? Miten se voi olla mahdollista? Miten ihminen voi hävitä niin? Mitä tapahtui yöllä?

IS:n toisena uutispäivänä tarinan synkkyyttä lisää kuva lautakannella peite-tystä kaivosta, josta lapset löytyivät (IS 9.10.1985). Jatkokertomuksen jännitys pysyy yllä, koska äidin etsinnät ovat yhä tuloksettomia. HS mystifioi tapahtu-maa puhumalla ”oudosta tapahtumasarjasta” eli kiinnittää lukijan kiinnostuk-sen poikkeukselliseen juonenkulkuun (HS 9.10.1985).

Myöhempinä päivinä yhdessä IS:n kuvassa on pysähtynyt maatila ja koulu-laisista varoitettava liikennemerkki, joka saa tähän yhteyteen liitettynä synkän sivumerkityksen (IS 12.10.1985).

Surmista syytetyn äidin oikeudenkäynnin selostamisessa lehdet pitäytyvät varsin neutraalissa uutistyyliässä Iltalehteä lukuun ottamatta. Siinä IL rakentaa draamaa äidin ja isän jälleennäkemisestä ja vaimon palaamisesta kotitalalle. Toimittaja maalailee ikävien muistojen haihtumisesta ja uuden elämän koitta-misesta (IL 6.6.1986).

Tapahtumien draamankaltaisuutta korostavat sanavalinnat murhenäytelmä, mysteeri ja tragedia, joita viljellään runsaasti myös myöhempien vuosien per-hesurmautisissa.

5.6.2 Porvoon Anttilan kylä 2004

Vuonna 2004 HS:n toimittaja siirtyy uutismaisen kärjen jälkeen dramaatti-suutta korostavaan reportaasityyliin (HS 16.6.2004). KSML:n STT-uutisessa ei edelleenkään käytetä värikästä kuvailua vaan pitäydytään faktoissa (KSML 16.6.2004).

IS:n kuvatekstissä ”Keinuja heilutti vain tuuli” (IS 16.6.2004). Jutussa havain-noidaan pihalle jääneitä lasten leluja ja rekonstruoidaan tilannetta, miten pai-kalla on ehkä leikitty.

Hiekkalaatikolla näkyi lasten muovaamia tuoreita hiekkakakkuja. Violetti kolmipyörä oli kellahtanut kiireiseltä polkijalta kumoon piharuusun viereen. Oli ehkä tullut lähtö seuraavaan leikkiin, naapuriin.

(IS 16.6.2004.)

Rekonstruktio on tyyppinen dramatisointikeino television rikosdokumen-teissa mutta yleensä hankalasti sovitettavissa uutistekstiin. Rekonstruktion luo-

minen vaatii useiden avainhenkilöiden haastattelemista ja niin tarkkoja taustatietoja, ettei uutistoimittajalla välttämättä ole sellaiseen aikaa. Uutisjournalismin kannalta rekonstruktion tekeminen on ongelmallista siksin, että siinä synnytetään väistämättä ainakin osin fiktiivinen lavastus tapahtumien kulusta.

Porvoossa poliisi haravoi rikospaikkaa molekyylin tarkkuudella, ja saman tekee IS:n toimittaja omissa kliinisisissä tutkimuksissaan surmatalon kasvimaalla:

Mineriittilevyllä vuorattu perheen talo on ulospäin ns. peruskuntoinen. Piha on siisti. Perheen isä oli leikannut nurmikon edellisiltana.

Kasvimaalla varhaisperunan varret olivat jo tulleet pintaan. Kasvihuoneessa tomaatit olivat hyvässä kasvussa.

(IS 16.6.2004.)

IS:n uutinen päättyy melodramaattiseen loppukaneettiin:

– Silloin tajusin, että nyt naapurissa ei ole kaikki kohdallaan, Hölttä sanoi ja katsoi alaspäin naapureiden pihaan. Naapureiden, joita hän ei enää koskaan näe.

(16.6.2004.)

Kuva 42. Tyhjät leikkipihat ja keinut alleviivaavat tekstin melodramaattista sävyä (IS 16.6.2004).

IS:n toimittaja virittää tunnelmaa lisää spekuloidulla ja esittämällä avoimeksi jääviä kysymyksiä: Jättikö surmaaja viestin? Mitä talossa tapahtui, kun aurinko laskeutui ja yö tuli? (IS 17.6.2004).

Kuvissa dramaattisuutta korostaa niiden musta väripohja. Yhdessä kuvassa perheen yksinäisyyttä ja eristäytyneisyyttä alleviivataan kaukaa kuvatulla näkymällä tyhjilleen jääneestä omakotitalosta, jolla on paljon tyhjää ympärillään pellon keskellä (IS 24.6.2004).

Jopa haastateltavien lausumat täydentävät synkkää atmosfääriä, kuten seuraava ylikomisario Bengt Renlundin sitaatti osoittaa:

– Meillä on sellainen käsitys, että he ovat unesta löytäneet kuolemansa.

(IS 8.7.2004.)

Myös IL:n kuvat ovat alusta alkaen erittäin synkkiä. Kaikkein vaikuttavimmassa kuvassa surmatalo esitetään ulkoapäin voimakkaassa kontrastissa, jossa pienen, tavallisen näköisen omakotitalon ylle on keräytynyt raskaita, mustia pilviä (IL 19.6.2004). Kontrastia lisätään puhumalla ”unelmaperheen kuolemasta” ja kertomalla, että vielä edellisiltana talossa puuhailtiin aivan normaalisti.

Kontrastit ovat muutenkin rajumpia kuin 1985. IS kuvaa esimerkiksi itse tekoa vuonna 2004 karummin kuin 1985 (IS 22.6.2004). Uhrien vihkikuvan ja surma-aseen – pumppuhaukon – kuvarinnastusta vierekkäin tuskin olisi nähty vuonna 1985 (IS 23.6.2004).

Uusi dramaattinen käänne tutkinnassa on, kun media saa selville perheen kiristyneen velkakierteen, joka ilmeisesti lopulta ajoi äidin epätoivoiseen tekkoon. IL alkaa puhua ”velkahelvetistä” (IL 17.6.2004).

IL rakentaa IS:n tavoin surua kuvituksella. Tyhjä piha -teema toistuu päivästä toiseen. Raskaat pilvet kasautuvat surmatalon päälle. Synkkä hautajaissaattue saattelee neljä arkkua hautaan.

Puhdasta spekulatiota ja rekonstruktiota on uutinen ”Heräsivätkö lapset, kun isä ammuttiin?” (IL 8.7.2004). IL:n tietojen mukaan ruumiista löytyi paljon käytettyä nukahtamislääkettä, joka ei tavallisesti vaikuta unen syvyyteen. Tällä perusteella lehti päätteli, että lasten herääminen kesken surmatyön on ollut mahdollista.

Kuvien lkm

	Porvoo 1985	Pertteli 1990	Kivikko 1995	Kivikko 1996	Kurikka 2001	Porvoo 2004	Espoo 2007
IS	6	0	1	0	15	40	23
IL	14	0	1	2	15	26	43
HS	0	0	0	0	1	2	4
KSML	0	0	0	0	0	2	3
Apu	0	0	0	0	13	0	0
Suomen Kuvalehti	0	0	0	0	0	0	0

Taulukko 21. Visuaalisen esitystavan merkitys on kasvanut 2000-luvulle tultaessa. Espoon 2007 tapauksen luvuissa eivät näy talven 2008 oikeudenkäyntiuutisoinnin valokuvat.

5.7 Yksityiskohdat

Nummela ei halua kertoa, miten nainen oli surmatyöt tehnyt, koska kyse on ”kovin ikävästä asiasta”.

(IL 16.10.1985)

Poliisi on tapauksesta erittäin vaitonainen. Niukkasanaisuuttaan poliisi perustelee tutkinnallisilla syillä ja tapauksen pienessä maaseutukunnassa synnyttämällä järkytyksellä. Yksityiskohtaisemmin ei Puhalainen suostu järkyttävän tapauksen syitä paljastamaan.

(IS 19.10.1990)

”Muuta emme kerro nyt, emmekä juuri jatkossakaan. Tämä on hirveä tragedia, eivätkä omaiset halua nähdä tästä mitään kirjoitettavan”, rikoskomisario Mailis Sandberg kommentoi.

(IS 12.3.1996)

Urpo Lintala kieltäytyy kuitenkin kertomasta, mitkä olivat veriteon motiivit. Perusteena on se, ettei poliisin tehtäviin kuulu edes tällaisessa tapauksessa yksityisten ihmisten perheasioiden levittely julkisuudessa.

(Apu 2.2.2001)

Kotkan poliisi perusteli tiedottamispolitiikkaansa tänään toteamalla, että ”rajoittavana ja tärkeänä tekijänä ovat olleet omaisten ja rikoksesta epäillyn yksityisyydensuojan intressit. Teko on tapahtunut yksityisyydensuojan piirissä, johon ulkopuolisilla ei ole tiedonsaantioikeutta”.

(Iltasanomat.fi⁹³ 19.10.2007)

5.7.1 Motiivi

Kun poliisi kieltäytyi kommentoimasta Helsingin Kivikon perhesurman 1996 motiivia hirvittävään tragediaan vedoten, myös lehdistön kirjoittelu aiheesta loppui siihen paikkaan. Saman kadun varrella lyhyen ajan sisään tapahtuneista kahdesta perhesurmasta kirjoitettiin hyvin niukasti: joulukuun 1995 tapauksesta vain yhtenä päivänä ja maaliskuun 1996 surmista kahtena päivänä (taulukko 19). Myös Perttelin perhesurmasta 1990 julkaistiin yhtenä päivänä vain lyhyt uutinen niukoin perustiedoin.

Vuoden 1985 perhesurmakirjoittelussa teon motiivin perään ei kyselty mediassa aktiivisesti. Kuvailtiin kyllä kyläläisten ihmetystä, miten mukaville, sopuisille ja työteliäille ihmisille voi käydä näin (IS 8.10.1985, IL 9.10.1985). Teko tuntui vain tapahtuneen ilman minkäänlaista syytä tai selitystä. Vasta äidin löydyttyä ja poliisin pidätettyä hänet kävivät iltapäivälehdet haastattelemassa kyläläisiä uudelleen. IS:ssa ”vaiteliaat kyläläiset” kertoivat äidin poikkeuksellisen herkstä mielestä ja ankarasta työnteosta, jota aviomies oli yrittänyt topuutella.

Poliisille äiti ei kertonut mitään syytä tekoonsa, eikä media ryhtynyt asialla spekuloidaan saati penkomaan syvemältä. Äidin mielenterveyden horjuminen ja ristiriidat ihmissuhteissa tulivat selittävänä tekijänä esiin vasta lääkärin annettua oikeudessa oman lausuntonsa (IS & IL 15.11.1985, HS 6.6.1986).

Iltalehteä lukuun ottamatta muut lehdet eivät jatkaneet surmien syiden kaivelua pitemmälle. IL julkaisi ensimmäisen oikeudenkäyntipäivän jälkeen aukeaman kokoisen juttukokonaisuuden, jossa perheen isä antoi avomielisen haastattelun omalla nimellään ja kasvoillaan (IL 15.11.1985). Jutussa kerrottiin hyvin seikkaperäisesti surmaan johtaneista syistä ja ristiriidoista suvun ihmissuhteissa. Myös äidin kertoma surmateko kuvattiin yksityiskohtaisesti.

2000-luvulla lehdistö ei ole enää vain viranomaislähteiden varassa. Kurikan perhesurmassa vuonna 2001 poliisin ja median tiedottamisintressit erkanivat toisistaan – ja sillä tiellä ollaan yhä. Poliisi ei halunnut kertoa Kurikan veriteon

93 21-vuotias kotkalaismies tappoi riidan päätteeksi 14-vuotiaan pikkusiskonsa ja 16-vuotiaan sisarensa tämän tultua yllättäen paikalle lokakuussa 2007.

motiiveja julkisuuteen (Apu 2.2.2001), mutta IL:llä oli silti sellainen tieto, että surmatalossa oli illan aikana puhuttu perheongelmista (IL 26.1.2001). Hengissä selvinnyt perheen äiti kertoi itse surmaillan tapahtumista ensin Poliisi-tv:ssä ja sen jälkeen IS:ssa (IS 23.2.2001).

Vasta 2000-luvulla perhesurmia on alettu käsitellä kuten muitakin kuohuttavia henkirikoksia, joissa tekijät, uhrit ja teon motiivit kaivetaan perusteellisesti esiin. Poliisilla on yhä intressi varjella asianosaisten yksityisyyttä, kun taas nykymedia yleisön edustajana haluaa tietää ja ymmärtää yhteisöä järkyttäneen teon syyt. Perhesurman syiden avaaminen ei kuitenkaan käytännössä ole mahdollista ilman asianosaisten yksityisasioiden kuten mielenterveyden, uupumuksen, velkataakan tai ihmissuhdeongelmien julkista käsittelyä. Jokaisen toimituksen omassa harkinnassa on, miten syvälle tähän tietoon kaivaudutaan, mistä lähteistä sitä hankitaan ja millä keinoin.

Vuonna 2004 Porvoon poliisi järjesti medialle tiedotustilaisuuden perhesurmasta (HS 18.6.2004), mikä on sekin 2000-luvun uusi asia. Rikoksista kiinnostuneita tiedotusvälineitä on nykyisin huomattavan suuri määrä paikallislehdistä valtakunnallisiin sanoma- ja aikakauslehtiin, alueradioista Ylen tv-uutisiin. Poliisin kannalta on helpompi antaa tiedot kerralla kaikille kuin vastailla samoihin kysymyksiin puhelimesta uudestaan ja uudestaan.

Porvoon poliisin infossa vahvistettiin muun muassa äidin ampuneen viimeisen laukauksen, surmatalon osoite, surmansa saaneiden perheenjäsenten syntymävuodet, surma-aseen tyyppi, uhrien saaneen surmansa heti ilman kamppailua, perheen kieli, isän ammatti ja perheen faksista ennen surmaa ulosottovirastoon lähetetty viesti (ema.). Faksin tarkkaa sanamuotoa ei paljastettu, mutta viestistä kävi ilmi, että velallinen oli masentunut eikä siksi nähnyt ratkaisua ongelmiinsa.

Poliisi oli siis vaikenut ainakin velkakierteen synnystä, josta iltapäivälehdet olivat jo julkaisseet yksityiskohtaisia tietoja. Näihin tietoihin HS ja KSML eivät viittaneet lainkaan, ennen kuin 22.6.2004, jolloin poliisi oli tiedottanut surmien motiivista ja perheen omakotitalon lähestymässä olleesta pakkohuutokautasta (HS & KSML 22.6.2004).

4.7.2 Tekotapa

Perhesurman tekotavan uutisoinnissa tapahtuu voimakasta tiedon suodattamista. Osa tapahtumista ei selviä rikostutkijoillekaan koskaan, osan tiedoista poliisi salaa tutkinnallisista tai muista syistä, ja viime kädessä toimitukset varjелеvat lukijoitaan liian makaabereilta yksityiskohdilta.

Vuonna 1985 HS selosti piinallisen yksityiskohtaisesti, miten lapset on täytynyt kuljettaa yksitellen kaivoon (HS 9.10.1985). Muissa sanomalehdissä todettiin vain lasten löytyneen kuolleina kaivon pohjalta. Tarkka teonkuvaus saatiin lukea IL:stä ensimmäisen oikeudenkäyntipäivän jälkeen (IL 15.11.1985) ja hieman ylimalkaisemmin IS:sta vasta toisen oikeudenkäyntipäivän jälkeisenä päivänä (IS 6.6.1986). HS, KSML ja IL eivät kuvailleet tuolloin tekotapaa lainkaan.

Uutiset Perttelin perhesurmasta 1990 jäivät kaikissa neljässä sanomalehdessä hyvin lyhyiksi, eikä tekotavasta kerrottu muuta kuin että se tapahtui ampumalla. Kivikon surmasta 1995 ei kerrottu tekotapaa lainkaan, mutta IL tiesi teon olleen poikkeuksellisen raaka (IL 28.12.1995). Vasta jälkimmäisen Kivikon surman uutisoinnin yhteydessä 1996 iltapäivälehdet mainitsivat aiemman surman tapahtuneen vasaralla (IL ja IS 11.3.1996). Vuoden 1996 surman tekotapaa ei kerrottu.

Vuoden 2001 Kurikan perhesurmasta kerrottiin IS:ssa, IL:ssä, HS:ssa, KSML:ssa ja Avussa, että isä ampui nukkumassa olleet lapset ja itsensä, mutta perheen äiti selvisi hengissä. Äiti kertoi myöhemmin IS:lle kuulemistaan kolmesta laukauksesta ja näkemästään neljännestä laukauksesta, jolla aviomies päätti päivänsä.

Vielä tällöinkään ei asian karmeus avautunut Helille tämän ilmoittaessa häntäkeskukseen miehensä itsemurhasta. (--) Helin soitettua lähellä asuville vanhemmille ja isän ja veljen saavuttua paikalle ilmeni surullinen totuus.

(IS 23.2.2001)

Lehti jätti loput yksityiskohdat lukijan mielikuvituksen varaan.

Paljon shokeeraavamman kuvauksen laati Apu-lehden reportaasin tekijä, joka rekonstruoi surmayön tapahtumat. Kun iltapäivälehdissä haastateltiin ylipalomiestä ja komisariota surmatalon tapahtumista, Avun toimittaja eläytyi ylipalomiehen rooliin ja käytti tehokeinona takaamaa, tapahtuman rekonstruktiota preesens-muodossa. Lukija joutui ikään kuin matkalle samaan painajaisuneen, jonka ylipalomies oli kokenut todellisena.

Juha Turkulainen jähmettyy punaisen talon toisessa kerroksessa. 7-vuotias tyttö ja 4-vuotias poika makaavat ammuttuina vanhempiensa makuuhuoneess-

Kuva 43. Perttelin perhesurma oli kolmen virkkeen uutinen HS:lle (19.10.1990).

sa, omissa vuoteissaan. Viereisestä huoneesta hän löytää myös 13-vuotiaan pojan vuoteeseen ammuttuna, ja lähellä makaa isä itsensä ampuneena.

(Apu 2.2.2001)

Vuonna 2004 tekotapaa kuvattiin muissakin lehdissä jo tarkemmin. Porvoon perhesurmasta 2004 kaikki neljä sanomalehteä uutisoivat, että rikos tapahtui ampumalla. IS tiesi lisäksi kertoa, että ampuja oli ennen tekoaan lukinnut talon ovet sisäpuolelta (IS 16.6.2004). Vain KSML jätti uutisoimatta 18.6.2004 tutkinnassa selvinneen tiedon, että äiti ampui viimeisen laukauksen, mutta asia selvisi KSML:nkin lukijoille viimeistään silloin, kun kaikki neljä sanomalehteä kertoivat 22.6.2004 naisen ampuneen kaikki laukaukset ja kaikista uhreista löytyneen jälkiä unilääkkeistä.

HS ja IS kertoivat lisäksi uhrien surmapaikat talossa ja surmajärjestyksen (HS ja IS 22.6.2004). IS:n mukaan kaikki neljä laukausta oli ammuttu hyvin läheltä. Poliisi jatkoi laukausten ajankohtien selvittämistä, mutta HS ja KSML lopettivat asian uutisoinnin tähän toisin kuin iltapäivälehdet. IL nosti vielä esiin mahdollisuuden, että lapset saattoivat herätä, kun isä ammuttiin (IL 8.7.2004).

Vuoden 2007 Espoon perhesurman tekotavasta oli tietoa vain IS:lla, jonka mukaan lapsissa ei ollut ulkoisen väkivallan merkkejä (Iltasanomat.fi 7.8.2007), mutta rikosta tutkittiin murhana erittäin raajan ja julman tekotavan ja suunnitelmallisuuden vuoksi. IS:n tietojen mukaan äidin epäiltiin surmanneen lapset myrkyttämällä heidät voimakkailta unilääkkeillä (IS 8.8.2007) ja pahoinpidelleen mahdollisesti tukahduttamalla (IS 15.8.2007). Tutkinnallisista syistä poliisi ei kuitenkaan kommentoinut asiaa tiedotusvälineille, eikä IS paljastanut lähteitään.

Analysoitujen tekstien perusteella voi todeta, että lehdet ovat kertoneet yleensä varsin säästeliäästi yksityiskohtia perhesurmien tekotavoista ja ruumiista. Tarkimmin kuvailtiin vuoden 1985 surmia, ja tämän rikoksen uutisoinnissa IL teki irtioton muusta mediasta haastatteleamalla surmansa saaneiden lasten isää eli syytteistä vapautetun äidin puolisoa (IL 15.11.1985 ja 6.6.1986). Tarkat tiedot tekotavasta tulivat julki surmista syytetyn äidin oikeudenkäynnissä.

1980- ja 1990-luvulla perhesurmaajat päättivät tavallisesti myös omat päivänsä, jolloin syytteitä ei voitu nostaa⁹⁴. Tästä poikkeuksena on analyysissa käsitelty Porvoon Kupsenkylän tapaus 1985, jossa kolme lastaan kaivoon hukuttanut äiti lopulta vapautettiin syntyäkeettomana.

⁹⁴ Tieto perustuu Sanoman (HS, IS) sähköiseen arkistoon tehtyjen perhesurmautisten haakuun sekä Oikeuspoliittinen tutkimuslaitokseen tilastoon vuodelta 2007.

Oikeudenkäyntiselostukset olivat vuonna 1985 Iltalehteä lukuun ottamatta varsin ylimalkaisia. Seuraavan kerran media lähti lehtereille tiettävästi⁹⁵ vasta 1997, jolloin Kuopion perhesurmaaja sai elinkautisen vankeusrangaistuksen vaimonsa ja kolmen lapsensa murhista.

2000-luvun vaihteeseen osui useita perhesurmia, joita jo uutisoitiin varsin näkyvästi. Kun Raisiossa leluarkusta kuolleina löytyneiden lasten kohtalo paljastui henkirikokseksi vuonna 2001 ja äiti sai 12 vuoden tuomion kahdesta taposta, tiedotusvälineet seurasivat tarkkaan oikeudenkäyntiä. Sen jälkeen yhä useampi perhesurmaaja vaikuttaa jääneen vastaamaan teoistaan maallisessa tuomioistuimessa, ja järjestään myös media on ollut paikalla.

Poliisin keräämä esitutkintatieto tulee julkiseksi oikeudenkäynnissä, eikä tiedotusvälineilläkään yleensä ole ennen sitä tarkkoja tietoja tekotavasta. Tällöin jää jokaisen tiedotusvälineen omaan harkintaan, miten yksityiskohtaista tietoa on tarpeen jakaa yleisölle. Lukijan kannalta perhesurma ei ole kuin mikä tahansa henkirikos. Yleisön eläytyminen ja defensiiviset torjuntareaktiot ovat voimakkaimpia, kun uhreina on puolustuskyvyttömiä lapsia. Torjunta kohdistuu silloin paitsi vastenmieliseen tekoon, myös epämiellyttävään ja ahdistusta aiheuttavaan teonkuvaukseen, jos se koetaan tarpeettoman yksityiskohtaiseksi.

Lööppikeskustelun nostattaneesta perhesurmaoikeudenkäynnistä Espoossa 2005 IS selosti etusivun otsikossaan ”Isä tappoi lapsensa kesken aamupalan” (IS 27.9.2005) ja uutisessaan tekotilannetta ja surmatapaa niin yksityiskohtaisesti, että osalle yleisöstä se oli liikaa. Myös saman päivän HS ja IL kirjoittivat esitutkintamateriaalin pohjalta poikkeuksellisen tarkat kuvaukset raa’asta tekotavasta, mutta ottivat otsikoinnissaan hillitymmän linjan (HS ja IL 27.9.2005).

Julkisessa keskustelussa vaadittiin tunnelatautuneiden isä- ja äiti-sanojen kieltämistä henkirikoslööpeissä. Kohua herättäneessä otsikossa ei kuitenkaan ollut poikkeuksellista perhesuhteita kuvaavien sanojen käyttö, sillä niitä on esiintynyt ennenkin vastaavassa yhteydessä otsikoissa. Ututta oli se, että ensimmäistä kertaa iltapäivälehden etusivun otsikossa kuvattiin perhesurman tapahtuneen tilanteessa, jossa puolustuskyvyttömät lapsiuhrit olivat valveilla ja turvallisessa ympäristössään vanhempansa seurassa.

Kaikissa muissa analysoiduissa perhesurmautisissa, joissa tekotapaa on tarkemmin kuvattu, uhrit ovat olleet joko syvässä unessa tai lääkkeillä huumattuja ennen surmaamista. Ehkä tällaisen tiedon vastaanottaminen on lukijalle tietyn tavalla helpotus verrattuna siihen säälimättömään julmuuteen, jota Espoon perhesurma ilmensi.

95 Sanoman (HS, IS) sähköiseen arkistoon tehtyjen perhesurmautishakujen mukaan.

5.7.3 Yksityisyys

Journalistin eettisiä ohjeita uudistettiin vuoden 2005 alussa. Uudet ohjeet antavat tiedotusvälineille entistä vapaammat kädet julkaista rikoksesta epäiltyjen nimiä tai kuvia. Vanhoissa ohjeissa sanottiin, että nimi julkaistaan vain yhteiskunnallisesti hyvin merkittävässä asiassa. Uusissa ohjeissa on lähdetty siitä, että sananvapaus on keskeistä. Tiedotusvälineille annetaan mahdollisuus harkita asiaa vapaammin. Samalla pyrittiin vahvistamaan rikoksen uhrien yksityisyyttä. (Heikka 2004.)

Surman tekijän nimensuoja on tarkastelemissani perhesurmautisissa uhrien nimensuojaa vahvempi. Tekijän etunimi kerrottiin vain IL:ssä (IL 15.11.1985 ja 6.6.1986) ja IS:ssa (23.2.2001), kun se tuli tekijän puolison haastattelun yhteydessä luontevasti ilmi. Porvoon 2004 surmaajaäidin etunimi kerrottiin IL:ssä poimintana haudalle jätetystä viestistä (IL 5.7.2004)⁹⁶.

Espoon 2007 perhesurman tekijän nimi tuli tiedotusvälineissä esiin sen jälkeen, kun oikeus oli tuominnut hänet kolmesta murhasta elinkautiseen vankeusrangaistukseen. Vaikka hänen nimensä mainittiin epäilyvaiheessa taiwanilaislehdessä⁹⁷, suomalaislehdet jättivät nimen tuolloin julkaisematta.

Tekijän kuvaa näytettiin lehdissä harvoin. Vasta Raision arkkusurma (IS 18.4.2002) ja muut 2000-luvun oikeudenkäynnit ovat tuoneet perhesurmaajat median välityksellä kaikkien kauhisteltaviksi⁹⁸.

Poikkeuksen muodostaa Porvoon Kupsenkylän perhesurma 1985. Surmista syytetyn äidin kuva näytettiin oikeudenkäynnin alettua IS:ssa (15.11.1985) ja IL:ssä (15.11.1985, 6.6.1986). 1990-luvun perhesurmien tekijöiden kuvia ei esitetty, kuten ei myöskään Kurikan 2001 surmaajan kuvaa. Porvoon 2004 perhesurman tekijästä ja hänen surmatusta puolisostaan vain IS esitti tunnistamattomaksi käsitellyn vihkikuvan (IS 23.–24.6.2004). Espoon 2007 perhesurmasta syytetyn äidin kuvia julkaistiin joissakin tiedotusvälineissä vasta oikeudenkäynnin yhteydessä.

Yleisin tapa viitata uhreihin uutisissa oli maininta iästä ja sukupuolesta. Kaikki tarkastellut lehdet kertoivat yleensä surmaajan ja uhrien iän, sukupuolen

96 Täydentäväksi aineistoksi keräämissäni Espoon perhesurmautisissa vuodelta 2005 IL julkaisi murhasta syytetyn miehen nimen kokonaan jo ennen tuomion julistamista heti oikeudenkäynnin jälkeen (IL 27.9.2005). IS julkaisi vain etunimen (IS 27.9.2005), ja HS ei kertonut nimeä ollenkaan (HS 27.9.2005).

97 Taipei Times 12.8.2007.

98 Oikeudessa henkirikoksista syytetty tosin saavat useimmiten tuomarin estämättä piiloutua valokuvaajilta vaatteiden alle tai lehtien taakse. Kun valokuvaaminen loppuu, piilottelukin loppuu tai tuomari määrää sen lopetettavaksi. Hupparit ovat lisääntyneet syytettyjen penkillä samaan tahtiin kuin media on alkanut intensiivisemmin seurata henkirikosoi-
keudenkäyntejä. Tuomareiden sallima piilottelukäytäntö heijastelee ajatusta (visuaalisesta) julkisuudesta ylimääräisenä ja kohtuuttomana häpeärangaistuksena.

Kuva 44. Ilta-lehti.fi paljasti murhista tuomitun äidin kasvot tuomion jälkeen. Ympyröinti ja muiden henkilöiden kasvojen sumennus ovat lehden tekemiä. (Ilta-lehti.fi 26.8.2008.)

len sekä kylän tai kaupunginosan nimen, jossa rikos oli tapahtunut. Muutamassa tapauksessa kerrottiin myös tarkka osoite. Tässä ei ole tapahtunut muutosta vuosien varrella muuten kuin että rikospaikan paikallistamista on alettu 2000-luvulla helpottaa sijaintikartoilla.

Toisinaan lehdet paljastivat myös lapsiuhrien etunimet. Lukijassa synnyttämillään mielleyhtymillä nimet tietenkin lisäävät jutun koskettavuutta. Vuonna 1985 HS ja IS kertoivat lapsiuhrien etunimet (HS ja IS 9.10.1985). IL ei heti julkaissut lasten nimiä, mutta esitti kuvan heistä otetuista valokuvista (IL 15.11.1985). Lasten etunimet lehti julkaisi oikeudenkäynnin jälkeen (IL 6.6.1986).

1990-luvun surmissa kuolleiden lasten nimiä ei kerrottu. Kurikassa 2001 surmattujen lasten etunimet uutisoitiin HS:ssa (HS 24.1.2001) ja IL:ssä (IL 24.1.2001). IS julkaisi lasten etunimet vasta myöhemmin surmatalon tuhopoltosta kertoneen uutisen yhteydessä (IS 13.2.2001). Perhesurmasta rankan rekonstruktion tehnyt Apu-lehti ei julkaissut runsaista yksityiskohdista huolimatta kenenkään asianosaisen nimeä (Apu 2.2.2001). Vuosien 2004 ja 2007 tapausten uhrien nimiä ei kerrottu missään tarkastelluissa lehdissä.

Lasten kuvia esitettiin vain IL:ssä (IL 15.11.1985) ja IS:ssa tunnistamattomaksi käsiteltyinä (IS 9.–10.8.2007).

Perheen vanhempien ammatit tulivat usein selville jo 1980- ja 1990-luvun perhesurmautisista, mutta ammattien ja iän lisäksi niissä ei annettu paljon muuta tunnistetietoa. Vuonna 2001 oli jo yleisessä käytössä tapa hakea perheen luonnehdintoja ulkopuolisilta. Sitä tekivät IS, IL ja Apu, mutta eivät HS ja KSMML, jotka tyytyivät ulkopuolisten tunnereaktioiden uutisointiin.

Porvoon perhesurman ensiuutisessa vuonna 2004 löytyi jo HS:stakin anonyymien ulkopuolisten luonnehdintoja perheestä.

”Ei ikinä voisi kuvitella, että tällaista tapahtuu. He olivat niin sopusuhtainen pari ainakin ulospäin”, sanoo yksi naapuri.

”Ihan hyvä naapuri. Ei käyttänyt paljon viinaa”, kommentoi puolestaan toinen naapuri miestä, joka vastikään kävi nuohoamassa hänen saunansakin.

Kuolleen miehen setä pyöräili paikalle iltapäivällä.

”Minä en pysty kerta kaikkiaan löytämään tälle mitään syytä. Ei ole koskaan ollut mitään ongelmaa hänen kanssaan”, hän totesi.

Miestä hän kuvasi ystävälliseksi, avoimeksi ja pidetyksi.

Sukulaisten mukaan perhe ei ollut taloudellisessa ahdingossa, eikä hän muutenkaan ollut havainnut mitään viitteitä siitä, että jokin olisi pielessä.

(HS 16.6.2004)

Sanomalehdistä KSML ei julkaissut perheen luonnehdintoja vuonna 2004.

Sen sijaan iltapäivälehdet kaivautuivat päivälehtiä syvemmälle perheen sisäiseen dynamiikkaan ja nostivat julkiseen keskusteluun tabuna pidetyt taloudelliset ongelmat. IL korosti aiheen tärkeyttä mielipidesivuillaan julkaisemissa lukijoiden kannanotoissa (IL 21.-24.6., 10.7.2004), Iltalehti Onlinen kyselyssä (IL 19.6.2004) ja pääkirjoituksessaan (IL 19.6.2004).

HS käytti anonyymeja luonnehdintoja surmaperheestä myös Espoon tapauksen yhteydessä 2007 (HS 8.8.2007). Nyt luonnehtijoiden joukkoon liittyi myös KSML/STT.

Uhrien lähiomaisia haastateltiin tarkastelluissa uutisissa vain IL:ssä 15.11.1985 ja 6.6.1986 (surmattujen lasten isä), IS:ssa 23.2.2001 (surmattujen lasten äiti) sekä IL:ssä, IS:ssa ja HS:ssa vuonna 2004 (surmattujen lasten isän setä). Kaikissa näissä tapauksissa omaiset näyttivät olleen itse aloitteellisia tai ainakin myötämielisiä haastattelun tekemiselle. On tietysti mahdollista, että omaiset ovat antaneet myös nimettömästi kommenttejaan lehdille.

Iltapäivälehdet osallistuivat uhrien hautajaisiin yhden kerran, vuonna 2004 (IS ja IL 5.7.2004). Omaisia ei tuolloin haastateltu, mutta heitä kuvattiin hautajaissaattueena kaukaa takaa tai sivultapäin.

Henkiin jääneitä surmaajia ei analysoiduissa lehdissä haastateltu lainkaan, mutta heidän selostuksensa tapahtumista kuultiin oikeudenkäynneissä (Porvoon Kupsenkylän tapaus 1985 ja Espoo 2007).

Surutaloon soittaminen⁹⁹ näytti ainakin ulospäin olevan koko tarkastelujakson ajan tabu kaikissa analysoiduissa lehdissä, mutta nykyisin toimittajat pyörivät entistä aktiivisemmin surutalon liepeillä. Koska omaisia vältettiin haastat-

⁹⁹ Surutaloon soittamisella tarkoitetaan toimituksen aloitteesta tehtyä yhteydenottoa uhrien lähiomaisiin pian menetyksen jälkeen.

telemasta, toimittajat etsivät muita tiedonlähteitä. Jo 1985 haettiin kyläläisten reaktioita surmiin ja luonnehdintoja surmaperheestä.

5.8 Yhteiskunnallinen konteksti

2000-luvulla perhesurmautisoinnin painopiste on siirtynyt kaikissa analysoituissa lehdissä yhteisön reaktioihin ja iltapäivälehdistä erityisen selkeästi surmaperheen kuvauksiin ja taustoihin. Tätä tietoa hankitaan paitsi virallisista rekistereistä, joiden käyttöön nykytoimittajilla on aiempaa paremmat taidot ja mahdollisuudet, myös uhrien ja tekijöiden työkavereilta, naapureilta ja vastaantulijoilta kylän raitilla.

2000-luvulla tekoja on myös pyritty tekemään ymmärrettävämmiksi taustoittamalla niitä asiantuntijalausunnoin. IL:lle näyttää olevan tyypillinen muistakin yhteyksistä tuttu tapa etsiä tapaukseen liittyvä julkisuuden henkilö. Kurikan perhesurmassa 2001 se oli ampujaisän tuntenut hiihtäjä Juha Mieto (kuva 45), Porvoon perhesurmassa 2004 muusikko Remu Aaltonen ja Espoon perhesurmassa 2007 kaupunginvaltuutettu Maria Guzenina.

Perhesurmautisoinnin volyymin ja seurannan intensiteetin kasvettua voidaan todeta myös käytettyjen haastattelulähteiden määrän lisääntyneen huomattavasti vuodesta 2001 alkaen. Lähteet voidaan jaotella neljään kategoriaan:

1. **Viranomaiset** – faktat
2. **Naapurit, kyläyhteisö, lehden nettilukijat** – reaktiot
3. **Naapurit ja tuttavat** – luonnehdinnat
4. **Asiantuntijat** – kontekstointi ja taustoitus

Perhesurmautisoinnissa painopiste on siirtynyt viranomaisten muodostamasta ykkösryhmästä muihin ryhmiin, joista 2000-luvulla kokonaan uusia ovat surmaperhettä luonnehtivat naapurit ja tuttavat sekä tapauksen yhteiskunnallisia syy- ja seuraus -yhteyksiä valottavat sosiaali- ym. muiden alojen asiantuntijat. Viranomaislähteillä on toki edelleen suuri merkitys tutkintatiedon jakajina.

Yhteisön järkytys tuli vuonna 1985 esiin vain iltapäivälehdistä. Silloinkin uutisoinnin painopiste oli kuitenkin vahvasti kadonneen äidin viranomaisetsinnöissä, joita selostettiin yksityiskohtaisesti. Haastatellut kyläläiset eivät suostuneet kommentoimaan nimellään toisin kuin 2000-luvulla. 2004 ja 2007 iltapäivälehdet kävivät jo systemaattisesti läpi surmaperheen naapureita, työtovereita ja muita viiteryhmiä – kuitenkin lähiomaisia vältellen.

Merkille pantavaa on, että aiemmin tiukasti viranomaislähteissä pitäytynyt HS käytti Kurikan 2001 perhesurman uutisoinnissa lähteinään lapsiuhrin nimeltä mainittua opettajaa ja nimetöntä naapurin miestä (HS 24.1.2001). Porvoon 2004 ja Espoon 2007 perhesurmista uutisoidessaan HS käytti anonyymeja naapureita lähteenään jo varsin rutinoituneesti (HS 16.6.2004, 8.8.2007). KSML:n STT-uutisiin naapurit ilmestyivät 2004 ja toden teolla 2007 (KSML 16.6.2004, 8.8.2007).

Perhesurmien taustoitus ja yhteiskunnallinen kontekstointi

	Porvoo 1985	Pertteli 1990	Kivikko 1995–6	Kurikka 2001	Porvoo 2004	Espoo 2007
IS	ei	ei	ei	surmien vaikutukset koulussa, vanhojen perhesurmien kertaus	vanhojen perhesurmien kertaus, yleiset motiivit, velkaongelmat,	vanhojen perhesurmien kertaus, lapsiperheiden hätä, huoltajuuskiistat, vaikutukset uhrien koulussa
IL	ei	ei	ei	surmien vaikutukset koulussa, vanhojen perhesurmien kertaus, yleisimmät motiivit	vanhojen perhesurmien kertaus, motiivit, velkaongelmien häpeä ja salailu	vanhojen perhesurmien kertaus, surmien syyt, Espoon Suvelan tilanne, lapsiperheiden hätä, surmien vaikutus uhrien koulussa, aasialaisten sopeutuminen Suomeen, naisten väkivaltaisuus
HS	ei	ei	ei	ei	vanhojen perhesurmien kertaus, perhesurmien yleisyys, suomalaiset velkakierteessä	perhesurmien yleisyys, erolapset ja lastensuojelu
KSML	ei	ei	ei	ei	vanhojen perhesurmien kertaus	vanhojen perhesurmien kertaus, surmien syyt, lapsiin kohdistuva väkivalta
Apu	-	-	-	surmien vaikutukset koulussa, väkivallan ja huumorikosten lisääntyminen	-	-

Taulukko 22. Surmien taustoitus ja kontekstointi olivat lehdille rutiinia vuonna 2004.

1980- ja 1990-luvuilla perhesurmia ei taustoitettu eikä niille haettu yhteiskunnallista kontekstia. Vuonna 1985 mielenterveysteemasta ja surmaajan hoi-

don tarpeesta ei kirjoitettu iltapäivälehtien oikeudenkäyntiselostusta enempää. Lehdet eivät nostaneet haloota äidin vapauttamisesta, eivätkä tarjonneet vastauksia nykylukijaa hämmentäviin kysymyksiin, kuten miten aviomies voi jatkaa samalla tilalla elämää vaimonsa kanssa, millainen parin tulevaisuus on ilman lapsia ja miten kyläyhteisö ottaa naisen vastaan. Edes aviomiestä haastatellut IL ei näihin teemoihin kajonnut (IL 15.11.1985, 6.6.1986). Tänäpäin olisi ehkä toisin.

Iltapäivälehdet ovat 2000-luvulla taustoitaneet ja nostaneet keskusteluun aiemmin selittämättömiltä tuntuneiden perhesurmien yhteiskunnallisia motiiveja kattavammin kuin päivälehdet. Myös HS on pyrkinyt tehostamaan perhesurmien kontekstointia ja taustoitusta Kurikan 2001 tapahtumien jälkeen. Vähäisintä taustoitusta on ollut KSML:ssa.

Vuosina 2004 ja 2007 perhesurmien seuranta oli jo niin intensiivistä ja pitkäkestoista, että näkökulmat loppuivat kesken ja samoja juttuja alettiin tehdä iltapäivälehdissä uudelleen¹⁰⁰. Päivälehdet sen sijaan lopettivat aiheen käsittelyn, kun asiassa ei tapahtunut uutisellista käännettä.

Kuva 45. Juha Mietokin sai kommentoida Kurikan surmia (IL 25.1.2001).

Kuva 46. IL näki vai-vaa Espoon perhesurman yhteiskunnallisten kytkösten esiinkai-vamisessa (IL 8.8.2007).

100 Perhesurmien motiivit, naapurien luonnehdinnat surmaperheistä ja järkytyksen kuvaaminen toistuivat aiheina.

Kyläyhteisö järkyttyi jo 1985, mutta vasta 2001 yhteisön reaktiot nousivat pääuutisiksi. Omaisten ja kyläläisten surun laajenemista koko kansan murheeksi kuvastaa kaksi esiinnousevaa seikkaa: iltapäivälehdet osallistuvat uhrien hautajaisiin (IS ja IL 5.7.2004) sekä lehtien nettilukijoiden osallistuva rooli vuosien 2004 ja 2007 perhesurmien yhteydessä.

IL antoi tilaa nettilukijoiden kommentteille Porvoon perhesurman jälkeen (IL 19.6.2004), ja IS:n jutun yhteydessä vinkattiin nettikeskusteluun ”Keskustele aiheesta Iltasanomat.fi” -vinjetillä (IS 22.6.2004). Myös HS julkaisi nettilukijoiden kommentteja Espoon rikoksen jälkeen (HS 8.8.2007).

5.9 Kuvat

Olen edellä sivunnut perhesurmautisten kuvia muun muassa draaman rakennuksen raaka-aineena. Vuoden 1985 perhesurman tutkintaa seurattiin pitkään, mutta kuvia siitä julkaistiin nykymittapuun mukaan vähän. Kahta lukuun ottamatta kaikki kuvat julkaistiin iltapäivälehdistä.

Vuoden 2007 perhesurman yhteydessä muidenkin lehtien kuvankäyttö oli jo kehittyneempää ja runsaampaa kuin ennen. Iltapäivälehdet näkivät paljon vaivaa erottuakseen kuvankäytöllään päivälehdistä.

Iltapäivälehtien päivälehdistä poikkeavat kuvat Espoon surmien uutisoinnissa 2007:

- lapsiuhrien sumennettu kuva (IS)
- isän luopumisilmoitus rangaistusvaatimuksestaan (IS)
- grafiikka asunnosta ja talosta (IS ja IL)
- surmaajan ulkomaalaiset naistuttavat, joita lehti haastatellut (IL)
- haastatellut naapurin naiset (IS ja IL)
- koulun rehtori (IS ja IL)
- grafiikka surmatalon tarkasta sijainnista kadulla (IL)
- surmatalon eteen tuodut kynttilät (IL)
- isän kotitalo Oulussa eli uhrien toinen koti (IS ja IL)
- koululaiset Oulun-koulun pihalla (IS ja IL)
- tyttöjen koulurakennus Oulussa (IS ja IL)
- isän naapuri Oulussa (IL)
- surmatalon läheisen puiston hiekkalaatikko (IL)
- valokuvaajat menossa surmaajan vangitsemisoikeudenkäyntiin (IS ja IL)
- kärjäsalin suljettu ovi (IL)
- Espoon kärjäatalo (IL)

- tapahtumaa analysoiva ylilääkäri (IL)
- Maria Guzenina (IL)
- Suvelaa kuvaileva kaupungin perusturvajohtaja (IL)

Tämä oli siis se lisäarvo, jonka iltapäivälehdet tarjosivat kuvituksellaan päivälehtiin verrattuna. Iltapäivälehtien kuvitus painottui tapauksen ulkopuolisiin henkilöihin, joilta haettiin rikoksen aiheuttamia reaktioita ja luonnehdintoja asianosaisista. Kuvien määrä oli IS:ssa seitsenkertainen ja IL:ssa 13-kertainen HS:iin ja KSML:een verrattuna.

2000-luvun perhesurmautisissa näkyvä kuvitusongelma: teknisesti hyvänlaatuisia kuvia tarvitaan sivuille entistä enemmän, mutta perhesurmautista on hyvin vaikea kuvittaa.

Päivälehdet julkaisevat perhesurmautisia myös ilman kuvia. Utusta ei löydy lehdestä välttämättä ollenkaan, jos uutta käännettä ei ole ilmennyt. 2000-luvun iltapäivälehdillä taas ei näytä olevan perhesurmautisen alkupäivinä sellaista vaihtoehtoa kuin uutisen julkaiseminen pienemmällä ilman kuvia tai julkaisematta jättäminen kokonaan, jos varsinaista uutiskäännettä ei ole.

Kuva 47. Tuulessa huojuvat keinut toistuvat kuvissa, koska perhesurmautista on hankala kuvittaa muuten (KSML 8.8.2007).

Lehtien visuaalisen kehityksen tuoma kuvituspaine johtaa perhesurmautisoinnissa varsinaisten uutiskuvien puuttuessa ainakin kahdenlaisiin seurauksiin:

1. Toimitukset turvautuvat vaihtoehtoiseen kuvitukseen.

- Laaditaan grafiikoita, etsitään julkkiskytköksiä, käytetään symbolisia kuvituskuvia.
- Henkilökuvien tarve lisää osaltaan painetta ulkopuolisten haastatteluun.

2. Uutisten kuvitus yksitoikkoistuu ja informaatioarvo heikkenee.

- Samat ns. kuvituskuvat toistuvat eri kuvakulmista päivästä toiseen. Tyhjinä tuulella heiluvat keinut esiintyivät Espoon perhesurmautisissa 2007 kaikkien neljän sanomalehden kuvissa ja jopa Ylen tv-uutisissa. Myös hiekkalaatikon leikkivälineet ja pihalle tuodut kynttilät toistuvat kuvissa usein.
- Talojen julkisivut ja suljetut ovet hallitsevat perhesurmautisten kuvitusta henkilö- ja uutiskuvien sijaan.

5.10 Mikä muuttui perhesurmautisissa?

Keskeisimmät erot iltapäivälehtien ja muiden välineiden perhesurmautisoinnissa tulivat esiin volyymissa, yksityiskohtien runsaudessa, tunnereaktioiden korostamisessa sekä rikosten yhteiskunnallisessa kontekstoinnissa. Näihin iltapäivälehdet panostivat muita enemmän.

Perhesurmautisoinnin volyymi on kasvanut huomattavasti vuosituhannen vaihteen jälkeen. Perhesurmautiset nousevat entistä useammin etusivun pääaiheeksi kaikissa lehdissä

Uutisointi on myös nopeutunut internetin ja uutiskilpailun ansiosta.

HS on lähestymässä iltapäivälehtimäistä kirjoitustapaa. Lehti on tehostanut uutishankintaansa ja ulospanoaan perhesurmissa, KSML vain ulospanoa. HS ei kuitenkaan näytä aktiivisesti hakevan uutisvoittoja perhesurmautisissa. HS ja KSML eivät myöskään siteeranneet iltapäivälehtien keräämiä tietoja ennen viranomaisten vahvistusta.

Apu kirjoitti vain Kurikan perhesurmasta 2001. SK ei käsitellyt perhesurmia lainkaan¹⁰¹.

Iltapäivälehtien välillä eroja näkyi selkeimmin vuosien 1985–1996 perhesurmautisissa, joissa IL halusi selvästi profiloitua kilpailijaansa pitemmälle menevänä rikoslehtenä. Sen jälkeen erot ovat tasoittuneet nyanssivaihteluiksi. IL on hakenut kilpailijaansa pontevammin julkkiskytköksiä ja julkaissut herkemmin asianosaisten etunimiä.

Keskustelua perhesurmista ja iltapäivälehtien lööpeistä käytiin jo 1980-luvulla. IL:n toimittaja Raila Honkavaara kirjoitti Porvoon Kupsenkylän tapauksen uutisoinnin yhteydessä kommentin, jossa hän kysyi, kiihdyttävätkö tiedotusvälineiden surmautiset raiteiltaan suistuneita ihmisiä veritekoihin ja aiheuttavatko julkiset perhetragedit ihmisille kohtuutonta ahdistusta ja pelkoa siitä, että hekin saattavat tehdä pahaa jollekin läheiselleen (Honkavaara 1986).

Kirjoittaja ei osannut itse vastata kysymyksiinsä mutta siteerasi Lapset ja yhteiskunta -lehden haastattelemaa psykologi Salli Saarta:

Voisinko minäkin toimia noin? Lapsenmurhatapaukset herättävät tietyn tyyppisissä ihmisissä tämän ahdistuneen reaktion. Tiedonvälitys osaltaan provosoi reaktiota: uutisointi antaa kuvan, että teon suorittajat ovat täysin normaaleja ihmisiä, jotka yhtäkkiä vaan tekevät hirvittävän tekonsa. Tapaukset esitetään historiattomina, vaikka juuri historian ymmärtäminen on olennaista.

(--) Mitä yleisemmin tapaus otsikoidaan ”Äiti tappoi kaksi lastaan”, sitä helpompaa äidin on samastua. Tällaisista tapauksista tulisi tiedottaa niin, että yksityiskohtia olisi mahdollisimman paljon, niin että ahdistunut ihminen voisi tehdä eron itsensä ja tapauksen välillä.

(Ahonen 1986, 298–299.)

Ainakin Salli Saaren toivomus yksityiskohtien runsaudesta on toteutunut.

Mutta raaistuiko lehtien perhesurmautisointi liiallisen yksityiskohtaisuuden vuoksi? Kyllä ja ei.

Varsinaisesta veriteosta ei tutkituissa lehdissä kerrottu tutkintavaiheessa 2000-luvulla sen yksityiskohtaisemmin kuin ennenkään. Uutta oli se, että muutamissa tapauksissa media selosti teko tapaa ja surmatilannetta pikkutarkasti oikeuskäsittelyn ja esitutkimamateriaalin pohjalta.

Samantyyppisinä toistuvat kuvituskuvat ja uutiskertaukset lisääntyivät kaikissa lehdissä 2000-luvulla. Iltapäivälehdet käyttivät lisäksi paljon tapahtumia

101 Päätoimittaja Tapani Ruokasen (2008) mukaan Suomen Kuvalehti ei yleisaikakauslehtenä käsittele päivittäisiä rikosasioita vaan pohtii aiheita laajemmin osana yhteiskunnan kehitystä (Ruokanen 2008).

kertaavia revinnäisiä etusivuistaan ja lööpeistään. Koska rikostutkintaa ja oikeuskäsittelyä seurattiin aiempaa tiiviimmin ja toisto oli runsasta, ikävät tapahtumat myös iskostuivat lukijan tajuntaan tehokkaammin.

Merkittävin muutos vastaanottajan kannalta on paitsi tarjolla olevan perhesurmainformaation suurempi määrä, myös uutismateriaalin entistä affektiivisempi luonne. Se huomataan, siihen eläydytään, se vaikuttaa tehokkaammin. Se myös torjutaan entistä kiivaammin.

Esimerkiksi dramaattisten kuvien koko ja määrä ovat kasvaneet kaikissa analysoiduissa lehdissä. Journalismin yleinen kehitys on tehnyt rikosuutisista lukijoita koukuttavia jatkokertomuksia. Mediasta on tullut yhä enemmän neutraalin tiedonvälittäjän sijaan spekuloiava ällistelijä, joka asettuu tavallisen lukijan rooliin ja kysyy ääneen eniten mieltä askarruttavat kysymykset, vaikka tietäisi jäävänsä ilman vastauksia.

Viestin vaikuttavuutta tehostaa se, että surmien rekonstruointi on lisääntynyt. Rekonstruktio vastaa tarpeeseen nähdä ”omin silmin”, mitä on tapahtunut.

Perhesurmautisten melodramaattisuus on pysynyt ennallaan, mutta tunteista ja reaktioista on tullut uusi painopiste erityisesti iltapäivälehtien ja enenevässä määrin myös muiden välineiden uutisoinnissa. Tutkituista lehdistä STT:tä perhesurmautisoinnissa käyttänyt KSML oli tässä mielessä poikkeus.

Erityisesti iltapäivälehdet suosivat perhesurmautisten teossa entistä useammin toimittajia, joilla on kyky ”värisyttää”. Myös HS on ottanut tämän suuntaisia askeleita ja Apukin kertaluontoisesti. Rankkojen, hätkähdyttävien kontrastien käyttö on lisääntynyt iltapäivälehdissä. Suru ei kuulu enää vain omaisille eikä kyläyhteisölle, koululle tai työpaikalle vaan koko kansalle.

Rikosten narratiivisen esitystavan korostuminen liittyy journalismin yleiseen muutokseen, joka korostaa kaikessa kiinnostavuutta. Tässä tavoitteessa yhdistyvät journalistinen ja taloudellinen intressi: Yhtäältä viestin välittäjä toivoo, että juttuja luetaan ja sanoma menee perille. Toisaalta kiinnostavan välineen kustantaminen on myös kannattavampaa liiketoimintaa kuin epäkiinnostavan. Jotta lehti (tai tv-kanava) keräisi yleisöä ja saisi siten levikkituloja sekä houkutelisi ilmoittajia, juttujen pitää olla mahdollisimman kiinnostavia.

Vielä 1980-luvulla media oli kovin riippuvainen pelkistä viranomaislähteistä, ja yleisö oli perhesurmautisoinnissa paljolti iltapäivälehtien varassa – jos aina niidenkään. Tiedonkulun välillä oli paksuja palomuuureja. Yleisölle päätyvä tieto perhesurmista oli monen eri välikäden voimakkaasti suodattamaa. 2000-luvulle tultaessa nämä esteet ovat ohentuneet.

Tietoa suodattavat palomuurit ovat ohentuneet, kun poliisin rikostutkinta ja tiedottaminen ovat tehostuneet. Samalla tiedotusvälineiden määrä ja rikoi-

suutisointi ovat lisääntyneet, mikä on johtanut median kasvaneeseen tiedontarpeeseen ja lähteiden monipuolistumiseen. Yhä useampi perhesurmaaja on 2000-luvulla jäänyt henkiin kertomaan teoistaan, ja media on mennyt mukaan näihin oikeudenkäynteihin. Lisäksi internet on tuonut yleisölle suodattamatonta ja vahvistamatonta tietoa muista lähteistä.

Journalistisesti ajatellen uutisointi perhesurmista on nykyisin entistä tehokkaampaa. Tiedonvälitys on nopeampaa, runsaampaa, monipuolisempaa, yksityiskohtaisempaa ja taustoittavampaa kuin aiemmin. Näiden syiden vuoksi yleisö saa perhesurmista enemmän tietoa kuin koskaan ennen.

Samaan aikaan myös yleisön saaman epävarman ja paikkansapitämättömän tiedon määrä on lisääntynyt muun muassa internetin huhupuheiden ja median käyttämien nimettömien tietolähteiden ja sivullishaastateltavien vaikutuksesta. 2000-luvulla tiedotusvälineet ovat siirtyneet käyttämään perhesurmauutisoinnissa viranomaisten lisäksi uusia tiedonlähteitä (surmaperheen naapurit, tuttavat, kyläyhteisö, lehden nettilukijat, asiantuntijat).

Tämä liittyy siihen, että nykymedia etsii perhesurman motiiveja entistä kiivaammin. Surmaperheiden yksityisyys alkoi 2000-luvulla murtua syvälle kaivautuvan uutisoinnin vuoksi. Surmaperheen luonnehdinnat ovat lisääntyneet voimakkaasti ja saaneet lisää tilaa uutisissa kaikissa tutkituissa lehdissä.

Samalla surmien vaikutukset yhteisöön ja tunnereaktiot ovat nousset perhesurmauutisoinnin keskiöön. Perhesurmien yhteiskunnallinen kontekstointi ja taustoitus on tullut mukaan kuvioon vasta 2000-luvulla. Erityisen kattavasti tätä ovat harjoittaneet iltapäivälehdet. Myös HS on tehostanut vaikeasti ymmärrettävän rikoksen tekemistä selitettäväksi. Vähäisintä taustoitus oli KSML:ssa.

Journalistinen tehokkuusajattelu ei ole kuitenkaan aina ottanut huomioon yleisön sietokykyä, kuten vuoden 2006 lööppikeskustelu osoittaa. Samaa henkeä oli nähtävissä vuonna 2007 Jokelan koulun joukkosurman jälkeen nousseessa mediakritiikissä. Nämä kaksi keskustelua seurauksineen osoittavat, ettei media voi enää sivuuttaa olankohautuksella yleisönsä protestointia¹⁰². Lehtien lukijat, television katselijat ja itse uutisoinnin kohteet ilmaisevat nyt toleranssinsa rajat entistä pontevammin. Tämä kertoo niin palautteenantokynnyksen laskemisesta kuin tiedotusvälineiden muuttuneista toimintatavoista, joita vas-

102 Useiden tiedotusvälineiden päätoimittajat saivat Jokelasta yhteisen kirjeen, jossa pyydettiin jättämään hautajaiset rauhaan. Näin myös tapahtui: Jokelan tapauksessa yksikään tiedotusväline ei julkaissut uhrien nimiä eikä mennyt hautajaisiin. Esimerkiksi Steen Christensenin poliisimurhien hautajaisista tuli suora tv-lähetys, Myyrmannin pommiuhrien nimet olivat lehdissä, samoin Konginkankaan ja Copterlinen helikopterionnettomuoksissa kuolleiden tiedot, mutta Jokelan uhrien nimet luettiin kuolinilmoituksista tai seurakunnan kuolleita-tiedoista.

taan osa yleisöstä protestoi. Voi olla, että myös yleisön sietokyvyssä on tapahtunut muutos.

Mikä pysyi ennallaan perhesurmautisoinnissa?

Uutisten perusrakenne ja tyylilaji ovat pysyneet samoina – tunnepuoli vain korostuu 2000-luvulla enemmän. Kiinnostavat uutiskäänteet ylittivät uutiskynnyksen ja pitivät rikosta esillä nykyiseen tapaan jo vuonna 1985.

Tietyt tabut eivät ole kadonneet. Ainakin tekstien perusteella näyttää siltä, että yhteydenottoa toimituksen aloitteesta ns. surutaloon kartetaan yhä.

Perhesurman uhrien, tekijöiden ja omaisten valokuvat ovat yhä tabu, joka tosin näyttäisi olevan osittain murtumassa iltapäivälehdissä. Merkkeinä tästä muutoksesta ovat varovaisesti esitetyt, sumennetut valokuvat ja omaisten kuvaaminen kaukaa hautajaisissa.

Rikoksentehtäjän nimensuoja on edelleen vahva oikeudenkäyntiin asti.

6. Poliitiikan journalismin muutoksia – eroja ja uusia alkuja

Syvennyksen seuraavaksi politiikan journalismin muutoksiin kahden eri vertailuanalyysin kautta. Tarkastelen rinta rinnan uusien hallitusten nimittämistä koskevaa kirjoittelua 1987–2003 sekä ministeri- ja puhemies-tason avioerojen käsittelyä lehdistössä 1979–2005. Luku 6 on synteesi näistä analyyseistä ja syventää muiden lukujen havaintoja iltapäivälehtien muutoksesta. Iltapäivälehtien lisäksi mukana analyyseissä ovat Helsingin Sanomat, Keskisuomalainen ja Suomen Kuvalehti. Avioeroja koskeva aineisto kerättiin myös Apu-lehdestä.

Miksi kahdelta eri kantilta politiikan journalismia? Koska muutoksen havainnoimiseksi on käytännöllisintä rajata analyysi tiettyyn tai tiettyihin toistuviin uutistapahtumiin eri vuosikymmeninä. Mitkään toistuvatkaan tapahtumat eivät ole tietenkään yhteismitallisia, koska kyse on eri ihmisistä erilaisissa elämänvaiheissa ja yhteiskunnalliset tilanteetkin vaihtelevat.

Usein sanotaan, että media on viihteellistynyt – että joutava hömpä on korvannut todellisen tärkeän informaation. Jos esimerkiksi pääministeri Matti Vanhasen saippuasarjamaista naissuhdeuutisointia ajatellaan, näin on helppo todeta, eikä siihen edes tarvita erillistä tutkimusta¹⁰³.

Siksi halusin tarkastella jotakin arkista ja toistuvaa politiikan uutistapahtumaa, johon mahdolliset tabloidisaation tunnusmerkit eivät ole ensimmäisenä pesiytymässä.

Hallitusten vaihdokset sijoittuvat melko sopiviin ajankohtiin muutoksen analysoinnin kannalta. Uusien hallitusten aloittaessa hallituskokoonpanot ja Suomen poliittinen tilanne ovat olleet kovin erilaisia. Se ei silti estä journalististen käytäntöjen muuttumisen analysointia.

¹⁰³ Toisaalta, kuten Vanhasen erouutisoinnin analyysi pian osoittaa, tämän tyyppisen ”viihteellisen” aiheen kautta voidaan käsitellä tavallisen ihmisen arkea koskevia parisuhdeongelmia ja avioeroa sellaisessa vakavassa yhteiskunnallisessa kontekstissa, joka tuskin muuten nousisi samassa laajuudessa esille.

Aineistona olivat havaintojaksolla ilmestyneet lehtijutut, jotka käsittelivät uusia hallituksia ja ministereitä hallituksia nimitettäessä. Tarkasteltavina olivat Holkerin (1987), Lipposen ensimmäinen (1995) ja Jätteenmäen (2003) hallituksen alkumetrit.

Lisäksi halusin pureutua yhteen ilmiselvästi muuttuneeseen ilmiöön, joka korostuu nykyjournalismissa. Sattumoisin tutkimusta käynnistettäessä julkisuudessa oli kirjoitettu ennennäkemättömän paljon pääministeri Vanhasen avioerosta ja sen jälkeen seuranneista Vanhasen yksityiselämän tapahtumista. Tässä asiassa media ja poliittinen kulttuuri näyttivät todellakin muuttuneen Johannes Virolaisen puhemiesajoista. Poliitikkojen yksityiselämästä kirjoittaminen on erityisesti iltapäivälehtien tapa käsitellä politiikkaa aikana, jolloin politiikan perusuutiset ovat jääneet marginaaliin niiden sivuilla.

Avioerokirjoittelua analysoimalla otan itseänselvyytenä sen, että ainakin tällä journalismin saralla media on viihteellistynyt. ”Onko media viihteellistynyt?” -pohdinnan sijaan etsin vastausta kysymykseen ”Miten median viihteellistyminen ilmenee politiikan journalismissa?”

Kävin läpi puhemies Johannes Virolaisen (1979), työvoimaministeri Urpo Leppäsen (1984), pääministeri Paavo Lipposen (1994–96) ja pääministeri Matti Vanhasen (2005) avioeroa koskevaa lehtikirjoittelua. Otin mukaan myös valtiovarainministeri Sauli Niinistön ja kulttuuriministeri Tanja Karpelan kihlauksen purkautumisen (2004).

Tutkimusmenetelmänä oli vertaileva sisällön erittely. Asetin itselleni seuraavat tutkimuskysymykset, joihin hain teksteistä vastauksia:

- Miten uutisoinnin volyyymi ja intensiivisyys ovat muuttuneet?
- Painottuiko uutisointi asioihin vai henkilöihin? Millaisia merkkejä näkyi yksityisen rajan ylittämisestä eri välineissä?
- Millaista kritiikkiä lehdistö esitti hallituksia ja ministereitä kohtaan ja miten laajasti media antoi tilaa hallituksen arvostelijoille?
- Ketkä pääsivät jutuissa ääneen? Miten eroutiset kontekstoititiin ja taustoitettiin? Millaisia juttutyyppisiä käytettiin erojen yhteydessä?
- Miten viihteellisyys näkyy politiikan uutisissa eri ajanjaksoina?

Uutisoinnin volyyymilla tarkoitan aiheeseen käytettyjä sivumääriä ja intensiivisyydellä aiheen toistuvaa käsittelyä.

Ministerin julkisen viranhoidon ja yksityiselämän välinen rajanveto tietenkin vaihtelee eri aikoina ja eri henkilöiltä kysyttäessä. Tässä tutkimuksessa määrittelen yksityiselämään ja yksityisyyteen kuuluvaksi kaiken sellaisen toiminnan, mikä ei kuulu toimenkuvaan poliitikon ammatissa. Tämä tarkoittaa

ennen muuta kotia, perhettä, ihmissuhteita ja vapaa-ajan aktiviteetteja sekä omaisuutta, vaikka verotettavat tulot ja varallisuus ovatkin julkisia tietoja.

Henkilöitymistä on tarkasteltava väljästi, sillä monia politiikan asioita on aika vaikea käsitellä journalismissa niin, ettei niihin liittyisi eläviä subjekteja ja objekteja. Tarkoitan tässä henkilöitymisellä lähinnä sitä, onko median päähuomio henkilöiden toiminnassa, konflikteissa tai ominaisuuksissa sen sijaan, että keskityttäisiin jonkin poliittisen teeman, kuten hallitusohjelman, käsittelyyn.

Ääneenpääsijöiksi laskin lehdessä suoraan lainatut sekä sellaiset epäsuoran lainauksen muodot, joissa primäärilähde ja lausunto olivat selvästi hahmotettavissa¹⁰⁴ eivätkä jääneet toimittajan epämääräisiksi tulkinnoiksi. Kontekstoinnilla tarkoitan uutistapahtuman sijoittamista laajempaan merkitysyhteyteen, esimerkiksi poliitikon avioerosta nousevaa pohdintaa yksinhuoltajien arjesta.

Politiikan uutisen viitteellisyudeksi tulkitsen tiukasta ja niukasta uutisilmäisestä poikkeavat tyylikeinot, kuten epämuodollisen kielenkäytön, huumorin ja kepeän kuvaustavan esimerkiksi reportaaseissa, asiakokonaisuuden kannalta vähämerkityksisten asioiden noston isoiksi uutisaiheiksi ja ylipäätään politiikan asia-agendaa välttelevät näkökulmat politiikkaan ja poliitikkoihin.

Valittu aineisto tarjoaa monenlaisia tarttumakohtia journalismin muutokseen, ja tutkimuskysymykset olisi voitu asetella toisinkin. Nämä kysymykset ovat kuitenkin olleet keskeisimpiä väittelyn aiheita viime vuosien julkisessa keskustelussa. Niihin on etsitty vastauksia myös muissa tutkimuksissa erilaisista aineistoista.

IS, IL, HS, KSML, Apu ja SK valittiin tähän tutkimukseen mukaan, koska haluttiin ensisijaisesti selvittää iltapäivälehtien politiikan journalismin muutosta ja vertailla sitä päivä- ja aikakauslehdissä samaan aikaan tapahtuneeseen kehitykseen¹⁰⁵. Suomen Kuvalehden ja Apu-lehden avioeroaineistot jäivät sen verran pieniksi, ettei niistä kannata tehdä pitkälle meneviä päätelmiä.

Kun puhun analyysissa iltapäivälehdistä, tarkoitan Ilta-Sanomia ja Iltalehteä yleisesti. Jos havaintoni koskevat sekä iltapäivä- että päivälehtiä tai myös aikakauslehtiä, puhun ”lehdistä”, ”lehdistöstä” tai ”mediasta” ylipäätään. Kun haluan korostaa yksittäisten lehtien ominaispiirteitä, viittaatan niihin nimeltä mainiten.

Analyysin reliabiliteettia eli luotettavuutta ja validiteettia eli halutun ilmiön kuvauksen tarkkuutta parantavat laajat otokset usealta eri vuodelta (nerot=97, nhallitukset=397), jolloin yksittäisten toimittajien persoonallisen tyylin satun-

104 Esim. ”Holkerin mukaan...” ja ”Holkeri sanoi, että...”

105 Jälkeenpäin ajatellen etenkin erojutuissa olisivat voineet olla mukana myös Hymy ja 90-luvulta lähtien 7 päivää -lehti. Niissä julkisuuden henkilöiden yksityinen puoli ja yksityiselämään liittyvät paljastukset ovat aina olleet keskeisellä sijalla.

naiset vaihtelut tasoittuvat ja lehden linjasta muodostuu kattavaan aineistoon perustuva selkeä käsitys. Analyysin tulokset eivät ole kuitenkaan yleistettävissä koskemaan kaikkea politiikan journalismia, sillä näkökulmiksi on valittu uusien hallitusten nimittäminen ja ministereiden avioerot. Ne ovat tietenkin melko suppea osa politiikan journalismia.

Lukijan on myös otettava huomioon analyysin havaintojaksot, jotka sisältävät hallitusjutuissa muutaman päivän samanaikaisen aineiston eri lehdistä ja erojutuissa hajanaisia artikkeleita sieltä täältä. Avioeroaineistoa on kerätty painottuen eron julkitulon ajankohtaan. Aihetta on ehkä käsitelty näiden havaintojaksojen ulkopuolellakin, jolloin esimerkiksi tarkastelluissa hallitusjutuissa poissaolollaan loistaneet kansan ja opposition ääni ovat voineet olla enemmän esillä.

Käytettyjen haastattelulähteiden tarkastelusta mainittakoon, että kaikki toimittajien käyttämät lähteet eivät näy jutuista, joten tämäkään tarkastelu ei ole kaiken kattava.

Yleisenä viitekehyksenäni toimivat aiemmat analyysit politiikan journalismin muutoksista. Keskeisimmät näistä ovat Pernaan ja Pitkäsén (2006) toimitama teos *Poliitikot taistelivat, media kertoo – Suomalaisen politiikan valtapelejä 1981–2006* ja Salmisen (2006) *Mediavallan aika – Poliittikka tiedotusvälineissä Mauno Koivistosta Tarja Haloseen*.

Viittaan myös Jallinojan (1997) teokseen *Moderni säädyllisyys – Aviosuhteen vapaudet ja sidokset*, jossa käsitellään julkisen ja yksityisen sekoittumista sekä aviosuhdetta mediajulkisuudessa.

Erittelen seuraavassa ensin hallitusjuttuja, sitten avioerojen käsittelyä, ja vedän loppuluvussa yhteen havaintojani.

6.1 Uudet hallitukset: sinipunasta huulipunamultaan

Hallitusten nimittämistä koskevien tekstien analyysiin koottiin seuraava aineisto (n=397), joka sisälsi pääkirjoitukset, kolumnit, uutistekstit ja mielipidekirjoitukset kultakin ajanjaksolta.

Holkerin hallitus 1987 (n=112)

HS 30.4.–1.5., 3.–4.5.1987 (n=33)

KSML 30.4.–1.5., 3.–4.5.1987 (n=30)

IL 30.4.–2.5., 4.5.1987 (n=19)

IS 30.4., 2.5., 4.5.1987 (n=22)

SK 16.4., 30.4., 8.5.1987 (n=8)

Lipposen ensimmäinen hallitus 1995 (n=124)

HS 13.–14.4., 17.–18.4.1995 (n=35)

KSML 13.–14.4.1995 (n=14)

IS 13.–14.4., 18.–19.4.1995 (n=31)

IL 13.–14.4., 18.4.1995 (n=28)

SK 7.4., 13.4., 21.4., 28.4.1995 (n=16)

Jätteenmäen hallitus 2003 (n=161)

• HS 17.–19.4., 22.–23.4.2003 (n=28)

• KSML 15.–19.4., 23.4.2003 (n=39)

• IS 17.–18.4., 24.4.2003 (n=41)

• IL 17.–18.4., 22.–23.4.2003 (n=36)

• SK 11.4., 17.4., 2.5.2003 (n=17)

Vuonna 1987 muodostettuun Holkerin sinipunahallitukseen¹⁰⁶ osallistui kokoomus, SDP, RKP ja SMP. 1960-luvulta asti oppositiossa ollut kokoomus pääsi vihdoinkin vallankahvaan, ja Suomeen syntyi historian porvarillisin eduskunta yli puoleen vuosisataan (Salminen 2006, 85). Aiemmin Neuvostoliiton pelko, Johannes Virolaisen esiin nostamat ”yleiset syyt” ja presidentti Urho Kekkonen olivat estäneet kokoomuksen pääsyn hallitukseen vaalimenestyksestä huolimatta (emt.).

Salmisen (2006) mukaan poliittinen journalismi muutti luonnettaan juuri Holkerin pääministerin kaudella. Kun aiemmin päiväjärjestyksen sanelivat johtavat poliitikot, uutisvälityksen tehostuminen merkitsi agendavallan siirtymistä toimituksiin. Media ei jäänyt enää odottamaan poliittisen eliitin aikatauluja vaan halusi kommenttinsa heti. Kehityksen taustalla oli Euroopassa alkanut suuri muutos eli kansainvälinen journalistinen tapa. (Salminen 2006, 91.)

Jos muutoksen juuria jäljitetään vielä kauemmaksi taaksepäin, tärkein politiikan journalismia ravistellut tekijä ajoittuu 1980-luvun alkuun, jolloin julkaistiin Helsingin Sanomien politiikan toimittajien salanimellä kirjoittama *Tammieniemen pesänjakajat* (Lauantaseura 1981).

¹⁰⁶ **Ministerit 1987:** pääministeri Harri Holkeri (kok), ulkoministeri Kalevi Sorsa (sd), kansliaministeri Ilkka Kanerva (kok), ulkomaankauppaministeri Pertti Salolainen (kok), oikeusministeri Matti Louekoski (sd), sisäasiainministeri Jarmo Rantanen (sd), puolustusministeri Ole Norrback (r), valtiovarainministeri Erkki Liikanen (sd), toinen valtiovarainministeri Ulla Puolanne (kok), opetusministeri Christoffer Taxell (r), kulttuuri- ja liikenneministeri Pekka Vennamo (smp), kauppa- ja teollisuusministeri Ilkka Suominen (kok), sosiaali- ja terveysministeri Helena Pesola (kok), toinen sosiaali- ja terveysministeri Tarja Halonen (sd), työvoimaministeri Matti Puhakka (sd), ympäristöministeri Kaj Bärlund (sd).

Kirja ilmestyi syksyllä 1981 parahiksi juuri ennenaikaisten presidentinvaalien alla. Presidentti Urho Kekkonen oli juuri joutunut luopumaan tehtävistään sairautensa vuoksi. Kirjassa luonnehdittiin Kekkonen seuraajaehdokkaista uudenlaisella, kepeällä, kuvia kumartamattomalla tavalla, joka on ominaista nykyjournalismille mutta joka hätkäytti oman aikansa lukijoita ja suututti poliitikkoja.

Holkerin hallituksen muodostaminen on jäänyt kansakunnan muistiin koomuksen, keskustapuolueen ja RKP:n salaisesta kassakaappisopimuksesta, jonka tavoitteena oli tuoda Suomeen porvarihallitus. Presidentti Mauno Koivisto kuitenkin ärsyyntyi puoluejohtajien Ilkka Suomisen (kok), Paavo Väyrysen (kesk) ja Christoffer Taxellin (r) halusta sivuuttaa hänet ja runnoi valtaan Holkerin johtaman sinipunahallituksen. Tarkastellussa lehtiaineistossa ei puhuta ”kassakaappisopimuksesta”, mutta viitataan kyllä Koiviston antamaan näpättykseen Suomiselle ja Väyryselle.

Hallituksen nimitykseen ajoittuneet jutut keskittyivät paljolti edellisen pääministerin Kalevi Sorsan luopumiseen SDP:n puheenjohtajuudesta. Tämä suorastaan itketti puoluesihteerin Erkki Liikasta (kuva 48). SKDL ja SKP kiroivat

Kuva 48. Vuoden 1987 hallitusjutuissa ei juuri tunteita viljelty. SDP:n Erkki Liikasen kyyneleet noteerattiin HS:ssa ja KSML:ssa (30.4.1987) mutta ei iltapäivälehdissä.

oppositiossa kokoomuksen ja SDP:n liittoa. Demareiden nähtiin lähteneen kasinokapitalismin takuumiehiksi. AKT:n puheenjohtaja Risto Kuisma kyseli, onko SDP enää lainkaan työväenpuolue.

Lehtien uutisointi vuosien 1995 ja 1999 eduskuntavaaleissa oli ollut kauttaaltaan vähäisempää kuin aiemmin. Taustalla saattoi olla laman hellittäminen, suurien poliittisten kiistojen puute ja vaalikuumeen hiipuminen, sillä edellisellä vuotena oli käyty presidentinvaalit ja äänestetty Euroopan unioniin liittymisestä. (Salminen 2006, 157.)

Lipposen ensimmäinen, ns. sateenkaarihallitus¹⁰⁷, koostui vuonna 1995 SDP:stä, kokoomuksesta, vihreistä, vasemmistoliitosta ja yhdestä sitoutumattomasta ammattiministeristä. Oikea ja vasen äärilaita istuivat samaan hallitukseen ensimmäistä kertaa itsenäisen Suomen historiassa, eikä se tuntunut olevan helppoa varsinkaan vasemmiston kommunistisiivelle. Hallitusvastuusta luopuneen Esko Ahon keskustapuolue jäi oppositioon.

Keskustelua herättivät paitsi Tarja Halosen (sd) nousu ensimmäiseksi naisulkoministeriksi, myös kokemattomien Anneli Tainan (kok) ja Terttu Hutun (vas) nimitykset. Edellisen hallituksen Elisabeth Rehnin (r) puolustusministeriydestä ja presidenttiehdokkuudesta tuulta siipiensä alle saanut naisliike oli saavuttanut jälleen yhden virstanpylvään, mutta sai syrjäytetyt miehet kiristelmään hampaitaan. Erityisesti puhemieheksi nousseen Riitta Uosukaisen (kok) jalkoihin jääneen Pertti Salolaisen (kok) sivuuttaminen nostatti kuohuja.

Vuoden 2003 eduskuntavaalit muodostuivat julkisuudessa pääministerivaa-leiksi. Käytännössä tämä tarkoitti vaalikamppailun tiivistymistä kolmen suurimman puolueen puheenjohtajien ympärille. Kokoomuksen puheenjohtaja Ville Itälä ei kuitenkaan kyennyt haastamaan Lipposta ja Jätteenmäkeä. Anttilan (2006) mukaan jo vuosien 1991 ja 1995 eduskuntavaaleissa oli saatu esimakua pääministerikampanjoinnista, kun suuret puolueet korostivat puheenjohtajensa roolia (Anttila 2006, 160; Salminen 2006, 165).

Vuoden 2003 vaaleihin tultaessa maata oli hallinnut Lipposen sateenkaarihallitus jo kahdeksan vuoden ajan, ja pitkään oppositiossa olleella keskustalla oli kova halu päästä takaisin hallituspuolueeksi. Kun oppositiojohtaja Anneli

107 **Ministerit 1995:** pääministeri Paavo Lipponen (sd), toinen valtiovarainministeri Arja Alho (sd), sisäministeri Jouni Backman (sd), oikeusministeri Sauli Niinistö (kok), opetusministeri Olli-Pekka Heinonen (kok), liikenneministeri Tuula Linnainmaa (kok), ulkoministeri Tarja Halonen (sd), työministeri Liisa Jaakonsaari (sd), teollisuusministeri Antti Kalliomäki (sd), sosiaaliministeri Sinikka Mönkäre (sd), puolustusministeri Anneli Taina (kok), valtiovarainministeri Iiro Viinanen (kok) jonka tilalle nousi 1996 Sauli Niinistö, kulttuuriministeri Claes Andersson (vas), terveysministeri Terttu Huttu (vas), eurooppaministeri Ole Norrback (r), toinen sisäministeri Jan-Erik Enestam (r), ympäristöministeri Pekka Haavisto (vihr), maatalousministeri Kalevi Hemilä (sit).

Jätteenmäki (kesk) käytti vaaliasenaan hänet sittemmin pääministerinä kaataneen Irak-kortin, hän suututti samalla Lipposen verisesti.

Katkerana Lipponen oli haluton osallistumaan Anneli Jätteenmäen hallitukseen¹⁰⁸, mutta hänelle järjestyi arvoisensa paikka eduskunnan puhemiehenä. Keskusta sai pääministeriksi naisen, mutta arvostelua herätti se, että kaikki keskeiset ministerinsalkut menivät demareille. Keskustan ja SDP:n lisäksi hallitustyöhön osallistui jälleen RKP.

Jätteenmäen hallituksessa oli yhdeksän nais- ja miesministeriä. Tasajako herätti keskustelua, korvattiinko pätevämmät henkilöt kokemattomilla sukupuolikiintiön perusteella. Median kiinnostus kohdistui Lipposen ja Jätteenmäen skisman lisäksi keskustan uuteen tähteen, kulttuuriministeri Tanja Karpelaan, joka oli Miss Suomi vuodelta 1991.

6.1.1 Kirjoittelun volyymi

Eduskuntavaalien jälkeen puolueet käyvät hallitusneuvotteluja, ja lopulta presidentti nimittää uuden hallituksen virkaansa. Nimitysvaiheeseen ei yleensä liity enää mitään suurempaa dramatiikkaa, sillä poliittiset kuohut on nähty ennen vaaleja ja hallituskokoonpanoa ratkottaessa. Tämän vuoksi hallitusten nimittämiseen liittyvän lehtikirjoittelun määrässä ei ole tapahtunut merkittävää muutosta suuntaan tai toiseen.

Tekstien sisällössä on kuitenkin iltapäivä- ja päivälehdissä nähtävissä selvä siirtymä asiakeskeisestä, neutraalista raportoinnista henkilökeskeiseen, kriittiseen, osin kepeään ja poliitikon ominaispiirteitä luotaavaan uutisointiin ja kommentointiin. Esimerkiksi vuonna 1987 HS käytti paljon tilaa puoluevaltuustojen kokousten puheenvuorojen tarkkaan selostamiseen. Nykyisissä näistä kelpaisivat uutisiksi vain kiinnostavimmat poiminnat. Nykyisessä politiikan journalismissa päähuomio on konflikteissa, henkilöiden luonteenpiirteissä ja poliittisessa pelissä.

108 **Ministerit 2003:** pääministeri Anneli Jätteenmäki (kesk), työministeri Tarja Filatov (sd), opetusministeri Tuula Haatainen (sd), valtiovarainministeri Antti Kalliomäki (sd), peruspalveluministeri Liisa Hyssälä (kesk), kulttuuriministeri Tanja Karpela (kesk), maa- ja metsätalousministeri Juha Korkeaoja (kesk), oikeusministeri Johannes Koskinen (sd), liikenne- ja viestintäministeri Leena Luhtanen (sd), sosiaali- ja terveysministeri Sinikka Mönkäre (sd), ulkomaankauppa- ja kehitysministeri Paula Lehtomäki (kesk), alue- ja kuntaministeri Hannes Manninen (kesk), kauppa- ja teollisuusministeri Mauri Pekkari (kesk), sisäasiainministeri Kari Rajamäki (sd), ulkoasiainministeri Erkki Tuomioja (sd), puolustusministeri Matti Vanhanen (kesk), ympäristöministeri Jan-Erik Enestam (r), toinen valtiovarainministeri Ulla-Maj Wideroos (r).

6.1.2 Kriittisyys

Median välittämän sekä sen itsensä esittämän hallitukseen kohdistuvan kritiikin määrä kasvoi huomattavasti vuoden 1987 jälkeen, jolloin kritiikkiä hallitusta kohtaan esitettiin varsin vähän.

Käsittelen seuraavaksi lehdistön esittämää kritiikkiä hallitusjutuissa kolmesta eri näkökulmasta. Käyn ensin läpi toimittajakolumnistien ja pääkirjoitusten sisältämää arvostelua hallitusta kohtaan. Yhtä tärkeää yhteiskunnallisen keskustelun kannalta on lehden ulkopuolisten esittämä politiikan kritiikki, jolle tiedotusvälineet antavat kukin linjansa mukaisesti tilaa palstoillaan.

Kolmanneksi käsittelen erillisenä osiona tasa-arvon etenemisen nostattamaa kritiikkiä hallitusjutuissa.

6.1.2.1 Lehdistön kritiikki

Vuonna 1987 keskeisimmät hallituskritiikin foorumit olivat pääkirjoituspalsta ja päätoimittajien kolumnit. Niissä suomittiin muun muassa hallituksen kotikuntajakaumaa, keskustapuoluetta ja uusien ministereiden kokemattomuutta. Henkilötasolla arvostelun kohteeksi joutuivat sosiaali- ja terveysministeri Tarja Halosen (sd) neuvottelutaidot, SDP:tä rasittanut Kalevi Sorsa, presidentti Mauno Koivisto ja keskustan Seppo Kääriäinen.

Kun Lipposen hallitusta nimitettiin vuonna 1995, lehdistön kritiikin määrä oli lisääntynyt ja kävi entistä enemmän kiinni henkilöön.

IS luonnehti uusien ministereiden piirteitä piikikkäästi: pääministeri Paavo Lipposen iski vaalien alla kärttyisen miehen imago, kauppa- ja teollisuusministeri Antti Kalliomäki oli yhtä räiskyvä kuin valtion virastotalo, sosiaaliministeri Sinikka Mönkäre osasi olla armoton pyrkyri, puolustusministeri Anneli Taina ei tuntenut edes alikersantin arvomerkkejä ja liikenneministeri Tuula Linnainmaa oli hyvinvoivan kokoomusrouvan prototyyppi (IS 13.4.1995).

IL puolestaan luonnehti uutisessa puolustusministeri Anneli Tainaa näin:

Hänen erityisosaamisensa, mitä puoluevaltuustossa kaikkien kohdalla keuhuttiin, rajoittuu sosiaalitieteiden maisterin papereihin ja kokemukseen, eduskunnan jäsenyyteen vuodesta 1987, perehtyneisyyteen naisten asepalveluksesta sekä siihen, että hänen isänsä on entinen aktiiviupseeri, evp. majuri.

- IL 13.4.1995

Voi olla, että nyt kritiikkiin oli laman jälkeen enemmän aihettakin kuin 1987. Tähän viittasi HS, jonka mukaan presidentti Martti Ahtisaari hyvästeli

tehtävänsä jättävän Esko Ahon (kesk) hallituksen (1991–1995) poikkeuksellisen niukkasanaanaisesti.

IS sivalteli pääkirjoituksessaan vasemmiston vanhoja kommunistiajan ”änkyröitä”, joilla ei lehden mielestä ollut mainittavaa halua hallitusvastuun kantamiseen (IS 13.4.1995). Ministeriesittelyt lehti hoiti kepeän pilkallisesti *Tammieniemen pesänjakajien* (Lauantaiseura 1981) tyyliin. Kokoomuksen rannalle jäänyt Pertti Salolainen sai IS:lta kyytiä kokoomusjohdon nälvimisestä ja epälojaaliudesta. Outi Ojala (vas) purki pettymystään ministerivalintoihin samassa lehdessä.

IL:n kolumnissa arvosteltiin Salolaisen hylkäämistä ja Tainan valintaa puolustusministeriksi (IL 13.4.1995).

SK kyseenalaisti vasemmistoliiton uskottavuuden ja kepun luotettavuuden Etelä-Suomessa (SK 13.4.1995).

Jätteenmäen hallitus sai vuonna 2003 varsin suopean alun lehdistössä, mutta tuulen suunta kääntyi pian rajusti, kun pääministerin Irak-skandaali repesi valloilleen. Jätteenmäen lisäksi myös tuore kulttuuriministeri Tanja Karpela sai voittopuolisesti myönteisen vastaanoton lehdistössä.

Vuonna 2003 pääkirjoituksissa moitittiin tuuliajolla olevaa kokoomusta, tasa-arvoon perustunutta hallituspaikkojen jakoa, huonoa häviäjää Paavo Liposta ja keskustalaista keskustelukulttuuria. Ikuista hallituspuoluetta RKP:tä kutsuttiin jo poliittiseksi vitsiksi.

Journalismin muutoksen tuotua sivuille runsaasti erilaisia kommentti- ja kolumnipalstoja hallituksen kriittinen arviointi siirtyi pääkirjoituksista sinne. Taustalla oli tietenkin myös puoluesidonnaisuuksiaan karistaneiden lehtien halu näyttäytyä sitoutumattomina ja siirtää kannanottoja omalla nimellään esiintyvien kirjoittajien analyysihin ja siten heidän vastuulleen.

6.1.2.2 Lehdistön välityksellä esitetty kritiikki

Vaikka HS:n oma kriittisyys Mauno Koivistoa kohtaan oli korostetun pontevaa 1987, uutisjutuissaan lehti ei päästänyt kriitikoita ääneen kuin yhtenä päivänä: keskustapuolueen puoluesihteeri Seppo Kääriäinen moitti hallitusta kansan tahdon sivuuttamisesta (HS 1.5.1987). Opposition jääneet kommunistit saivat palstatilaa IL:ssä ja HS:ssa, mutta eivät juuri lainkaan muissa lehdissä.

Tavallisen äänestäjän kritiikille ei lehdissä löytynyt mainittavasti tilaa, vaikka päättäjien mielipiteitä monipuolisesti raportoinut uutisointi antoi lukijoille hyvät eväät kriittiseen päättelyyn. Vuonna 1987 kansa pääsi ääneen vain IS:n vappureportaasissa ja yleisönosastossa (IS 2.5.1987) sekä IL:n yleisönosastossa (IL 4.5.1987).

Vuonna 1995 HS antoi paljon tilaa hallitusta kritisoiville tahoille: hallitusvastuun ottaneen vasemmistolle, syrjäytettyä Pertti Salolaista (kok) arvosteleville puoluetovereille Kimmo Sasille ja Riitta Uosukaiselle, hallituspuolue RKP:n kapinoivalle maataloussiivelle, hallitusohjelmaa ryöpyttäneelle SDP:n puoluevaltuustolle sekä perheitä kurittavaa hallitusohjelmaa moittineille vihreille (HS 13.4.1995). Sen sijaan lehden omat luonnehdinnat uusista ministereistä olivat hyvinkin myönteisiä.

KSML:n ensimmäisen päivän uutisissa Lipposen hallitukselle esitettiin kritiikkiä lähinnä vasemmiston suulla. Uusi ministeri Terttu Huttu (vas) tunnusti, että hallituksen ohjelma on huono, ja Outi Ojala (vas) oli katkera, ettei häneen luotettu ministerivalinnoissa (KSML 13.4.1995). Iiro Viinasen jatko valtiovarainministerinä närkästytti demarikenttää.

IL:n uutisessa kritisoitiin kokemattoman Terttu Hutun (vas) valintaa ministeriksi ja puolustusministeri Anneli Tainan (kok) epäpätevyyttä tehtäväänsä (IL 13.4.1995). Lisäksi raportoitiin kokoomuksen puoluekokouksesta, jossa valittiin valtiovarainministerin salkusta maksettua kovaa hintaa, ja ministerin paikkaa vaille jäänyt Maija Perho-Santala (kok) oli hieman pettynyt. Lehti toi myös kriittiseen sävyyn esiin, miten leikkaukset vaikuttavat lapsiperheen talouteen.

Seuraavina päivinä lehtien pääkirjoituksissa, kolumneissa, yleisönosastoissa ja haastatteluissa moitittiin yhä Anneli Tainan ja Terttu Hutun valintaa sekä Pertti Salolaisen syrjimistä, ministereiden kotikuntajakaamaa, maatalousministeri Kalevi Hemilää, osattomuutta luovaa hallitusta, hallituspohjan salaista sopimista ennen vaaleja, Iiro Viinasen jatkamista ministerinä, uusien valtiosihteerin virkojen perustamista, autoja ja lapsia vihaavaa Paavo Lipposta, kokemattontaa hallitusta sekä vaihtoehtoja vähentävää hallitusohjelmaa. Löytyipä yksi mediakriittinenkin ajatus Max Jakobsonin kolumnista:

Mestariidemagogi Veikko Vennamo leimasi 70-luvulla vastustajiensa toiminnan pelin politiikaksi, mutta viime aikoina tiedotusvälineet ovat latistaneet tämän käsitteen koskemaan kaikkea poliittista toimintaa. Peli seuraa toistaan: presidenttipeli, julkisuuspelejä, hallituspelejä, pudotuspeliä.

Puolueiden ja politiikoinnin taustalla on kuitenkin syvempiä voimavirtoja. Torstaina nimitetty hallitus ei ole pelkästään valtapelin tulos.

- Max Jakobson (HS 14.4.1995)

Kansan kriittinen ääni kuului yleisönosastoissa, mutta lehdet eivät edelleenkään jalkautuneet äänestäjien pariin kysymään kommentteja. Poikkeuksen teki IL, joka haastatteli hallituksen kaavailemista säästöistä kolmen pienen lapsen äitiä (IL 13.4.1995).

Vuonna 2003 oppositioon jäänyttä kokoomusta kuultiin SK:ssa, KSML:ssa ja IS:ssa. Myös kristillisten Toimi Kankaanniemi arvosteli pääministeriä KSML:ssa.

KSML:n haastattelemat pankkien ekonomistit moittivat hallituksen verolinjaa liian varovaiseksi (KSML 15.4.2003).

Uutena kritiikin muotona – osoituksena aiempaa demokraattisemmista ajoista tai keskustan ja SDP:n poikkeuksellisen jännitteisistä väleistä – vuoden 2003 aineistossa oli hallituspuolueiden sisältä kumpuavaa arvostelua. Matti Ahde (sd) tölväisi Paavo Väyrystä (SK 11.4.2003), Petri Neittaanmäki (kesk) arvosteli hallituksen salkkujakoa (KSML 15.4.2003) ja Maria Kaisa Aula (kesk) kritisoi virkansa jättänyttä Lipposen hallitusta. Lisäksi demariaktivisti Jorma Bergholm arvioi kriittisesti Paavo Lipposen persoonaa (HS 19.4.2003) ja Sirkka-Liisa Anttila kommentoi happamasti pudotustaan varapuhemiehen paikalta (KSML 23.4.2003).

Tavalliset kansalaiset kommentoivat hallitusratkaisua ja ministereitä tuoreeltaan vain iltapäivälehtien yleisönosastoissa. IS:ssa Karpelan nimitys sai kannatusta (IS 22.4.2003), mutta toisaalta myös kuumensi nettikeskustelijoita (IS 24.4.2003). Samassa lehdessä eräs lukija antoi kiitosta kunta- ja alueministeri Hannes Manniselle (kesk) ja toinen lukija moitteita ympäristöministeri Jan-Erik Enestamin puheenpidolle ensin ruotsiksi ja vasta sitten suomeksi.

IL:n yleisönosastossa kritisoitiin vanhempien ja kokeneempien ministereiden syrjäyttämistä hallituksesta (IL 23.4.2003).

6.1.2.3 Tasa-arvon nostattama kritiikki

Valittiinko hallitukseen jo liikaa naisia?

KSML:n nettikysymys 16.4.2003

Suomen ensimmäisen naispääministerin tasa-arvoista paikkajakoa ei purematta nieltä mediassa. Hallituspohja nimettiin ”huulipunamullaksi” (SK 11.4.2003), ja sukupuolen ratkaistessa ministerinpestit kyseltiin henkilön pätevyuden perään.

(--) Ei kai kukaan voi kiistää, etteivätkö naiset olisi syrjäyttäneet ansioituneempia miehiä ministerivalinnoissa? Lain tarkoittamassa mielessä ei siis voida puhua tasa-arvosta. Pitää puhua akkavallasta. Ja se tässä meikätyttöä nyt jurppii.

- Ritva Santavuori (IL 22.4.2003, 6)

Runsaasta kritiikistä huolimatta myös tasa-arvoiseen paikkajakoon myönteisesti suhtautunut koulukunta pääsi ääneen. IL tarjosi samalla aukeamalla aiheeseen kaksi erilaista naisnäkökulmaa. Ritva Santavuorta ymmärtävämmiin tasa-arvoon suhtautui IL:n politiikan toimittaja:

On syytä muistaa, että naiset, jotka ovat puhkoneet lasikattoja, ovat yhä kuitenkin vain yksittäistapauksia. Viimeisenkin lasikaton murtuminen ei tarkoita, että tasa-arvo olisi laajassa mitassa saavutettu. Se on silti tärkeä psykologinen viesti naisille ja miehille siitä, että meillä kaikki on mahdollista kummallekin sukupuolelle.

- Raili Nurvala (IL 22.4.2003, 7)

Naisasiaa oli esillä jo 1995 Lipposen hallitusta muodostettaessa. Anneli Tainan ja Terttu Hutun nimityksen lisäksi polemiikkia herätti Tarja Halosen valinta ensimmäiseksi naisulkoministeriksi, sillä hän syrjäytti kokeneen Pertti Paasion koko hallituksesta. Vielä suuremman arvosteluryöpyyn aiheutti Riitta Uosukaisen jalkoihin jääneen kokoomuksen Pertti Salolaisen syrjäyttäminen.

Vuonna 1987 hallituksen muodostaminen tapahtui lähinnä miesten kesken, mikä näkyi myös ”äijämäisenä” kuvituksena ja raportointina lehdistössä. Tyttötyläkin esiintyi: IS:n ministeriluonnehdimmoissa sosiaali- ja terveysministeri Helena Pesolaa kutsuttiin pehmeitä arvoja edustavaksi ”Jyväskylän tytöksi”, ”herttaiseksi Helenaksi” ja ”kauniiksi Helenaksi” (IS 30.4.1987). Toinen sosiaaliministeri Tarja Halonen oli ”[ministeri]tusinan luottotyttö”, joka oli väläytellyt itkijänaisen taitoja sosiaalivaliokuntansa työruuhkassa.

Kuva 49. Harri Holkerin hallitus uhkui miesenergiaa vuonna 1987 (HS 1.5.1987).

6.1.3 Kuka pääsi ääneen?

Vuodesta 1987 vuoteen 2003 presidentin rooli hallituksen muodostamisessa pieneni merkittävästi, mikä oli seurausta perustuslain muutoksesta¹⁰⁹. Presidentin roolin heikkeneminen ja vastuun jakautuminen johtivat osaltaan siihen, että vuoden 1987 jälkeen entistä useampi ministeri esiteltiin lehtien sivuilla, ja heille annettiin myös mahdollisuus sanoa jotakin. Keskeisimmät ministerit ovat aina saaneet mediassa äänensä kuuluville, mutta Lipposen ja Jätteenmäen hallitusta koskevissa jutuissa tiedotusvälineet nostivat heidän rinnalleen kiinnostavina pitämiään ministereitä.

Vuonna 1987 ministereistä pääsi lehdissä eniten ääneen pääministerin paikalta ulkoministeriksi siirtynyt Kalevi Sorsa (sd). Toiseksi eniten lainattiin uutta pääministeriä Harri Holkeria (kok). Hänen kanssaan yhtä usein siteerattiin SDP:n eduskuntaryhmän puheenjohtajaa Pertti Paasiota. Lähes yhtä monta puheenvuoroa sai oppositioon jääneen keskustapuolueen puoluesihteerin Seppo Kääriäinen. Muut kuin pääministeri, ulkoministeri, kauppa- ja teollisuusministeri Ilkka Suominen (kok) sekä sosiaali- ja terveysministeri Helena Pesola (kok) eivät päässeet ääneen yhtä kertaa enempää.

Vuonna 1995 eniten ääneen pääsi pääministeri Paavo Lipponen (sd), toiseksi eniten Länsi-Euroopan ensimmäinen vihreä ministeri Pekka Haavisto (vihr). Muita usein siteerattuja olivat puhemieheksi valittu Riitta Uosukainen (kok), ulkoministeri Tarja Halonen (sd) sekä sosiaali- ja terveysministeri Terttu Huttu (vas). Laaja joukko muita ministereitä pääsi ääneen kerran tai pari.

Jätteenmäen hallitusta nimitettäessä 2003 yhtä paljon ääneen pääsivät pääministeri Jätteenmäki (kesk) ja puhemies Lipponen (sd). Kolmanneksi useimmin haastateltiin kulttuuriministeri Tanja Karpelaa (kesk). Heidän jälkeensä tulivat kansanedustaja Seppo Kääriäinen (kesk) sekä kauppa- ja teollisuusministeri Mauri Pekkarinen (kesk). Kuten vuonna 1995, useimmat ministerit pääsivät nytkin ääneen kerran tai pari.

Myös muiden kuin ministerilähteiden käyttö on laajentunut ammattijärjestöistä eri alojen asiantuntijoihin. Opposition ääni kuului hallituksen alkutaipaleella vahvana vielä 1987, mutta sen jälkeen on ollut hiljaisempaa. Ehkä tämä kertoo poliittisten puolueiden yhdenmukaistumisesta ja konsensuspolitiikan rauhoittavasta vaikutuksesta.

¹⁰⁹ Perustuslain kokonaisuudistus tuli voimaan vuonna 2000. Uudessa laissa vahvistettiin eduskunnan valtaa ja presidentin roolia valtion päämiehenä ja puolustusvoimien ylipäällikkönä. Presidentin valtiollisia oikeuksia kuitenkin rajoitettiin siten, että pääministerin valinta siirtyi eduskunnalle. Presidentille jäi edelleen pääministerin ja muiden ministereiden nimittäminen virkaansa.

Kuva 50. Lehdistö kaappasi opposition roolin itselleen. Näkyvimmin tätä valtaa käytti KSML:n päätoimittaja Erkki Laatikainen (KSML 1.5.1987).

Kyse voi olla myös siitä, etteivät oppositiopuolueet olleet saaneet vielä riivejään suoraksi Lipposen ja Jäätteenmäen hallituksen alkumetreillä. Jäätteenmäen hallitusohjelmaa moitittiin epämääräiseksi, jolloin siihen on voinut olla vaikea puuttua terävästi heti tuoreeltaan.

Opposition kommunistit SDKL, Deva ja SKP saivat 1987 äänensä kuuluviin näkyvästi HS:ssa, KSML:ssa ja IL:ssä, mutta eivät ollenkaan IS:ssa ja SK:ssa.

Muita tuon ajan lehtien suoraan siteeraamia lähteitä olivat muun muassa eräät kansanedustajat, SAK:n puheenjohtaja Aarno Aitomurto, AKT:n puheenjohtaja Risto Kuisma, Liikealan ammattiliiton puheenjohtaja Maj-Len Remahl sekä muut lehdet.

Tavallisia äänestäjiä haastateltiin hallitusratkaisusta vain IS:n vappureportaasissa (IS 2.5.1987).

Lipposen hallituksen aloittaessa 1995 lehdet haastattelivat jo suurempaa joukkoa vaikuttajia kuin 1987 ja käyttivät myös enemmän suoria sitaatteja. Haastattelulähteiden määrä kasvoi huomattavasti vuoteen 1987 verrattuna.

Oppositioon jäänyttä keskustapuoluetta ei haastateltu edes KSML:ssa tarkastelujaksolle osuneina päivinä 1995. Kertaalleen ääneen pääsivät vain Sirkka-Liisa Anttila SK:ssa ja Mauri Pekkarinen IS:ssa. Esko Aho oli lähteenä kahdesti SK:ssa ja IS:ssa.

Muita haastateltavia olivat muun muassa Mannerheimin lastensuojeluliiton pääsihteeri Jaakko Itälä, Väestöliiton toimitusjohtaja Jouko Hulkko, useat politiikan ja työllisyyden tutkijat sekä Postipankin pääjohtaja Seppo Lindblom. Tavallisia äänestäjiä haastateltiin vain iltapäivälehdissä IS:n katugallupissa ja IL:n juttukokonaisuudessa lapsilisiin kaavailuista leikkauksista.

Merkittävä muutos oli se, että toimittajista itsestään tuli lähteitä. He ryhtyivät ottamaan kantaa ja esittämään analyysjeaan kolumnipalstoilla.

Vuonna 2003 oppositioon joutuneesta kokoomuksesta lausuntoja jakoivat Ben Zyskowicz SK:ssa ja Suvi Lindén IL:ssä. Entistä kulttuuriministeriä Claes Anderssonia (vas) haastateltiin IL:ssä ja ministerin tehtävästä luopuvaa Jari Viléniä (kok) HS:ssa. Opposition ääni kuului siis jälleen heikosti, erityisesti vasemmiston ja RKP:n.

Muita haastattelulähteitä olivat päivälehdissä muun muassa MTK:n, OAJ:n, STTK:n, Akavan ja toimihenkilöunioni TU:n edustajat sekä hallituksen veronlinjaa kommentoineet pankkien ekonomistit. Kulttuuriväki kommentoi Karpelan valintaa IL:ssä. Myöhemmin Karpelan missiuraa muistelivat samassa lehdessä kauneusalan vaikuttajat. IS:ssa Karpelan esiintymistä mainoksissa kommentoivat valtio-opin professori Tuomo Martikainen ja mainosten kanssa tekemisissä olleet henkilöt.

Tavallisia äänestäjiä ei haastateltu ollenkaan, mutta IS nosti esille nettilukijoidensa kommentteja Karpelan esiintymisestä mainoksissa.

Vuonna 1987 oli vielä yleistä, ettei uutistekstissä käytetty kovin usein haastateltavien suoria sitaatteja. Tämän journalistisen käytännön vuoksi lukijan oli vaikea päätellä, mitä lähde oli tarkalleen ottaen lausunut ja mikä oli toimittajan omaa tulkintaa.

Sen sijaan presidentti Mauno Koiviston puhe eronneelle Kalevi Sorsan hallitukselle julkaistiin HS:ssa ja KSML:ssa sellaisenaan (HS ja KSML 1.5.1987). Vertailun vuoksi voi mainita, että vuonna 1995 presidentti Martti Ahtisaaren pitämästä puheesta HS julkaisi vain valikoituja otteita reportaasissa, joka sisälsi runsaasti toimittajan kepeään sävyyn tekemiä havaintoja muun muassa kulttuuriministeri Claes Anderssonin (vas) auki repsottaneesta puvuntakista (HS 14.4.1995).

Anonyymilähteitä käytettiin 1987, 1995 ja 2003 silloin, kun poliitikko esitti toisesta poliitikosta voimakasta, henkilöön käyvää kritiikkiä. Poikkeuksen teki puhemies Riitta Uosukainen (kok), joka 1995 ei salaillut tuntemuksiaan puoluetoveriaan Pertti Salolaista kohtaan.

6.1.4 Henkilöityminen ja julkinen yksityiselämä

Vuonna 1987 hallituksen nimittämistä koskeva uutisointi oli jo varsin henkilöitynyttä mutta keskittyi politiikan asipuoleen enemmän kuin nykyisten lieveilmiöiden aikana. Median kiinnostus jakautui pääministeri Harri Holkerin, ulkoministeri Kalevi Sorsan sekä presidentti Mauno Koiviston kesken. Muut

Kuva 51. Lipposen hallituksen nimitystä seuranneena päivänä Iltalehteä kiinnosti etusivulla vain pääministerin kihti (IL 13.4.1995).

ministerit jäivät lukijoille etäisemmiksi. Presidentin vahva rooli hallituksen muodostamisessa lisäsi tietenkin hänen painoarvoaan myös mediassa.

Tuon ajan uutisoinnissa oli erittäin vähän viitteitä ministereiden yksityiselämästä. HS:n ministeriluonnehdinnoissa mainittiin ainoastaan siviilisäädyt ja lasten lukumäärä (HS 30.4.1987). Yhtä niukkaa linjaa noudattivat iltaapäivälehdet, joista IL piti yksityisasiat hallitusuutisista pois kokonaan. IS mainitsi ainoastaan Tarja Halosen yh-äitiyden sekä Helena Pesolan latautumispaikan ja vihannespalstan Laukaassa.

Ministereiden siviilielämä alkoi hiipiä uutisointiin naisministereistä kertovissa iltaapäivälehtien jutuissa. Vuonna 1995 tämä tuli entistä selvemmin esiin.

[Janina] Andersson joutui imettämään Alec-poikaansa viisi kertaa ja Tuija Braxin Aarni-poika yritti toistuvasti karata eduskunnan suuren valiokunnan salista mummolaan, ennen kuin Pekka Haavistosta oli tehty Länsi-Euroopan ensimmäinen vihreä ministeri.

- IS 13.4.1995

IS haastatteli liikenneministeri Tuula Linnainmaata, joka ”pesi hallituksen muodostamisen jälkeisen mylläkän tomut mökillään läntisellä Uudellamaalla”

(IS 18.4.1995). Jutussa kerrottiin ministerin ajokkina olevan punainen Mazda 323. Saman päivän lehdessä Arja Alhon ensimmäinen ministeripäivä päättyi siihen, että äiti haki lapsensa päiväkodista. Ministeri Terttu Huttu puolestaan kertoi katsastaneensa, että perhe mahtuu vierailullaan hänen Helsingin-asuntoonsa.

Muista ministereistä tehtiin vähemmän paljastuksia. IS:n ministeriesittelissä mainittiin lasten määrä sekä Lipposesta tämän asumusero ja yhteinen lapsi Aila-Marja Lipposen kanssa (IS 13.4.1995). KSML:n vastaavassa jutussa mainittiin puoliset (KSML 14.4.1995). HS ei ollut kiinnostunut ministereiden perheistä vaan näiden asunnoista, mökeistä, metsäpalstoista, osakesalkuista ja muista taloudellisista kytköksistä (HS 14.4.1995).

Lipposen hallitusta koskeva uutisointi henkilöityi Lipposeen, joka selvisi julkisuudesta vähällä kritiikillä ja yksityiselämän ruotimisella, vaikka aviokriisi-kin oli lehdistön tiedossa.

Henkilöiden kautta asiat esitettiin erityisesti iltapäivälehdissä, jotka käsitelivät hallitusohjelmaa enää niukasti. Tässä mielessä iltapäivälehdet alkoivat eriytyä päivälehtien ja SK:n asiapitoisista esitystavoista. Pisimmälle henkilölähtöisen ja -kohtaisen uutisoinnin vei IL, joka heti hallituksen nimittämisen jälkeen oli etusivullaan kiinnostunut ainoastaan Lipposeen uudelleen iskeneestä kihdistä (IL 13.4.1995). Toisaalta sisäsivuilta paljastui – Lipposen kihdin lisäksi – uutisvertailun laajin ja konkreettisin esitys hallituksen säästötavoitteiden vaikutuksista lapsiperheiden arkeen.

Vuonna 2003 hallitusuutisointi henkilöityi voimakkaasti ensimmäiseen naispääministeriin Anneli Jäätteenmäkeen (kesk) ja hänen kiistakumppaniinsa Paavo Lipposeen (sd). Presidentti näyttäytyi enää vain hallitusratkaisun vahvistajan roolissa. Iltapäivälehdet pitivät myös kulttuuriministeriksi noussutta Tanja Karpelaa vahvasti esillä – joskaan hänen poliittisia ajatuksiaan ei esitelty lainkaan.

Iltapäivälehdissä hallitusohjelmaa ei enää juurikaan käsitelty uutispalstoilla vaan lähinnä joissakin pääkirjoituksissa ja politiikan toimittajien kolumneissa.

Iltapäivälehtien uutiskerronta oli paikoin erittäin viihdyttävää. Esimerkiksi IS:ssa uutisoitiin, kuinka Lipposen lapset juhlivat isänsä valintaa puhemieheksi, eikä pääministeri Jäätteenmäki aikonut ottaa tukiopetusta englantinsa (IS 23.4.2003). Kyseisenä päivänä eduskunnassa käsiteltiin hallitusohjelmaa, josta oli seuraavan päivän IS:ssa pieni juttu ja pääkirjoitus. Uutissivuilla suuremman tilan saivat Karpelan esiintyminen mainoksissa ja Lipposen autonkuljettaja, joka ei kelvannut uudelle pääministerille (IS 24.4.2003).

Ministereiden yksityiselämä nousi vuoden 2003 hallitusuutisoinnissa aiempaa enemmän esiin niin iltapäivä- kuin päivälehdissäkin. Perhe mainittiin useammin jo miespoliitikojakin koskevissa jutuissa. Tässä asiassa mannekiinina

toimi puhemieheksi siirtynyt Paavo Lipponen, jolle sopi koko perheen esiintyminen julkisuudessa.

Lipponen totesi KSML:ssa, että perhettäkin on ajateltava (KSML 15.4.2003). HS:ssa kerrottiin Jätteenmäen puolison nimi ja ammatti sekä lempiharrastus lenkkeily (HS 17.4.2003). Muista ministereistä kerrottiin siviilisäätö, lasten määrä ja joiltakuilta myös harrastuksia. Esimerkiksi Ulla-Maija Wideroos (r) osasi ulkoa sivutolkulla Vänrikki Stoolin tarinoita. Paula Lehtomäen kerrottiin olevan 30-vuotias sinkku Kuhmosta.

IS paljasti hieman enemmän pääministerin yksityisyydestä: uutispäällikkömiehen lisäksi kotona oli Ronja-koira, ja pääsiäisenä vapaa-aikaa aiottiin viettää hiihtelemällä Lapissa (IS 18.4.2003). Pääministeriltä myös kysyttiin, mikä hänen on jackrusselin terrieriä. Saman päivän IL havaitsi Jätteenmäen luopuneen silmälaseistaan poliittisen uransa aikana (IL 18.4.2003). Lisäksi lehden kuvissa esiintyi lenkkeilevä ulkoministeri Erkki Tuomioja (IL-viikkoliite 18.4.2003).

Sitkeimmin pintansa piti SK, jonka analysoiduissa hallitusjutuissa ei käsitelty yksityiselämää lainkaan vuosina 1987, 1995 ja 2003.

6.2 Poliitikkojen avioerot: epäuutisesta mediaailmiöksi

Ministeri- ja puhemies-tason avioeroja koskevan lehtiaineiston (n=97) keräämistä hankaloitti se, etteivät kirjoitukset välttämättä ilmestyneet tietynä yhtenäisenä ajanjaksona vaan eroprosessi saattoi kestää pitkäänkin. Esimerkiksi ensimmäiset tiedot Paavo Lipposen erosta julkaistiin syksyllä 1994, mutta ero toteutui vasta keväällä 1996. Lisäksi eri lehdet ovat kirjoittaneet eroista eri aikoina, joten täydelliseen kattavuuteen aineistonkeruussa ei voinut edes pyrkiä.

Lehtiaineisto kerättiin ensin Sanoma Osakeyhtiön sähköisestä arkistosta, joka ulottuu nykypäivästä vuoden 1993 tienoille. Sitä varhaisempia erotapah-tumia jäljitin HS:n ja IS:n lehtileikearkistosta, mutta tämäkin keino osoittautui puutteelliseksi. Avioeroa ei ilmeisesti ennen pidetty niin tähdellisenä uutisena, että sitä koskevaa aineistoa olisi pyritty tietoisesti säilömään kyseisen henkilön arkistokuoreen.

Puuttuvia juttuja hain lopulta selaamalla IS:n vuosikertojen etusivuja, joille erojutut eivät entisaikaan suinkaan aina nousseet. Osa jutuista tuli vastaan tehdessäni iltapäivälehtien sisällön määrällistä erittelyä lukua 3 varten.

IS:n ja HS:n aineiston päivämäärien perusteella haettiin vastaavia kirjoituksia IL:stä, KSML:sta, Avusta ja SK:sta. On siis mahdollista, että muina aikoina julkaistuja artikkeleita on jäänyt havaitsematta. Se ei ole kuitenkaan kovin olennaista muutoksen havainnoimisen kannalta.

Analyysia varten koottiin seuraava aineisto, joka sisälsi pääkirjoitukset, kolumnit, uutistekstit ja mielipidekirjoitukset kultakin ajanjaksolta.

Johannes ja Kaarina Virolainen 1979–1981 (n=12)

- IS 20.–21.6., 25.6., 7.7., 8.8., 21.8.1979, 11.4., 15.4.1981 (n=8)
- IL 16.4., 8.5., 12.5.1981 (n=3)
- Apu 6.7., 17.8.1979 (n=2)

Urpo ja Marja-Leena Leppänen 1984 (n=18)

- HS 10.–11.1., 29.1.1984 (n=3)
- KSML 10.1., 12.1., 27.1., 29.1.1984 (n=4)
- IS 5.–6.1., 9.–10.1., 24.1.1984 (n=5)
- IL 6.1., 9.–13.1.1984 (n=6)
- Apu 13.1.1984 (n=1)

Paavo ja Aila-Marja Lipponen 1994–1996 (n=23)

- HS 6.9.1994, 5.3.1996 (n=2)
- IS 6.9., 10.9., 1.–2.12.1994, 28.1., 3.6., 14.9., 7.12.1995, 11.1., 5.3., 13.4., 18.4., 20.4., 23.5., 23.7., 31.8.1996, 30.12.1997 (n=17)
- IL 6.9.1994, 13.1.1996 (n=2)
- Apu 16.9.1994 (n=1)
- Suomen Kuvalehti 24.5.1996 (n=1)

Sauli Niinistö ja Tanja Karpela 2004 (n=15)

- HS 27.7.2004 (n=1)
- KSML 28.7.2004 (n=1)
- IS 27.–29.7., 27.11., 3.12., 7.12.2004 (n=6)
- IL 27.–28.7., 31.7., 3.8., 7.8.2004 (n=5)
- Apu 30.7.2004 (n=1)
- Suomen Kuvalehti 30.7.2004 (n=1)

Matti ja Merja Vanhanen 2005 (n=29)

- HS 7.–10.4.2005 (n=4)
- KSML 7.–10.4.2005 (n=4)
- IS 7.–9.4., 12.4., 14.–16.4., 18.4., 23.4., 28.4., 2.6., 20.8.2005 (n=12)
- IL 7.–9.4., 13.4., 14.–15.4., 18.4.2005 (n=7)
- Apu 15.4.2005 (n=1)
- Suomen Kuvalehti 15.4.2005 (n=1)

6.2.1 Kirjoittelun volyyymi

6.2.1.1 Johannes ja Kaarina Virolainen

Maalaisliittolainen puhemies Johannes Virolainen ja logonomi Kaarina Virolainen erosivat 40 vuoden avioliiton jälkeen. Eroprosessi kesti vuoden 1979 kestäkuusta toukokuuhun 1981. Pariskunnalla ei ollut lapsia.

Pian eron tultua voimaan Johannes Virolainen avioitui Mainostelevisiion perheohjelmien päällikön, eduskunnasta pudonneen Kyllikki Stenrosin kanssa vuonna 1981. Pariskunta tutustui eduskunnassa, ja suhde aiheutti kohua, sillä kumpikin oli tahoillaan naimisissa.

Eniten Virolaisen erosta kirjoitti IS, mutta sekin hyvin hillitysti. IL perustettiin vasta lokakuussa 1980, joten lehti ehti mukaan uutisointiin vasta, kun Virolaiset tuomittiin oikeudessa avioeroon.

HS, KSML ja SK eivät kirjoittaneet aiheesta lainkaan. Apu-lehdessä ero mainittiin kahdessa jutussa.

Kuva 52. IS mainitsi takasivullaan ohimennen puhemies Johannes Virolaisen vireillä olevasta avioerosta (IS 20.6.1979).

Puhemiehen avioerouutinen jäi lehdistössä toisen Virolais-uutisen jalkoihin: IS uutisoi vain neljällä virkkeellä, että Virolaiset eroavat (IS 20.6.1979). Seuraavan päivän juhannuslehden etusivun pääotsikko kysyi: ”Pitääkö Virolaisen erota?” Aiheena ei kuitenkaan ollut edes puolessa lauseessa Virolaisen avioliitto vaan presidentti Urho Kekkosen kovat moitteet eduskunnan puhemiehelle tämän haastattelulausuntojen eli niin sanotun ”juhannuspommin”¹¹⁰ vuoksi. Tätä aihetta kaikki analysoidut lehdet käsittelivät paljon perusteellisemmin kuin avioeroa.

Nykymittapuun mukaan Virolaisen ero olisi uutisaiheena huomattavasti suurempi juttu kuin se oli vuosina 1979–1981. Virolaisesta teki kiinnostavan hahmon muun muassa se, että hän otti eduskunnan puhemiehenä yhteen asemastaan tarkan vahvan presidentin kanssa. Riitaisa ja pitkittänyt avioero taas ruokki huhuja puhemiehen suhteesta toiseen naiseen.

Lisäksi eroaminen oli noihin aikoihin harvinaisempaa kuin nykyisin: 70-luvun puolivälistä 80-luvun puoliväliin Suomessa erosi vuosittain noin 10000 paria, mikä oli toki kaksi kertaa enemmän kuin 60-luvulla mutta ei vielä yhtä paljon kuin 90-luvun taitteessa (Tilastokeskus 2008a). Koska avioeroa ei kaikissa piireissä hyväksytty vielä 80-luvun taitteessa, aineksia valtavaan mediamyllytykseen olisi ollut olemassa, jos sellaista olisi muutoin harjoitettu.

6.2.1.2 Urpo ja Marja-Leena Leppänen

Kalevi Sorsan neljännen hallituksen työvoimaministeri Urpo Leppänen (smp) ja hänen vaimonsa Marja-Leena ehdivät olla avioliitossa yhdeksän vuotta ennen kuin erosivat tammikuussa 1984. Avioliitto oli Urpo Leppäsen toinen. Heillä on yksi yhteinen lapsi.

Eron yhteydessä syntyi poliittinen kohu ministerin todellisesta asuinpaikasta ja eduskunnasta nostamista päivärahoista. Kohu alkoi Urpo Leppäsen oikeudessa antamasta lausunnosta, jonka mukaan hän oli asunut erillään vaimostaan jo kahden vuoden ajan. Leppäsellä oli asunto myös Helsingissä. Siitä huolimatta hän oli nostanut päivärahaa sillä perusteella, että asui perheensä kanssa Luumäellä.

110 Kekkosen mielestä Virolainen aiheutti Suomen Kuvalehdelle antamallaan haastattelulla vahinkoa Suomen kansainväliselle maineelle. Virolainen oli viitannut Neuvostoliiton vaikutukseen maan sisäpolitiikkaan sanomalla, että ”yleiset syyt” estävät oikeistolaisen kokoomuksen pääsyn Suomen hallitukseen. Ulkomaisen lehdistön suomettumiskeskustelusta harmistunut Kekkonen vastasi radiopuheessaan, että Virolaisen käsitykset ja mielikuvat ovat todellisuuspohjaa vailla.

Kuva 53. Urpo Leppänen puhui erostaan avoimesti lehdille (IS 5.1.1984 ja IL 6.1.1984).

SMP:n kunniapuheenjohtaja Veikko Vennamo politisoi Leppäsen avioeron vaatimalla epäselvyyksien selvittämistä puolue-elimissä. Tämän vuoksi ero nousi iltapäivälehtien lisäksi myös HS:n ja KSML:n otsikoihin, mutta SK ei edelleenkään käsitellyt tämän tyyppistä aihetta. Avussa Leppänen puhui erostaan hyvin avoimesti.

Iltapäivälehdet olivat Leppäsen eron uutisoinnissa erittäin aktiivisia. IS hoiti asian lyhyellä kaavalla, mutta IL julkaisi suuria, paljon puhuvia asianosaisten haastatteluita. Leppäsen eron saamaan julkisuuteen vaikutti siis sekin, että pariskunta oli itse halukas keskustelemaan aiheesta median kanssa – toisin kuin Johannes ja Kaarina Virolainen.

Iltapäivälehtiin Leppäsen olemus sopi hyvin, olihan hänet rankattu IS:ssa Suomen toiseksi seksikkäimmäksi mieheksi vuonna 1983 (presidentti Mauno Koivisto voitti yleisöäänestyksen). Populaarilehtien kiinnostusta ruokkivat myös huhut Leppäsen toisesta naisesta.

6.2.1.3 Paavo ja Aila-Marja Lipponen

Kohteen vaikeneminen vähensi lehtien kirjoittelua vielä 1994–96, jolloin puoluejohtaja ja sittemmin pääministeriksi noussut Paavo Lipponen (sd) erosi vaimostaan Aila-Marjasta. He ehtivät olla naimisissa 33 vuotta. Eron hetkellä pariskunnalla oli yksi yhteinen, aikuinen lapsi.

Eroprosessi kesti vuodesta 1994 vuoteen 1996. Käräjäoikeuteen jätetty erohakemus vedettiin useaan otteeseen takaisin. Lipposet eivät antaneet aiheesta haastatteluita, mutta aviokriisi näkyi ulospäin ja sillä uskallettiin lehdistössä jo hieman spekuloidakin. Kirjoittelun tyyliä ja volyymissä oli kuitenkin yhä huikea ero pääministeri Matti Vanhasen eroon verrattuna.

Lipponen tapauksen teki kiinnostavaksi pitkän ja riitaisen eroprosessin lisäksi Paavo Lipponen astuminen pääministerin saappaisiin, uuden naisystävän Päivi Hertzbergin valloitus ennen kuin avioero oli voimassa sekä Hertzbergin ja Lipponen ikäero.

Apu ja SK noteerasivat Lipponen avioeron yhdellä jutulla. HS:n sähköisen arkiston mukaan HS kertoi erosta kahdesti, kun oli jotakin tähdellistä uutisointitavaa¹¹¹. KSML ei käsitellyt aihetta lainkaan.

Iltaapäivälehdistä aihe oli satunnaisesti esillä pienenä uutisena etu- ja sisäisivuilla¹¹². Kun Lipposesta tuli pääministeri, median kiinnostus häntä kohtaan tietenkin kasvoi.

Vasta pääministerin poisjäänti Linnan juhlista antoi iltaapäivälehdistä aihetta hieman suuremmille otsikoille ja spekulatioille aviokriisistä. Etusivun pääaiheeksi tarina nousi, kun Lipponen sai syysvauvan uuden naisystävänsä kanssa.

IS kertoi 1.12.1994, että 53-vuotiaalla Paavo Lipposella on uusi naisystävä, 27-vuotias opettaja Päivi Hertzberg. He menivät naimisiin tammikuussa 1998.

Kuvaavaa on, ettei Lipponen avio-ongelmia ja seurustelua Päivi Hertzbergin kanssa pengottu mediassa herkeämättä vaan ne tulivat tietoon, jos tulivat.

111 Uutinen ”Paavo Lipponen hakee avioeroa” (HS 6.9.1994) perustui Lipposten tiedotteeseen. Uutinen ”Paavo ja Aila-Marja Lipponen hakevat avioeroa” (HS 5.3.1996) oli tehty käräjäoikeuteen muutama viikko aiemmin jätetyn avioerohakemuksen pohjalta.

112 Kahden palstan uutinen Lyhyet-palstalla: ”Lipposet ilmoittivat päätyneensä eroon” (IS 6.9.1994). Pikku-uutinen viihdeosastolla: ”Paavo Lipponen: Avioero” (IL6.9.1994). Kahden palstan uutiset: ”Lipposella on uusi tyttöystävä” (IS 1.12.1994) ja ”Paavo Lipponen ei osallistu Linnan juhliin” (IS 2.1.1994). Kolmen palstan kuvallinen uutinen: ”Rouva Lipponen ei muuttanut miehensä mukana Kesärantaan” (IS 14.9.1995). Etusivun kakkosaihe: ”Illan skandaali: Missä oli Paavo Lipponen” (IS 7.12.1995). Kahden palstan pikkujuttu: ”Lipponen haki taas avioeroa, mutta perui” (IS 11.1.1996). Etusivun aihe, josta sisäisivulla aukeama: ”Nyt puhuu lähipiiri – Aviohuolet rassaavat kärtyisää Lipposta” (IL 13.1.1996). Kahden palstan uutinen: ”Lipposet hakevat taas avioeroa” (IS 5.3.1996). Kaksi palstaa sekä Lipponen ja Hertzbergin kuva: ”Virka-auto hakee pääministerin aamuinen Jollaksesta” (IS 18.4.1996).

Kuva 54. Pääministeri Paavo Lipposen avioero olisi tarjonnut aineksia laajempaan kirjoitteluun (IS 11.1.1996 ja IL 13.1.1996).

Esimerkiksi HS:n ja IS:n uutinen Lipposen uudelleen hakemasta erosta (HS ja IS 5.3.1996) julkaistiin ”muutama viikko” aiemmin käräjäoikeuteen jätetyn hakemuksen pohjalta.

Nykyisin lehdistö olisi päivittäin yhteydessä käräjäoikeuden kansliaan, jos olisi saatu vihiä pääministerin tulevasta avioerohakemuksesta. Hertzbergistä leivottaisiin otsikoissa pääministerin *salarakas*.

Lipposen tapauksessa pääministerin aviokriisi oli medialle tabu, jota pystyttiin käsittelemään kiertoteitse vasta Hertzbergin suhteen kautta. Asiaan tietysti vaikutti sekin, että Lipponen puhui julkisuudessa suhteestaan Hertzbergiin vapautuneemmin kuin entisestä avioliitostaan.

6.2.1.4 Sauli Niinistö ja Tanja Karpela

Varsin hienotunteisesti media suhtautui myös valtiovarainministeri Sauli Niinistön (kok) kihlauksen purkautumiseen 2004. Varovainen käsittelytapa oli yllättävää siihen nähden, että Niinistön ja kansanedustaja Tanja Karpelan (kesk) yhteisedustamisessa oli nähty jopa kuningasparin elkeitä ja suhteessa oli kaikki ainekset A-luokan julkkisten kiinnostavaan jatkosarjaan lööpeissä.

Niinistön ja Karpelan ero ei oikeastaan kuuluisi tähän sarjaan, jos kriteerinä pidetään avo- tai avioliittoa. Pariskunta ei tiettävästi asunut vakituisesti yhdessä. Heillä ei myöskään ollut yhteisiä lapsia.

Niinistö ja Karpela olivat kihloissa vajaan vuoden. Seurustelua kesti pitempään. Kummallista kyllä, seurustelun alku pysyi salassa melkein vuoden, ennen kuin se julkistettiin helmikuussa 2001 (Kallioniemi 2002, 109).

Politiikan toimittajien muistiin jäi erikoinen näytelmä ensimmäisen yhteiskuvan ottamisesta. Suhteestaan mykäksi heittäytyneiden Karpelan ja Niinistön tietoon oli eri tahoilta saatettu, että tiedotusvälineet kaipaavat heitä samaan kuvaan. Kallioniemi (emt.) kuvailee, kuinka eduskunnan täysistunnon alettua Niinistö ja Karpela nousivat paikoiltaan salissa ja lähtivät eri reittiä eduskunnan kahvilaan. Karpela käveli suoraan pöytään, johon Niinistö haki tiskiltä kaksi kahvia. Yhteinen päiväkahvihetki eduskunnan kuppilassa virallisti suhteen suurelle yleisölle, sillä paikalla osasi odottaa kuin tilauksesta pari valokuvaajaa (emt.).

Suhteen katkeamisesta uutisoivat ensimmäisinä iltapäivälehdet ja HS. Ero oli HS:ssa pikku-uutisena, iltapäivälehdistä se oli etusivun pääaihe, mutta varsinaiset ensiuutiset olivat lyhyehköjä. KSML ja muut tiedotusvälineet

Kuva 55. Kirjoittelu Sauli Niinistön ja Tanja Karpelan erosta hiipui yllättävän nopeasti (IS ja IL 27.7.2004).

seurasivat päivää myöhemmin. Myös Apu ja SK noteerasivat tapahtuneen¹¹³. Eron laajaan uutisointiin vaikutti se, että pariskunta itse lähetti asiasta uutistoimistolle lyhyen tiedotteen, joka sitten uutisoitiin pienimpiä maakuntalehtiä myöten.

Eron jälkeen erityisesti Karpela sai runsaasti julkisuutta, mutta Niinistö jätettiin rauhaan. Kun kumpikaan ei suostunut kommentoimaan eroa julkisesti, iltapäivälehdissä analysoitiin parin elekieltä ja Tanja Karpelan uudistunutta ulkoasua. Uutisointi hiipui yllättävän nopeasti.

6.2.1.5 Matti ja Merja Vanhanen

Tiedotteeseen turvautuivat myös pääministeri Matti Vanhanen (kesk) ja hänen lentoemäntänä työskentelevän puolisonsa Merja erotessaan vuonna 2005. Avioliitto kesti 20 vuotta. Heillä on kaksi lasta.

Yhteisellä tiedotteella ja sitä laajentavilla haastattelulausunnoilla Vanhaset pystyivät ainakin uutisoinnin alkuvaiheessa pitämään eron perusfaktat oikeina, huhujen määrän mahdollisimman vähäisenä ja julkisuuden tasapuolisena heitä kumpaakin kohtaan. Monestihan eroissa käy niin, että suunsa puhtaaksi puhuva puoliso dominoi mediassa ja voi kääntää sympatiat puolelleen. Vanhaset pystyivät alkuvaiheessa yhdenmukaistamaan eri välineiden uutisointia, joka vieläpä käynnistyi heidän itse valitsemana ajankohtana.

Tiedotteesta kuitenkin seurasi valtava määrä julkisuutta, sillä tiedote antoi oikeutuksen erouutisoinnille myös sellaisissa välineissä, jotka muuten olisivat ehkä kuitanneet asian pienemmällä, yksityiselämään kuuluvana.

Suuren uutisen pääministeriparin erosta teki ennen muuta sen yllätyksellisyys ja poliittisesti hankala ajoitus juuri presidentinvaalien alla.

Suru-uutinen ero oli, mutta onneksi pari taktikoi tiedottamisen niin, että laatulehdet pääsivät kertomaan siitä samaan aikaan kuin iltapäivälehdet, nuo haaskansyöjät. Jo toinen imagotappio niille, ensin missasivat Lehtomäen häät!

Nimim. Sitä & tätä tekstiviestipalstalla (KSML 8.4.2005)

HS kertoi asumuserosta tuoreeltaan uutisetusivun pääaiheena. Myös KSML teki aiheesta isot jutut kommentteineen ensimmäisenä uutispäivänä. Samaan aikaan IS varasi erolle etusivun pääaiheen paikan ja seitsemän sisäsivua. IL:ssä ero oli etusivun pääotsikon ja kuuden sisäsivun väarti. Seuraavana päivänä

113 ”Sovussa eroon” (Apu 30.7.2004), ”Tiedotettavaa” (SK 30.7.2004).

Kuva 56. Matti ja Merja Vanhasen erossa muun median kanssa samalla viivalla kilpailleet iltapäivälehdet korostivat eron yksityistä puolta (IS ja IL 7.4.2005).

iltapäivälehdet käyttivät aiheeseen yhä yhtä monta sivua kuin ensimmäisenä uutispäivänä. Myös HS:ssa oli iso juttu. KSML omisti aiheelle nyt kokonaisen sivun.

Kolmantena päivänä ero oli iltapäivälehdissä edelleen etusivun pää- tai kakkosaiheena ja kolmella neljällä sisäsivulla. HS:ssa ja KSML:ssa uutisointi tyrehdyi. Saman päivän KSML:ssa oli eroaiheesta vielä edellisen päivän nettikyselyn tulokset ja politiikan toimittajan kolumni.

Merja Vanhanen kutsui eroa ”harmaan parin harmaaksi eroksi”, mistä alkoi julkinen pohdinta avioliiton myötä- ja vastamäistä ylipäättään. Journalististen uutisarvostusten muutos näkyy ennen muuta siinä, että media voi tarttua jopa harmaaksi kutsuttuun eroon, joka ”ei sisällä dramatiikkaa eikä kolmansia pyöriä”, ja laajentaa sen myös tavallisen lukijan arkea koskettavaksi yleisen tason puheenaiheeksi. Pitkistä liitoistaan erkaantuneiden Virolaisten, Leppästen ja Lipposten kohdalla tätä julkista keskustelua ei käyty tutkituissa lehdissä lainkaan.

Aikakauslehdet tulivat tällä kertaa auttamattoman myöhässä. Avussa oli aiheesta etusivun vinkki ja aukeaman kokoinen taustoittava juttu ”Miksi idylli särkyi?”, SK:ssa oli aukeama Vanhasesta ja muista presidenttiehdokkaista¹¹⁴.

Jatkoa kuitenkin seurasi Seura-lehden viitoittamalla tiellä. Pian eron jälkeen Seura julkaisi vihjailevan jutun, jossa kerrottiin Vanhasen vierailleen Tanja Karpelan hotellihuoneessa avioliittoaikanaan vuonna 1999.

114 ”Vanhanen kelpaa omilleen sinkkunakin” (SK 15.4.2005). Aukeaman juttukokonaisuudessa käsiteltiin aihetta presidenttiehdokkuuden näkökulmasta. Lehti oli haastatellut aiheesta keskustan 21:tä piirijohtajaa.

Kuva 57. Etusivun lisäksi IS käytti Vanhasten avio-eroon seitsemän sisäsivua ensimmäisenä uutispäivänä (IS 7.4.2005).

Tämä tapaus aloitti uuden luvun Matti Vanhasen julkisessa tarinassa, jossa alkoi pian vilistä jos jonkinmoista sivuhenkilöä. Osa heistä esiintyi omalla nimellään, osa tunnistamattomina¹¹⁵.

6.2.2 Juttutyypit

Erojuttujen lajityypeissä alkoi näkyä muutoksia Lipposten eron kohdalla 1994–96. Tällöin iltapäivälehdet laajensivat eroutisoinnin repertuaaria. IS ja IL pohtivat spekuloidessa jutuissaan, miten aviohuolet vaikuttavat pääministerin työhön. Uutta olivat myös vertaishaastattelut, joihin haettiin kommentoimaan Johannes Virolainen (IS) ja muita eri-ikäisiä julkispareja.

Niinistön ja Karpelan erossa 2004 tuli esiin jälleen kaksi uutta juttutyyppeä: IL teki nettilukijoiden kommentteista oman juttunsa, ja IS kirjoitti kaksi uutista, jotka olivat pelkkiä Meidän Perhe- ja 7 päivää -lehden referaatteja.

Vanhasten erossa uutena juttutyypinä näyttäytyivät erilaiset kommenttikirjoitukset ja kolumnit iltapäivälehdissä, HS:ssa ja KSML:ssa.

Verkkoulottuvuuden tehostuminen näkyi erityisesti KSML:n tavassa tehdä Vanhasten erosta nettikysymyksiä ja IL:n nettilukijoiden kommentteina leh-

¹¹⁵ Viittaa muun muassa 7 päivää -lehden haastattelemaan "Kaarinaan", joka väitti olleensa suhteessa Matti Vanhaseen (7 päivää 28–29/2005).

dessä. IL hyödynsi internetiä myös teettämällä nopean verkkotutkimuksen Vanhasen kannatuksesta. Muutoin verkolla ei ollut vielä merkittävää roolia erouutisoinnissa. Tilanne olisi täysin toinen tänään.

Merkille pantavaa vuonna 2005 oli, etteivät IS ja IL käyttäneet ensimmäisenä uutispäivänä lainkaan perinteisiä uutisjuttuja vaan ollettivat muiden välineiden hoitavan tämän puolen. Aihehan oli pyörinyt televisiossa ja radiossa jo koko edellisen päivän. Iltapäivälehdet keskittyivätkin eron syiden analysointiin ja reaktioiden hakuun.

6.2.3 Haastattelulähteet ja kontekstointi

Mutta täällä se tankkasi. Omaa kyläänsä se ajattelee. Ja kävi täällä paskallakin.

- Luumäkeläisellä huoltoasemalla haastatellut anonyymit Urpo Leppästä
(IL 11.1.1984)

Avioero saattoi jossakin määrin horjuttaa puhemies Johannes Virolaisen asemaa poliitikkonja, mutta eron kielteistä poliittista vaikutusta ei käsitelty analysoiduissa lehdissä kuin kerran. IS:ssa arveltiin, että Virolainen hävisi eronsa vuoksi Paavo Väyrykselle keskustapuolueen puheenjohtajataiston (IS 11.4.1981).

Virolaisten erossa lehdistö käytti ajan hengen mukaisesti vähän suorja sitaatteja, eikä pariskunnan itsensä lisäksi juuri kyselyt muilta kommentteja. IS ja Apu haastattelivat erikseen Kaarina ja Johannes Virolaista. Apu jututti myös Johannes Virolaisen uutta naisystävää Kyllikki Stenrosia. Vaikka asianosaisia haastateltiin, muut kuin Apu eivät panneet heitä vastaamaan eroa koskeviin kysymyksiin. Virolaisia ja Stenrosia ei myöskään pyritty haastattelemaan lähes päivittäin, kuten nykyisin tehtäisiin.

Nimettömiä lähteitä ei käytetty vielä Virolaisten eron uutisoinnissa muuten kuin iltapäivälehtien siteerattessa avioero-oikeudenkäynnin todistajia. Lisäksi Apu viittasi ”villeihin huhuihin”.

Muita tiedotusvälineitä ei analysoiduissa lehdissä siteerattu, vaikka erosta oli ilmeisesti kirjoitettu aikakauslehdistöissä. Kun Johannes Virolaisen ja Kyllikki Stenrosin kihlauksesta tuli tieto keväällä 1981, IL lainasi lyhyesti Lasse Lehtisen kirjaa *Virolainen*, jossa Johannes Virolainen tilitti suhdettaan Kyllikkiin.

Urpo Leppäsen ero politisoitui 1984, koska heräsi epäily ministerin väärästä valasta avioero-oikeudenkäynnissä ja päivärahojen huijaamisesta eduskunnassa. Tuon ajan kirjoittelusta huokuu vielä jossakin määrin avioeroa moraalisesti paheksuva asenne. Esimerkiksi IL pohti, onko Leppänen moraalinen mies ministeriksi (IL 10.1.1984). Myös SMP:n kunnianpuheenjohtajan Veikko Vennamon selvitysvaatimukset Leppäsen erosta esitettiin siinä valossa kuin Vennamo

olisi puuttunut avioeron soveliaisuuteen. Vennamo kuitenkin itse tähdensi, että hän halusi selvittää työvoimaministeri Leppäsen toimien lainmukaisuuden sen jälkeen, kun oli herännyt epäilyjä väärästä valasta ja päivärahojen perusteettomasta laskutuksesta.

Poliittisen kontekstin lisäksi Urpo Leppäsen eroon kytkeytyi jo jonkin verran yhteiskunnallista keskustelua avioerosta ylipäättään. Leppänen puhui Avun haastattelussa avioerosta nyky-yhteiskunnassa¹¹⁶. Tämä oli analysoiduissa lehdissä ainoa juttu, jossa eroa kontekstoitii yleiselle tasolle politiikan ulkopuolelle.

Uutisoinnissa ääneen pääsivät paitsi Leppäset itse, myös Marja-Leena Leppäsen äiti IS:ssa ja Urpo Leppäsen jalkahoitaja molemmissa iltapäivälehdissä. Puolueaktiiveja haastattelivat iltapäivälehtien ohella HS ja KSML. IS jututti myös Luumäen nimismiestä ja Lappeen kihlakunnan henkikirjoittajaa. IL erottui joukosta siinä, että muista lehdistä poiketen se käytti mieluusti nimetömiä lähteitä, kuten SMP:n kansanedustajia ja luumäkeläisen huoltoasemaan ”lattiaan painajia”. Lehti viittasi myös Luumäellä kiertäneisiin huhuihin Urpo Leppäsen väärästä valasta ja toisesta naisesta.

Muihin tiedotusvälineisiin viitattiin edelleen niukasti ja verhoillusti. IL viittasi ”julkisuudessa esitettyihin väitteisiin” kulissiliitosta ja kilpailevaan IS:iin kirjoittamalla ”erästä helsinkiläisestä iltapäivälehdestä”.

Paavo Lipponen piti avioeronsa 1994–96 visusti irti poliittisista kytköksistä, eikä mediallylakaan tuntunut olevan asian politisoimiseen haluja. Lähinnä iltapäivälehdissä pohdiskeltiin, miten pääministerin yksityiselämän ongelmat ja myöhemmin uusi rakkaus heijastuvat työtehtävien hoitoon. IL johdatti teemaa yleiselle tasolle koskemaan kaikkia työntekijöitä ja haastatteli perheterapeuttia ja ”stressitohtoria” (IL 13.1.1996). Pienen poliittisen protokollaskandaalin aiheutti se, ettei pääministeri Lipponen yllättäen osallistunutkaan Linnan juhliin 1995. Virallisiin selityksiin ei iltapäivälehdissä uskottu vaan todellisen syyn tiedettiin olevan aviokriisissä.

Kun pääministerin seurustelusta Päivi Hertzbergin kanssa alkoi liikkua tietoja, iltapäivälehdissä ryhdyttiin miettimään iäkkään miehen ja nuoren naisen välisen suhteen problematiikkaa yleisellä tasolla. Lipposen tapauksesta löydettiin yhtäläisyyksiä Johannes Virolaisen ja Kyllikki Stenrosin ikäeroon, josta ei kuitenkaan tutkituissa vuosien 1979 ja 1981 lehdissä puhuttu.

SK, joka oli vaiennut Virolaisen ja Leppäsen erosta, löysi vihdoinkin oman substanssinäkökulman Paavo Lipposen uuteen suhteeseen. Päivi Hertzberg sai esi-

116 ”Erosin esimerkiksi muille” (Apu 13.1.1984).

tellä pimennossa pysyneitä poliittisia ajatuksiaan ja mediakritiikkiään laajassa henkilöhaastattelussa¹¹⁷.

Lipposet, kuten myöskään Virolaiset, eivät antaneet erostaan lausuntoja lehdille. Lipposten tapauksessa iltapäivälehdet kuitenkin hankkivat tietoja muualta, muun muassa Lipposen anonyymista lähipiiristä ja hallituslähteistä. Kun Leppästen erouutisoinnissa nimettömiä lähteitä käytti vain IL, Lipposten erotessa myös IS turvautui anonyymilähteisiin. Uutta oli se, että kommentoijiksi etsittiin asiantuntijoita ilmiöiden taustoittamiseksi. Lipposten kohdalla tällaisia olivat muun muassa stressitohtori, perheterapeutti ja psykologi.

Kymmenessä vuodessa oli ehtinyt tapahtua muutosta myös mediakentässä ja iltapäivälehtien omassa mediaseurannassa. Iltapäivälehtien kanssa erojutuista kilpailevia tiedotusvälineitä oli entistä enemmän, joten niitä luettiin IS:ssa ja IL:ssä tarkkaan. Iltapäivälehdet viittasivat Lippos-jutuissaan 7 päivää -lehteen, MTV3:n Hermuseen ja Me Naiset -lehteen, joissa eroa oli käsitelty.

Niinistön ja Karpelan kihlauksen purkautuminen ei synnyttänyt kummoistakaan poliittista kuohuntaa, vaikka kysymyksessä oli ollut myös keskustan (Karpela) ja kokoomuksen (Niinistö) liitto. Aiemmissa lehtikirjoituksissa oli kyllä pohdittu paljonkin sitä, millaisia hallitusratkaisuja pariskunnan aamukahvipöydässä tehdään. Tarkastelujakson lehdissä poliittisen kytköksen nosti esiin vain IS, jossa mainittiin kolumnissa Karpelan saama poliittinen noste Niinistön ansiosta (IS 28.7.2004).

Ero ei herättänyt myöskään moraalista paheksuntaa vaan sitä pidettiin jokseenkin odotettuna. Ero ei antanut aihetta yleisen tason kirjoitteluun esimerkiksi siitä, millaista on eroperheen arki tai miten lapset pärjäävät kiireisen ministerivanhemman hoivissa. Ainoastaan Karpelan muuttunut ulkonäkö sai aikaan yleisempää pohdintaa siitä, miten ero voi sähköittää ihmisen olemusta ja miten ero vaikuttaa henkisesti. IL haastatteli aiheesta parisuhdeasioihin perehtyneen koulutusyhtiön edustajaa (IL 27.11.2004).

Iltapäivälehtien paine eroajien kommenttien ja tunnereaktioiden saamiseksi oli jo silmin havaittava. Karpela ja Niinistö eivät tiedotteensa lisäksi antaneet mitään lausuntoja aiheesta, joten iltapäivälehdet lukivat myös rivien välit Karpelan kolumneista Meidän Perhe -lehdessä, jossa hän kertoi ministerin sinkkuarjesta. IS siteerasi myös 7 päivää -lehteä. Nimettömiä lähteitä käytettiin ruutiininaisesti, ja Karpelan perässä juostiin ulkomaita myöten.

Uutisointi pääministeriparin erosta 2005 oli jo laajaa ja läpäisi koko mediakentän, joten erilaisia näkökulmia aiheeseen oli hyvin lavea kirjo. Poliittinen konteksti oli vahva ja kiinnostava, sillä perhearvoja korostanut pääministeri oli

117 ”Päivi Hertzberg – opettaja ja ystävätär” (SK 24.5.1996).

lähdössä presidentinvaaleihin, jossa puolison tuella on arvioitu olevan suuri merkitys. Matti Vanhasen ja keskustan väen yleinen arvio oli, ettei ero vaikuta presidentinvaalien asetelmiin. Rohkeimmin avioeron poliittisia vaikutuksia arvioi IS, jonka mukaan ”Ero vei keskustan kriisiin” (IS 7.4.2005).

IL oli ainoa, joka pohti eron vaikutusta Merja Vanhasen uraan Nurmijärven kunnanvaltuustossa (IL 8.4.2005).

Iltapäivälehdistä ja HS:ssa käsiteltiin Vanhasen avioeroa myös perhenäkökulmasta: miten kiireisen pääministerin aika riittää kaikkeen ja miten pääministeri jaksaa? KSML listasi avioeron kokeneita suomalaispoliitikkoja ja taustoitti Vanhasen liiton kestäneen 20 vuotta (KSML 8.4.2005). Lisäksi lehti kävi läpi presidenttiehdokkaiden siviilisäädyt ja sanoi kirkon perheasiain johtajan suulla, että parit eroavat liian helposti.

Vanhasen eron varjolla päästiin käsittelemään parisuhteen ja avioliiton kipupisteitä myös yleisellä tasolla, erityisesti iltapäivälehdistä, jotka muun muassa haastattelivat alan asiantuntijoita ja kokosivat julkkisten ja lukijoiden kokemuksia ”harmaasta liitosta”. Keskustan Sirkka-Liisa Anttila huomautti IS:ssa, ettei naiselle riitä pelkkä kotiäitiys (IL 7.4.2005). Avioeroprosettia, omaisuudenjakoa ja lasten elatukseen liittyviä seikkoja käsiteltiin iltapäivälehdistä, HS:ssa ja KSML:ssa. IS antoi yh-äideille ja -isille neuvoja, mistä saa eron jälkeen apua kotiin (IS 12.4.2005).

HS:n Sunnuntaidebatissa Arja Alho huolehti poliitikoista, joiden ei pitäisi alkaa elää julkkisten elämää (HS 10.4.2005). Alhon mielestä politiikka ei saa muuttua ihmissuhdedraamaksi. Alhon avaus ei saanut jatkoa tutkittujen lehtien palstoilla muuten kuin IL:n piikittelevässä pääkirjoituksessa (IL 13.4.2005).

Vanhaset käyttivät erotiedotetta, mutta antoivat auliisti myös lisäkommentteja lehdistölle. Tosin he paljastivat hyvin vähän yksityiskohtia eroonsa johtaneista syistä. Nimettömiä lähteitä siteerasi tällä kertaa iltapäivälehtien lisäksi myös HS¹¹⁸. Utta oli myös se, että iltapäivälehdet ja KSML kuulostelivat nimitämerkällä kirjoittavien nettilukijoiden reaktioita eroon.

Muita kuin asianosaisia haastateltiin tällä kertaa iltapäivälehtien lisäksi myös KSML:ssa, HS:ssa ja SK:ssa. Esimerkiksi KSML pyysi kommenttia kirkon perheasiain johtajalta (KSML 8.4.2005), HS muilta kansanedustajilta (HS 7.–8.4., 10.4.2005) ja SK kaikilta keskustan piirihohtajilta (SK 15.4.2005). Iltapäivälehdet ja HS kysyivät erosta kommenttia ensimmäiseksi kulttuuriministeri Tanja Karpelalta (kesk), ikään kuin jo enteillen Seura-lehden pian laukaisemaa Vanhanen–Karpela-kohua. KSML:kin tavoitti Karpelan toisena uutispäivänä.

118 ”Keskustan työvaliokunta vaikenä pääministerin erosta lähes tyystin” (HS 8.4.2005).

Eron uutisointi eteni niin nopeasti ja intensiivisesti, etteivät aikakauslehdet ehtineet kunnolla mukaan eikä iltapäivälehdillä ollut niissä juurikaan siteerattavaa. Aktiivisimpien uutisoiden, iltapäivälehtien, lainaaminen taas oli muille lehdille tämän tyyppisessä aiheessa yhä vaikeaa. Iltapäivälehtien tietoihin viitattiin vain KSML, joka siteerasi ”lehtihaastatteluita” (KSML 8.4.2005).

6.2.4 Yksityisyys

– Maassa on olemassa intimitteettisuojalaki, muttei se nähtävästi koske poliitikkoja. Mielestäni yksityisasiota ei pitäisi sotkea politiikkaan. Vaan kun julkis hakee avioeroa, käsittely kestää normaalia pitempään ja oikeussali on pullollaan lehtiväkeä, eduskunnan puhemies mieltii.

Kysyn, missä tämä poliitikon yksityiselämän oikeuden raja kulkee, jossain rattijuoppouden ja avioeron välissäkö? Virolaisen mielestä rattijuoppous on rikosasia ja avioero siviiliasia.

- Johannes Virolainen (IS 16.5.1981)

– Minusta on sikamaista, että ihmisen yksityiselämä tongitaan näin, paisutellaan hullunmyllyksi. Veikko Vennamon halua selvittää meidän avioeromme kaikki puolet en osaa oikein edes noteerata. Sitä minä en ymmärrä, että lehdet myyvät tällä asialla nyt jo kolmatta päivää. Eikö Suomessa tapahdu tällä hetkellä mitään muuta?

- Urpo Leppänen (IL 10.1.1984)

Yhteisestä sopimuksesta olemme päättäneet hakea avioeroa. Emme anna asian johdosta lausuntoja.

Paavo ja Aila-Marja Lipposen erotiedote
(HS 6.9.1994)

Purimme kihlauksemme 3.7.2004 kaikessa ystävydessä. Tällaisissa elämän- ja työtilanteissa katsoimme täysin yhteisymmärryksessä parhaaksi jatkaa elämäämme toisiimme sitoutumatta. Tämän ilmoitamme vain täten myöhemmin asioita kommentoimatta.

Sauli Niinistön ja Tanja Karpelan erotiedote
(KSML 28.7.2004)

– Ei tämä ulkopuolisille kuulu, ja puolueväessä kaikki ovat yhtä ulkopuolisia kuin te (toimittajat).

- Matti Vanhanen (HS 8.4.2005)

Kuten yllä olevista lainauksista käy ilmi, pääministeri Matti Vanhanen ei ole ensimmäinen huippupoliitikko, joka on tuskastunut yksityiselämän uutisointiin ja pyrkinyt rajoittamaan sitä. Vanhasen epäonneksi hän sattui eroamaan hetkellä, jolloin median murros oli reippaassa kiihdytysvaiheessa ja näkyi vahvasti sisällöissä.

Ennen Vanhasta ministerit eivät olleet tottuneet yksityisasioinaan pitämien­sä avioerojensa näin laajaan käsittelyyn lehdistössä. Vuonna 2003 media kohteli­kin Vanhasia kuin ketä tahansa eronnutta julkkisparia.

Matti Vanhanen käyttäytyi eron jälkeen niin kuin suurin osa suomalaisista miehistä käyttäytyy. Eduskunnassa hiippaileva mies oli vähän vaisun oloinen ja hieman tavallista pitemmissä tuumingeissa. Se riittää kertomaan surusta, pettymyksestä ja elämänarvojen horjahtamisesta.

- KSML 9.4.2005

Poliitikot ovat Johannes Virolaisen puhemiesajoista saakka suo­jautuneet tunkeilevalta medialta heittäytymällä mykäksi yksityisasioistaan ja välttämäl­lä tunteidensa paljastamista julkisesti. Avioerojuttuja lukiessa ei voinut kuin hämmästellä, miten eronneet poliitikot ja heidän puolionsa onnistuivat kätke­mään eroon liittyvät kipeät tuntemukset täydellisesti sisälleen. Niitä ei välitty­nyt jutuista oikeastaan lainkaan, mikä 2000-luvun imagopolitikoinnin aikana alkoi jo huolestuttaa presidentinvaaleihin valmistautuneen Vanhasen puolue­tovereita. He neuvoivat Vanhasta näyttämään tunteensa eron jälkeen (KSML 8.4.2005).

6.2.4.1 Virolaisen avioero sai iltapäivälehdet kiemurtelemaan

Puhemies Johannes Virolaisen avioeron sanotaan herättäneen aikalaisissa voimakkaita mielipiteitä vuonna 1979. Analysoitujen lehtien palstoilta nämä tuntemukset eivät kovin vahvoina välittyneet, sillä iltapäivälehdetkin (vuonna 1979 Iltalehteä ei vielä ollut) käsitelivät aihetta hyvin varovaisesti.

Kun erohuhut tulivat julki, heräsi kova kohu. Keskustapuolueen kenttäväki, konservatiivinen maalaisväestö, ei tuntunut ymmärtävän tuolloisen puheen­johtajansa seurustelua toisen naisen, Mtv:n perheohjelmajaoston päällikön Kyllikki Stenrosin, 57, kanssa.

- IS 11.4.1981

Ilmeisesti kuumien keskustelu käytiin joissakin muissa välineissä kuin tarkasteluissa iltaapäivä- ja aikakauslehdissä, sillä keskustapuolueen kenttävään kuohunta ei tullut ainakaan IS:ssa ilmi millään tavoin.

1980-luvun taitteen politiikan journalismiin kuuluivat henkilöhaastattelut, jotka täyttyivät haastateltavan monologista haastateltavan ehdoilla. Jos puhe ei juurikaan käsitellyt toimituksen toivomaa aihepiiriä, toimitus saattoi kuitenkin käyttää valtaansa jutun otsikoinnissa ja ingresseissä. Eroaiheen vaikeus tuli hyvin esiin Johannes ja Kaarina Virolaisen haastatteluissa, joiden lukija pettyi, jos odotti johdattelevien otsikoiden ja ingressien jälkeen seuraavan yksityiselämän paljastuksia.

Kaarina Virolainen vastasi IS:n julkaisemaan avioeroutiseen lyhyellä vastineella seuraavan päivän lehdessä. Hän kiisti tietävänsä eron vireilläolosta.

Tämän jälkeen IS vaikenai aiheesta pitkäksi aikaa. Apu-lehti julkaisi parin viikon päästä Johannes Virolaisen haastattelun otsikolla ”Johannes Virolainen avioerostaan: Yksityisasiani ovat kuin kärpäsen aivastus” (Apu 6.7.1979). Heti seuraavana päivänä myös IS julkaisi Virolaisen laajan haastattelun ”Olen yhä UKK:n mies” (IS 7.7.1979).

Apu ja IS käsittelivät eroaihetta varovaisesti. IS mainitsi eron vain ohimennen etusivun ja sisäsivun ingressissä, itse haastattelu keskittyi politiikkaan. Apu nosti esiin huhut Johannes Virolaisen kanssa viihtyvistä keskustapuolueen uudesta kansanedustajasta Kyllikki Stenrosista. Lehti yritti kysyä avioeroon

Kuva 58. Apu-lehti kysyi Virolaisten eron osapuolilta suoraan ne kysymykset, joita IS kartteli (Apu 6.7.1979).

ja huhuihin kommenttia kaikilta kolmelta osapuolelta, mutta he kieltäytyivät kommentoimasta.

Seuraavan kerran IS mainitsi Virolaisen avioeron elokuussa etusivun otsikossa ”Kaarina Virolaisen avioero tänään esillä – Vironperä on minulle maailman rakkain paikka” (IS 8.8.1979). Etusivulle sijoitettu uutinen kertoi lyhyesti, että avioeron käsittely alkaa tänään Lohjan syyskäräjillä. Lehden mukaan osapuolet eivät ole tavanneet toisiaan välirikon jälkeen, ja avioeron kipeisiin asioihin kuuluu yhteinen kotitila Vironperä. Viihdesivuille sijoitettu juttu oli Kaarina Virolaisen haastattelu, jossa ei kuitenkaan eroa mainittu kuin ingressissä.

Asumuserohakemus raukesi, koska osapuolet eivät saapuneet oikeuteen, mutta sitä IS ei uutisoinut. Apu julkaisi Kaarina Virolaisen haastattelun (17.8.1979) pian rauenneen käsittelyn jälkeen. Toimittaja havainnoi Kaarina Virolaisen puhuvan yhä ”miehestään” ja me-muodossa Vironperän asioista. Toimittaja kuitenkin arasteli kiusallisten kysymysten esittämistä. Niinpä koko juttu olikin Kaarina Virolaisen monologia ammatistaan opettajana. Lopussa toimittaja sentään rohkaistui kysymään: ”Mikä teille on elämässä tärkeää, pistää keskustelun kulku kysymään?”

Kaarina Virolainen mainitsi vastauksessaan hyvin suoritettua työtä, tasapainon itsensä kanssa, ystävät, tasapainoisen Jumala-suhteen ja läheisen ihmisen, jonka voi tuntea omakseen. Sitaatti ja juttu päättyivät Virolaisen kieltäytymiseen avioliittonsa käsittelystä eli juuri siitä, mihin koko tarinan odotukset oli viritetty:

Perheasioitani minä en halua käsitellä. Mutta teidän tiedätte mitä Lohjalla eilen tapahtui. Vironperä on minulle rakas ja kipeä asia.

- Kaarina Virolainen (Apu 17.8.1979)

Media ei kajonnut pariskunnan yksityisasioihin ennen lopulta toteutunutta avioero-oikeudenkäyntiä. Syvimmälle yksityisyyteen mentiin IS:n selostuksessa Virolaisten avioero-oikeudenkäynnistä (IS 15.4.1981). Ainekset kunnan skandaaliin olisivat olleet olemassa, sillä uutisen perusteella eron syitä olivat muun muassa puhemieheen kohdistunut perheväkivalta ja jatkuva riitely. Lehden mukaan ”välien rikkoutumisen syyksi oli veikkailtu Kyllikki Stenrosia, 57, joka kuitenkin on julkisuudessa kieltänyt sotkeneensa kenenkään välejä”. IS ja ensimmäistä vuottaan ilmestynyt IL eivät kuitenkaan tehneet näistä yksityiskohdista suurta numeroa.

Johannes Virolainen ei itse kommentoinut eroaan ennen kuin häiden aattona yleisellä tasolla IS:lle.

Kaarina Virolaista ei mainittu eikä hänen haastatteluitaan ollut Johannes Virolaista koskevissa jutussa ainakaan heti häiden jälkeen. Nykyisin häneltä todennäköisesti kysyttäisiin kommenttia heti tuoreeltaan ex-miehensä uuteen onneen.

6.2.4.2 Leppänen puhui erostaan avoimesti

Työvoimaministeri Urpo Leppäsen ero herätti poliittista kuohuntaa ja sai siksi myös palstatilaa päivälehtiä myöten.

Myös eron osapuolet antoivat auliisti laajoja haastatteluja iltapäivä- ja aikakauslehdille.

Vaikka kumpikin puolisoista antoi haastatteluja ja jopa ”Urpon toinen nainen” käytiin jututtamassa (IL 11.1.1984), kovin syvälle eron yksityiseen puoleen lehdistössä ei päästy käsiksi. Eron syyt tulivat esiin lähinnä iltapäivälehdissä ja eroasiaa hyvin henkilökohtaisesti käsitelleessä *Avussa*. Päivälehdissä käsiteltiin asian poliittista puolta.

Pariskunnan lapsia ei eron yhteydessä tuotu esille muuten kuin että eron todettiin olleen heille järkytys (IL 6.1.1984). Urpo Leppänen myönsi, ettei hänellä ole koskaan ollut paljon aikaa lapsilleen, mutta aikoi olla heille isä niin kuin ennenkin (Apu 13.1.1984).

6.2.4.3 Lipposen avioero oli tabu

Hienotunteisen käsittelyn sai myös puoluejohtaja, myöhemmin pääministeri, Paavo Lipponen (sd) erotessaan vaimostaan Aila-Marjasta 1994–96. Aviokriisi oli lehdistön tiedossa, mutta sitä ei lähdetty kovin syvältä penkomaan. Myös Lipposen uudesta suhteesta Päivi Hertzbergiin kerrottiin pitkälti parin omilla ehdoilla.

Paavo ja Aila-Marja Lipponen aloittivat käytännön, jossa merkittävässä asemassa olevat poliitikot ilmoittavat avioerostaan uutistoimistolle lähetetyllä

Kuva 59. Veikko Vennamon (smp) puututtua Urpo Leppäsen eroon liittyviin epäselvyyksiin aiheeseen tarttuivat iltapäivälehtien lisäksi myös päivälehdet (KSML 12.1.1984).

tiedotteella. Myöhemmin samaa menetelmää ovat käyttäneet Sauli Niinistö ja Tanja Karpela sekä Matti ja Merja Vanhanen.

Lipposten Ruotsissa asuva aikuinen tytär mainittiin joissakin jutuissa, mutta häntä ei lehdissä haastateltu eikä hänen rooliaan pohdittu sen kummemmin. IS kertoi, että Päivi Hertzbergillä ja helsinkiläisellä lääke-esittelijällä on yhteinen kolmevuotias tytär, joka asuu äitinsä luona. Lehti kertoi tytön etunimen, mutta hänenkään asemaansa ei jutuissa enempää käsitelty.

Lipposten ero ei saanut poliittisia piirteitä, mutta uutta oli se, että HS uutisoi kahdesti eroprosessin uusista käänteistä¹¹⁹. Yksityisten erokysymysten esittäminen tuntui olevan yhä vaikeaa iltapäivälehtien politiikan toimittajille. Enemmän julkisuudessa käsiteltiin syksyllä 1994 Paavo Lipposta mahdollisena tulevana pääministerinä. Näissä jutuissa erolle oli omistettu pari kolme lyhyttä kappaletta.

Aila-Marja Lipposta ja Päivi Hertzbergin miestä yritettiin haastatella iltapäivälehdissäkin vain kerran, ja lehdistö kunnioitti heidän haluaan olla rauhassa.

Eron syiden selvittämiseksi media ei tehnyt kovinkaan suuria ponnisteluja. Liiton riitaisuus kävi ilmi Paavo Lipposen käytöksestä ja lähipiirin nimettömänä antamista tiedoista.

6.2.4.4 Niinistön ja Karpelan vaikeneminen ei riittänyt medialle

Valtiovarainministeri Sauli Niinistö ja kulttuuriministeri Tanja Karpela valitsivat hekin niukan tiedotuslinjan purkautuneesta kihlauksestaan. Median paineet ja politiikkaan liittyvät avoimuuden vaatimukset olivat Lipposen eron jälkeen kasvaneet kuitenkin niin koviksi, ettei pariskunnan vaikeneminen enää hillinnyt juttujen tekemistä. Samaan aikaan pääkirjoitustasolla jouduttiin jo puolustelemaan poliitikkojen yksityiselämän rehevöitynyttä julkisuutta¹²⁰ (IL 28.7.2004).

Median suurin mielenkiinto kohdistui eron jälkeen Karpelaan, joka antoi niukkoja vihjeitä yksityiselämästään ja henkilökohtaisista ajatuksistaan vain Meidän Perhe -lehden kolumneissaan. Niitä luettiin tarkkaan ja siteerattiin iltapäivälehdissä, jotka ryhtyivät kommenttien puutteessa myös tulkitsemaan Karpelan kehonkieltä ja pukeutumista¹²¹.

119 Lipposten erotiedotteeseen perustunut lyhyt uutinen ”Paavo Lipponen hakee avioeroa” (HS 6.9.1994) ja ”Paavo ja Aila-Marja Lipponen hakevat avioeroa” (HS 5.3.1996).

120 ”Kansalaisilla on kansanvallassa oikeus tietää perusasiat päättäjiensä yksityiselämästä. Kommunistidiktatuureissa ei sen sijaan aina tiedetty, onko niiden johtajilla perhettä lainkaan” (IL:n pääkirjoitus 28.7.2004).

121 ”Tanja Karpelan tyyli sähköityi heti, kun sormus hävisi sormesta” (IL 31.7.2004), ”Sädehtivä Tanja Karpela kehui Tukholman matkaansa” (IL 3.8.2004) ja ”Ulkonäkö uusiksi – ihmissuhteen päätyttyä moni panostaa itseensä” (IL 7.8.2004).

Aiempiin valtiomieseroihin verrattuna aivan uusi piirre oli, että nyt iltapäivälehtiä kiinnosti myös tavallisen kansalaisen mielipide eroista¹²². Iltapäivälehdistä IL oli aktiivisempi eroista uutisoija ja meni myös selvästi syvemmälle parin yksityisyyteen.

Niinistön ja Karpelan lapset rajattiin enimmäkseen lehtikirjoittelun ulkopuolelle. IL mainitsi, että Karpela on ankkuroitu nuoriin lapsiinsa, kun taas Niinistö on lapsensa jo kasvattanut (IL 28.7.2004). Muutoin lapsia tai muita sukulaisia ei sotkettu eroon, ei edes Tanja Karpelan ex-miestä Totti Karpelaa, jota oli totuttu näkemään julkisuudessa. Sen sijaan Tanja Karpelan entinen poikaystävä yhdistettiin tapahtumiin IL:ssä ja häntä myös haastateltiin¹²³.

6.2.4.5 Vanhaset puhuivat mutta eivät paljastaneet riittävästi

Matti ja Merja Vanhanenkin käyttivät uutistoimistolle lähetettyä tiedotetta erotessaan vuonna 2005. He valitsivat kuitenkin taktiikan, johon kuului tiedotteen lisäksi kommenttien antamista tiukasti yksityisyyden rajoista kiinni pitäen. Matti Vanhasen mukaan tiedottamisajankohta oli harkittu, koska pariskunta arveli spekulatioiden lähtevän liikkeelle Merjan asunnon julkisista kauppa- ja kiinnitysasiakirjoista (IL 7.4.2005).

Median muutos näkyi paitsi iltapäivälehtien kasvaneissa sivumäärissä, joita aiheeseen käytettiin, myös päivälehtien keskittymisessä eron yksityiseen puoleen. Aiemmin tämä oli jätetty iltapäivälehtien harteille, mutta jo Niinistön ero ja HS:n reagointi antoivat viitteitä siitä, mitä tuleman pitää.

Vanhasten eron käsittelyssä HS ja KSML lähentyivät iltapäivälehtiä, jotka vastasivat lisäämällä volyymia ja tehostamalla yksityisten yksityiskohtien esiin kaivamista ja esittämistä. Kuvaavaa on, että IS nosti etusivulleen pääotsikoksi yksityisluonteisen, kiinnostavan tiedonmurun ”Matti olisi halunnut jatkaa” (IS 7.4.2005). Pääministerin vastentahtoisuus eroa kohtaan ei välittynyt päivälehtien uutisoinnista. Myös IL lähestyi etusivullaan eroa henkilökohtaisen kautta pääotsikolla ”Merja Vanhanen IL:lle: Eron ei liity toista naista” (IL 7.4.2005).

Apu-lehdessä kerrattiin jo julkisuudessa olleita tietoja¹²⁴. SK:ssa ei edelleenkään menty henkilökohtaisuuksiin vaan pitäydettiin puhtaasti asiassa.

Kiusallisten kysymysten esittämistä muun muassa mahdollisesta kolmanesta pyörästä ei enää toimituksissa kaihdettu vaan toimittajat pyrkivät hankkimaan vastauksia juuri niihin kysymyksiin, joita tapahtumista luonnollisesti

122 ”Iltalehti Onlinen lukijat ottivat kantaa Karpelan ja Niinistön eroon – ”Kahden aikuisen järkevä ratkaisu” (IL 28.7.2004).

123 ”Ex-rakastettu Johan Elliot: ”Minulla ei ole osuutta Tanjan ja Saulin eroon” (IL 29.7.2004).

124 ”Miksi idylli särkyi?” (Apu 15.4.2005)

heräsi. Kysymys mahdollisesta avioliiton ulkopuolisesta suhteesta esitettiin heti ensimmäisenä uutispäivänä iltapäivälehtien lisäksi HS:ssa ja toisena uutispäivänä KSML:ssa. Vaikka sekä Matti että Merja Vanhanen kiistivät avioliiton ulkopuolisen suhteen, IL:ssä (IL 8.4.2005) spekulointiin Merjan uudella suhteella (joka sittemmin osoittautui todeksi) ja pian alkoi lukuisien naisten yhdistäminen Mattiin. IS:ssa eräs perhe- ja psykoterapeutti spekuloi varsin rohkeasti Vanhasten ”harmaan” eron syillä:

Rouva Vanhanen saattoi aavistaa melko pian, että valtakunnan asioiden hoitamisen on pakko mennä avioliiton edelle. Voi olla niinkin, että ennen Matin pääministeriyttä hänellä oli oma vapaus.

- Perhe- ja psykoterapeutti Maija Mäkelä
IS 9.4.2005

Tälläkään kertaa lapsia ei nostettu kovin näkyvästi esille erouutisoinnissa – esimerkiksi heidän reaktioitaan avioeroon ei kerrottu, mutta heidän asumisjärjestelynsä tulivat esille Merja Vanhasen omissa lausunnoissa (HS ja IL 7.4.2005).

Pääministerin erotessa vuonna 2005 mediassa menttiin entistä syvemmälle muun muassa henkilökohtaisiin talous- ja lastenhoitoasioihin. Nimettömien lähteiden kertomia tietoja ja lehdistön spekulointia yksityisasioidella Vanhaset eivät pystyneet estämään, jos sitä edes kuvittelivatkaan.

HS kertasi, mitä julkisuudessa on kerrottu Vanhasten perhe-elämästä (HS 7.4.2005). IL laskeskeli, paljonko Merja Vanhasen pitäisi maksaa elatusapua pääministerimiehelleen (IL 8.4.2005), myös saman päivän IS käsitteli perheen talousasioita. IL kiirehti esittelemään Merja Vanhasen uutta asuntoa kuvissa (IL 8.4.2005), ja IS:ssa selvitettiin, miten Matti Vanhanen nyt järjestelee elämäänsä (IS 8.4.2005). Pääministerin ajan riittävyttä pohdittiin ilman, että häneltä itseltään kysyttiin tai saatiin vastausta asiaan.

Vanhanen muistutti, että kyse on yksityisyyteen ja kahden ihmisen suhteen liittyvistä asioista (KSML 7.4.2005), eikä ero hänen mielestään kuulu ulkopuolisille, puolueväellä eikä toimittajille (HS 8.4.2005). HS:n mukaan eduskunnan käytävillä kuitenkin puhuttiin erotiedon tultua julki vain Vanhasen erosta.

Erouutisoinnille uutta oli se, että tällä kertaa lehdistöä kiinnostivat myös muiden poliitikkojen ja tavallisten kansalaisten reaktiot. Myöskään tätä päivitelyä Vanhaset eivät voineet mitenkään estää.

6.3 Päätelmiä

Hallitusjuttujen otokset vuosilta 1987, 1995 ja 2003 sekä erojutut 1979–81, 1984, 1994–96, 2004 ja 2005 toivat hyvin esiin paitsi muuttuneen poliittisen kulttuurin, myös toimituksellisten käytäntöjen kehityssuunnan. Muutosta voi kutsua vapautumiseksi journalismia rajoittaneista kahleista. Toisaalta sen voi myös nähdä aimo harppaukseksi kohti kaupallista ja viihteellistä uutistuotantoa, jossa poliittinen asiajournalismi jää yhä vähäisempään rooliin etenkin iltapäivälehdissä. Muissa tarkastelluissa välineissä perinteinen politiikan journalismi on pitänyt vielä pintansa, vaikka sen tyyli ja sisällön painotukset ovat saaneet sopeutua uuden ajan vaatimuksiin.

Analyysini tulokset eivät sinänsä yllätä, sillä politiikan journalismin muutosta on tutkittu ja siitä on keskusteltu paljon. Tutkimukseni tuo kuitenkin muutoksen nyansseja esiin sekä tarkentaa iltapäivälehtien ja muun lehdistön välisiä eroja.

Missä iltapäivälehtien ja muun lehdistön erot sitten olivat? Entä miten *Iltasanomat* ja *Iltalehti* poikkesivat toisistaan politiikan uutisoinnissa?

Hallitusjutuissa iltapäivälehtien irtaantuminen päivälehtien politiikan agendasta alkoi näkyä vuoden 1995 aineistossa. Hallitusohjelmaa käsiteltiin enää niukasti, ja iltapäivälehtien uutiskerronta sekä aihevalinnat muuttuivat pikkuhiljaa entistä viihdyttävämmiksi. Avioerouutisoinnissa iltapäivälehdet menivät päivälehtiä syvemmälle jo 1981, mutta vuonna 1979 *Apu-lehti* näytti *IS:lle* mallia, miten henkilöhaastattelussa isketään suoraan yksityisen ytimeen.

Aviosuhdetta koskevaa lehtikirjoittelua eri vuosikymmenillä tutkineen Jallinojan¹²⁵ (1997) mukaan aviosuhdetta pidettiin vielä 1960-luvulla pitkälti yksityisenä asiana, josta tehtiin vain niukkoja paljastuksia. Vuosikymmenen loppuun mennessä naistenlehdet luopuivat tiukasta pidättyvyydestään, ja 1970-luvun alussa alkoi julkisuuden henkilöiden tuskailu liian yksityisiä asioita utelevista toimittajista. (Jallinoja 1997, 88–89.)

Kun *IS* käsitteli puhemies Johannes Virolaisen avioeroa vaivaantuneesti, *Apu* ei kainostellut kysyä ikäviä kysymyksiä vaan osoitti jo rohkeampaa ja röyhkeämpää suuntaa, johon muukin media oli *Tamminiemen pesänjakajien* (Lauantaseura 1981) jälkeen liikahtamassa. Toisaalta iltapäivälehdet selostivat Virolaisten avioero-oikeudenkäynnistä sellaisia intiimejä yksityiskohtia, jollaisia ei myöhempien erojen yhteydessä pystytty tai haluttu julkistaa. Nämä jutut

125 Jallinoja (1997) tutki naistenlehtien kirjoittelua aviosuhteesta 1950–1990-luvuilla. Nais-tenlehtiä voi pitää edelläkävijöinä yksityiselämän avaamisessa julkisuuteen. Jallinojan mukaan nopeaa muutosta 1960-luvun lopussa toteutti *Me Naiset* -lehti. (Jallinoja 1997, 88–89.)

olivat kooltaan pieniä eivätkä jatkuneet päiväkausia, mutta paljastivat eron syistä enemmän kuin Matti ja Merja Vanhasen avioerosta kertoneet uutiset kaksi ja puoli vuosikymmentä myöhemmin. Nykyisin avioeroprosessi on toisenlainen, eikä vastaavanlaisia näytelmiä enää nähdä julkisuudessa. HS, KSML ja SK eivät kirjoittaneet Virolaisen erosta tutkitulla ajanjaksolla lainkaan.

Virolaisen avioeron uutisointi 1980-luvun taitteessa vastaa vielä sitä ”vanhan liiton” journalismia, jota Pernaa ja Railo (2006) kuvaavat osuvasti artikkelissaan *Valtapolitiikasta tunnepolitiikkaan*. Kirjoittajien mukaan suomalaiselle sanomalehdistölle oli vielä 1970-luvun lopulla ominaista arvostava, kunnioittava ja etäinen suhtautuminen poliitikkoihin. Poliitikkojen haastattelut olivat usein sanatarkassa kysymys–vastaus-muodossa, ja toimittajan tekemät luonnehdinnat ja arviot olivat niissä harvinaisia. Varovaiseen kommentointiin tarjosivat mahdollisuuksia kirjoitusten otsikot ja ingressit. Jutuissa käsiteltiin ainoastaan politiikkaa. (Pernaa ja Railo 2006, 19–20.)

Urpo Leppäsen avioeron uutisoinnissa iltapäivälehdet olivat erityisen aktiivisia. Suurelta osin tähän vaikutti se, että Leppäset puhuivat erostaan avoimesti iltapäivälehdistä. Poliittisen kytköksen vuoksi ero nousi otsikoihin myös HS:ssa, KSML:ssa ja Avussa, mutta ei SK:ssa. Apu toi ainoana lehtenä esiin avioliiton kipupisteisiin liittyvän yhteiskunnallisen kontekstin. Myöhemmin iltapäivälehdet ottivat tämän valistajan roolin itselleen.

Paavo Lipposen avioero lähes sivuutettiin tiedotusvälineissä, ennen kuin hän toi esille uuden suhteensa. Jopa iltapäivälehdet pitivät Lipposen eroa vaatimattomasti esillä. HS uutisoi eron käänteistä kaksi kertaa lyhyesti, Apu ja SK noteerasivat yhdellä jutulla, KSML ei lainkaan.

Vuonna 2004 näkyi jo selviä merkkejä siitä, ettei poliitikon avioero ollut enää yksityisasia päivälehdillekään. Sauli Niinistön ja Tanja Karpelan kihlauksen purkautuminen oli iltapäivälehdistä etusivun pääuutinen ja HS:lle ja KSML:lle hieman pienempi uutinen. Myös Apu ja SK noteerasivat tapahtuneen lyhyesti. Iltapäivälehtien uutisointi kuitenkin tyrehtyi nopeasti.

Matti ja Merja Vanhasen avioero oli jo iso uutinen kaikille analysoiduille lehdille. Erityisen iso tapaus se oli iltapäivälehdistä, jotka varasivat aiheelle moninkertaisen sivumäärän päivälehtiin verrattuna. Samalla iltapäivälehdet pyrkivät kertomaan avioeron yksityisestä puolesta yksityiskohtaisemmin kuin muut välineet.

Iltapäivälehdet myös toivat Vanhasen eron yhteydessä vahvasti esiin avioeron yhteiskunnallista kontekstia. Merkille pantavaa oli, että ensimmäisenä uutispäivänä iltapäivälehdet eivät enää lähteneet liikkeelle uutiskärki edellä vaan hakivat heti alkuvaiheessa juttuihinsa eron syitä, tunteita ja reaktioita. Näillä keinoin iltapäivälehdet pyrkivät erottumaan aiheeseen hanakasti tarttuneista

päivälehdistä ja aikakauslehdistä. Uutismyllyn jauhaessa aiheen muutamassa päivässä tyhjiin aikakauslehdet seurasivat auttamattomasti jälkijunassa.

Avioeroja koskevissa jutuissa yksityisasiointia julkistettiin tietenkin enemmän kuin hallitus uutisissa. Erojen politisoituminen lisäsi kirjoittelun volyyymia merkittävästi. Tietojen intiimiyteen vaikutti keskeisesti se, miten paljon asianosaiset itse halusivat niistä kertoa. Virolaiset, Lippiset sekä Niinistö ja Karpela valitsivat vaikenemisen linjan, kun taas Leppäset ja Vanhaset antoivat haastatteluita. Leppästen ja Vanhasen erot myös saivat määrällisesti eniten julkisuutta, mutta jälkimmäisessä tapauksessa ajat olivat jo muuttuneet niin, että julkisuutta olisi tullut joka tapauksessa.

Vanhaset antoivat kyllä lausuntoja, mutta kertoivat loppujen lopuksi hyvin vähän eroonsa johtaneista syistä eivätkä juuri mitään henkilökohtaisista tuntemuksistaan tai elämänsä järjestelystä tulevaisuudessa. Tämä johti siihen, että iltapäivälehdet spekuloiivat kolmansilla pyörillä ja etsivät viitteitä henkilökohtaisista tuntemuksista Vanhasen mielialoista, äänenväristä ja kehonkielestä. Myös elatusmaksujen suuruutta ja omaisuudenjakoa laskeskeltiin lehdissä asianosaisilta itseltään kysymättä.

Päähuomio eroutisoinnissa keskittyi kaikissa tutkituissa lehdissä avioeron osapuoliin ja heidän mahdollisiin uusiin suhteisiinsa. Jos lapsia oli, heidät mainittiin, mutta heidän reaktioitaan ja tuntemuksiaan ei kuvailtu lainkaan, eikä heitä haastateltu.

Erouutisoinnissa median volyymit ovat kasvaneet, mutta Vanhasen tapauksessa kirjoittelun määrää lisäsi poikkeuksellisen kiinnostava presidentinvaaliasetus. Hienotunteista, poliittikkoa säästelevää asennetta oli aistittavissa kaikkien erojen uutisoinnissa, mutta Vanhasen kohdalla oli selvästi nähtävissä, että kirjoittelun laajuudesta ja teemoista päätettiin nyt toimituksissa Vanhasista riippumatta. Virolaisen, Lippisen ja Niinistön kohdalla taas lehdistö kunnioitti poliitikon omaa haluttomuutta käsitellä aihetta julkisesti.

Tämä havaintoni liittyy siihen, mitä Jallinoja (1997) kirjoittaa haastattelu-puheen tahdikkaudesta. Hänen mukaansa julkaistua haastattelua sävyttää tahdikkaus, jos kaikkea ei kerrota ja se mikä kerrotaan, selitetään haastateltavan kannalta parhain päin. Näin yksityinen avautuu julkiseksi valikoiden. (Jallinoja 1997, 59–60.)

Tahdikkaus kuvastaa osuvasti Virolaisten, Leppästen, Lippisten sekä Niinistön ja Karpelan eron saamaa mediakäsittelyä. Sen sijaan Vanhasen eroon liittyvään suureen juttujen määrään mahtui mukaan kaikenlaista, myös Jallinojan termein tahdittomia näkökulmia eli sellaista puhetta, jossa jutun kohde ei voi vaikuttaa salaisuuksiensa paljastamiseen eikä häntä välttämättä haastatella lainkaan.

Hallitusjutuissa ei edes vuonna 2003 menty kovin syvälle ministereiden yksityisyyteen, elleivät poliitikot itse raottaneet kotinsa ovea. Yksityiselämään liittyvät maininnat ja luonnehdinnat kuitenkin lisääntyivät selvästi vuoden 1987 jälkeen. Vuonna 1987 iltapäivälehtienkään hallitusjutuissa ei ollut yksityistä juuri lainkaan. Ministereiden siviilielämästä alettiin kertoa ensin naisministereitä koskevissa iltapäivälehtien jutuissa vuonna 1995. Asialla oli yleensä nais-toimittaja tai empaattinen miestoimittaja.

Hallitusohjelman ja asiakysymysten sijaan iltapäivälehtiä kiinnostivat enemmän henkilökysymykset sekä ministereiden perhe ja vapaa-aika.

Poliitikkojen yksityiselämän uutisointia tutkinut Niemi (2006) kutsuu henkilöön menevää avoimuutta persoonapolitiikaksi tai vaihtoehtoisesti julkiseksi intiimiydeksi, jonka tavoitteena on kertoa yleisölle, millainen poliitikko on oikeasti ihmisenä ja lisätä siten luottamusta ja vetovoimaa. Niemen mukaan politiikan henkilöitymistä on selitetty sillä, että henkilökeskeinen julkisuus tarjoaa suurelle yleisölle selkeästi hahmottuvia vaihtoehtoja. Kun puolueet samankaltaistuvat, näkyvien persoonien välillä voi silti yhä nähdä eroja esimerkiksi arvomaailmoissa. (Niemi 2006, 229.)

Julkisen ja yksityisen rajan hämärtymistä selittää myös Jallinoja (1997), joka kuvailee yleisön ihastumista esiintyvään taiteilijaan. Kun yleisö ihastuu esiintyvän taiteilijan persoonalliseen esiintymiseen, se samalla ihastuu häneen ihmisenä. Kiinnostus herättää myös halun tietää, millainen kyseinen henkilö on ihmisenä, eli miten hän viettää yksityiselämänsä. Näin raja roolia näyttelevän ja yksityiselämää viettävän ihmisen välillä hämärtyy. (Jallinoja 1997, 50–54.)

Television aikakaudella poliitikotkin joutuivat alttiiksi sille samalle muutokselle, jossa näyttämötaiteilijat olivat jo 1800-luvulla. Televisiossa poliitikko tavoittelee ympäripyöreällä puheellaan suurta yleisöä mutta lattea puhe ei vetoa yleisöön. Tällöin persoonallisuuden, henkilökohtaisten motiivien ja yksityiselämän merkitys korostuvat. (emt.)

Tarkastellut hallitusjutut antavat tukea Pernaan ja Railon (2006) päätelmille siitä, että naiset toivat yksityisen mukanaan politiikan journalismiin. Ennen 1980-luvun puoliväliä naispoliitikkoja ei juuri näkynyt muualla kuin naistenlehdissä ja niissäkin harvemmin, vaikka naisministereitä oli maassa ollut jo vuosikausia. Tutkijoiden mukaan miespoliitikkoja käsittelevien kirjoitusten hallitseva teema 1980-luvun alussa oli valta. Naispoliitikkojen henkilöesittelyissä taas käsiteltiin politiikkaa aina poliitikon henkilökohtaisten kokemusten kautta. (Pernaa ja Railo 2006, 46–47.)

Pernaa ja Railo määrittelevät vuoden 1987 eduskuntavaalit naisten poliittisen julkisuuden käännekohdaksi (emt.). Tienraivaajana toimi kansanedustaja Sirpa Pietikäinen (kok). Tutkijat pitävät kansanedustaja Pirjo-Riitta Antvuorta

(lib, kok) hyvänä esimerkkinä poliittisen julkisuuden muutoksesta, sillä hänen tapauksensa osoittaa, kuinka yhteys poliitikon poliittisen uran ja hänen saamansa julkisuuden välillä heikkeni entisestään 1980-luvun lopulla. Syntyi uusi naispoliitikkojen ryhmä, joka sai lähes pelkästään yksityiselämäänsä liittyvää julkisuutta. Antvuoren lisäksi Perna ja Railo mainitsevat tähän ryhmään kuuluviksi Tanja Karpelan ja Leena Harkimon. (emt., 49–51.)

Karpela nousi esiin mediailmiönä myös vuoden 2003 hallitusaineistossa. Erityisesti iltapäivälehtien hallitusta koskeva julkisuus henkilöityi häneen. Lehdet myös kertoivat hänestä enemmän yksityisluonteisia tietoja – muun muassa lapsenhoitojärjestelyistä – kuin muista ministereistä. Tätä seikkaa arvioitaessa on syytä muistaa, että Karpela oli ennen poliitikonuraansa avannut yksityiselämäänsä lehdille, joten muut ministerit eivät olleet hänen kanssaan samalla lähtöviivalla julkisuuden laadussa ja määrässä mitattuna.

Ero- ja hallitusjuttujen analyysin valossa iltapäivälehtien voi todeta keskityvän politiikan uutisoinnissaan entistä enemmän draamaan, tarinankerrontaan ja poliitikoihin ihmisinä. Poliitiikan asiapuoli jäi iltapäivälehtien hallitusjutuissa vuonna 2003 usein toimittajakolumnistien ja pääkirjoitustoimittajien vastuulle.

Pernaan ja Railon (2006) mukaan 1980-luvun voi nähdä välietappina matkalla 1970-luvun poliitikkoja kunnioittavasta poliittisesta journalismista 1990-luvun kuvia kaatavaan politiikan uutisointiin (Perna ja Railo 2006, 19). Tutkijat kuitenkin havaitsivat lehdistön poliittisen kritiikin lientyneen 1980-luvun loppua kohti (emt., 44). Ehkäpä tästä on osoituksena se, että analysoimissani vuoden 1987 hallitusjutuissa kritiikkiä oli vähän ja se keskittyi pääkirjoituksiin. Erityisesti HS:n esittämän ja välittämän kritiikin vähyys on yllättävää.

Vuoden 1995 hallitusjutuissa kritiikkiä oli jo määrällisesti enemmän, ja kritiikin kirjo oli laveampaa. Uutena elementtinä uutisointiin tulivat toimittajien kolumnit ja kommentit, joissa analysoitiin kriittiseen sävyyn hallituksen toimia ja ministereitä.

Vuonna 2003 kritiikkiä esitettiin lehdistössä enemmän ja monipuolisemmin kuin 1987. Uusi kritiikin muoto oli hallituspuolueiden sisältä kummunnut salkkujaon ja hallituskumppaneiden arvostelu. Yleisölle tarjottiin entistä vähemmän eväitä kritiikin perusteiden ymmärtämiseen ja arvioimiseen. Lukija ei voi saada pelkästään henkilöihin ja konflikteihin kohdistuvasta uutisoinnista kattavaa kokonaiskäsitystä poliittisen päätöksenteon kohteena olevista asioista. Iltapäivälehdet olettavat lukijoiden hankkivan nämä perustiedot muualta¹²⁶.

126 Kokonaan toinen kysymys on, onko perustietoa poliittisesta päätöksenteosta ja poliitikkojen kannanotoista saatavilla muista tiedotusvälineistä riittävästi ja jos on, kiinnostaako se lukijoita.

Iltapäivälehdissä, joissa sisällön muutos on ollut voimakkainta, tästä kehityskulusta voi seurata pian se, että asiaan keskittyvät politiikan toimittajien kolumnit ja lehtien pääkirjoitukset eivät enää sovikaan karnevalistiseksi muuttuneeseen ympäristöönsä ja katoavat lopulta nekin.

Hallitusaineiston analyysissä kävi ilmi, että lehdistö otti vuosien 1987–1995 välillä itselleen opposition roolin. Saman on havainnut eduskuntavaaliuutisoitua tutkinut Laura Heino (2006, 86). Tämä kyllä voimisti median hallituskritiikkiä, mutta ei välttämättä juurikaan monipuolistanut sitä. Eri lehdet kommentoivat samoja aiheita ja usein vielä keskenään samanmielisesti. Kun popularisoitua media kritisoi politiikkaa ja entistä enemmän sen henkilökysymyksiä, uhkana on median itseriittoisuus ja keskittyminen epäolennaisuuksiin. Tämän välttämiseksi median kannattaisi oman kommentointinsa ohella haastaa uinuvaa oppositiota ärhäkämpään esiintymiseen.

Hallitusjuttujen analyysi vahvistaa myös Heinon (emt.) päätelmää, jonka mukaan 1990-luvulla ryhdyttiin kritisoimaan poliitikkojen henkilökohtaisia ominaisuuksia (emt., 68 ja 87). Toimittajat tekevät tämän omissa nimissään, mutta yksi asia henkilöön käyvässä kritiikissä ei ole muuttunut mihinkään: poliitikot puhuivat 1987, 1995 ja 2003 medialle anonymisti, kun esittivät voimakasta henkilökohtaista arvostelua. Erojutuissa anonymilähteiden käyttö yleistyi vuodesta 1979 vuoteen 2005 siten, että ensin niitä käytti vain IL vuonna 1984, sitten myös IS vuonna 1995 ja lopulta HS:kin vuonna 2005.

Suorien haastattelulähteiden käyttö lisääntyi huomattavasti kaikissa lehdissä vuodesta 1987 vuoteen 1995. Lipposen hallituksen ministereistä entistä useampi pääsi jo ääneen, kun taas vuonna 1987 haastateltiin vain muutamaa keskeisintä ministeriä. 90-luvun puolivälissä media laajensi haastateltavien joukkoaan eri alojen asiantuntijoihin, joita oli jo huomattava määrä vuoden 2003 hallitus uutisissa.

Tavallisen kansan ääni pääsi heikosti esiin niin hallitus- kuin erojutuissa. Tärkein foorumi oli iltapäivälehdien yleisönosasto – toimituksellisille palstoille äänestäjillä ei ollut juurikaan asiaa. Erojutuissa muutosta alkoi näkyvä vasta vuosina 2004–2005, jolloin iltapäivälehdet alkoivat noteerata nettikeskustelijoidensa kommentteja erosta myös painetun lehden sivuilla. KSML hyödynsi nettiäänestyksiä vuoden 2003 hallitusjutuissa.

Nykyjournalismi ei enää palvele tiedonhaluista, asiaorientoitunutta lukijaa yhtä perusteellisesti kuin ennen, koska lukijan ei oleteta olevan kiinnostunut puuduttavista kokousselostuksista ja hallinnollisesta byrokratiasta. Uutisten fokus on jo päivälehdissäkin siirtymässä peruskysymyksistä mitä, missä ja milloin inhimillisesti kiinnostavampiin kuka- ja miksi-kysymyksiin.

Kuva 60. Ulkoministeri Erkki Tuomioja kertoi IL:ssä juoksevansa 7–17 kilometrin matkoja (IL-viikkoliite 18.4.2003).

Iso juttu ja suuret kuvat ulkoministeri Erkki Tuomiojan lenkkeilyharrastuksesta (kuva 60) eivät kuitenkaan välttämättä ole ilmiselvä merkki politiikan journalismin räikeästä viihteellistymisestä vaan siitä, että politiikan journalismi on ainakin hetkellisesti saanut tehdä tilaa pelikenttäänsä laajentaneelle viihdejournalismille.

Viihdejournalsmi on aivan oma lajityyppinsä, kuten tuon esiin tämän tutkimuksen luvussa 4. Poliitikoista on tullut julkkiksia siinä missä misseistä, formulakuljettajista, tv-juontajista ja tangokuninkaallisistakin. Poliitiikan toimittajien lisäksi poliitikoista kirjoittavat nykyisin myös viihdetoimittajat. Fokuksen muutosta kuvastaa hyvin 7 päivää -lehden viihdetoimittajan kommentti lehden haastattelussa: ”En jaksaisi kirjoittaa riviäkään eduskunnan täysistunnosta, ellei Merikukka Forsius olisi siellä rinnat paljaana” (Salonen 2008, 24).

Kansanedustajia tutkimukseensa haastatelleen Aarnion (1997) mukaan kansanedustajat itse olivat jo 1990-luvun lopulla mukautuneet tähän muutokseen. Uskottavuuden menettämisen riskistä huolimatta suurin osa haastatelluista oli jossakin vaiheessa uraansa esiintynyt ns. hömppäjulkisuudessa. Poliitikot

Kuva 61. Aiempina vuosina kulttuuriministeriltä ei kyselyt KSML:ssa hänen lempikirjoistaan (KSML 18.4.2003).

Tolkien ja J. Karjalainen Tanja Karpelan suosikkeja

■ Uuden kulttuuriministerin jumalat juhlivat öisin.

HELSINKI.
Aasi Korola / STT

Kulttuurin ministerinä Tanja Karpela ei Aasmalla jättäneen hallituksen tiedotustilaisuudessa näitä kiinnostavia teematajoa esimerkiksi tai vähempää kuin kokonaisuutensa ministeri. Ministerinä omalla maan tavalla näyttänyt ministerinä erityisesti merkittävien näytelmäteollisuuden poliittisesti maan poliittikojen joukkoon. Tai ainakin tavalliseksi ministeriksi tavallisten ministerien joukkoon.

Kun Karpelalta kysyttiin hänen suosikkikirjojistaan, hän vastasi kulttuuriministerin valtakunnan lehdessä.

– No niin, nyt se sitten alkaa. Täällä kyselyt sin, Karpela totesi. Heitin ministerinä jälkeen ministeri hakoon itselle kahden kirjailijan nimet.

– Kyllä J. R. R. Tolkienin *Taru arvoista* herättää se edelleen mielenkiintoa, olen lukenut sen nyt kolme kertaa. Suosikkikirjoistani on myös *Donna Tartan Asemat* julkaisut. Karpela kehaisi amerikkalaisen Tartan ystävä ja sängyn ranssasi valtakunnan poliittisiksi luonnehdittua joutuvuudesta.

– Ja Tatu omanlaisen herättäjä- ja elämäntilanteen kahden välistä, mutta onni ovat onni kolutta. Ne on ilmi todella hyvin, ovat aivan aivan merkittävät, kulttuurin

ministeri hehkuttaa.

Tanja Karpelalla on kaksi lasta. Hän ja Thomas Heidin kantavat ministeri sanoa käyttäneensä lisää nimenomaista luottava.

– Luottokirjoituksissa on paljon heräystä löydä. Niistä riittää iloa ja hauskuutta sekä lajilla että kunnialla. Olen suuri laulokirjoituksen ystävä, ministeri tunnustaa.

"Kritiikki ei pelota"

Ministerinä toimimisessa on pakko olla puoluekäs, koska hallitusta on ranssakokouksia – tarkoituksella on luottavasti omasta kielestä täyttävä pöytä. Mutta varjosta ministerin mielen häipi julkaisiin kritiikkiä.

Karpelan nimitys kulttuuriministeriksi on jo saanut monista sinäkin useita tökkäyksiä sängyn kritiikkiin säilyy. Karpela vastasi, että häntä kritiikki ei pelota.

– Mitä minä jouti nyt että pelkään? Aivan kuin minun ei tulla nri olisi mikä kritiikkiin lausua, ministeri hehkuttaa.

Kulttuurinministeri suosikkikirjoistaan ministeri puolesta ovat maan maassa aikomukset 62 ja *Assisi Montagne* sekä tanssi kulttuurin J. Karjalainen. Edes niiden takana Karpela ei ainakaan toivottavasti soinnut lähtemään julkiaan ministeriryöstöön.

Ministeri Tanja Karpela heräsi käyttämään lausua erinomaista luottava.

uskoivat tavoittavansa viihdejulkaisuuden kautta laajan joukon ihmisiä, myös sellaisia, jotka eivät muuten seuraisi politiikkaa¹²⁷. (Aarnio 1997, 93–94.)

Analysoimissani hallitusjutuissa entistä viihteellisempi ote alkoi näkyä vuoden 1995 aineistossa. Vielä vuoden 1987 jutuissa iltapäivälehtienkin tarjoama viihde oli niukkaa. IS pani uuden ympäristöministerin maastotestiin, ja HS laati ministereistä kepeät luonnehdinnat. Enempää lystiä ei pidetty.

Vuonna 1995 journalistit näyttivät jo nauttivan vapaudestaan, mikä näkyi lennokkaana kielenkäyttönä uutisteksteissä sekä poliitikkojen toiminnan ja olemuksen kuvailuna IS:ssa ja HS:ssa. Vuonna 2003 KSML:kin rohkaistui jututtamaan kulttuuriministeri Tanja Karpelaa hänen suosikkikirjoistaan ja -elokuvistaan (kuva 61).

Viihdyttämisen lisäksi iltapäivälehdet erottuivat päivälehdistä 1990-luvun puolivälistä eteenpäin konkretisoimalla poliittisia päätöksiä maanläheiselle tasolle ja antamalla tavallisen kansalaisen sanoa niistä mielipiteensä. Tässä päivälehdillä oli vielä parantamista, ja siihen monet lehdet ovatkin viime vuosina uhranneet voimavaroja.

127 Ministerin asemaan pääsy kuitenkin muutti politiikon suhdetta julkisuuteen huomattavasti. Kansanedustajan on tavoiteltava julkisuutta, mutta ministeri joutuu jopa karsimaan esiintymistarjouksia. Myös puolueessa korkeassa asemassa tai eduskunnassa tärkeissä tehtävissä olevat poliitikot saivat julkisuutta asemansa puolesta enemmän kuin tavalliset kansanedustajat. (Aarnio 1997, 94.)

Iltä-Sanomien ja Iltalehden välillä en havainnut hallitus- ja erojuttujen välillä politiikan uutisoinnissa merkittäviä eroja – yksittäisten toimittajien vaihtelevaa panosta lukuun ottamatta.

IL:n hivenen tabloidimaisempi ote oli kuitenkin nähtävissä Urpo Leppäsen avioeron uutisoinnissa 1984 sekä Sauli Niinistön ja Tanja Karpelan erossa 2004. IL piti Leppäsen eroa esillä kilpailijaansa näkyvämmiin ja käytti hanakasti nimettömiä lähteitä, jotka ilmestyivät IS:n erojuttuihin vasta vuoden 1995 Lippos-aineistossa. Myös Niinistön ja Karpelan eroa IL käsitteli laajemmin kuin IS ja pysytteli kilpailijaansa sinnikkäämmiin Karpelan kintereillä.

Jos pääministeri eroaisi vaimostaan vuonna 2008 vastaavassa poliittisessa tilanteessa kuin 2005, uutisointi olisi nyt nopeampaa ja haastattelulähteitä kerätäisiin vieläkin laajemmalti. Ehkä huhujakin nostettaisiin esiin ja ammuttaisiin alas enemmän. Uusia, omintakeisia näkökulmia olisi kuitenkin vaikea keksiä yhtään enemmän kuin iltapäivälehdistä oli Vanhasten erosta.

Uutisoinnin nopeutuminen ja internet vahvistavat iltapäivälehtien roolia, kun on kyse avioerojen kaltaisista aiheista, jotka kiinnostavat iltapäivälehtiä. Jos päivälehdet aikovat pysyä tässä kerkassa mukana, niiden on pakko sopeutua nopeasti ja jossakin määrin myös opeteltava iltapäivälehtien toimintatapoja.

Toisaalta päivälehdistä avautuu hyviä mahdollisuuksia politiikan perusuutisoinnin hoitamiseen, kun iltapäivälehtien kiinnostus suuntautuu entistä voimakkaammin politiikan pintakuohuihin.

1980-luvun aikana iltapäivälehdet omaksuivat populaareilta aikakauslehdiltä tavan tehdä henkilökeskeistä ja yksityisyyteen kajoavaa journalismia. IS:n tekemiseen vaikutti pitkään Helsingin Sanomien perintö, olihan lehti entinen HS:n kolmas painos ja monet IS:n toimittajat olivat saaneet oppinsa HS:n puolella. Myös IL lähti liikkeelle Uuden Suomen iltapäivälehdeksi.

Iltapäivälehtien aikakauslehtimäistyminen otti näin oman aikansa. 2000-luvulla aikakauslehdille jää kovin vähän käyttämättömiä näkökulmia nopeasti eteneviin uutistapahtumiin. Yksi aikakauslehtien selviytymiskeino on profiloitua entistä selkeämmin yksinoikeushaastattelujen foorumiksi, jossa ”median ajojahtaamat” poliitikot saavat rauhassa tilittää, miten asiat heidän mielestään oikeasti menivät.

7. Iltapäivälehdet muuttuvassa yhteiskunnassa

Olen edellä tarkastellut iltapäivälehtien muutosta 1980-luvun puolivälistä nykyyhetkeen ja ottanut laadullisissa analyysissä tarkasteluun iltapäivälehtien rinnalle päivä- ja aikakauslehtiä. Pohdin vielä lopuksi kriittisesti analyysieni tuloksia mediakentän ja yhteiskunnan muutoksia vasten.

Analyyysien yksityiskohtaisemmat yhteenvedot löytyvät lukujen 3–6 lopusta.

7.1 Iltapäivälehdien muuttuvat roolit

Vuonna 2008 iltapäivälehdet etsivät paikkaansa muuttuvassa mediakentässä. Se ei ole sinänsä uutta, sillä markkinamuutoksille herkän iltapäivälehdien identiteettiä on pitänyt päivittää joka vuosikymmenellä. Tällä kertaa muutoksen rajuus on yllättänyt kaikki. Iltapäivälehtien markkina on supistunut, ja painettujen lehtien lukijamäärät ovat hupenneet. Samaan aikaan väki verkossa on lisääntynyt. Verkkouutisoinnin voimistuminen on pakottanut painetun iltapäivälehdien etsimään uudenlaisia aihepiirejä ja näkökulmia.

Tutkimukseni mukaan muutoksen tuulet ovat kolmena viime vuosikymmenenä ravistelleet erityisesti pitempään markkinoilla ollutta Ilta-Sanomia.

1980-lukua voi luonnehtia kilpailuun havahtumisen aikakaudeksi, jolloin iltapäivälehdet hakivat rooliaan suhteessa toisiinsa. Kilpailun puutteen vuoksi pitkään pysähtyneisyyden tilassa ollut Ilta-Sanomat piristyi, kun Iltalehti tuli markkinoille vuonna 1980. Räväkkä kilpailija pakotti IS:nkin vähitellen luopumaan päivälehtimäisestä konservatiivisuudestaan.

1990-luku oli yhteiskunnassa taloudellisen turbulenssin ja nopean teknisen vallankumouksen aikaa. Kun muiden lehtien levikit laskivat, iltapäivälehtien kärjekäs populismi löysi kaikupohjaa laman lyömistä kansalaisista. 90-luvulla iltapäivälehdet hakivat rooliaan suhteessa televisioon ja kaupallisiin radiokanaviin.

Samaan aikaan tapahtunut viihteen haltuunotto oli toinen suuri muutos lehdille. Jälleen enemmän joutui muuttumaan IS, sillä IL:lle suunta oli sen tavoitteiden mukainen.

2000-luvulla, pikaviihteen ja laajakaistan läpimurron vuosikymmenellä, iltapäivälehtien on etsittävä paikkansa myös internetin ja lähemmäs lukijaa kaipeavan päivälehdistön puristuksessa. Tällä kertaa suuri muutos koskee myös Iltalehteä.

Mitä on tapahtunut?

Iltapäivälehtien sisällönerittely osoittaa, että niiden uutiset ovat vuosien 1985 ja 2006 välillä lyhentyneet ja lisääntyneet. Tähän ovat vaikuttaneet juttujen palstelumenetelmä (ks. luku 3.5.1) ja visuaalinen kehitys. Kriitikoiden mielestä iltapäivälehtien sisältö on samalla keventynyt ja köyhtynyt.

Analyysin perusteella merkittävimmät sisällönmuutokset kohdistuvat reportaaseihin sekä politiikan ja talouden aiheisiin, jotka ovat selvästi vähentyneet. Viimeksi mainittujen vähennys kohdistuu voimakkaammin IS:iin. Molemmissa lehdissä ovat osuuttaan kasvattaneet rikos- ja onnettomuus uutiset sekä ihmishuhde- ja kommentaariaineisto¹²⁸.

Parin viime vuoden kehitys ei tämän tutkimuksen luvuissa näy, mutta silmämääräisesti arvioiden rikosuutiset näyttäisivät olevan ainakin hetkellisesti tekemässä tilaa muun muassa kuluttamisen ja terveyden aiheille.

Iltapäivälehtien visuaalinen ilme on ottanut aimo harppauksen eteenpäin 2000-luvulle tultaessa. Lehtikuvien laatu on parantunut ja niiden määrä ja koko ovat kasvaneet sivuilla huikeasti. Lööpit ja etusivut on trimmattu huippuunsa. Uusi tekniikka on tuonut lehtien taittajille rajattomat mahdollisuudet erilaisten graafisten elementtien kehittelyyn.

Iltapäivälehtien toimittajat ovat viimeistään 2000-luvulla vapautuneet perinteisen uutisjournalismin kahleista. Juttuja ei tehdä uutistoimiston päivälistan mukaan, eikä siitä pakosta, että muutkin tekevät. Kirjoitustyylillä on uutisosastolakin nykyisin paljon salliva. Kiinnostavuus on aina ollut iltapäivälehtien tärkeimpiä uutiskriteereitä, ja viime vuosina se on ajanut kaiken muun ohi.

Tämä näky muun muassa siinä, että iltapäivälehtien urheilusivuilla korostuu tavanomaisen tuloturheilun katoaminen. Urheilusivuilla saattaa entistä useammin päätyä myös juttuja, joilla on enemmän tekemistä urheilun lieveilmiöiden kuin itse urheilun kanssa. Dopingsotkut, urheilijoiden yksityiselämän toilailut tai vaikkapa seksikäs ulkonäkö antavat aineksia uutisointiin siinä missä suuret voitot ja katkerat tappiotkin.

128 Analysoin aihepiirien muutosta kotimaan-, ulkomaan-, viihde- ja urheiluosastojen sisällä, enkä huomionut esimerkiksi liite- ja teemasivustoja, mikä rajaa pois muun muassa matkailu- ja asuntosivustojen sekä erillisliitteiden monimuotoisen sisällön.

Iltapäivälehdien rooli ajanvietteenä on käynyt yhä kirkkaammaksi viihdeaineiston laajentuessa. Saari (2007) nimittääkin iltapäivälehtiä ”henkiseksi kylpylöiksi”, joissa hemmotellaan ja rentoudutaan. Pohjoismaisen viihdejournalismin vertailussa suomalaiset iltapäivälehdet erottuvat pitkäkööllä jutuillaan ja suurilla juttupaketeillaan (ks. luku 4).

Viihdejournalismin on erkaantunut omaksi taiteenlajikseen, jolla on omat pelisääntönsä mutta jonka erityisyyttä ei ole aivan ymmärretty suomalaisessa kulttuurissa. Monet viihdejutut herättävät kysymyksen, onko aina kysymys journalismista ollenkaan. Miksi julkkisten luottotoimittajat eivät paljasta kaikkia tiedossaan olevia skuppeja, miksi tosi-tv-sarjojen käsikirjoitetut juonenkäänteet esitetään uutisina ja mitä tekevät ”Hilary Swankin rinnat töröttivät – katso kuvat!”¹²⁹ - tai ”Jessica Simpson paljasti vahingossa pakaransa – katso kuva!”¹³⁰ -tyyppiset jutut verkkouutisissa?

Mielenkiintoinen ristiriita syntyykin painetun iltapäivälehdien viihdeosaston ja sen verkkoversion välille. Viimeksi mainittu heijastelee sitä samaa maskuliinista katsomistapaa, joka välittyi painetun iltapäivälehdien sivuilta enemmän tai vähemmän paljastavana 80-luvulta 2000-luvun taitteeseen, mutta joka on nyt ollut hiipumaan päin ainakin IS:ssa (vrt. taulukko 12, luku 3.6.5). Printtilehtien viihdeosastot taas tarkastelevat monia viihteen nykyilmiöitä naisen silmin (ks. luku 4).

Viihdejournalismin feminiininen tapa katsoa maailmaa on levinnyt myös muille journalismin saroille. Tässä tutkimuksessa esimerkiksi nousee journalismin aiempaa intiimimpi tyyli käsitellä poliitikkoja ja heidän yksityiselämäänsä. Yksityinen tuli politiikassa julkiseksi ensin naispoliitikkoja käsittelevien juttujen kautta (vrt. Pernaa ja Railo 2006, 46–51). Se tapahtui viihdejournalismin keinoin politiikan kentällä, yhä useammin viihdetoimittajien toteuttamana.

Politiikan journalismissa iltapäivälehdet lähtivät omille teilleen 90-luvun puolivälissä (ks. luku 6). Hallitusohjelman sijaan ryhdyttiin käsittelemään henkilökysymyksiä ja ministereiden vapaa-ajan aktiviteetteja. Korkean tason politiikan yksityisyydensuoja on koetuksella esimerkiksi avioeron sattuessa. Muutaman paljon esillä olleen julkkisministerin yksityiselämän läpivalaisun perusteella ei pidä silti erehtyä luulemaan, että iltapäivälehdet urkkisivat kaikkien poliitikkojen garderobeja. Tosiasiassa tiedämme hyvin vähän useimpien ministereiden yksityiselämästä.

Nykyisten iltapäivälehtien politiikan ja talouden journalismi on vain kalpea varjo siitä, mitä se oli kukoistuksessaan lama-ajan Suomessa 90-luvulla. Voi

129 <http://www.iltasanomat.fi/viihde/uutinen.asp?id=1487532> [12.2.2008]

130 http://www.iltalehti.fi/viihde/200809118250137_vi.shtml [11.9.2008]

tosin olla, että kyse onkin vain iltapäivälehtijournalismin suhdannevaihtelusta. Nyt, kun taloudellinen taantuma näyttää jälleen uhkaavan, iltapäivälehdet ovat taas löytäneet koko kansaa yhdistävän huolenaiheen¹³¹. Erona entiseen on kuitenkin se, että 90-luvun iltapäivälehtien lamajournalismi etsi syyllisiä, mutta nyt myötäeletään työntekijöiden rinnalla irtisanomisissa ja annetaan konkreettisia neuvoja taantumun torjumiseksi. Voi olla, että syyllistenkin aika tulee vielä myöhemmin.

Vaikka tämänkin tutkimuksen sisällönanalyysi osoittaa, että politiikan ja talouden aiheet ovat voimakkaasti vähentyneet iltapäivälehtien etu- ja sisäisivuilla, ne eivät sentään ole kokonaan kadonneet. Itse asiassa ne näyttävät tulevan takaisin uudessa muodossa, voimistuvana kuluttajajournalismina.

Hyvää muutoksessa on se, että kuluttajajournalismi on lähellä jokaisen lukijan arkea, ja siksi se kiinnostaa ja hyödyttää lehden yleisöä. Iltapäivälehtien kuluttajajournalismin huolenaiheina ovat sellaiset kysymykset, kuten mistä pankista saa halvimman asuntolainan, miksei bensan hinta laske ja missä einesslihapullassa on vähiten lihaa. Tämän suuntauksen huonompi puoli on siinä, että kun katse on omassa navassa, kauas ei oikein tahdo nähdä. Riittääkö voimavaroja ja rohkeutta enää yhteiskunnallisten vääryyksien esiinkaivamiseen?

Politiikan journalismi on kolmen vuosikymmenen kuluessa vapautunut sitä rajoittaneista journalistisen ja poliittisen kulttuurin kahleista. Lehtien irrottautuminen puoluekytköksistään ja vastavoiman rakentaminen valtajärjestelmälle ovat vieneet journalistit ja poliitikot eri leireihin. Poliitikkoja eivät suojele enää vahva presidentti tai kaveritoimittajien verkosto. Toimittajat ovat vapaita kirjoittamaan niin kuin parhaaksi näkevät, ja lehdistö onkin yhä selkeämmin ottanut itselleen opposition roolin.

Aula (1991) ajoittaa poliitikkojen ja politiikan toimittajien välisen suhteiden murroksen 80-luvun taitteeseen. Samaan aikaan myös toimittajasukupolvi vaihtui ja toimittajien oma osallistuminen politiikkaan väheni, jolloin suomalaisen politiikan journalismin voi sanoa länsimaistuneen. (Aula 1991, 113–133.)

Kun politiikkaa käsitellään iltapäivälehdissä yhä enemmän henkilöiden ja draaman kautta, erilaiset kohut, kriisit ja vastakkainasettelut voivat saada hetkellisesti paljonkin huomiota.

Toisaalta pakonomainen tarve puristaa uutiset draamaksi ja hylätä ne aiheet, jotka eivät sellaiseen taivu, on muodostunut politiikkaa ja poliitikkoja käsittelevän journalismin sisäsyntyiseksi rajoitteeksi. Tabloidisaatiokeskusteluissa (ks.

131 Kansakunnan uhat välittyvät iltapäivälehtien etusivuilta kullakin vuosikymmenellä: 80-luvulla pelättiin aidsia, suurvaltojen välistä ydinsotaa ja ydinonnettomuutta. 90-luvulla huolestuttivat lama, pakolaiset ja hullun lehmän tauti; 2000-luvun uhkia ovat olleet muun muassa lintuinfluenssa, ilmastonmuutos ja Venäjän kasvava mahti.

esim. Sparks ja Tulloch 2000) on oltu huolissaan siitä, että tällä kehityksellä saattaa olla trivialisointitaijumuksensa ja kyynisyytensä vuoksi kansalaisia politiikasta vierottava vaikutus. Vastakkaisen koulukunnan näkemyksen mukaan äänestäjät eivät kiinnostuisi politiikasta sitäkään vähää, ellei aiheita käsiteltäisi yleisöä viehättävällä tavalla.

Olisi silti hyvä joskus mediassakin pysähtyä pohtimaan, onko olemassa muita keinoja saada kansalaiset kiinnostumaan politiikasta kuin sen esittäminen pelaamisena, häpeämättömänä oman edun tavoitteluna ja Lemmenlaivan kaltaisena saippuafarssina.

Entä jos ajatusta lehden kuluttajalukijaa hyödyttävästä journalismista viettäisiin askel pitemmälle ja ulotettaisiin se poliittiseen päätöksentekoon? Miten kunnallis- tai kansallispolitiikka vaikuttaa juuri sinun, perheesi ja asuinympäristösi taloudelliseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin ja miten voit politiikan tai poliitikoiden kautta vaikuttaa itse siihen? Mitä sellaisia myönteisiä kansalais-toiminnan muotoja voisi löytyä, joita tukemalla media saisi passivoimisen sijaan aktivoitua äänestäjiä?

Tarinankerronta ja dramatiikka ovat olleet keskiössä myös analysoimissani perhesurmautisissa iltapäivälehdissä niin vuonna 1985 kuin 2008:kin (ks. luku 5). 2000-luvulla on korostettu enemmän henkirikoksen aiheuttamia tunnereaktioita ja taustatekijöitä. 90-luvun alkupuolella perhesurmista ei hiiskuttu juuri mitään, ennen kuin ne vuosikymmen loppua kohti alkoivat saada enemmän huomiota.

Mikä teki perhesurmista merkittäviä uutisia 2000-luvulla? Syillä voi spekuloida.

Perhesurmat alkoivat korostua uutisoinnissa samaan aikaan, kun iltapäivälehdet ryhtyivät seulomaan myös rikoksista kiinnostavia, poikkeuksellisia tarinoita. Tilastollisesti perhesurmat ovat yhtä harvinaisia kuin ennenkin.

Journalismin yleisen muutoksen vaikutuksesta rikosten rooli alkoi korostua mediassa 90-luvun kuluessa. Muun muassa rikosten tutkintaa ja oikeuskäsittelyä ryhdyttiin seuraamaan tarkemmin. Arolaisen (2002) haastatteleman journalistiikan professorin Risto Kuneliuksen mukaan 90-luku oli rikosjournalismin renessanssin aikaa ja vain paluuta takaisin 1950- ja 1960-lukujen vuo-laaseen rikoskerrontaan (Arolainen 2002).

Yleisen käsityksen mukaan ”murha lööpissä pitää lehden hengissä” (Herzman 2006). Perhesurmat tuskin myyvät iltapäivälehteä erityisen hyvin, vaikka ne lööpissä olisivatkin. Todennäköisemmin seurauksena on normaalia heikompi myynti, sillä ahdistava rikos aiheuttaa yleisössä helposti torjuntareaktion (Kivioja 2004, 98).

Perhesurmautisoinnissa ilmeni vuosituhannen vaihteessa myös tietynlaista tabujen rikkomisen halua: miksi rikosten joukossa on järkyttävä henkirikostyyppi, josta ei julkisuudessa puhuta? Samoihin aikoihin perhesurmautisoinnin laajentuessa myös keskustelu yhteiskunnassa vaietusta perheväkivallasta nousi esiin. Äititurmaaja tuntuu hätkähdyttävän mediaa enemmän kuin isä, vaikka tilastojen mukaan äiti surmaa lapsensa useammin kuin isä. Tapauksen esiintuomisessa näyttäisi olevan kyse myös äitimyytin murtamisesta.

Voi olla, että 90-luvun hiljaiselo perhesurmista oli seurausta myös toimituksellisista linjanvedoista, jotka pyrkivät rajoittamaan liian järkyttävien uutisten käsittelyä.

Ainakin 2000-luvun lööppiväkivaltakeskustelulla on ollut vaikutusta toimituksellisiin linjauksiin. Tapio Sadeojan mukaan perhesurmien uutisoinnissa käytetään Ilta-Sanomissa suurta harkintaa, ja nykyisin esimerkiksi äiti- ja isäsanat ovat perhesurmaotiskoinnissa luvallisia vain vastaavan päätoimittajan hyväksymänä. Liian yksityiskohtaista kuvailua vältetään rikosuutisissa. (Sadeoja 2008.)

Kari Kivelän mukaan Iltalehdelläkin on periaatteensa perhesurmia koskien. Keskeistä on välttää uutisoinnin kannalta asiattomia raakuuksia. Sen sijaan Kivelä pitää kestävämmänä ajatuksena sitä, että surmaajan ja uhrin sukulaisuussuhdetta ei voisi ilmaista otsikossa (Kivelä 2008).

2000-luvulla perhesurmien taustalta alkoi löytyä yhteiskunnallinen konteksti. Sen esiintuomisen ja käsittämättömien tekojen tekemisen jollakin tavalla ymmärrettäväksi voi laskea iltapäivälehtien ansioksi. Muut välineet ovat alkaneet kiinnittää perhesurmien taustatekijöihin huomiota vasta aivan viime vuosina.

Tämä voi olla toimitukselle hankala päätös, sillä henkirikoksen syiden selvitys vaatii väistämättä surmaperheen yksityisyyden avaamista tavoilla, jotka eivät ainakaan vielä ole päivälehdille kovin luonteivia. Erityisesti jos viranomaiset eivät oma-aloitteisesti valota surman inhimillisiä taustoja, ne saattavat muissa kuin iltapäivälehdistä jäädä kokonaan pimentoon.

Toisenlaisena esimerkkinä on poliisin toiminta Porvoon perhesurman jälkeen vuonna 2004. Silloin poliisi järjesti tiedotustilaisuuden, jossa kerrottiin avoimesti surman taustoista. Tämä antoi ikään kuin oikeutuksen syiden uutisoinnille muissakin kuin iltapäivälehdistä.

Sen sijaan perhesurmautisoinnin yksityiskohtaistuminen etenkin surmaajien oikeudenkäyntien yhteydessä on ongelmallista. Järkyttävän rikoksen uutisointi ei edellytä tarpeettoman tarkkoja teonkuvauksia, jotta asia tulee ymmärretyksi.

Tämän tutkimuksen selkein muutostrendi iltapäivälehdistä on huomattava volyymin kasvu tietyissä aihepiireissä. Saman havainnut Kilpi huomauttaakin osuvasti, että se, mikä ennen kuului kuiskaamalla, vaatii nykyisin valtavan sivuarmeijan rumputululta (Kilpi 2007, 5).

Sivumäärän ja näkökulmien lisääminen on tietenkin tapa palvella yleisön tiedonjanoa entistä paremmin, mutta koska volyymit näyttävät toisinaan jopa ylimitoitetuilta, ehkä tässä ilmiössä on kyse enemmänkin iltapäivälehdistön erottautumiskeinosta samalla tontilla häärvästä muusta mediasta.

Myös rikosjournalismissa volyymit kasvoivat ainakin vuosiin 2005–06 asti, ja sittemmin rikosuutisointi on nopeutunut internetin ansiosta. Kun iltapäivälehdet ovat jo siirtäneet perusuutisointiaan verkkoon, ehkä sieltä löytyy rikosjournalismillekin uusi koti, jos synkät aiheet eivät enää kelpaa ilmettään keventävien lehtien sivuille.

Nopeus on iltapäivälehtien uusvanha kilpailuvaltti. Nopeaksi uutisvälineeksi vuonna 1932 syntynyt Ilta-Sanomat joutui 90-luvun kuluessa kilpailijansa Ilta-lehden tavoin tunnustamaan television ja radion uuden johtoroolin uutisoinnissa. Kun IS:n myöhäispainos lopetettiin vuonna 1997, päivälehdet pääsivät painoaikataulujensa puolesta iltapäivälehtien kanssa lähes samalle viivalle.

Vuodesta 2007 alkaen iltapäivälehdet ovat olleet jälleen salamauutisoinnin eturintamassa internetissä – iltapäivälehti on siis palannut juurilleen. Tosin aikaetu muihin välineisiin nähden on kutistunut vuorokaudesta muutamia minuutteihin.

7.2 Mediakentän ja yhteiskunnan muutos

Politiikan journalismia ja perhesurmia koskevan laadullisen analyysini perusteella voinee sanoa jotain myös vertailuaineistona toimineiden Helsingin Sanomien (HS), Keskisuomalaisen (KSML) ja Apu-lehden ja Suomen Kuvalehden (SK) muutoksista.

Vähiten kerrottavaa on SK:sta, joka on pitänyt hämmästyttävän sinnikkäästi kiinni perinteistään. Lehti ei kirjoittanut perhesurmista mitään ja poliitikkojen avioeroistakin hyvin niukasti vasta vuosina 2004 ja 2005¹³². Hallitusjutuissa kriittisyys lisääntyi muiden lehtien tapaan vuoden 1987 jälkeen, mutta poliitikkojen yksityiselämää ei analysoiduissa SK:n jutuissa tuotu tippaakaan esiin

132 Vuonna 1996 SK sivusi Paavo Lipposen avioeroa vasta hänen uuden morsiamensa haastattelussa. Koska otantamenetelmä ei ollut aukoton, on mahdollista, että Lipposen ja muiden ministereiden avioeroja on käsitelty SK:ssa havaintojaksojen ulkopuolella.

ennen vuotta 2003. Tuolloin pääministeri Anneli Jäätteenmäen laajassa henkilökuvassa paljastettiin hänen harrastavan lenkkeilyä.

SK ei viljellyt myöskään tunnetta tai draamaa politiikan jutuissaan, mutta yllättäen koko lehtivertailun viihteellisimmät (so. humoristisimmat) hallituksia koskevat tekstit löytyivätkin SK:n pikku kommenttipalstoilta.

Apu-lehti kirjoitti perhesurmista vain kerran. Se tapahtui vuonna 2001, ja silloin julkaistu reportaasi edusti koko aineiston shokeeraavinta lähestymistapaa. Poliitikkojen avioerojen käsittelyssä Apu näytti iltapäivälehdille esimerkiksi vuosina 1979 ja 1984, mutta vuosina 2004 ja 2005 iltapäivälehtien vyörytyksen tahti oli jo sellainen, ettei aikakauslehdille jäänyt ministerieroista kuin räppeet. Avun hallitusjuttuja ei tässä analysoitu.

KSML oli perhesurmautisoinnissa paljolti STT:n varassa. Ehkä asia olisi ollut toisin, jos lehti olisi pitänyt uutisaihetta merkittävämpänä tai jos kuohuttava rikos olisi tapahtunut maakuntalehden omalla levikkialueella. STT laajensi 2000-luvulla perhesurmien käsittelyä iltapäivälehtien ja HS:n vanavedessä, mutta pidättäytyi täysin tunnepuolen korostamisesta.

Poliitikkojen avioeroista vasta keskustalaisen pääministerin Matti Vanhasen (kesk) ero antoi KSML:lle aihetta perusteellisempaan uutisointiin kahtena ensimmäisenä päivänä. Vaikka KSML:kin käsitteli eron yhteydessä mahdollisen ”kolmannen pyörän” olemassaoloa, kovin syvälle Vanhasen yksityisyyteen lehti ei kaivautunut.

Hallitusjutuissakaan KSML ei revitellyt ministereiden yksityisasioidella, vaikka lehden uutisointi oli vahvasti henkilöitynyttä. Vuoden 1995 ministerikuvauksissa mainittiin yksityiselämään liittyvänä asiana ainoastaan puoliso. Vuonna 2003 sivuttiin parilla lauseella Paavo Lipposen (sd) ja Mauri Pekkarisen (kesk) siviiliasioita sekä hieman enemmän Tanja Karpelan (kesk) yksityistä puolta.

Muutos HS:n perhesurmautisoinnissa oli voimakas, jos sitä vertaa KSML/STT:n lakoniseen tyyliin. Ensimerkit HS:n aiempaa suuremmasta kiinnostuksesta perhesurmautisiin näkyivät vuoden 2001 aineistossa. Vuonna 2004 HS lähestyi jo uutisoinnissaan iltapäivälehtimäistä tyyliä ja antoi Porvoon perhesurmalle näkyvästi palstatilaa. Vielä näyttävämmän ulospanon sai Espoon perhesurma 2007. Vuoden 2004 ja 2007 perhesurmautisissa HS käytti iltapäivälehtien tapaan anonyymeja naapureita lähteenään jo varsin rutiininomaisesti.

Poliitikkojen avioerouutisoinnissa HS oli mukana kaikissa muissa tapauksissa paitsi vuonna 1979 Johannes Virolaisen erossa, josta lehti ei kertonut. HS:n erouutisointi oli pienimuotoista siihen asti, kunnes Matti Vanhanen erosi vuonna 2005. Lehti intoutui hoitamaan kattavasti Vanhasen eron, mutta ei sentään veivannut juttumylyä päiväkausia kuten iltapäivälehdet.

Hallitusjutuissa ministereiden yksityisasiat kiinnostivat HS:ia vain vuonna 1995, silloinkin lähinnä ministereiden omistusten osalta. Vuonna 1995 HS:n hallitusuutisissa oli nähtävissä lennokkaiden kirjoittajien ansiosta jopa hilpeätä menoa.

Voisiko näitä merkkejä tulkita tabloidisaation¹³³ oireiksi? Tabloidisaatiolla ja tabloidisoitumisellaan tarkoitetaan median viihteellistymistä, inhimillistymistä tai iltapäivälehtimäistymistä.

Näiden rajattujen tapausten valossa tabloidisoitumisen merkkejä on ehkä selkeimmin nähtävissä HS:ssa, mutta ei sielläkään niin paljon, että voisi väittää muun uutisoinnin jääneen viihdyttävien juttujen jalkoihin. KSML:ssa merkit olivat hyvin lieviä, ja SK:ssa niitä ei erottunut ollenkaan näissä juttutyypeissä.

Kiinnostavin tapaus on Apu-lehti, josta pienenkin aineiston perusteella pystyy toteamaan, että aikakauslehti oli 70-luvun lopussa ja 80-luvun puolivälissä käsittelytavoiltaan tabloidimpi kuin tabloidit itse.

Haluaisinkin laajentaa tabloidisaation käsitettä, sillä iltapäivälehtien historian tarkastelu osoittaa, ettei tabloidisaatio olekaan pelkkää yksisuuntaista liikettä iltapäivälehdistä ulospäin. Tabloidisaatiossa on kyse koko mediajärjestelmän diffuusiosta, jossa iltapäivälehdet ovat ensin aikakauslehtimäistyneet, sitten televisiomaistuneet (vrt. Herkman 2005), juorulehtimäistyneet (vrt. Syrjälä 2007b) ja juuri nyt ne imevät täyttä häkää vaikutteita internetin klikkausbisneksistä. Se ei voi olla vaikuttamatta myös painetun lehden sisältöön.

Samaan aikaan kaupallisen television voi nähdä iltapäivälehtimäistyneen, sillä esimerkiksi MTV3:n ja Nelosen uutiset kilpailevat samoista uutisista samantyyppisin painotuksin kuin iltapäivälehdetkin. Ilmaisjakelulehdet taas näyttävät aivan iltapäivälehdtä. Päivälehtien iltapäivälehtimäistyminen näkyy myös tämän tutkimuksen perhesurma- ja politiikan journalismin analyysissa.

133 Tabloidisaatioprosessi ymmärretään yleensä tabloideista, iltapäivälehdistä, lähtöisin olevaksi kehityskulukuksi, joka ujuttaa iltapäivälehtien uutiskriteereitä ja toteutustapoja muihin viestimiin. Esserin (1999) mukaan tabloidisaation voi ymmärtää niin tiettyjä yhteiskunnan muutoksia merkitsevänä makrotason ilmiönä kuin myös kaupallisten paineiden luomina mikrotason muutoksina mediasisällöissä ja -muodoissa (Esser 1999, 292).

Sparksin (2000) mukaan tabloidisaation tunnusmerkkejä ovat journalistisen tason väitetty heikkeneminen, vähälle huomiolle jäävät politiikka (erityisesti prosessit), talous (kehitys) ja yhteiskunta (muutos), paljon huomiota saavat urheilu, skandaalit, populaariviihde ja ihmisten yksityiselämä, ”vääränlaisten” ihmisten ääneenpääsy ”vääränlaisissa” aiheissa, epämuodollinen kielenkäyttö, tunteiden korostuminen ja dramaattinen tyyli sekä tiedotusvälineiden yritykset päästä dialogiin lukijoiden kanssa. (Sparks 2000, 10–11, 27, 63, 65.)

McLachlanin ja Goldingin (2000) mallissa tabloidisoitumisen tunnusmerkit on jaettu neljään kategoriaan: vähemmän kansainvälisiä uutisia, enemmän kuvia ja vähemmän tekstiä, enemmän human interest- ja viihdeutisia, vähemmän politiikan uutisia (McLachlan & Golding 2000, 75–90).

Menestyvimpien verkkouutispalvelujen toimintalogiikka on sama kuin lööpeissä: mitä kiinnostavammalla otsikolla, sitä enemmän asiakkaita¹³⁴.

Aikakauslehtien kustantajat puolestaan ovat saaneet havaita, että yleisaikakauslehtien levikkeissä käy kato. Uusia aikakauslehtiä perustetaan nykyisin vain tarkasti määritellyille kohderyhmille, ja tämän toimintalogiikan ovat omaksuneet myös television uudet maksukanavat sekä aikakauslehtikustantajiksi ryhtyneet iltapäivälehdet.

Tabloidit itse ovat tietenkin vieneet tabloidisoitumisensa kaikkein pisimmälle. Kahden iltapäivälehden keskinäisen samankaltaistumisen voi nähdä olevan tabloidisoitumisen sivuttaisliikettä, jossa kumpikin kilpailija imee vaikutteita toisiltaan ja Suomen tapauksessa erityisesti ruotsalaisilta iltapäivälehdistä (ks. luku 4).

Määrällisten ja laadullisten analyysien perusteella on selvää, että tiivis kilpailuasetelma on yhdenmukaistanut iltapäivälehtiä. IL on vakiinnuttanut asemansa, hionut monia alkuajokensa särmiä, oppinut iltapäivälehden teon niksit, parantanut logistiikkaansa ja kannattavuuttaan ja lähentynyt tässä mielessä IS:ia. Mutta jos lehtien sisältöä ajatellaan, dramaattisin muutos on tapahtunut IS:ssa. Asiapitoisesta uutislehdestä, jota joskus jopa kuivakaksi moitittiin, on tullut visuaalisesti dynaaminen populaarilehti. Tämä populaari ote ulottuu viihteestä urheiluun ja uutisiin läpi koko lehden. Näin IS on suuntautunut kohti IL:n alkuperäistä toimintaideaa¹³⁵.

Tuskin on aivan sattumaa, että Iltalehteä rajumman muutoksen kourissa ollut Ilta-Sanomat on kärsinyt myös suurempia tappioita levikki-, lukija- ja markkinaosuusluvuissa. Koska iltapäivälehtimarkkina alkoi kutistua jo vuoden

134 Esim. internetin suosittu uutisportaalina www.ampparit.comin kymmenen klikatuinta otsikkoa kuluneen 24 tunnin ajalta (16.9.2008 kello 00.45): Näitkö tätä miestä – katso kuva (IS), BB-talon uusi kaunotar bikinikuivissa, katso! (Findance), Kimi Räikkönen satti britti-toimittajaa tyhmästä kysymyksestä (IS), Maajoukkue seksiskandaalin kourissa! (Urheiluviikko), Niko raivostui heti uudelle asukkaalle (Findance), Mies tuli kotiin töistä etuajassa – löysi vaimonsa sängystä papin kanssa (IS), Lehti: Kuoleva mies odotti apua – ihmiset kulkivat ohii (IS), BB-tähtien luksusauto ojaan Oulussa (IL), BB-Marianna: Uudet naiset eivät ole minkään näköisiä! (MTV3.fi), BB-Marianna ja Johan: Kuhertelua läpi yön! (IS).

135 Analyysissa esiin nousseita selkeitä sisällöllisiä eroja iltapäivälehtien välillä olivat muun muassa IL:n paljastavimmat kansikuvat ja etusivujen painotus IS:ia enemmän rikoksiin, urheiluun sekä kauneuden, muodin ja terveyden aiheisiin. IS on ylläpitänyt korkeamman profiilin ulkomaansivuja ja antoi jaksolla 2005–06 onnettomuusutisille enemmän painoarvoa kotimaanosastolla kuin IL.

Perhesurmautisissa IL halusi vuosina 1985–1996 selvästi profiloitua kilpailijaansa pitemmälle menevänä rikoslehtenä. Sittemmin kysymys on ollut nyanssieroista. IL on hakenut kilpailijaansa aktiivisemmin perhesurmille julkiskytköksiä ja julkaissut herkemmin asi-anosaisten etunimiä.

IL:n hieman tabloidimaisempi ote näkyi myös Urpo Leppäsen avioeron uutisoinnissa 1984 sekä Sauli Niinistön ja Tanja Karpelan erossa 2004. IL piti näitä tapauksia IS:ia näkyvämmän esillä.

Lehdet erottuvat myös yksittäisten kirjoittajiensa kautta, jotka ovat aiempaa näkyvämmän esillä ja tulevat siten tutuiksi lukijoille.

2001 jälkeen (ks. kuvio 1, luku 3.1.3), jolloin internet ei ollut vielä merkittävä tekijä uutiskentällä, IS:n levikinlaskussa ei voi olla kysymys pelkästään ”liian hyvän” verkkouutisoinnin kaappaamista lukijoista.

Tabloidisaatio on turhan ahdas kehys iltapäivälehtien ja muun median markkina- ja sisältömuutosten selittämiseksi. Aslama (2008) menee jopa niin pitkälle, että on valmis hylkäämään koko tabloidisaatiokäsitteen liian epämääräisenä empiirisen tutkimuksen kannalta (Aslama 2008, 30).

Näkökulmaa avartamalla iltapäivälehtien kannalta keskeisimmät muutokset mediakentällä 1980-luvulta alkaen voidaan jakaa *teknologisiin, mediataloudellisiin, sisällöllisiin ja journalistin ammatillisiin* muutoksiin. Taustalla vaikuttavia yhteiskunnallisia tekijöitä puolestaan ovat *yleisöön liittyvät muutokset ja yhteiskunnan rakenteelliset muutokset*.

Teknologia

- Painotekniikan kehittyminen, neliväri
- Tietotekniikan kehittyminen: digitaalinen valokuvaus ja kuvankäsittely, päätetaito, atk-pohjaisten toimitusjärjestelmien kehittyminen, sähköinen arkisto, internet, nettivideot, matkapuhelimet, kamerakännykät
- Televisiolähetysten digitalisointi 2007–2008 mennessä

Mediatalous ja -kilpailu

- Iltalehden perustaminen 1980 käynnisti iltapäivälehtien kilpailun
- Levikkikierreilmio ja Uuden Suomen kaatuminen 1991 jätti uutisaukon
- Television kanavajako: MTV3 aloitti omana kanavanaan 1993, Nelonen 1997, digitalisoinnin tuomat uudet ilmais- ja maksukanavat 2000-luvun alusta lähtien
- Aamu-tv-lähetykset ja television uutistoiminnan tehostuminen 90-luvulta alkaen
- Kaupalliset radiokanavat 90-luvulta alkaen
- Iltapäivälehdet internetiin 90-luvun puolivälissä, uutisoinnin painopiste verkkoon vuonna 2007
- Ilmaisjakelu- eli kaupunkilehtien markkinoilletulon vaikutus 90-luvun lopusta lähtien iltapäivälehtien levikkiin (uutisen inflaatio: STT:n uutiset luettavissa ilmaiseksi Teksti-tv:ssä, kaupunkilehdissä ja verkkolehdissä)
- Viihdelehtimarkkinan muutos ja sekkivihkojournalismin nousu. Hymylehden hiipuva levikkikehitys 70-luvun huipusta jätti markkinaraon iltapäivälehdistä. 7 päivää -lehden perustaminen ja rakettimainen nousu

vuodesta 1992 alkaen, Katso-lehden juoruvaihe 2003–2006, Oho ja muut viihdeaikakauslehdet muuttivat kilpailua viihdeuutisista

- Naistenlehtien ja erikoisalojen aikakauslehtien määrän kasvu
- Mediakentän keskittyminen ja sisältöyhteistyö yli välinerajojen: IS–Talousanommat– HS–Nelonen, IL–Kauppalehti–AL(–MTV3)
- Mediamainonnan painopisteen muutokset
- Iltapäivälehtien hinnankorotukset ja kampanjatarjoukset: vähentävät ja lisäävät vaikutukset levikkiin
- Iltapäivälehtien logistiikkaan ja tuotantotekniikkaan liittyvät muutokset: iltapäivälehtien yhteisjakelu, painopaikkojen valinta, valtakunnallisten myyntipisteiden määrän lisäys, IS:n myöhäispainoksen lopettaminen, aluelööpit

Sisältö

- Lehdistön 1970–80-lukujen itsesensuurin loppuminen
- Lehdistön puoluesidonnaisuuden väheneminen, josta on kuitenkin jäänteinä maakuntalehtien ja ”etelän median” vastakkainasettelu
- Tv:n digikanavien sekä satelliittien ja kaapelin kautta saatava uutis- ja viihdetarjonta
- Päivälehtien viihteellistyminen, viihdeaikakauslehtien vaikutuksen lisääntyminen
- Toimitusten kaupallisen tietoisuuden kasvu ja kohderyhmäajattelun terävoityminen
- Toimitusten omat linjanvedot sisällön painotuksista vaikuttavat pitkällä aikajänteellä, virheliikkeet voivat näkyä nopeastikin lukijoiden protestointina
- Verkkouutisointi muuttaa painetun lehden roolia – nähtäväksi jää, mihin suuntaan
- Yleisön tuottama sisältö ja vuorovaikutteisuus: yhteisöt, internetin blogit ja keskustelupalstat, käyttäjien kuvat ja videot

Ammatillinen

- Toimittajantyön ammattimaistuminen
- Toimittajien keski-ikä laskeminen, koulutustason nousu

- Toimitusten keskusjohtoisuus, *editor's paper* -filosofian¹³⁶ leviäminen
- Teknisten työkalujen kehittyminen
- Työnkuvan monimediaistuminen, uutisseurannan ja uutisoinnin reaaliaikaistuminen: deadlinesta onlineen
- Työtahdin kiristyminen

Yleisö

- Ajankäytön muutokset: työajan lyhentyminen, vapaa-aika, harrastukset
- Median käytön muutokset: lehtien lukuun käytetyn ajan väheneminen, tv:n katseluun käytetyn ajan lisääntyminen (Tilastokeskus 2007b)
- Tv-yleisöjen pirstaloituminen ja yli miljoonan katsojan ohjelmien väheneminen
- Media-on-Demand -ajattelun lisääntyminen eli ”seuraan mediaa silloin, kun haluan ja siellä, missä haluan”
- Mediakriittisyyden kasvu, palautteenantokynnyksen madaltuminen sähköpostin ansiosta
- Ulkomaiset vaikutteet matkailun, ulkomailla työskentelyn, ulkomaisen median ja internetin välityksellä
- Arvojen muutos: mm. ihmissuhteiden merkityksen ja minäkeskeisten arvojen voimistuminen sekä rikkauden, nautintojen ja jännityksen arvostaminen (ks. Suhonen 2007), tasa-arvon kehitys, feminismi, suhtautuminen seksuaalisuuteen, ekologinen ajattelu
- Julkisuuteen suhtautumisen muutos (vrt. Sharma ja Blåfield 2007): irc-galleriat, tosi-tv-ilmio (”haluan julkkikseksi”)
- Väestön rakenne: ikäjakauma, koulutustaso, ammattiryhmät, perhetyyppien muutos
- Elämäntapojen muutos: mm. matkailun lisääntyminen, terveystietoisuuden kasvu

Yhteiskunnan rakenteelliset muutokset

- Kaupungistuminen ja maaseudun autioituminen, kyläyhteisöllisyyden murentuminen, uutena yhteisöllisyyden muotona Facebook-ilmio
- Poliittisen ja taloudellisen sekä oikeusjärjestelmän muutokset
- Neuvostoliiton romahtaminen, EU:n ja globalisaation vaikutukset

136 Amerikkalaisperäisen ajattelutavan lähtökohta on, että lehden tyyli ja sisältö ovat entistä paljon suuremmin teettäjäportaana käsissä. Käytännössä se tarkoittaa esim. formaattien määrän kasvua ja kirjoittajien taiteilijamaisuuden karsimista.

- Yhteiskunnallisten uhkien muutos
- Talouskasvu ja kansalaisten ostovoiman kehittyminen, työttömyys, eläkeläisten määrä
- Vähittäiskaupan muutokset: kertaostoksen koko ja kaupassakäyntitiheys, kauppojen aukioloajat

Tämän pitkän ja varmasti puutteellisen luettelon tärkeimmät muutostekijät löytyvät ryhmästä ”Yleisö”. Median murroksessa on pohjimmiltaan kyse taistelusta ihmisten ajasta – ei vain mediaan käytetystä ajasta vaan kaikesta muustakin työ- ja vapaa-ajasta, jonka kanssa iltapäivälehti joutuu kilpailemaan suosiosta. Merkille pantavaa on, että useimpien ”Yleisö”-kategorian kohtien taustalla vaikuttaa nopea teknologinen kehitys.

Olkinuoran (2006) mukaan ihmisryhmä ”kiireiset” muokkaakin perinteisen median tarjontaa enemmän kuin mikään muu. Tälle ryhmälle muokataan tuotteita ja niiden jakelua, koska he äänestävät herkästi myös jaloillaan. Heidän tavoittamiseksi tiivistetään ja yksinkertaistetaan sanomaa kaikkialla. (Olkinuora 2006, 29.)

Sanoman tiivistämisen lisäksi panostetaan näyttävään ulkoasuun ja suuriin, voimakkaisiin kuviin. Tässä kehityksessä on vaarana tekstisisällön rappeutuminen ja lukukokemuksen köyhtyminen, jos visuaalinen paine ajaa kohti entistä lyhyempiä ja viihdyttävämpiä juttuja eikä toimituksessa kyllin avarakatseisesti huolehdi myös pitkäjänteisten lukijoiden tarpeista. Lehti, joka vain selataan läpi, ei luo suhdetta lukijaansa.

7.3 Iltapäivälehtien tulevaisuus

Iltapäivälehtien 80-luvun lopun ja 90-luvun nousu perustui teknologiseen kehitykseen, logistisiin ratkaisuihin, yleisön vaihtoehtojen puutteeseen ja markkinaraon haistamiseen oikeaan aikaan. Iltapäivälehdet osasivat tulkita oikein ajan henkeä ja suuren yleisön mielihaluja.

2000-luvulla iltapäivälehtien uutuudenviehätys on poissa. Markkina on kypsä ja saturoitunut. Suomalaisella on yllin kyllin vaihtoehtoja niin mediakulutukselleen kuin muullekin ajankäytölleen. Painetun lehden markkinarako on käymässä ahtaaksi, mutta iltapäivälehdet ovat silti taas onnistuneet hyötymään teknologisesta kehityksestä ja nousseet menestykseen verkkomaailmassa.

Pohjoismaisia iltapäivälehtimarkkinoita tutkinut Gustafsson (2007) ennustaa Ruotsin iltapäivälehdeille raakaa tiputustaistelua ja pitää täysin mahdollisena, että sama tapahtuu myös muiden Pohjoismaiden tabloideille. Iltapäivälehtimark-

Tähän tutkimukseen haastateltujen vastauksia kysymykseen ”Miten muu media kuin iltapäivälehdet on muuttunut?”

<p><i>Lyhyttä tarinaa ja helppoista, kevyistä aiheista.</i></p> <p style="text-align: right;">- Mies, 58</p>	<p><i>ja kaikille mahdollisimman laveasti kelpaavaa. Siinä on sähkeen verran asiaa. Ei ole aikaa eikä mahdollisuuksia tehdä kuin se yksi särmä tai sitten kukkotappelu eli kaksi vastakaista.</i></p> <p style="text-align: right;">- Nainen, 55</p>
<p><i>Enemmän seurataan julkisten elämää kuin aikaisemmin ja yksityiskohtaisemmin.</i></p> <p style="text-align: right;">- Mies, 31</p>	<p><i>Yhä enemmän ajatellaan että mediassa on oikeus puuttua kaikkeen ja käsitellä mitä vaan. Että tavallaan ihmisillä on oikeus tietää. Ihmisten oikeus sorkkia muiden asioita on laajentunut ja ihmisten oikeus omaan yksityisyyteen on kaventunut.</i></p> <p style="text-align: right;">- Nainen, 19</p>
<p><i>Tietoa on enemmän saatavilla netin kautta.</i></p> <p style="text-align: right;">- Nainen, 28</p>	<p><i>Arvostan sitä, että kuulen tiedotusvälineistä hyvää kirjakieltä, enkä kirosanoja ja slangia. Kielenkäyttö on mennyt huonoon suuntaan.</i></p> <p style="text-align: right;">- Nainen, 64</p>
<p><i>Pintavammaksi ja lyhyemmäksi. Ei kunnon lehtijuttua enää saa kirjoittaa kuin Imageen ja Helsingin Sanomien Kuukausiliitteeseen. Muut tekee tämmöistä myyntikamaa, joka on tasapaksua nakkia ja luotettavaa</i></p>	<p><i>Tv on viihdepainotteinen, isot päivälehdet ovat pitäneet perinteisemmän linjan. Sisältö on laajentunut, lehdissä on enemmän lukemista. Ne ovat hirmu hyvin ajan tasalla, koska tiedonsiirto on nopeutunut.</i></p> <p style="text-align: right;">- Nainen, 44</p>

kinat ovat kutistuneet Ruotsissa lähes puoleen siitä, mitä ne olivat huipussaan 1970-luvun taitteessa. Tuotteen elinkaaren teoriaa¹³⁷ iltapäivälehtiin soveltava Gustafsson arvioi kakkoslehden asemaan joutuneen iltapäivälehti Expressenin katoavan markkinoilta 5–10 vuoden kuluessa. (Gustafsson 2007, 1–10.)

Tällaisen tilanteen uhatessa lehden omistajan ja kustantajan vaihtoehtoisia toimintamalleja olisivat markkinajohtajuuden tavoittelu, kilpailijasta erottautuminen esimerkiksi muuntautumalla ei-valtakunnalliseksi kaupunkilehdeksi,

137 Product Life Cycle = PLC.

uusien investointien jäädyttäminen, kulujen leikkaaminen, ehkä jopa hinnankorotuksen testaaminen tai hankkiutuminen lehdestä nopeasti eroon (emt., 11–12).

Gustafsson näkee, että Expressenin realistisia vaihtoehtoja ovat kustannusten vähentäminen ja mahdollinen lehden myynti, mutta jos verkkoliiketoiminta alkaa vahvistua merkittävästi, printtilehden tulevaisuuden ennustamisella ei ole hänen mielestään enää kovin suurta merkitystä (emt., 16).

On vielä kaukana sellainen ajatus, että jompikumpi suomalaisista iltapäivälehdistä joutuisi turvautumaan Gustafssonin radikaaleimpiin toimintamalleihin. Norjassa ja Tanskassa levikit ovat olleet Ruotsin tavoin laskusuunnassa ja pitempään, mutta Suomessa IS:n lasku on tapahtunut muutaman viime vuoden aikana (ks. kuvio 1, luku 3.1.3). IS ja IL ovat edelleen hyvin kannattavia lehtiä (ks. taulukko 5, luku 3.1.3), jotka etsivät aktiivisesti uusia liiketoiminnan muotoja peruslehden markkinoiden pienentyessä. Markkinaosuustaistelu on kuitenkin Suomessakin kovaa, eivätkä prosentin kymmenykset irtoa halvalla.

On mielenkiintoista nähdä, mihin suuntaan iltapäivälehtien sisällöt kehittyvät tästä eteenpäin, syntyykö kahden kilpailevan lehden välille selkeitä eroja ja miten ne vaikuttavat taloudelliseen menestykseen. IS on ilmoittanut kehittävänsä sisältöään ”pari piirua asialinjan” suuntaan (Pietiläinen 2006). Toisessa suunnassa vastassa on 7 päivää -lehden edustama juorulinja maksettuine yksinoikeushaastatteluineen.

Joka tapauksessa tabloid-lehden resepti on osoittanut vetovoimansa maailmalla jo vuosisadan ajan, ja tuskin tulee ihan heti hiipumaankaan. Vain tabloidin ainesosat vaihtelevat kustakin kulttuuriympäristöstä ja aikakaudesta riippuen. Siitä Suomessakin on kysymys – aikaan sopivan oikean sekoitussuhteen löytämisestä.

7.4 Jatkotutkimusta

Tämän tutkimuksen edetessä nousi esiin muutamia asioita, joista ei ollut tietoa joko ollenkaan tai sitä oli vain vähän saatavilla julkisista lähteistä.

Iltapäivälehtiä itseään luulisi kiinnostavan, ketä ovat ne, jotka eivät iltapäivälehteä enää lue tai jotka ovat vähentäneet lukemista ja mitkä ovat heidän syynsä lehdestä luopumiselle. Ilmeisesti lehtien mielenkiinto on tähän asti kohdistunut lehden olemassaolevien lukijoiden mieltymyksiin, sillä luopujista ei ollut

saatavilla systemaattisesti tutkittua tietoa. RISC Monitorin¹³⁸ kaltaisella tutkimuksella päästään kyllä käsiksi ei-lukijoiden arvoihin ja asenteisiin, mutta riittävän spesifiä, lyhyen aikavälin tietoa tällä menetelmällä ei saada.

Nyt, kun mediatalojen verkkojournalismi on vasta pääsemässä vauhtiin, joku ehtisi vielä tehdä erittelyn keskeisten tiedotusvälineiden internetsivustojen sisällöstä. Kun tällainen tutkimus kuitenkin joskus tulevaisuudessa tehdään, sille olisi hyvä olla olemassa varhaisvaiheen vertailukohta.

Tutkimaton alue on myös verkkopalvelun vaikutus painetun lehden sisältöön sekä verkon mahdollisuudet toimia sisäänheittäjänä painetun lehden maksulliseen sisältöön. Verkon ja printin päällekkäisten lukijoiden osuus tiedetään, mutta suuri epävarmuus vallitsee siitä, syökö painetun lehden sisällön julkaiseminen verkossa lehden levikkiä ja onko nettijuttujen ”Lue lisää lehdestä!” -huudahduksilla mitään muuta kuin ärsytyksellistä vaikutusta. Esimerkiksi Iltalehti julkaisi pitkään painetun lehtensä sisältöä – myös myyntijuttuja – verkossa, mutta lehden tunnettuus ja levikki vain kasvoivat.

Tässä yhteydessä olisi hyvä pohtia myös sitä kysymystä, että vaikka lehden ja verkon sisältö olisivat täysin eri aineksista koottuja, pelastaisiko se siltikään lehteä levikin laskulta, joka on yleismaailmallinen ilmiö. Kuten edellä mainittiin, kysehän on lukijoiden ajan- ja rahankäytöstä. Ajatteleeko verkossa aikaansa viettävä kansalainen lukuisilla uutissaiteilla, keskustelupalstoilla ja blogeissa vierailtuaan, että ostanpa vielä iltapäivälehdessä, koska siinä täytyy olla jotain sellaista, jota en netistä löytänyt? Voisi olettaa, että kun päivän uutiskiintiö on täynnä, se ei enää kaipaa täydennystä, ellei ehdoin tahdoin halua itselleen info-ähkylä. Millaisen roolin tämä kehitys jättää silloin painetulle lehdelle?

Tabloidisaatiokeskustelua on käyty iltapäivälehtimäistymisen ympärillä, mutta vähemmälle huomiolle on jäänyt median aikakauslehtimäistyminen. Lisäksi oma tutkimukseni vain raapaisi aikakaus- ja päivälehtien muutosta empiirisesti, mutta esimerkiksi Helsingin Sanomien ja STT:n sisällönmuutoksesta voisi jo irrota kiinnostavia tuloksia.

Tutkimuksessa ja julkisessa keskustelussa ei ole vielä kajottu siihen, mikä vaikutus verkkojournalismin kehityksellä on printtimedian tabloidisoitumiseen. Iltapäivä- ja päivälehdissä on jo nähtävissä oireita siitä, että viihteen vahva paino verkossa antaa uusia kierroksia printtimedian tabloidisaatiolle. Se, mikä herättää verkossa keskustelua ja nousee luetuimpien uutisten listalle, löytää usein tiensä myös painetun lehden palstoille, vaikka muuten asiaa ei välttämättä edes noteerattaisi.

138 Kansainvälinen arvojen, asenteiden ja elämäntyylien tutkimusohjelma, jonka tulokset ovat vain asiakasrytysten käytössä.

Lisäksi kiinnostavimmat uutisaiheet päivittyvät ja etenevät verkossa niin ripeään tahtiin, että se saattaa pakottaa myös painetun lehdistön ottamaan laukkaaskelia. Harkinta-ajan lyhentyminen ei ainakaan paranna journalismin laatua.

Iltapäivälehtien sisällön erittely, jota toivon mukaan tämänkin jälkeen vielä tehdään, olisi hyödyllisintä kohdistaa lööppejä ja etusivuja syvemmälle lehden sisältöihin.

Tähän tutkimukseen haastateltujen vastauksia kysymykseen ”Miten Suomi ja suomalaiset ovat muuttuneet?”

Välinpitämättömyys toisia ihmisiä kohtaan on lisääntynyt. Avoin läträminen ja sekopäisenä heiluminen on lisääntynyt.

- Mies, 50

Suomalaiset menee massan mukana. Ennen busseissakin kävi sellainen pälpätys vaikka oltiin aivan tuntemattomia ihmisiä. Nykyisin ei puhuta mitään.

- Nainen, 84

Avoimemmiksi. Osataan pitää enemmän hauskaa ja jutella avoimemmin.

- Mies, 39

Ennen elämä oli rauhallisempaa. Nyt täytyy kaikkea saavuttaa, kauheesti tavoittaa jo nuorena. Täytyy olla kaiken maailman välineitä ympärillä. Ilman nettiä ei ole elämää.

- Nainen, 52

Ei ole muuttunut. Edelleen me ollaan jääräpäitä.

- Nainen, 20

Rehellisyys on vähentynyt. Välinpitämättömyys muita kohtaan esimerkiksi liikenteessä. ”Väistäkää, minä tulen nyt”.

- Nainen, 64

Julkisuudennälkä on kasvanut: tuodaan itseään tykö, että pääsisi lehtiin.

- Mies, 60

Koulutustaso on noussut ja sitä myöten elämäntapa kaupungistunut.

- Mies, 52

Suomi on muuttunut Amerikaksi. Yhteiskunnan kaikissa organisaatioissa näkyy sama ajattelu: ulkoistetaan, tehostetaan ja ajetaan ihmiset loppuun. Henkiset arvot eivät ole enää niin tärkeitä kuin ennen.

- Nainen, 31

Kyllä metsäkansa on vähän päässyt jaloilleen. Kansainvälistynyt jonkun verran.

- Mies, 71

Lähteet

Haastattelut

Gustafsson, Karl Erik (2008). Mediatalouden professori, Jönköpings yliopisto. Sähköpostihaastattelu ruotsalaisista iltapäivälehdistä. 28.5.2008.

Kivelä, Kari (2008). Iltalehden vastaava päätoimittaja ja kustantaja. 18.4.2008, Helsinki.

Midtbo, Tor (2008). Professori, Institutt for sammenliknende politikk, Bergens yliopisto. Sähköpostihaastattelu norjalaisista iltapäivälehdistä. 26.5.2008.

Ruokanen, Tapani (2008). Suomen Kuvalehden päätoimittaja. Sähköpostihaastattelu. 16.1.2008.

Sadeoja, Tapio (2008). Ilta-Sanomien vastaava päätoimittaja. 8.4.2008, Helsinki.

Kirjallisuus

Aarnio, Eeva K. (1997). *Varovaisia pelureita*. Vuonna 1999 eduskuntaan valittujen varsinaissuomalaisten kansanedustajien käsityksiä omasta mediakuvaan ja julkisuussuhteestaan sekä poliittisen julkisuuden uusista ilmiöistä. Poliittisen historian laitos, Turun yliopisto.

Alho, Arja (2004). *Silent Democracy, Noisy Media*. Väitöskirja. Valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto. Saatavilla: <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/sosio/vk/alho/silentde.pdf>. [Sivulla käyty 22.3.2008]

Anttila, Terhi (2006). Eduskuntavaaleista pääministerivaaleiksi. Teoksessa Ville Pernaa (toim.) ja Ville Pitkänen (2006) *Poliitikot taistelivat, media kertoo. Suomalaisen politiikan valtapelejä 1981–2006*. Helsinki: Ajatus Kirjat, 159–192.

- Aslama, Minna (2008).** *Slogans of Change: Three Outlooks on Finnish Television.* Väitöskirja. Viestinnän laitos. Valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto.
- Aula, Maria Kaisa (1991).** *Poliitikkojen ja toimittajien suhteet murroksessa?* Tutkimus Yleisradion politiikan toimittajien ammatti-identiteetistä 1980-luvulla. Tutkimusraportti 5/1991. Helsinki: Yleisradio.
- Bagh, Peter von & Koski, Markku (2000).** *Lööppikirja.* Mitä tapahtuu todella. Rytsölöiden ennätysakoista Laila Kinnusen kuolemaan. Helsinki: Like.
- Becker, Karin E. (1992).** Photojournalism and the Tabloid Press. Teoksessa Peter Dahlgren & Colin Sparks (eds.) *Journalism and Popular Culture.* London, Newbury Park, New Delhi: Sage Publications, 130–153.
- Esser, Frank (1999).** “Tabloidization” of News. A Comparative Analysis of Anglo-American and German Press Journalism. *European Journal of Communication* 14 (3), 291–324.
- Heino, Laura (2006).** Iltapäivälehdistön uusi ja vanha eduskuntakritiikki. Teoksessa Ville Pernaa (toim.) ja Ville Pitkänen (2006) *Poliitikot taistelivat, media kertoo. Suomalaisen politiikan valtapelejä 1981–2006.* Helsinki: Ajaus Kirjat, 55–87.
- Herkman, Juha (2005).** *Kaupallisen television ja iltapäivälehtien avoliitto.* Median markkinoituminen ja televisioituminen. Vastapaino.
- Holmberg, Claes-Göran, Oscarsson, Ingemar & Rydén, Per (1983).** *En svensk presshistoria.* Tukholma: Esselte Studium.
- Hujanen, Erkki (2007).** *Lukijakunnan rajamailla.* Sanomalehden muuttuvat merkitykset arjessa. Väitöskirja. Humanistinen tiedekunta, Jyväskylän yliopisto. Saatavilla: <http://dissertations.jyu.fi/studhum/9789513927301.pdf>. [Sivulla käyty 23.5.2008]
- Huovila, Tapani (2002).** Lööppi iskee aikamme julkisuuteen. T. Perko, R. Salokangas & H. Luostarinen (toim.) *Median varjossa.* Journalistiikka/Mediainstituutti. Viestintätieteiden laitos. Jyväskylän yliopisto. Saarijärvi: Gummerus, 196–215.
- Hyvärinen, Marja-Riitta (1985).** *Ilta-Sanomien etusivut 1973 ja 1983.* Toimitajatutkimuksen tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Ikonen, Sasha (1997).** *Iltapäivälehtien uutiskriteerit.* Pro gradu. Viestinnän laitos. Helsingin yliopisto.
- Jallinoja, Riitta (1997).** *Moderni säädyllisyys.* Aviosuhteen vapaudet ja sidokset. Tampere: Gaudeamus.
- Jyrkiäinen, Jyrki (2008).** *Journalistit muuttuvassa mediassa.* Julkaisuja, sarja B 50/2008. Journalismin tutkimusyksikkö. Tiedotusopin laitos. Tampereen yliopisto.

- Jyrkiäinen, Jyrki (1994).** *Sanomalehdistön keskittyminen*. Joukkoviestinnän ja erityisesti sanomalehdistön keskittymisilmiö, sen kulku ja seuraukset jälkitekollisissa yhteiskunnissa 1980-luvun lopulla. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto.
- Jääsaari, Johanna & Karppinen, Kari (2008).** *Suomalaisten käsityksiä mediasta ja vallasta*. Raportti kyselytutkimuksesta. Osa Media, kansalaisuus ja vallan piirit -hanketta. Suomen Akatemia. Saatavilla: <http://www.hssaatio.fi/pdf/SurveyValta.pdf>. [Sivulla käyty 28.3.2008]
- Kallioniemi, Eija (2002).** Karpelan kahvikupillinen. Teoksessa Unto Hämäläinen (toim.) 2006 *Onko tämä skuuppi?* Poliitiikan toimittajan työtä 1950-luvulta nykypäivään. Helsinki: Poliitiikan toimittajat ry, 109–111.
- Karjalainen, Anni & Ylitalo, Maria (2006).** “*Voihan vattu, nuohan valehtelee*”. *Iltapäivälehtien lööpit lasten näkökulmasta*. Opinnäytetyö. Sosiaalialan koulutusohjelma, Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Saatavilla: <https://oa.doria.fi/bitstream/handle/10024/6382/TMP.objres.362.pdf?sequence=1>. [Sivulla käyty 2.1.2008]
- Kilpi, Timo (2007).** Uutisia, historiaa ja puheenaiheita. *Ilta-Sanomat 75 v*. Porvoo: WSOY.
- Kivioja, Pasi (2004).** Alaston lööppi. Millaiset uutiset myyvät tabloid-lehtiä – ja miksi? Lähitarkastelussa *Ilta-Sanomien lööpit*, etusivut ja myyntiluvut vuonna 2002. Pro gradu -tutkielma. Tiedotusopin laitos, Tampereen yliopisto. Saatavilla: <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu00332.pdf>. [Sivulla käyty 12.1.2008]
- Kivivuori, Janne & Lehti, Martti (2003).** Homicide Followed by Suicide in Finland: Trend and Social Locus. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, vol. 4, 223–236
- Kivivuori, Janne, Kemppi, Sari & Smolej, Mirka (2002).** *Etusivujen väkivalta*. Väkivalta iltapäivälehtien etusivuilla, todellisuudessa ja ihmisten peloissa 1980–2000. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 196. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Koskinen, Pertti & Lääkkölä, Heikki (1975).** *Uutisten arvostus ja esittäminen iltalehtiemme etu- ja takasivuilla*. Toimittajatutkiminnon tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Käräjäoja, Jukka (2003).** *Lööppien viestintä*. Pro gradu. Suomen ja saamen kielten ja logopedian laitos. Oulun yliopisto.
- Lauantaiseura (1981).** *Tamminiemen pesänjakajat*. Kustannus-Vaihe Ky.
- Leinonen, Pauliina (2006).** *Lööpinkeltainen yhteiskunta*. *Ilta-Sanomien ja Ilta-lehden lööpit yhteiskunnan ja sen arvojen peilaajina*. Pro gradu -tutkielma.

- Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Tampereen yliopisto. Saatavilla: <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu01096.pdf>. [Sivulla käyty: 26.5.2008]
- McLachlan, Shelley & Golding, Peter (2000)**. *Tabloidization in the British Press: A Quantitative Investigation into Changes in British Newspapers 1952–1997*. Teoksessa Colin Sparks & John Tulloch (eds.) *Tabloid Tales – The Global Debates over Media Standards*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 75–90.
- Mäkipää, Leena (2004)**. *Henkirikos Ilta-Sanomissa. Journalistisen kulttuurin murros ja rikosjournalismi*. Pro gradu -tutkielma. Viestintätieteiden laitos, Helsingin yliopisto.
- Niemi, Mari K. (2006)**. Onko yksityiselämästä presidentintekijäksi? Teoksessa Ville Perna (toim.) ja Ville Pitkänen (2006) *Poliitikot taistelivat, media kertoo. Suomalaisen politiikan valtapelejä 1981–2006*. Helsinki: Ajatus Kirjat, 228–271.
- Nikunen, Minna (2005)**. *Surman jälkeen itsemurha*. Kulttuuriset luokitukset rikosuutisissa. Väitöskirja. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Tampereen yliopisto. Saatavilla: <http://acta.uta.fi/pdf/951-44-6257-2.pdf>. [Sivulla käyty 17.1.2008]
- Nycop, Carl-Adam (1971)**. *Nyfiken med sting! En tidningsmans memoarer 1944–1965*. Tukholma: Bonniers.
- Olkinuora, Hannu (2006)**. *Minne menet media?* EVA:n raportti. Taloustieto Oy. Saatavilla: http://www.eva.fi/files/1603_minne_menet_media.pdf. [Sivulla käyty 15.9.2008]
- Perna, Ville (toim.) & Pitkänen, Ville (2006)**. *Poliitikot taistelivat, media kertoo. Suomalaisen politiikan valtapelejä 1981–2006*. Helsinki: Ajatus Kirjat.
- Perna, Ville & Railo, Erkki (2006)**. *Valtapolitiikasta tunnepolitiikkaan*. Teoksessa Ville Perna (toim.) ja Ville Pitkänen (2006) *Poliitikot taistelivat, media kertoo. Suomalaisen politiikan valtapelejä 1981–2006*. Helsinki: Ajatus Kirjat, 17–54.
- Pietilä, Antti-Pekka (2008)**. *Uutisista viihdettä, viihteestä uutisia. Median muodonmuutos*. Jyväskylä: Gummerus.
- Pietilä, Veikko (1976)**. *Sisällön erittely*. Toinen korjattu painos. Helsinki: Gaudamus.
- Puhakka, Kimmo (2001)**. *Laivanhylky on loputun uutislähde*. Viinakaljaasi Jönköpingsin uutisointi esimerkkinä sanomalehtien tabloidisaatiosta. Pro gradu -tutkielma. Tiedotusopin laitos, Tampereen yliopisto.
- Pulkkinen, Hannu (2008)**. *Uutisten arkkitehtuuri. Sanomalehden ulkoasun rakenteiden järjestys ja jousto*. Väitöskirja. Jyväskylä studies in humanities 88. Jyväskylän yliopisto.

- Rantanen, Eeva (2003).** *Tabloidisaatio ja televisio. Tapaustutkimus MTV3:n uutisista*. Pro gradu -tutkielma. Tiedotusopin laitos, Tampereen yliopisto.
- Saarenmaa, Laura (2005).** Käsi sydämellä, povi paljaana. Iltapäivälehtien kansikuvatyttöjen avomieliset tunnustukset. Teoksessa Kaarina Nikunen, Susanna Paasonen & Laura Saarenmaa (toim.) *Jokapäiväinen pornomme. Media, seksuaalisuus ja populaarikulttuuri*. Tampere: Vastapaino, 113–135.
- Saari, Heikki (2007).** *Isku tajuntaan. Eli suomalaisen iltapäivälehdistön lyhyt historia*. Juva: Johnny Kniga.
- Salminen, Esko (2006).** *Mediavallan aika*. Poliittikka tiedotusvälineissä Mauno Koivistosta Tarja Haloseen. Helsinki: Edita.
- Saloniemi, Aira, Suikkanen, Risto (2006).** *Suomalaisen uutismedian vuosiseuranta*. Pilottitutkimus 2006. Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto.
- Sharma, Leena & Blåfield, Ville (2007).** *Julkisuuden himo ja hinta*. Jyväskylä: Ajatus Kirjat.
- Sparks, Colin (2000).** Introduction: The Panic over Tabloid News. Teoksessa Colin Sparks & John Tulloch (toim.) *Tabloid Tales – The Global Debates over Media Standards*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 1–40.
- Sparks, Colin & Tulloch John (toim.) (2000).** *Tabloid Tales – The Global Debates over Media Standards*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Suhonen, Pertti (2007).** Suomalaisten eriytyvät ja muuttuvat arvot. Teoksessa Sami Borg, Kimmo Ketola, Kimmo Kääriäinen, Kati Niemelä ja Pertti Suhonen (2007) *Uskonto, arvot ja instituutiot*. Suomalaiset World Values -tutkimuksissa 1981–2005. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja 4, 2007. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy, 26–46.
- Syrjälä, Hanna (2007a).** Väkivalta lööppijulkisuudessa. Julkaisuja, sarja A101/2007. Journalismin tutkimusyksikkö. Tiedotusopin laitos, Tampereen yliopisto. Tampere: Tampereen yliopistopaino. Saatavilla: <http://www.uta.fi/jourttutkimus/Looppitutkimus.pdf>. [Sivulla käyty: 12.1.2008]
- Syrjälä, Hanna (2007b).** *7 päivää -lehden kansien ja iltapäivälehtien lööppien yhteiset aiheet*. Journalismin tutkimusyksikkö. Tampereen yliopisto. Saatavilla: <http://www.uta.fi/jourttutkimus/ip7p2.pdf>. [Sivulla käyty 26.5.2008]
- Syrjälä, Hanna (2006).** ”Ei röyhkeämpiä vaan rohkeampia”. *Haastattelututkimus iltapäivälehtien toimittajien ammatillisesta omakuvasta*. Pro gradu -tutkielma. Tiedotusopin laitos, Tampereen yliopisto. Saatavilla: <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu01481.pdf>. [Sivulla käyty 28.3.2008]
- Tommila, Päiviö (päätoim.) (1988).** *Suomen lehdistön historia 5*. Hakuteos Aamulehti–Kotka Nyheter. Sanoma- ja paikallislehdistö 1771–1985. Kuopio: Kustannuskiila Oy.

- Tulloch, John (2000).** The Eternal Recurrence of New Journalism. Teoksessa Colin Sparks & John Tulloch (toim.) *Tabloid Tales – The Global Debates over Media Standards*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 131–146.
- Tuoriniemi, Heljä (1977).** *Iltaset-iltalehti Oulussa*. Pro gradu -tutkielma. Tiedotusopin laitos. Tampereen yliopisto.
- Vento, Markku (1984).** *Suomen iltapäivälehdistön erityispiirteet*. Pro gradu -tutkielma. Tiedotusopin (nyk. Viestinnän) laitos. Helsingin yliopisto.

Lehtiartikkelit

- Ahonen, Tuula-Maria (1986).** Vihan rakentava kohtaaminen. *Lapset ja yhteiskunta*, artikkeli. 5/1986, 298–299.
- Arolainen, Teuvo (2002).** Draama on palannut rikosuutisiin. Artikkel. *Helsingin Sanomat* kotimaa, 2.12.2002.
- Heikka, Taneli (2004).** Kovista rikoksista epäillyn nimensuoja alenee. *Turun Sanomat*, artikkeli. 16.12.2004. Saatavilla: [http://www.turunsanomat.fi/kotimaa/?ts=1,3:1002:0:0,4:2:0:1:2004-12-16,104:2:271794,1:0:0:0:0:0:0](http://www.turunsanomat.fi/kotimaa/?ts=1,3:1002:0:0,4:2:0:1:2004-12-16,104:2:271794,1:0:0:0:0:0:). [Sivulla käyty 11.1.2008]
- Heikkinen, Mikko-Pekka (2007).** Tapio Sadeojasta Ilta-Sanomien uusi päätoimittaja. *Helsingin Sanomat*, artikkeli. 30.5.2007.
- Herkman, Juha (2006).** Murha lööpissä pitää lehden hengissä. *Helsingin Sanomat*, artikkeli. 31.3.2006.
- Honkavaara, Raila (1986).** Murha, tiedotus ja pelko. *Iltalehti*, kommentti. 6.6.1986, 5.
- Kallionpää, Katri (2008).** Ilta-Sanomat heikensi Sanoman tulostulokuntoa. Artikkel. *Helsingin Sanomat* Talous-osasto B8, 10.5.2008.
- Kivioja, Pasi (2008).** ”Aika oli kypsä Kanervan skandaalille”. *Helsingin Sanomat*, Sunnuntaidebatti.13.4.2008, D7.
- Luukka, Teemu (2006).** Lapsiasiavaltuutettu: Iltapäivälehtien lööpit hiukan rauhoittuneet. *Helsingin Sanomat*, artikkeli. 18.11.2006.
- Manninen, Mari (2005).** Ruotsalaiskauppiat kampanjoivat seksistisiä lööppejä vastaan. *Helsingin Sanomat*, artikkeli. 6.4.2005.
- Pietilä, Antti-Pekka (2006).** Lööpit eivät ole raaistuneet, eivätkä kaikki rikokset myy. *Helsingin Sanomat*, Keskustelua-palsta. 6.4.2006.
- Pietiläinen, Tuomo (2006).** Hannu Savola patistaa karsimaan lööppien yliyönnit. *Helsingin Sanomat*, artikkeli. 26.9.2006.
- Rutanen, Reijo (1994).** Ei vielä ex-Expressen. *Suomen Kuvalehti*, artikkeli. 28/94, 9.

- Räsänen, Mikko (2007).** Kyyneleitä Leijonan kidassa. Artikkel. *Ilta-Sanomat* Viihde, A23. 11.10.2007.
- Salminen, Merina (2008).** Iltapäivälehdillä on edessä synkät vuodet. Artikkel. *Kauppalehti* 26.5.2008, uutiset talous, 9.
- Salonen, Tero (2008).** FC Viihde. Artikkel. *Journalisti-lehti*. 10.4.2008, 22–29.

Internetlähteet

- Expressen.se (2008).** Frågor och svar. Saatavilla: http://annonswebb.expressen.se/index_info.html. [Sivulla käyty 2.7.2008]
- Iltalehti.fi (2007a).** Iltalehden lukijaprofiilit. Saatavilla: <http://skuuppi.iltalehti.fi/tutkimus/alasivu.shtml/lukijaprofiilit?177>. [Sivulla käyty 31.3.2008]
- Iltalehti.fi (2007b).** Iltalehti.fi kävijäprofiilit. Saatavilla: <http://skuuppi.iltalehti.fi/tutkimus/alasivu.shtml/kavijaprofiilit?187>. [Sivulla käyty 31.3.2008]
- Iltasanomat.fi (2008).** Mediatiedot 2008. Saatavilla: <http://www.iltasanomat.fi/mediatiedot/mediatiedot2008/>. [Sivulla käyty 31.3.2008]
- Julkisen sanan neuvosto (2005a).** Vapauttava päätös tiedonvälityksen totuudenmukaisuutta ja uhrien kohtelun hienovaraisuutta koskevassa asiassa, 3541/SL/05. 30.11.2005. Saatavilla: <http://www.jsn.fi/paatos.asp?sivuid=3541/SL/05>. [Sivulla käyty 16.1.2008]
- Julkisen sanan neuvosto (2005b).** Vapauttava päätös myyntijulistetta eli lööppejä ja tiedonvälityksen totuudenmukaisuutta koskevassa asiassa, 3538AB/SL/05. 30.11.2005. Saatavilla: <http://www.jsn.fi/paatos.asp?sivuid=3538AB/SL/05>. [Sivulla käyty 2.1.2008]
- Julkisuuslaki (1999).** Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621, pykälä 24. Saatavilla: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990621>. [Sivulla käyty 2.1.2008]
- Kansallinen mediatutkimus (2008).** KMT-lukijamäärät 2001–2007. Saatavilla: http://www.levikintarkastus.fi/mediatutkimus/KMT_Lukija_kokooma-tilasto.pdf. [Sivulla käyty 31.3.2008]
- Keskuskauppakamari (2006).** Iltapäivälehdien lööppeille huomautus. 28.3.2006. Saatavilla: http://www.kauppakamari.fi/kkk/media/tiedotteet/2006_lehdistotiedotteet/fi_FI/1143548994314/. [Sivulla käyty 8.1.2008]
- Keskuskauppakamari (2005).** Mainoslööppeille huomautus Mainonnan eettiseltä neuvostolta. 9.12.2005. Saatavilla: http://www.kauppakamari.fi/kkk/media/tiedotteet/2005_lehdistotiedotteet/fi_FI/Mainoslooppi9122005/. [Sivulla käyty 8.1.2008]

- Kivioja, Pasi (2008).** HS meni maitohapoille. Blogikirjoitus. *Skandaalin polttopisteessä* -blogi, 25.3.2008. Saatavilla: <http://skandaali.wordpress.com/2008/03/25/hs-meni-maitohapoille/>. [Sivulla käyty 28.3.2008]
- Lapsiasiavaltuutettu (2006).** Maria Kaisa Aula toivoo iltapäivälehdtä lööp-piharkintaa. Tiedote 05/2006, 14.3.2006. Saatavilla: <http://www.lapsiasia.fi/Resource.phx/lapsiasia/ajankohtaista/tiedotteet/tied2006/netti140306.htx>. [Sivulla käyty 2.1.2008]
- Leinonen, Pauliina (2008).** Pamela rapsutti peppuaan avaimella – katso kuva! Artikkel. Iltasanomat.fi, 14.4.2008. Saatavilla: <http://www.ilta-sanomat.fi/viihde/uutinen.asp?id=1518906>. [Sivulla käyty 29.4.2008]
- Levikintarkastus (2008).** LT-levikkitalasto 2007. Saatavilla: <http://www.levikintarkastus.fi/levikintarkastus/tilastot/SLlevikinjakauma2007.pdf>. [Sivulla käyty 27.3.2008]
- Mediebedriftene (2008a).** Verdens Gangin ja Dagbladetin arkilevikki 2007. Saatavilla: <http://www.mediebedriftene.no/novus/upload/pdf/Lesertall/Opplag07.xls>. [Sivulla käyty 18.6.2008]
- Mediebedriftene (2008b).** Verdens Gangin ja Dagbladetin arkilevikki 2002. Saatavilla: <http://www.mediebedriftene.no/novus/upload/pdf/Lesertall/Opplag02.xls>. [Sivulla käyty 18.6.2008]
- Sarin, Osmo (2006).** Lööppiadressi. Saatavilla: <http://www.loopitkuriin.net/index.htm>. [Sivulla käyty 2.1.2008]
- Suomen Asiakastieto Oy (2008).** Ilta-Sanomat Oy:n ja Kustannusosakeyhtiö Iltalehden tunnusluvut. Saatavilla: <http://www.asiakastieto.fi/>. [Sivulla käyty 15.5.2008]
- Suomen vanhempainliitto (2006).** Parempien lööppien puolesta! 10.4.2006. Saatavilla: <http://www.suomenvanhempainliitto.fi/ajankohtaista/uutisia/uutisarkisto/looppikritiikkia/>. [Sivulla käyty 2.8.2008]
- Tidningsstatistik (2008a).** Aftonbladetin arkilevikki 2007. Saatavilla: <http://www.ts.se/Public/CirculationNumbers/Index.aspx?mekod=000048>. [Sivulla käyty 18.6.2008]
- Tidningsstatistik (2008b).** Expressenin, GT:n ja Kvällspostenin yhteisarkilevikki 2007. Saatavilla: <http://www.ts.se/Public/CirculationNumbers/Index.aspx?mekod=000568>. [Sivulla käyty 18.6.2008]
- Tilastokeskus (2008a).** Avioliittojen ja avioerojen määrä vuosina 1965–2007. Saatavilla: http://www.stat.fi/til/ssaaty/2007/ssaaty_2007_2008-05-14_tau_001_fi.html. [Sivulla käyty 31.7.2008]
- Tilastokeskus (2008b).** Mediat: Sanoma- tai iltapäivälehtien lukemisen useus vuosina 1991 ja 2002. Saatavilla: http://www.stat.fi/til/vpa/2002/vpa_2002_2005-01-26_tau_024.xls. [Sivulla käyty 30.5.2008]

- Tilastokeskus (2007).** Väkivallan uhrina kuolleet tekijän, uhrin iän ja sukupuolen mukaan 1998–2006. Saatavilla: <http://www.stat.fi/til/ksyyt/tau.html> (valitse taulukko “Kuolemansyyt” ja sen jälkeen otsikon mukainen tilasto). [Sivulla käyty: 28.11.2007]
- Tilastokeskus (2007b).** Ajankäyttötutkimus. Saatavilla: http://pxweb2.stat.fi/Database/StatFin/klt/akay/akay_fi.asp. [Sivulla käyty 18.9.2008]
- TNS Gallup Oy (2008).** Suomen web-sivustojen viikkoluvut. Saatavilla: <http://www.gallupweb.com/tnsmatrix/site.aspx>. [Sivulla käyty 13.9.2008]
- Verdens Gang (2008a).** *Historikk*. Artikkel. Saatavilla: <http://vginfo.vg.no/sider/forstesider.php?aid=256>. [Sivulla käyty 4.6.2008]
- Verdens Gang (2008b).** *Årsrapport 2006*. Saatavilla: http://flash.vg.no/annonser/2008/vg/aarsrapport/2006_lav.pdf. [Sivulla käyty 4.6.2008]
- Verdens Gang (2008c).** *Tall og fakta*. Saatavilla: <http://vginfo.vg.no/sider/forstesider.php?aid=265>. [Sivulla käyty 19.6.2008]
- Wikipedia (2008a).** *Dancing with the Stars*. Saatavilla: http://fi.wikipedia.org/wiki/Dancing_with_the_Stars. [Sivulla käyty 11.6.2008]
- Wikipedia (2008b).** *Dagbladet*. Saatavilla: <http://en.wikipedia.org/wiki/Dagbladet>. [Sivulla käyty 19.6.2008]

Muut lähteet

- Gustafsson, Karl Erik (2007).** *End-game Strategies in the Swedish National Tabloid Industry*. Pohjoismaisten mediatutkijoiden konferenssissa esitetty artikkeli.
- KMT Lukija (2007).** KMT Lukija 2007 / TNS Gallup, KMT Lukija 2005–2006 / Taloustutkimus, KMT 2004, KMT syksy 2000–2003 / TNS Gallup, KMT 1996–keväät 2000 / TNS Gallup. Tiedot saatu käyttöön Levikintarkastuksen, Iltalehden ja Ilta-Sanomien luvalla 21.5.2008.
- Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos (2007).** Tilastot lapsiin kohdistuneista henkirikoksista ja henkirikoksen tekijöiden itsemurhista. Saatu Martti Lehdeltä 3.12.2007 ja 11.1.2008.
- TNS Gallup Oy (2007).** Lehtipisteen kuluttajatutkimus 2006/2007. Tutkimus lehtien hankintatavoista ja asenneväittämistä sekä kuluttajan ostoprosessista. Lehtipiste.

Liite 1: Kvantitatiivisen analyysin luokitusrunko, luokituskriteerit sekä reliabiliteetin ja validiteetin arviointi

Luokitusrunko

Lehti

1. Ilta-sanomat
2. Iltalehti

Vuosi

Päivä

Kuukausi

Viikonpäivä

1. Maanantai
2. Tiistai
3. Keskiviikko
4. Torstai
5. Perjantai
6. Lauantai

Sivumäärä: peruslehti

Etusivu

Havaintoyksikkö: etusivun otsikot

Otsikko nro

Otsikon aihepiiri

1. rikos ja rangaistus
2. ihmissuhteet, häät, erot, koti, lapset
3. omat mainokset
4. urheilu
5. onnettomuudet, katoamiset, tapaturmat, tulipalot, tulvat, luonnonkatastrofit, loukkaantumiset
6. sairaudet, kuolema (ei tapaturmainen tai väkivaltainen), elämä solmussa
7. viihde ja kulttuuri
8. raha, kulutus ja työ
9. yhteiskunta ja politiikka
10. kauneus, ulkonäkö, muoti, terveys ja hyvinvointi
11. sota ja valtion voimatoimet, miehitys, terrorismin torjunta
12. eläimet
13. muu

14. sää

Liittykö aiheeseen julkis

1 = ei

2 = kyllä

3 = eos

Kuva

1 = ei

2 = kyllä

Etusivun pääkuvan tyyppi

1 = henkilökuv

2 = tilannekuva

3 = esine- tai maisemakuva

4 = kuvituskuva tai symbolikuva

5 = mainoskuva

6 = grafiikka, piirros

7 = muu

Osastot

Havaintoyksikkö 1: lehden osasto

Havaintoyksikkö 2: juttukokonaisuus

Osasto

1. ktm

2. ulk

3. viihde

4. urheilu

Juttujen lkm per osasto (sis.

kaikki kainalojutut)

Valokuvien lkm per osasto

Grafiikan ja piirrosten lkm per

osasto

Kainalojuttujen lkm per osasto

Kommentaarijuttujen lkm per

osasto (sis. kolumnit, kommentit, pakinat, näkökulmat)

Juttukokonaisuuden nro

Juttukokonaisuuden pääjutun aihepiiri

1. rikos ja rangaistus

2. ihmissuhteet, häät, erot, koti, lapset

3. omat mainokset

4. urheilu

5. onnettomuudet, katoamiset, tapaturmat, tulipalot, tulvat, luonnonkatastrofit, loukkaantumiset

6. sairaudet, kuolema (ei tapaturmainen tai väkivaltainen), elämä solmussa

7. viihde ja kulttuuri

8. raha, kulutus ja työ

9. yhteiskunta ja politiikka

10. kauneus, ulkonäkö, muoti, terveys ja hyvinvointi

11. sota ja valtion voimatoimet, miehitys, terrorismin torjunta

12. eläimet

13. muu

14. sää

Juttutyypit

1 = uutinen tai urheiluselostus

2 = kommentaarijuttu (pakina, kolumni, kommentti, kirja- tai elokuva-arvio)

3=henkilöhaastattelu, feature-juttu henkilöstä, mitä nyt? -juttu

4 = reportaasi (sisältää värikästä miljöön ja tapahtumien kuvailua)

5 = muu (esim. sääennuste, kulttuuritapahtuman puffi)

Liittyykö aiheeseen julkkis

- 1 = ei
2 = kyllä
3 = eos

Kuvien lkm per juttukokonaisuus

(sis. myös kainaloiden kuvat)

Kuva nro 1–3

(loput jätetään huomiotta, jos kuvia on enemmän; pääkuva luokitellaan ykköseksi)

Kuvan tyyppi

- 1 = henkilokuva
2 = tilannekuva
3 = esine- tai maisemakuva
4 = kuvituskuva tai symbolikuva
5 = mainoskuva
6 = grafiikka, piirros
7 = muu

Kuvan palstakoko

Luokituskriteereitä

Etusivun otsikot on luokiteltu niiden antaman mielikuvan perusteella, joka voi sisäsivun juttuja luettaessa myös osoittautua virheelliseksi. Esimerkiksi IS 10.1.1990: ”Tupakkateollisuus sekaisin” on luokiteltu yhteiskunnalliseksi aiheeksi luokkaan 9, vaikka se sisäsivun jutun perusteella näyttääkin ehdottomasti kuuluvan terveyteen.

Pää- eli ykkösotsikoksi on luokiteltu etusivun selvä pääjuttu, muut jutut järjestyksessä ylävasemmalta oikealle ja alaspäin. Etusivun pääaiheella tarkoitan pistekooltaan suurinta otsikkoa tai muuten esimerkiksi kuvankäytöllä selvästi painotetuinta uutisaihetta.

Otsikoiden aihepiirikategorioihin päädyin Syrjälän (2007) tuoreen lööppitutkimuksen ja oman graduni (Kivioja 2004) aihehuokitteluiden pohjalta sekä tutkimusaineiston sisällönerrittelyä edeltäneiden koeluokitusten perusteella. Koska etusivuilla ja etenkin lehden sisäsivuilla on paljon monipuolisempi valikoima aiheita kuin lööpeissä, Syrjälän sinänsä hyvät kategoriat eivät sellaisenaan olisi olleet riittäviä omiin tarpeisiini.

Rikos- ja rangaistus. Tähän kategoriaan laskin selkeät rikokset ja poliisin sel-laisiksi epäilemät tapaukset. Tapausten oikeuskäsittelyt kuuluivat tähän ryhmään myös.

Ihmissuhteet, koti ja lapset. Henkilöiden väliset riidat, parisuhde, häät, erot, vauvojen syntymät, asuminen.

Omat mainokset. Esim. ”Osta tänään tv-lehti!”

Urheilu. Urheilu esitetään etusivuilla voimakkaasti henkilöitynä, minkä vuoksi oli toisinaan erittäin vaikea tehdä eroa, mikä oli ”puhdasta” urheilua ja mikä esimerkiksi urheilijan yksityiselämään tai henkilökohtaisiin ominaisuuksiin liittyvää. Jos juttu ei sopinut mihinkään muuhun kategoriaan, esim. ihmissuhteisiin, rahaan ja työhön tai rikoksiin, eikä kyse ollut mistään ulkourheilullisesta toiminnasta kuten seurustelusta, laskin sen kuuluvaksi urheiluun. Esimerkiksi dopingjutut laskin urheiluun, koska ne liittyvät olennaisesti urheilusuoritukseen, mutta en urheilijan päihteiden käyttöä vapaa-ajalla.

Onnettomuudet, katoamiset, tapaturmat. Joissakin tapauksissa oli epäselvää, oliko tapahtunut rikos vai onnettomuus tai minkä tyyppinen onnettomuus oli kyseessä. Jos tapausta pidettiin ensin traagisena onnettomuutena mutta myöhemmin todettiin se esimerkiksi henkirikokseksi, luokittelin tapauksesta kertovan ensimmäisen otsikon onnettomuudeksi ja myöhemmät, uusien epäilysten siivittämät otsikot rikoksiksi. Selittämättömät katoamiset kirjasin tähän ryhmään, ellei ollut epäilyä onnettomuudesta tai rikoksesta.

Sairaudet, kuolema, elämä solmussa. Ei-väkivaltaiset ja ei-tapaturmaiset kuolemat, sairastumiset ja loukkaantumiset, muut vastoinkäymiset, jotka eivät liity esim. ihmissuhteisiin tai rahaan ja työhön.

Viihde ja kulttuuri. Taide-esitykset, konsertit, äänilevyt, elokuvat sekä taiteilijoita ja artisteja koskevat jutut, jotka eivät kuulu esim. ihmissuhteisiin, rahaan ja työhön, rikoksiin tai muihin kategorioihin.

Yhteiskunta ja politiikka. Sisällytin tähän ryhmään kaikki puhtaasti politiikan, makrotalouden ja oikeuden aiheet, jotka useimmiten keskittyivät henkilöiden sijasta asiaan. Jos esimerkiksi poliitikko puhui haastattelussa vastoinkäymisistään yksityiselämässä, luokittelin aiheen ensisijaisesti tämän mukaan.

Raha, kulutus, työ. Pienen ihmisen raha-asiat, työnteko ja työttömyys, verotus (jos ei kyse verotukseen liittyvästä poliittisesta väännöstä), urheilijoiden työ- ja sponsorisopimukset, näyttelijöiden kiinnitykset ja valmistautumiset esim. ensi-iltoihin (elleivät kuulu paremmin ryhmään ”Viihde ja kulttuuri”).

Kauneus, muoti, terveys. Laskin tähän ryhmään mukaan kaikki paljaaseen pintaan, liittyvät otsikot, jotka eivät kuuluneet esimerkiksi ihmissuhteisiin tai

mihinkään muuhun luokkaan. Monet missien ja mallien bikini- ja alusvaatekuvaukset kuuluvat tähän ryhmään, jos niissä ei ole aiheena vaikkapa parisuhdehaastattelu. Myös terveenä pysymiseen liittyvät aiheet, kuten laihduttamisen, kirjasin tähän luokkaan. Sen sijaan jo sairastumaan ehtineet tapaukset, jotka yrittävät tervehtyä, kuuluvat luokkaan ”Sairaudet, kuolema, elämä solmussa”.

Sota, valtion voimatoimet, miehitys ja terrorismin torjunta. Sotatoimet, armeijan sotaharjoituksiin liittyvät jutut.

Eläimet. Muut eläimiä koskevat jutut paitsi sellaiset, joissa eläin on aiheuttanut vahinkoa ihmisille (esim. hauki puri jalkaan, leijona raateli kuoliaaksi). Nämä kirjasin onnettomuuksiin ja tapaturmiin.

Sää. Sääennusteet näyttävät kuuluvan kiinteänä osan pitkien pyhien ja lomaiikojen etusivuille. Kirjasin ryhmään myös muutamat harvat luonnonilmiöistä kertovat otsikot sekä uutissivujen sääennusteet.

Muu. Kaikki sellainen, mikä ei sovi yllä mainittuihin ryhmiin.

Juttutyypit.

Uutinen tai urheiluselostus: kertoo, mitä on tapahtunut, missä, miksi ja millä seurauksin; voi sisältää myös haastattelusitaatteja, mutta ei rakennu pelkästään yhden henkilön laajan siteerauksen varaan kuten henkilöhaastattelu-kategorian jutut

Kommentaari: pakina, kolumni, kommentti, kirja-, elokuva- tai teatteriarvio; sisältää kirjoittajan kannanoton tai subjektiivisen näkemyksen

Henkilöhaastattelu: henkilöhaastattelun varaan rakennettu uutinen, ajattomampi henkilöfeature tai kysymys–vastaus-tyyppinen juttu

Reportaasi: sisältää enemmän värikästä miljöön ja tapahtumien kuvailua kuin perusuutinen, ei pureudu yhteen henkilöön tai ilmiöön kuten feature vaan perustuu toimittajan ja kuvaajan jalkautumiseen kentälle

Muu: em. ryhmiin sopimattomat jutut, esim. sääennusteet ja kulttuuritapahtumien puffit

Julkkis. Julkkiksiksi laskin paitsi ilmiselvän julkkisstatuksen henkilöt (kuninkaalliset, näyttelijät, juontajat jne.), myös ne ihmiset, jotka olivat jutunaiheena merkittävän yhteiskunnallisen asemansa vuoksi. Urheilulajien nimeltä mainitsemattomat Suomen ja maailman mestarit sekä SM-liigatason urheilijat laskin julkkkiksiksi, samoin korkeassa virassa olevat yritysjohtajat. Kun moni-

tulkintaista uutisaihetta myytiin etusivulla selvästi tunnistettavan julkisuuden henkilön kuvalla, pidin luokittelukriteerinä kyseisen henkilön julkisuusstatusta. Esimerkiksi otsikko *Kaataako ikäero avioliiton?* ei vielä itsessään viittaa julkisuuden henkilöön, mutta kun viereisessä kuvassa ovat Satu Silvo ja Heikki Kinunen, on ilmeistä, että itse jutussa käsitellään nimenomaan julkisten eroja tai ainakin viitataan niihin.

Kuvan tyyppi. Etusivuilta selkeät pääkuvat, sisäsivuilta jokaisen juttukokonaisuuden kolme suurinta kuvaa. Jos kyseessä oli kuvakollaasi, luokittelin vain selkeän pääkuvan.

Henkilökuva: yksi tai useita henkilöitä, jotka poseeraavat kameralle tai ovat muuten rajattu yksin kuvaan; eroaa tilannekuvasta aina siten, että henkilö keskiössä, henkilö usein tietoinen kamerasta, tausta voi olla rajattu pois; urheilukuvat, joissa näkyy pelkkä henkilö

Tilanne/uutiskuva: kuva, jossa voi olla myös henkilöitä, jotka eivät poseeraa kameralle tai eivät ole tietoisia kamerasta; tilanne, tapahtuma tai henkilöiden toiminta keskiössä; urheilukuvat, joissa näkyy tilanne, toimintaa ja taustaa; esim. tulipalot ja tulvat, joissa kuva selvästi uutiskuvamainen

Esine- tai maisemakuva: liittyy jutun asiayhteyteen; ei esitä henkilöitä eikä toimintaa, vaan esim. esinettä, rakennuksia, ajoneuvoja, luontoa yms.; kuvalla ei erityistä uutiskuvan luonnetta kuten tilannekuvalla (tulipalot, tulvat ja kolariautokuvat eivät kuulu tähän ryhmään)

Kuvitus- tai symbolikuva: vanha arkistokuva samantyyppisestä tilanteesta ennen tai kuva, jota ei ole otettu samasta asiayhteydestä; voi olla myös lavastettu tilanne, jossa ihmisiä; usein selvä arkistokuva

Mainoskuva: esim. lehden liitteen, etusivun tai lööpin kuva, revinnäinen muusta lehtijutusta, firman logo

Grafiikka tai piirros: kaikki piirtotyökalulla tehdyt kuvat, sijaintikartat, pila-piirrookset, jutun kuvitukset käytetyt piirrookset.

Muu: Kuvat, jotka eivät sovi yllä mainittuihin luokkiin.

Osastot.

Ktm=kotimaa, ulk=ulkomaat. Kotimaahan ei ole sisällytetty lehden alkupään mielipide- ja pääkirjoitussivujen aineistoa. 80-luvun iltapäivälehtien takasivujen uutisaineisto on jyvitetty jutun aihepiirin mukaiselle osastolle. Jaottelu kotimaan ja ulkomaan uutisten välille on tehty, vaikka erikseen nimettyä osastoa ei ulkomaan uutisille olisikaan. Jutut on tällöin jaettu aiheen mukaan sopivalle osastolle.

Viihde. Selkeästi viihteen sisälle yhdistetyt teemasivut kuten ”Hyvät naiset on laskettu mukaan, mutta ei esim. auto- ja ruokasivuja.

Urheilu. Urheilun ”tulossälää” ja pelivihjeitä ei ole laskettu mukaan (esim. liigakierroksen pelkät tulokset, ellei niitä ole yhdistetty selväksi kainaloksi johonkin toiseen juttuun); liitekannen otsikko- ja kuvavinkkejä ei ole laskettu jutuiksi, jos liitteen kannessa ei ole leipätekstiä.

Sisällönerittelyn reliabiliteetti ja validiteetti

Reliaabelius ja validius muodostavat yhdessä mittarin kokonaisluotettavuuden. Pietilä (1976) esittelee erilaisia ratkaisuja reliabiliteetin tarkistamiseksi sosiaalitieteissä. Näistä omassa tutkimuksessani tulee ensisijaisesti kyseeseen intraindividuaalinen reliabiliteetin tarkistus. Tästä tarkistusmenetelmästä käytetään myös nimitystä luokitusreliabiliteetti (Pietilä 1976, 234–235). Pietilän mukaan luokitusreliabiliteetissa on kyse siitä, että luokkien määritelmien on oltava ymmärrettäviä ja niitä on sovellettava oikein. (emt., 237.)

Luokitusreliabiliteetti tutkitaan yleensä vasta varsinaisen luokittelun jälkeen. Pietilä kuitenkin huomauttaa, että on järkevää tarkastaa luokkien reliabiliteettia jo ennen lopulliseen luokitteluun ryhtymistä. Näin voidaan kehittää luokkajärjestelmien rakennetta, täsmentää luokkien määritelmiä, hylätä alkuperäisiä, laatia uusia luokkia ja niin edelleen. (emt., 238.)

Olen tarkistanut reliabiliteettia myös jälkikäteisesti tekemällä uusintaluokitteluja, kuten Pietilä ehdottaa.

Pietilän (1976) mukaan sisällönerittelyn validiteetissa on kyse siitä, vastaavatko tiettyä sisältöluokkaa ilmaisemaan valitut alkiot sitä ilmiötä, jota kyseisen luokan katsotaan edustavan (Pietilä 1976, 248). Oman sisällönerittelyni kohdalla voidaan validiteetin tarkastelussa kysyä, antaako luomani luokitusrunko iltapäivälehtien etu- ja sisäsivujen aiheista riittävän kattavan kuvan? Ovatko laatimani luokituskriteerit kyllin erotteluvoimaisia ja selvärajaisia vai horjuuko otsikoiden luokittelu vähän luokittelijan mielentilasta riippuen?

Nähdäkseni tämän tutkimuksen validiteettia paransi se, että olin tehnyt pari vuotta aiemmin vastaavan luokittelun omassa pro gradu -työssäni, mikä oli vielä tuoreessa muistissani.

Suurin ongelma luokitusrungossani on otsikoiden tulkinnanvaraisuus, joka koskee erityisesti otsikoiden aihepiirejä. Toisaalta olen mielestäni luonut varsin selkeän säännösten, jonka ansiosta reliabiliteetti pysyy riittävän hyvänä.

Liite 2: Kenttähaastattelulomake

Haastattelupaikka ja -aika:

1 Tampere 2 Helsinki 3 Muu, mikä?

PVM:

Sukupuoli:

1 mies 2 nainen

Ammatti:

1 ylempi toimihenkilö 2 alempi toimihenkilö 3 työntekijä
4 yrittäjä tai yksityinen ammatinharjoittaja 5 opiskelija
6 eläkeläinen 7 työtön 8 muu

Koulutus (tutkinto)

1 peruskoulu 2 yo, keskiaste 3 korkeakoulu 4 muu

Asuinlääni:

1 Ahvenanmaa 2 Etelä-Suomen lääni 3 Itä-Suomen lääni
4 Lapin lääni 5 Länsi-Suomi 6 Oulun lääni

Ikä:

Mikä on tärkein tiedotusvälineesi? (ympyröi yksi)

1 televisio
2 radio
3 päivälehdet
4 iltapäivälehdet
5 ilmaisjakelulehdet
6 aikakauslehdet
7 internet
8 mobiili (esim. kännykän wap)
9 muu

Kuinka usein luet iltapäivälehtiä?

- 1 en koskaan
- 2 harvemmin kuin kerran viikossa
- 3 joitakin kertoja viikossa
- 4 lähes päivittäin / joka päivä

Kuinka usein seuraat iltapäivälehtien verkkosivuja:

- 1 en koskaan
- 2 harvemmin kuin kerran viikossa
- 3 joitakin kertoja viikossa
- 4 kerran päivässä
- 5 useita kertoja päivässä

Kumpaa iltapäivälehteä luet useammin?

- 1 Iltalehteä
- 2 Ilta-Sanomia
- 3 molempia yhtä usein
- 4 EOS

Ostatko koskaan iltapäivälehtiä?

Kyllä -> **Miksi yleensä ostat iltapäivälehdet?**

- 1 kiinnostava uutinen lööpissä tai etusivulla
- 2 tiedontarve, halu pysyä ajantasalla
- 3 tavan vuoksi
- 4 ajanvietteeksi tai matkalukemiseksi
- 5 ristikot, sarjakuvat, tv-ohjelmat
- 6 muu syy, mikä?
- 7 EOS

Ostatko yleensä samalla myös toisen iltapäivälehdet?

- 1 kyllä
- 2 ei

Ei -> **Miksi et osta?**

Miten Iltalehti ja Ilta-Sanomien eroavat toisistaan? (avoin kysymys)

Missä yleisimmin luet iltapäivälehteä?

- 1 töissä, koulussa
- 2 kotona
- 3 asiakkaana esim. kahvilassa, ravintolassa, kampaamossa

4 kassajonossa

5 kirjastossa

6 mökillä, veneessä

7 muualla, missä?

Valtakunnassa tapahtuu iso uutinen X, jonka vuoksi ostat iltapäivälehden.

Mitä odotat saavasi 1,20 euron vastineeksi, jos vertaat vaikkapa päivälehtien ja television uutisointiin samasta aiheesta? (avoin kysymys)

Millaisia juttuja iltapäivälehdissä on mielestäsi liikaa? (avoin kysymys)

Millaisia juttuja, mistä aiheista, haluaisit lukea enemmän iltapäivälehdistä?
(avoin kysymys)

Miten iltapäivälehdet ovat mielestäsi muuttuneet viime vuosina tai vuosikymmeninä? (avoin kysymys)

Miten muu media on muuttunut? (avoin kysymys)

Mitä ajattelet median muutoksesta? Mitä hyvää tai huonoa se on tuonut journalismiin/yhteiskuntaan? (avoin kysymys)

Miten Suomi ja suomalaiset ovat tänä aikana muuttuneet? (avoin kysymys)

Liite 3: Kenttähaastattelut iltaapäivälehtien lukemisesta

Sukupuoli

	Lkm	%	Kum. lkm	Kum-%
Mies	21	34	21	34
Nainen	40	66	61	100
Yht.	61	100	61	100

Taulukko a. Vastaajien sukupuolijakauma.

Ammatti

	Lkm	%	Kum. lkm	Kum-%
Ylempi toimihenkilö	4	7	4	7
Alempi toimihenkilö	12	20	16	26
Työntekijä	15	25	31	51
Yrittäjä	1	2	32	52
Opiskelija	12	20	44	72
Eläkeläinen	14	23	58	95
Työtön	2	3	60	98
Muu	1	2	61	100

Taulukko b. Vastaajien ammattien jakauma.

Koulutus

	Lkm	%	Kum. lkm	Kum-%
Peruskoulu	8	13	8	13
Keskiaste	36	59	44	72
Korkeakoulu	15	25	59	97
Muu	2	3	61	100
Yht.	61	100	61	100

Taulukko c. Vastaajien koulutustaso.

Muuttuja	Ikä
Lkm	61
Keskiarvo	43,69
Mediaani	44,00
Keskihajonta	19,52
Minimi	17,00
Alakvartiili	25,00
Yläkvartiili	58,00
Maksimi	87,00
Luottamusvälin alaraja (95%)	38,69
Luottamusvälin yläraja (95%)	48,69

Taulukko d. Vastaajien ikä.**Tärkein tiedotusväline**

	Lkm	%	Kum. lkm	Kum-%
Televisio	24	39	24	39
Radio	2	3	26	43
Päivälehdet	24	39	50	82
Iltapäivälehdet	1	2	51	84
Ilmaisjakelulehdet	0	0	51	84
Aikakauslehdet	0	0	51	84
Internet	10	16	61	100
Mobiili	0	0	61	100
Muu	0	0	61	100
Yht.	61	100	61	100

Taulukko e. Seuratuimmat tiedotusvälineet.**Lukee iltapäivälehtiä**

	Lkm	%	Kum. lkm	Kum-%
En koskaan	2	3	2	3
Harvemmin kuin kerran viikossa	30	49	32	52
Joitakin kertoja viikossa	15	25	47	77
Kerran päivässä	14	23	61	100
Lähes päivittäin	0	0	61	100
Yht.	61	100	61	100

Taulukko f. Iltapäivälehtien lukemisen säännöllisyys.

Lukee ip-lehtien verkkosivuja

	Lkm	%	Kum. lkm	Kum-%
En koskaan	31	51	31	51
Harvemmin kuin kerran viikossa	14	23	45	74
Joitakin kertoja viikossa	9	15	54	89
Kerran päivässä	5	8	59	97
Useita kertoja päivässä	2	3	61	100
Yht.	61	100	61	100

Taulukko g. Iltapäivälehtien verkkosivustojen lukemisen säännöllisyys.

Ostomotiivi

	Lkm	%	Kum. lkm	Kum-%
Lööppi tai etusivu	15	48	15	48
Tiedontarve	5	16	20	65
Tapa	1	3	21	68
Ajanviete tai matkalukeminen	9	29	30	97
Ristikot, sarjakuvat, tv-ohjelmatiedot	1	3	31	100
Muu	0	0	31	100
EOS	0	0	31	100
Yht.	31	100	31	100

Taulukko h. Iltapäivälehdien ostamisen syy.

Ostaako molemmat

	Lkm	%	Kum. lkm	Kum-%
Kyllä	3	10	3	10
Ei	28	90	31	100
Yht.	31	100	31	100

Taulukko i. Päällekkäislukijat.

Lukupaikka

	Lkm	%	Kum. lkm	Kum-%
Töissä tai koulussa	10	17	10	17
Kotona	21	36	31	53
Asiakkaana	20	34	51	86
Kassajonossa	1	2	52	88
Kirjastossa	1	2	53	90
Mökillä tai veneessä	1	2	54	92
Muulla	0	0	54	92
Yht.	59	100	59	100

Taulukko j. Iltapäivälehtien lukupaikka.**Lukupaikka sukupuolen mukaan (%)**

	Mies	Nainen	Yht.
Töissä tai koulussa	38	5	16
Kotona	19	43	34
Asiakkaana	24	38	33
Kassajonossa	5	0	2
Kirjastossa	5	0	2
Mökillä tai veneessä	0	3	2
Muulla	10	13	11
Yht.	100	100	100
N	21	40	61

Kontingenssikerroin = 0,463
 Khiin neliö = 16,63 Vap. ast. = 6
 P-arvo = 0,0107 Tilastollisesti melkein merkitsevä

Taulukko k. Iltapäivälehtien lukupaikka sukupuolen mukaan.

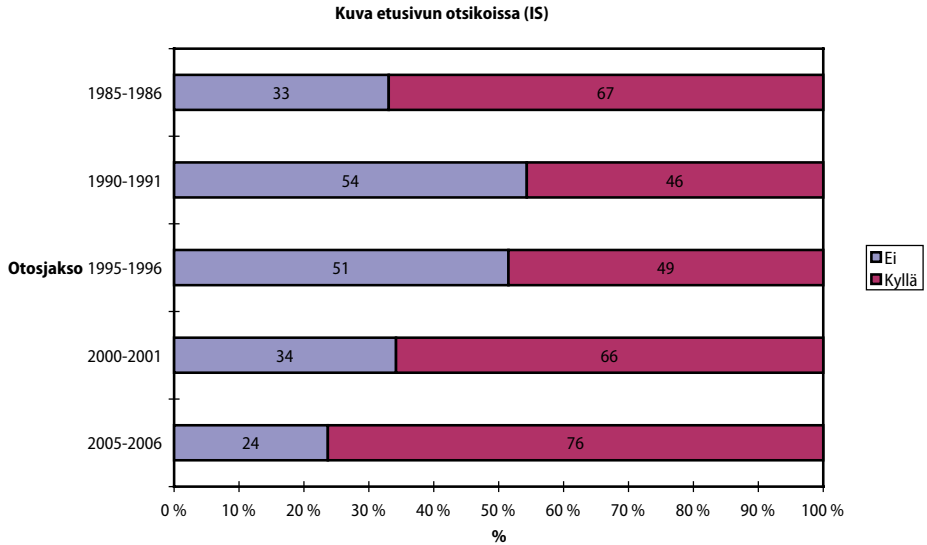
Ostomotiivi sukupuolen mukaan (%)

	Mies	Nainen	Yht.
Lööppi tai etusivu	60	43	48
Tiedontarve	20	14	16
Tapa	0	5	3
Ajanviete tai matkalukeminen	20	33	29
Ristikot, sarjakuvat, tv-ohjelmatiedot	0	5	3
Muu	0	0	0
EOS	0	0	0
Yht.	100	100	100
N	10	21	31
Kontingenssikerroin = 0,241 Khiin neliö = 1,92 Vap. ast. = 4 P-arvo = 0,7512 Tilastollisesti ei-merkitsevä			

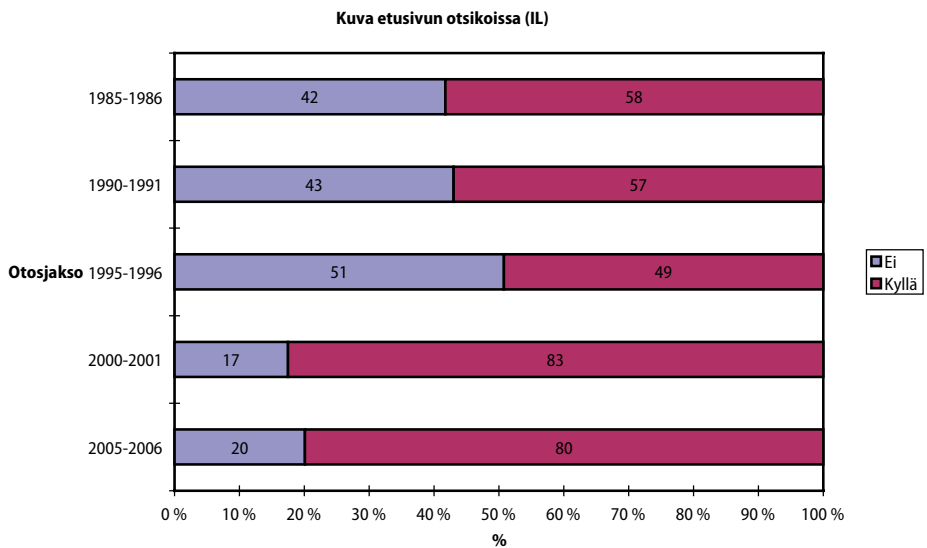
Taulukko 1. Iltaapäivälehden ostosyy sukupuolen mukaan.

Luvut ovat vain suuntaa antavia, koska haasteltujen joukko oli varsin pieni (n=61).

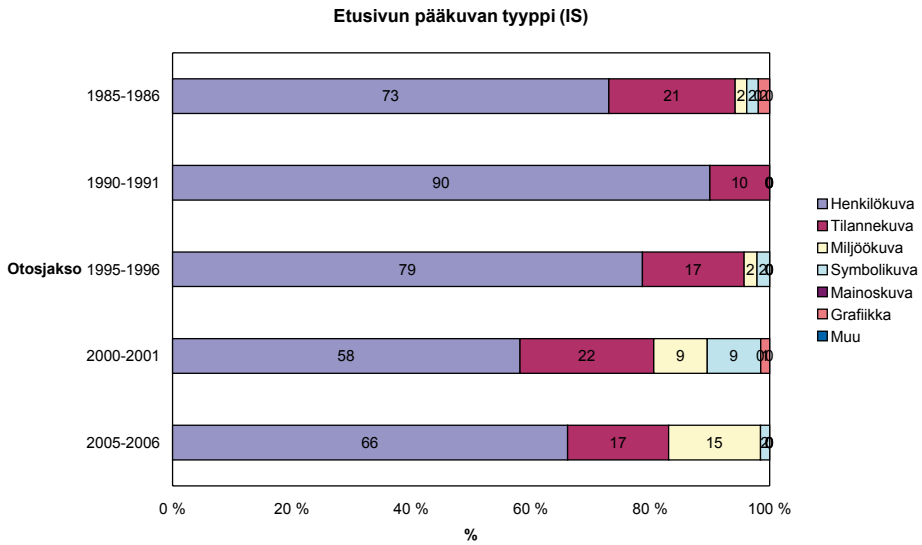
Liite 4: Kvantitatiivisen analyysin taulukoita

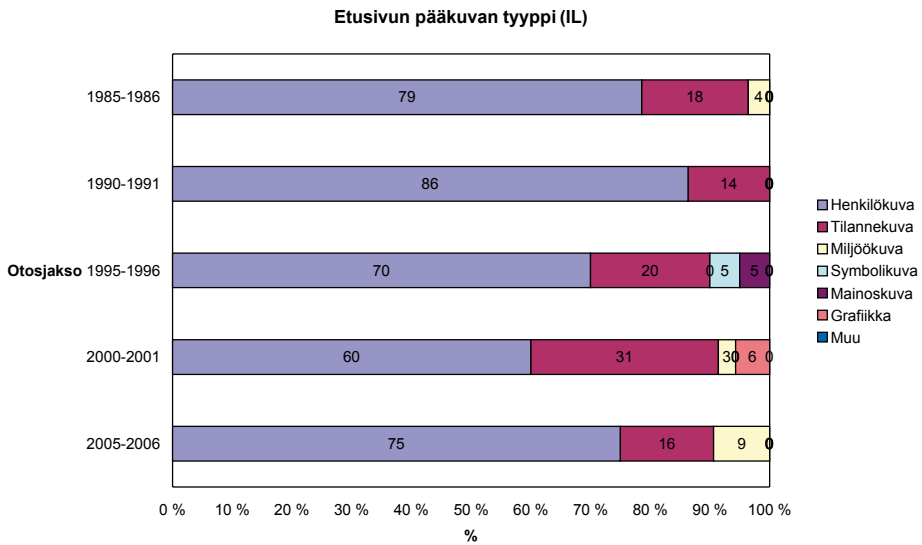
Kuvio a. IS:n kuvitettujen etusivun otsikoiden osuus.

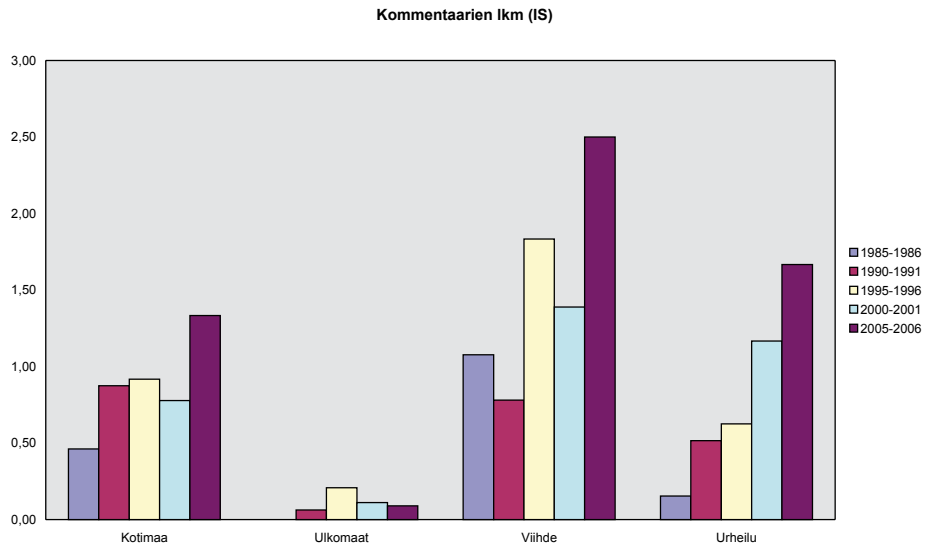
Kuvio b. IL:n kuvitettujen etusivun otsikoiden osuus.

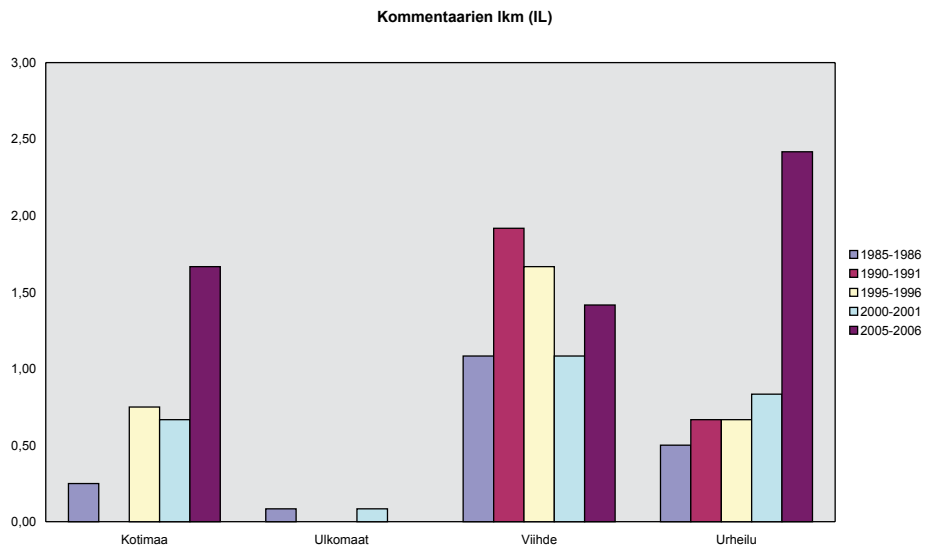
Kuvio c. Etusivun pääkuvan tyyppi IS:ssä.

Kuvio d. Etusivun pääkuvan tyyppi IL:ssä.

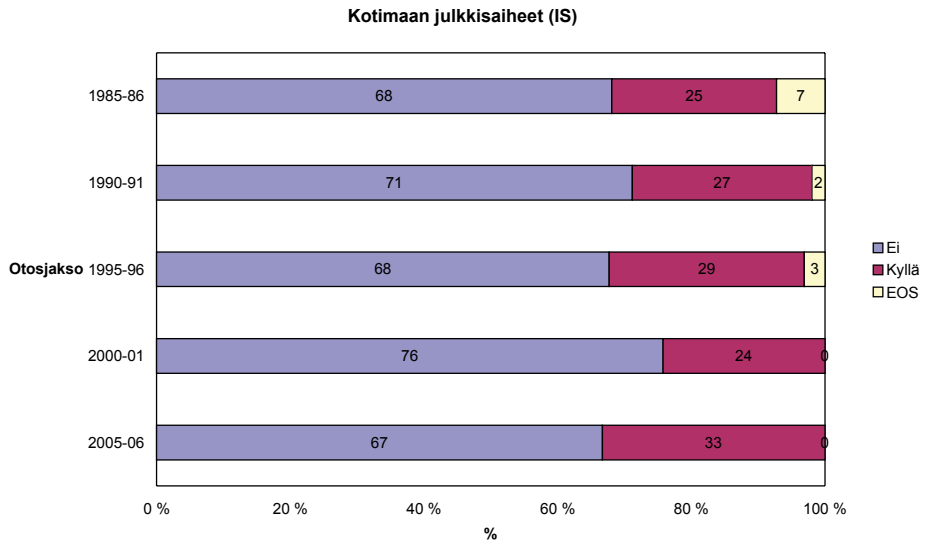
Kuvio e. Kommentaarien keskimääräinen lukumäärä osastoittain IS:ssä.

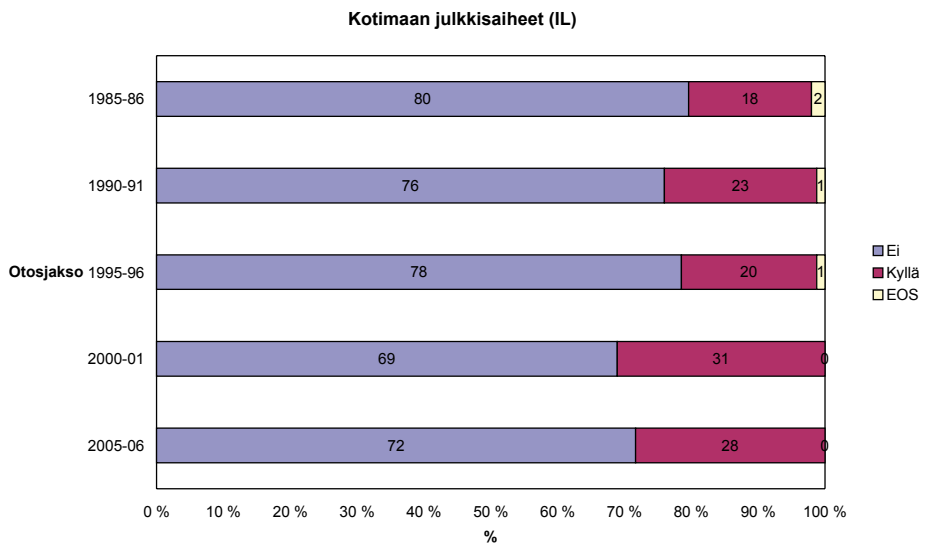
Kuvio f. Kommentaarien keskimääräinen lukumäärä osastoittain IL:ssä.

Juttutyypit kotimaassa (%)	85–86		90–91		95–96		00–01		05–06		IS yht.	IL yht.
	IS	IL	IS	IL	IS	IL	IS	IL	IS	IL		
Uutinen	75	82	76	80	85	89	75	93	80	77	78	85
Kommentaari	4	4	5	3	2	3	3	1	4	12	4	4
Henkilöhaastattelu	16	6	8	8	9	6	9	4	7	8	9	6
Reportaasi	1	0	3	5	0	0	5	1	4	0	3	1
Urheilun uutinen	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Muu	3	6	7	5	3	3	8	0	6	3	6	3
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N	69	49	305	79	96	79	99	90	84	60	653	357
Juttutyypit ulkomaissa (%)	85–86		90–91		95–96		00–01		05–06		IS yht.	IL yht.
	IS	IL	IS	IL	IS	IL	IS	IL	IS	IL		
Uutinen	82	100	89	89	96	96	88	98	89	100	89	97
Kommentaari	0	0	0	0	4	4	0	0	0	0	1	1
Henkilöhaastattelu	5	0	4	4	0	0	3	0	11	0	4	1
Reportaasi	9	0	5	0	0	0	3	2	0	0	4	1
Urheilun uutinen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Muu	5	0	1	7	0	0	6	0	0	0	2	1
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N	22	19	75	28	24	24	34	48	18	39	173	158
Juttutyypit viitteessä (%)	85–86		90–91		95–96		00–01		05–06		IS yht.	IL yht.
	IS	IL	IS	IL	IS	IL	IS	IL	IS	IL		
Uutinen	24	51	38	45	46	24	52	48	57	52	43	43
Kommentaari	22	9	17	3	10	10	6	10	14	12	14	8
Henkilöhaastattelu	35	35	33	33	37	34	27	29	19	30	30	32
Reportaasi	13	2	4	4	0	7	2	3	0	2	3	4
Urheilun uutinen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Muu	7	4	8	14	8	24	14	10	10	4	9	12
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N	46	57	167	69	52	70	64	62	83	50	412	308
Juttutyypit urheilussa (%)	85–86		90–91		95–96		00–01		05–06		IS yht.	IL yht.
	IS	IL	IS	IL	IS	IL	IS	IL	IS	IL		
Uutinen tai haast.	96	95	94	98	86	89	84	94	87	91	90	93
Kommentaari	2	3	2	2	6	3	5	3	8	8	4	4
Reportaasi	0	2	2	0	2	1	2	0	0	1	2	1
Muu	2	0	2	0	6	7	9	3	5	0	4	2
Yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N	61	66	164	77	53	71	57	93	79	88	414	395

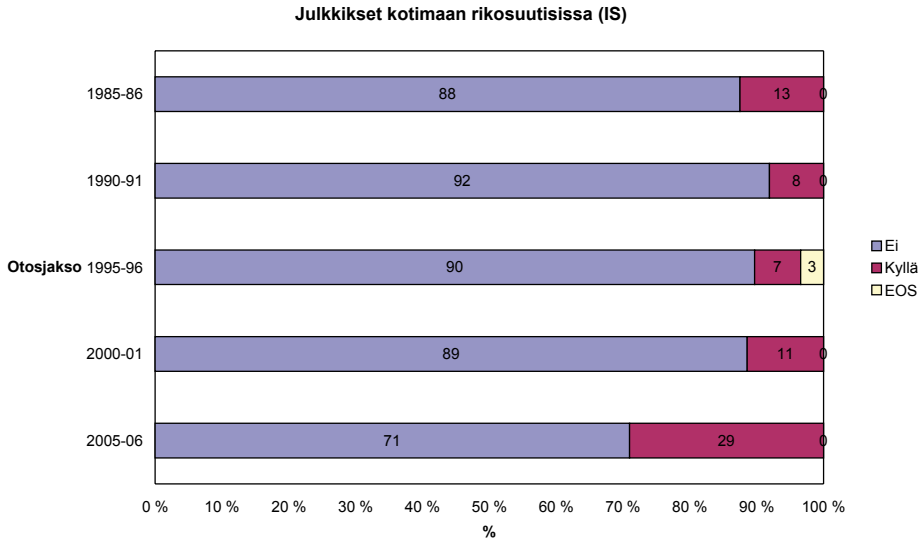
Taulukko a. Juttutyypit osastoittain. Urheilun juttutyyppejä on yhdistelty, koska tarkka rajanveto on mahdotonta.

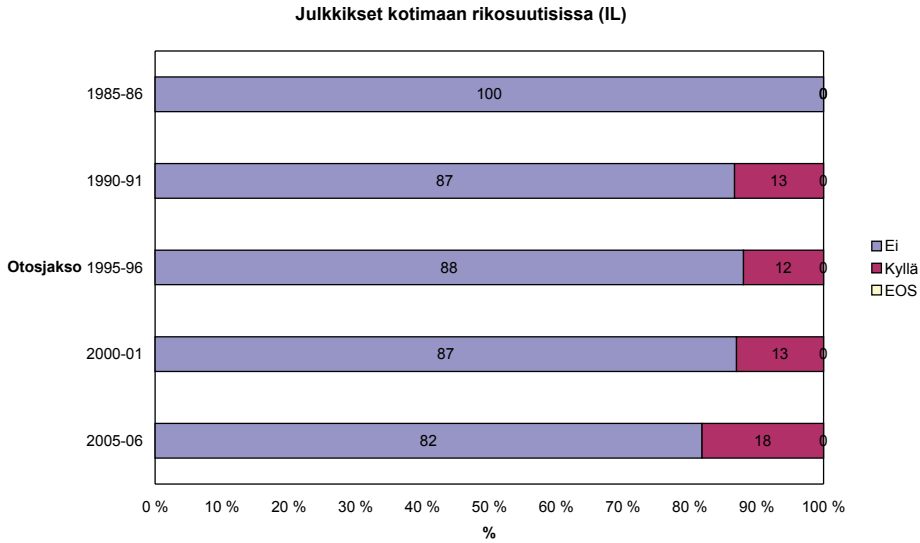
Kuvio g. Kotimaan osaston julkkaisaiheet IS:ssä.

Kuvio h. Kotimaan osaston julkkaisaiheet IL:ssä.

Kuvio i. Julkisuuden henkilöt kotimaan rikosuutisissa IS:ssä.

Kuvio j. Julkisuuden henkilöt kotimaan rikosuutisissa IL:ssä.

Liite 5: Perhesurmat

Surmaaja teki itsemurhan (uhripohjainen)

Uhrina	1960–1974		2002–2006	
	Itsemurha	Kaikkiaan	Itsemurha	Kaikkiaan
Naiskumppani	35 %	223	14 %	115
Mieskumppani	14 %	21	4 %	24
Lapsi	36 %	162	22 %	36
Isä/äiti	7 %	68	8 %	25
Sisarus	6 %	63	0 %	4
Muu sukulainen	9 %	58	0 %	9
Yht.	26 %	595	13 %	213

Taulukko a. Lapsensa surmannut tekee entistä harvemmin itsemurhan. Luku on uhripohjainen. Lapsiuhrien pieni määrä 2002–2006 saattaa kuitenkin vääristää prosenttilukua. (Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 2007.)

Surmaaja teki itsemurhan (tekijäpohjainen)

Alle 15-vuotiaisiin kohdistuneet henkirikokset

	Tekijä					
	Äiti	Isä	Muu sukulainen	Tuttava	Tuntematon	Yht.
1960–1974	7	23	0	0	0	116
1998–2000	1	0	0	0	0	1
2002–2006	2	1	0	0	1	4

Taulukko b. Vuosien 2002–2006 perhesurmissa vain 3 vanhempaa teki itsemurhan. (Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 2007.)